

**AVRUPA'DA DÜŞMAN ALGISININ
ANTİSEMITİZMDEN İSLAMOFOBİYE DÖNÜŞÜMÜ
(ALMANYA ÖRNEĞİ)**

Dilay SERTEL
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE
Temmuz, 2021
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA’DA DÜŞMAN ALGISININ ANTİSEMITİZMDEN
İSLAMOFOBİYE DÖNÜŞÜMÜ
(ALMANYA ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Dilay SERTEL

Danışman
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Avrupa’da Düşman Algısının Antisemitizmden İslamofobiye Dönüşümü (Almanya Örneği)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/08/2021

İmza:

Dilay SERTEL

(Faint watermark text: "Yüksek Lisans Tezi")

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Dilay SERTEL
	Numarası	190666103
	Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		AVRUPA’DA DÜŞMAN ALGISININ ANTİSEMİTİZMDEN İSLAMOFOBİYE DÖNÜŞÜMÜ (ALMANYA ÖRNEĞİ)
Tez Savunma Sınav Tarihi		27.07.2021
Tez Savunma Sınav Saati		10:30

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

AVRUPA’DA DÜŞMAN ALGISININ ANTİSEMITİZMDEN İSLAMOFOBİYE DÖNÜŞÜMÜ (ALMANYA ÖRNEĞİ)

Dilay SERTEL

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Temmuz, 2021

Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Bu çalışma son yıllarda Avrupa’da tartışılmaya başlayan ve birçok karşıt görüşü içinde barındıran antisemitizm ve İslamofobi ilişkisine odaklanmıştır. Çalışmada, Avrupa’nın düşman algısındaki değişim göz önüne alınarak, 11 Eylül sonrası artan ve tehlikeli bir boyuta ulaşan İslamofobinin, Holokost gibi bir geçmişi olan antisemitizmden beslendiği, antisemitizmin İslamofobi için bir ön uyarı olduğu düşüncesi detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Genelde Avrupa, özelde Almanya üzerine yoğunlaşan çalışma, İslamofobi ve antisemitizmin temelinde yer alan zenofobi ve ırkçılık kavramlarından yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Literatürde yeni yeni konuşulmaya başlayan bu konu, karşıt görüşleri barındırır da her iki kavram arasında bağlantı olduğu genel kabul görmektedir. Bu anlamda çalışmada, kavramlar arasındaki benzer noktaların çok fazla olduğu ve İslamofobinin antisemitizmden beslendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Antisemitizm, Zenofobi, Irkçılık, Avrupa

ABSTRACT

THE TRANSFORMATION OF ENEMY PERCEPTION FROM ANTI-SEMITISM TO ISLAMOPHOBIA IN THE EUROPE (THE CASE OF GERMANY)

Dilay SERTEL

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION**

July, 2021

Advisor: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

This study focuses on the controversial relationship between anti-Semitism and Islamophobia, which has recently been discussed in Europe. In this study, Islamophobia is discussed as the emerging version of anti-Semitism as Islamophobia has been fed by anti-Semitism, which is rooted in Holocaust. By doing so, the transformation of enemy perception in Europe and the increasing Islamophobia after 9/11 has been considered. This study puts Germany at its center while focusing on Europe, and attempts to explain xenophobia and racism concepts, which are roots of Islamophobia and anti-Semitism. Although this topic is newly emerging in the existing literature, the literature provides controversy about the relationship between the two concepts. The dominant view regarding the dispute is that there is a relationship between them. In this respect, this study concluded that there are several similar points between Islamophobia and anti-Semitism and Islamophobia is a fact that has been fed by anti-Semitism.

Keywords: Islamophobia, Antisemitism, Xenophobia, Racism, Europe.

ÖN SÖZ

Öncelikle ben bu tezi yazarken bana her zaman güvenen, destek veren ve karşılaştığım zorluklarda bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Mustafa Fişne'ye sonsuz teşekkür ederim. Çalışmak istediğim konuda beni desteklediği ve cesaretlendirdiği için minnettarım. Ayrıca jüri üyeleri Prof. Dr. Ethem Kadri Pektaş'a ve Prof. Dr. Hasan Korkut'a eleştirileri ve tavsiyeleri ile tezime sağladıkları katkı için teşekkür ederim.

Yüksek lisans programına başladığım günden tezimi bitirdiğim güne kadar bana her türlü akademik destek sağlayan, kaynak konusunda her zaman yardımcı olmaya çalışan ve gerektiğinde kendi kitaplarını benimle paylaşan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Kerim Çınar'a ve Dr. Öğr. Üyesi Zelkif Polat'a çok teşekkür ederim. Sizin destekleriniz olmasa bu tez eksik kalırdı.

Lisans hayatım boyunca beni yüksek lisans yapmaya teşvik eden, yüksek lisans programına başladığımda da başarıyla bitireceğime olan inancını bana her zaman hissettiren, yakın zamanda kaybettiğimiz ve maalesef bu mutlu günümü göremeyen lise öğretmenim sevgili Enver Şahin'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisanstan sınıf arkadaşım Bilal Gülbakan'a kendisi de tez sürecinde stresli bir dönemdeyken bana verdiği moral ve destek için gerek akademik gerek sosyal hayatta arkadaşlığını her zaman hissettirdiği için teşekkür ederim. Aynı zamanda lise dostlarım Cansu Tüfekçi, Eda Aktürk, Gizem Okyay ve Vildan Sayan'a tüm hayatım boyunca yanımda oldukları, tez konumla ilgili benimle tartışmalara katıldıkları ve fikirlerini paylaştıkları için çok teşekkür ederim. Tez sürecinde kendisinden çok şey öğrendiğim Atahan Demirkol'a da büyük bir teşekkür borçluyum. Hem mental hem akademik anlamda desteğini esirgemediği ve her zaman yanımda olduğu için minnettarım.

Son olarak bana karşı her zaman anlayışlı olan, bu süreci benim için kolaylaştıran ve her zaman arkamda duran sevgili aileme; annem Tülay Sertel'e, babam Abbas Sertel'e, abilerim Abdullah Sertel ve Naci Sertel'e en büyük ve en içten teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız.

Dilay SERTEL
2021, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ZENOFOBİ	5
1.1. ÖTEKİ KAVRAMININ TANIMLANMASI	7
1.2. ZENOFOBİ VE GÖÇ İLİŞKİSİ	9
1.3. ZENOFOBİ VE İRKÇILIK AYRIMI	11
2. İRKÇILIK	12
2.1. İRKÇILIĞIN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI	12
2.2. İRKÇILIĞIN ÇEŞİTLERİ	16
2.2.1. Klasik İrkçılık	16
2.2.2. Kültürel İrkçılık	19
2.2.2.1. İrkçılığın Etnosentrizm ile Bağı	21
2.3. İRKÇILIĞIN MİLLİYETÇİLİK İLE İLİŞKİSİ	27
3. AVRUPA'DA ZENOFOBİ VE İRKÇILIK	30
3.1. ALMANYA'DA ZENOFOBİ VE İRKÇILIK	37
4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ	40

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİSEMİTİZM

1. ANTİSEMİTİZM KAVRAMI ÜZERİNE	42
1.1. ANTİSEMİTİZM KAVRAMININ GELİŞİMİ	43
2. ANTİSEMİTİZMİN NEDENLERİ VE SONUÇLARI	44
2.1. ANTİSEMİTİZMİN NEDENLERİ	44
2.1.1. Ekonomik ve Siyasi Nedenler	44
2.1.2. Teolojik Nedenler	47
2.1.3. Milliyetçilik	48
2.1.4. İrkçılık	49
2.1.5. Önyargılar	50
2.2. ANTİSEMİTİZMİN SONUÇLARI.....	52
2.2.1. Siyonizm	52
3. ANTİSEMİTİZMİN GELİŞİMİ	57

3.1. ANTİK YUNAN VE ORTA ÇAĞ DÖNEMLERİNDE YAHUDİ DÜŞMANLIĞI	57
3.2. MODERN DÖNEMDE YAHUDİ DÜŞMANLIĞI	61
3.3. ANTİ SEMİTİZMİN ZİRVESİ: NAZİ DÖNEMİ.....	65
3.3.1. Irkçılığın Son Noktası: Holokost.....	70
4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ

1. İSLAMOFOBİ KAVRAMI ÜZERİNE	82
2. İSLAMOFOBİNİN NEDENLERİ	85
2.1. EKONOMİK VE SİYASİ NEDENLER	86
2.2. TEOLOJİK NEDENLER	88
2.3. AŞIRI SAĞ VE TERÖRİZM	90
2.4. KÜLTÜREL İRKÇILIK	92
2.5. ÖNYARGILAR	93
3. İSLAMOFOBİNİN GELİŞİMİ	95
3.1. 11 EYLÜL ÖNCESİ İSLAMOFOBİ.....	96
3.2. 11 EYLÜL SONRASI İSLAMOFOBİ	104
4. ALMANYA'DA İSLAMOFOBİ	107
4.1. PEGİDA HAREKETİ	111
5. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ	113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE İNCELEME

1. ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER	116
1.1. DİNİ BENZERLİKLER	116
1.2. BİYOLOJİK İRK TEMELLİ ANLAYIŞTAN VE ORTAK KÜLTÜREL DEĞERLERDEN KAYNAKLANAN BENZERLİKLER	118
1.3. SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYAL KRİZLERİN SEBEBİ OLARAK GÖRÜLMELERİNDEN KAYNAKLANAN BENZERLİKLER	120
2. ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR	121
3. ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE İNCELEME	122
3.1. KARŞIT GÖRÜŞLER	122
3.2. İSLAMOFOBİ VE ANTİSEMİTİZM	123
4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ	131
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	133
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	148

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Batı ve Doğu Almanya'nın Birleşmesinden Sonra Görülen Saldırıları	39
Tablo 2. Almanya'da Yahudilere Yönelik Saldırıları	60
Tablo 3. Nazi Döneminde Gerçekleşen Ölümler ve Tahmini Sayıları	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Münih’te Büyük Bir Yahudi Mağazası- Kristal Gece, 9 Kasım 1938	69
Şekil 2. Yahudi Karşıtı Propaganda Filmi Ebedi Yahudi’nin Reklam Afişi. Amsterdam, Hollanda, 1942	72
Şekil 3. Auschwitz, Polonya’da Zorunlu Çalıştırılmak Üzere Seçilen Macar Yahudileri, 1944	75
Şekil 4. Yahudiler Bir “Aryan” Caddesinde, Polonya, 1940-1943	75
Şekil 5. Bergen- Belsen Toplama Kampında Bir Toplu Mezar.....	76
Şekil 6. Yahudi Ve Müslümanlara Karşı Negatif Görüşler.....	127
Şekil 7. Batı’da Yahudi Ve Müslümanlara Karşı Negatif Görüşler.....	128

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AfD: Almanya için Alternatif Parti
AIHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Çev: Çeviren
DAEŞ: Irak ve Şam İslam Devleti
FPÖ: Avusturya Özgürlük Partisi
FRA: Avrupa Birliği Temel Haklar Merkezi
NPD: Almanya Ulusal Demokratik Partisi
NSDAP: Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
NSU: Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü
OED: Oxford English Dictionary
PEGİDA: Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Avrupa tarih boyunca, kendisine bir düşman yaratmış ve bu şekilde birleşerek bugünkü konumuna ulaşmıştır. Kendinden olmayanlara karşı her zaman tereddütle yaklaşılan Avrupa’da, tarihsel süreç içinde tehdit olarak görülen özne değişse bile sürekli bir düşman algısı olduğu dikkatleri çekmektedir. Özellikle antisemitizm örneğine bakıldığında, yaşananlar yıllarca birçok çalışmaya konu olmuş, Avrupa zenofobi ve ırkçılık ile suçlanmıştır. Son yıllarda ise yabancılara karşı duyulan bu düşmanlık, fobiye de beraberinde getirmiş ve İslamofobi gündemde antisemitizmin yerini almıştır. Böylece, Avrupa’daki düşman algısında bir tür dönüşüm yaşanmıştır. Bu nedenle, bu dönüşüm araştırmaya konu edilerek, Avrupa’nın “öteki” yanının gün ışığına çıkarılmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu çalışmada amaç, İslamofobi ve antisemitizmi ayrı ayrı ele almak değildir. Böyle bir çabanın çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacağı açıktır. Amaç, antisemitizm ile İslamofobi arasında bir bağlantı olup olmadığını araştırmak ve ortaya çıkan sonuçları anlamlı bir çerçeveye oturtmaktır. Batı tarihi içinde azınlık olarak varlığını sürdüren bu iki dinin, Batı ile etkileşiminde ne ifade ettiğini anlamaya çalışmak ve bu sayede ikisi arasındaki ilişkiyi kurmak öncelikli amaçtır. Avrupa’daki düşman algısının dönüşümü göz önüne alınarak, antisemitizm ve İslamofobi ilişkisinin, Almanya örneği üzerinden açıklanması ve İslamofobinin antisemitizmden beslenip beslenmediğinin araştırılması bu tezin konusunu oluşturacaktır. Bu bağlamda, Antisemitizm ve İslamofobi kavramlarının tanımları ele alınacak ve aralarındaki ilişki detaylı bir şekilde irdelenecektir.

Günümüzde Avrupa’da 20 milyona yakın Müslüman yaşamaktadır. Bu sayı Avrupa nüfusunun %4,9’una karşılık gelmektedir (PEW, 2017). Avrupalılar tarafından İslam’a duyulan korku ve nefret ile birlikte, Avrupa’da yaşayan Müslümanların maruz kaldıkları “öteki” damgası günlük hayatı zorlaştırmaktadır. Bu ötekileştirmenin ise yalnızca Müslümanlara karşı olmadığı, zamanında Yahudilere karşı duyulan öfke ve ırkçılık eylemlerinin, Holokost’a (Nazi Rejiminin yol açtığı Yahudi Soykırımı) kadar gittiği de bilinmektedir. Bu çalışma, Avrupa’nın “ötekileştirme” hamlesini daha iyi çözümleyebilmek adına, iki örnek üzerinden aralarındaki bağlantıyı kurmak ve İslamofobi’nin, antisemitizmden beslenerek ilerlediğini ortaya koyabilmek açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda İslamofobi ile mücadele alanında yapılacak olan çalışmalara fayda sağlamak açısından da önem taşımaktadır.

Antisemitizm ve İslamofobi karşılaştırmaları günümüzde Avrupa’da sıklıkla görülmeye başlamıştır. Bu iki nefret biçimi arasında benzerliklerin olduğu görüşü gün geçtikçe güçlenmektedir. Yahudi ve Müslümanların, Batı tarafından Doğulu olarak görülmeleri ve oryantalist bir bakış açısıyla “öteki” olarak nitelendirilmeleri bu tezin çıkış noktası olmuştur. Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki benzerliklerden yola çıkarak İslamofobi ile mücadele kapsamında Avrupa’da yaşayan Müslümanların karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak mümkün görünmektedir. Çünkü İslamofobi, Avrupa’da bir ırkçılık örneği olan antisemitizmden beslenmektedir ve antisemitizm, İslamofobi için ön uyarıdır. Bu bağlamda Avrupa’daki Müslümanlar, Yahudilerin antisemitizmden kurtulabilmek için gerçekleştirdikleri eylemlerin benzerlerini İslamofobi’den korunmak için kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, antisemitizmi İslamofobi için bir uyarı olarak kabul etmek, bu nefret biçimiyle mücadelede büyük önem taşımaktadır.

Avrupa’nın düşman algısının değiştiğini, tehdidin her defasında farklı yerlerden geldiği düşünerek ve sürekli bir düşmana tutunarak kendisini ayakta tutmaya çalıştığı yukarıda dile getirilmiştir. Ancak bir düşmana ihtiyaç duymak İslam’a yönelik düşmanlığı tek başına açıklamak için yeterli değildir. Örneğin II. Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’da kendini gösteren komünizm de tehdit olarak görülmüştür. Ancak 17. ve 18. yüzyıldan sonra kendisini “Hristiyan-Yahudi Avrupa” olarak tanımlayan Batı, ideolojik ve dini açıdan İslam’ın komünizmden daha etkili bir düşman olacağının farkına varmıştır. Dolayısıyla komünizm tehdidi bittiği anda İslam dini tehdit olarak öne sürülmüştür. Bu bağlamda, Batılı araştırmacılar tarafından anti-komünizm ve İslamofobi arasında da önemli paralellikler olduğu dile getirilmektedir (Kalmar, 2017). Ancak komünizme karşı olan bu düşmanlık bir etnik/dini bir gruba karşı değil bir ideolojiye karşı olmuştur. 1991 yılında yazılı basında ilk kez ‘İslamofobi’ kelimesi kendisini göstermiştir. 1993 yılında Samuel Huntington (2007)’un *Medeniyetler Çatışması Tezi* ile ortaya attığı, İslam ve Batı arasında bir çatışma olacağına dair iddia, Müslüman ve Hristiyan toplumları arasındaki gerginliği arttırmıştır. Bunun ardından gerçekleşen 11 Eylül olayı ise Huntington’un bu tezini doğrular nitelikte olmuştur.

Antisemitizm ve İslamofobi kavramları kökleri Orta Çağ’a kadar varabilen ötekileştirme türlerindendir. Bu iki nefret biçimi arasındaki benzerliklerin gün geçtikçe arttığı görüşü yapılan çalışmalarla güçlenmektedir. Özellikle Yahudi ve Müslümanlara yönelik yapılan bu ötekileştirmenin etnik kimlik ve dini inanç üzerine gerçekleşiyor olması, İslamofobi- komünizm karşılaştırması yerine İslamofobi- antisemitizm ikilisini

birlikte incelemenin daha mantıklı olacağını göstermektedir. Her iki kavramın oryantalist bakış açısının bir sonucu olması da aralarındaki benzerliği açıklamaktadır.

İnsan hakları ile ilgili bağlayıcı metinlere bakıldığında ırkçılık bir nefret suçu¹ olarak görülürken, İslamofobi ifade- fikir hürriyeti olarak kabul edilmektedir. Oysa ki, antisemitik söylem ve eylemler uluslararası hukukta bir suç teşkil etmektedir. Dolayısıyla, İslamofobi de ifade özgürlüğü olarak tanımlanmak yerine, ırkçılık ve nefret suçu oluşturması nedeniyle hukuki yaptırımlara sahip olabilmelidir. Yahudilere yaşatılan felaketin, Müslümanlarla tekrarlanması varsayımlar arasında bulundurulmalıdır. Çalışma, bu çerçevede ele alınarak ‘İslamofobi, antisemitizmden beslenmekte midir?’ tartışması etrafında şekillenecektir.

Konuyla ilgili doğrudan bir tez çalışması bulunmamasına karşın, Ivan Kalmar (2017)’in “*Is Islamophobia the New Antisemitism?*” adlı makalesi SETA tarafından yayınlanmıştır ve Türkiye’de bu konu ile ilgili doğrudan yapılan yegane çalışmadır. Benzer şekilde, Caner Övsan Çakaş’ın “*Avrupa toplumunda ırkçılığın iki yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların karşılaştırmalı analizi*” adlı bir araştırma makalesi bulunmaktadır. Ancak bu araştırma yalnızca Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki benzerlik ve farklılıklardan bahsetmektedir. İslamofobi’nin Avrupa bazında, Antisemitizmin yeni bir versiyonu olup olmadığı ve Antisemitizmi model alıp almadığı açısından bir değerlendirmeye değinmemektedir.

Literatürde, Antisemitizm ve İslamofobi ile ilgili ayrı ayrı birçok tez bulunmaktadır. Ancak ikisi arasındaki ilişkiyi birlikte ele alarak, “İslamofobi yeni Antisemitizm mi?” tartışmasına ışık tutacak kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada ise Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki bu boyut ele alınacaktır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nitel veri toplama tekniklerinden biri olan döküman analizinden faydalanılacaktır.

Çalışma, Avrupa örneği üzerinden yola çıkarsa da gerek antisemitizmin gerekse İslamofobinin en belirgin örneklerinin Almanya’da görülmesi nedeniyle, diğer Avrupa ülkelerinden ziyade Almanya esas alınmıştır. Bu çerçevede, birinci bölümde; antisemitizm ve İslamofobinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından öncelikle zenofobi ve ırkçılık kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu kavramların yakından

¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) md 14: Ayrımcılık Yasağı. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/09/01/AIHS_TUR.pdf

ilişkili olduğu, “öteki”, “göç”, “etnosentrizm” ve “milliyetçilik” kavramlarına da yer verilmiştir.

İkinci bölümde; antisemitizmin nedenleri ve sonuç olarak ulaştığı siyonizm, antisemitizmin tarihsel gelişimi, Yahudi düşmanlığının Nazi Dönemi ile birlikte ulaştığı üst düzey ırkçılık ve Holokost anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; kültürel ırkçılık çatısı altında ele alınan İslamofobiye yer verilmiştir. Bu bağlamda, özellikle İslamofobinin nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından da 11 Eylül öncesi ve sonrası İslam karşıtlığına değinilmiştir. İslamofobinin Almanya’daki en belirgin örneği olan PEGİDA Hareketinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise; öncelikle, antisemitizm ve İslamofobi arasındaki benzerlik ve farklılıklara yer verilmiştir. Ardından, bu çalışmanın iddia ettiği tezin aksini savunan karşı görüşlere de yer verilerek, Avrupa’daki düşman algısının dönüşümüne yani antisemitizmin yerini İslamofobiye bırakmaya başladığı düşüncesine değinilmiştir.

Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki ilişki, son yıllarda özellikle yabancı literatürde sık sık yer almaya başlamıştır. Ancak yine de gerek Türkiye’de gerekse Avrupa’da bu konuda çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Özellikle Türkiye’de bu konu hakkında yeterli sayıda akademik çalışma bulunmaması, bu çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmada, “İslamofobi yeni antisemitizmdir/ değildir” tartışmaları ışığında, antisemitizmin tamamen ortadan kalktığını iddia etmemekle birlikte, “İslamofobinin yeni antisemitizm” olabileceği görüşü desteklenmektedir. Bu çalışmada, iddia edildiği üzere, antisemitizmin İslamofobiyi beslediği ve İslamofobi için bir uyarı olduğu sonucuna varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ZENOFOBİ

“Barbar her şeyden önce barbarlığa inanan insandır”²

Levi- Strauss.

Kendinden olmayanı “yabancı” olarak görmek insanlık tarihi kadar eski bir alışkanlıktır. Çoğu zaman “kendini koruma” mantığı ile hareket edilmesi, tanınmayan yabancıya karşı önyargıları da beraberinde getirmektedir. Yabancı, herhangi bir tehdit oluşturmaya bile ona karşı tereddütle yaklaşılır. “Malumun meçhulle tehdit edilmesi” (Yılmaz, 2008) olarak ifade edilen bu durum, farklı toplumların bir arada yaşamasının önünde büyük bir engel olarak görülmektedir.

Moses (2010: 100-102), “*Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz*” adlı çalışmasında, çocuk gelişimi alanında yapılan çalışmalardan örnekler vererek yabancı korkusunun aslında bebeklik çağında başladığından bahsetmektedir. Bebeklerin tanımadıkları insanlara verdikleri olumsuz tepkilerin düşman algısının altında yatan nedenlerden kaynaklandığını dile getirmektedir. Dolayısıyla insanlık tarihi kadar eski olduğuna inanılan düşman algısının, günümüzde hala üstesinden gelinememiş olmasının nedenini; düşmanlığın insan hayatının ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesi ile açıklamaktadır. Bu düşünceye göre, bir toplum yalnızca düşmanı olduğu sürece kendi içinde barışçıl yaşamaktadır. Tüm kötülükler düşmana atfedilmekte ve toplum içindeki huzur ve birliktelik bu sayede sağlanmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski olduğuna dikkat çekilen “düşman” algısı, tarih boyunca insanlığın gelişimi ile birlikte değişim ve dönüşüme uğramıştır. Değişimin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Ancak günümüzde, özellikle insan hakları alanında yapılan onca çalışmaya karşın bu değişimi pozitif yönde yürütmek mümkün olmamıştır. Avrupa “yabancıyı”, “ötekini”, “farklı olanı” bilimsel olduğunu iddia ettikleri çalışmalar yürüterek kendinden aşağı olarak görmeyi, fiziksel ve kültürel farklılıkları zenginlik olarak değil de tehdit olarak algılamayı tercih etmiştir. Günümüzde ırk üzerinden yapılan araştırmaların gerçekliğini yitirmiş olması bile bu algının değişmesini sağlayamamıştır.

² Strauss, C. (2016).

Dünya çapında gerçekleşen savaşlar ve bölgesel çatışmalar göç hareketlerini oldukça hızlandırmıştır. Göçün artmasıyla birlikte de yabancılara duyulan öfke artmıştır. Göçü iyi yönetemedikleri için ülkede çıkan sorunları göçmenlere yıkan siyasilerin de bu öfkede payı olduğunu söylemek gerekmektedir. Özellikle milliyetçilik akımıyla birlikte, aralarında yabancıları görmek istemeyen yerel halk, siyasilerin etkisinde kalarak göçmenlere karşı her zaman önyargılı olmuştur. Bu durum, farklı toplumların huzur içinde bir arada yaşamalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Bu bölümde açıklanacak olan zenofobinin aslında ‘korku’dan çok daha fazlasını ifade ettiğinin söylenmesi gerekmektedir. Çünkü korku üstesinden gelinebilen bir duygudur. Bu bağlamda, Avrupalıların, düşmanlıklarını korkunun arkasına gizleyerek meşrulaştırmaya çalıştığını söylemek de mümkündür. Bu bağlamda, bu bölümde öncelikle zenofobi kavramı açıklanacak ardından ırkçılık ve milliyetçilikle ilişkisinden bahsedilecektir. Son olarak da Avrupa’da ve Almanya’da ırkçılık konularına kısaca değinilecektir.

Yabancı kavramı, “ben” olmayan/ “benim” dışımda kalan bir anlayışı ifade etmektedir. ‘Ben’den olmayanın bana karşı bir tehdit yaratacağına inanılmaktadır (Hervik, 2015: 796). İnsanlar bu tür mevcut olmayan tehditleri önceden düşünmek ve başına gelebilecek tehlikeleri önlemek için genel bir önyargı sergilemektedir. Herhangi bir tehdit yokken önyargıda bulunmak, tehdit söz konusu olduğunda harekete geçmekten daha makul görünmektedir. Bu nedenle insanlar yabancıları tehdit olarak algılamaya yatkındırlar (Stephan vd., 2009: 5).

Yabancıнын, kişinin varlığına hatta toplumun geneline karşı tehdit oluşturabileceği düşüncesi ise yabancıya karşı bir tür korku ve düşmanlık oluşturmaktadır. Bu korku literatürde “*zenofobi*” olarak tanımlanır. Kelime, Yunanca hem “yabancı” hem “sahtekar” olarak çevrilebilen “*xenos*” kelimesinden ve “korku” olarak çevrilen “*phobos*” kelimesinden gelmektedir. Yani zenofobi kavramının tam karşılığı “*yabancı korkusu*”dur (Hervik, 2015: 796). Bu tanıma açmak gerekirse, bir topluma dışarıdan gelen kişi ya da gruplara karşı hissedilen merak, kaygı, korku, güvensizlik, öfke ve nefret gibi duygular nedeniyle toplumun bu kişi veya gruplara karşı mesafeli yaklaşması durumudur (Güngör, 2018: 46). Kavram, genellikle yabancılardan veya genel olarak kişinin kendisinden farklı olanlardan korkmasını veya hoşlanmamasını tanımlamak için kullanılır (Lesetedi & Moroka, 2007: 3). Ancak bu hoşlanmama durumu sadece yabancılardan hoşlanmamakla kalmayıp, bedensel zarar ve hasara neden olabilecek şiddet

uygulamalarına kadar varabilmektedir (Lesetedi & Moroka, 2007: 4). Yani, Yunanca kökenli “*fobi*” nin kullanımı öncelikle korkuyu çağrıştırırken, gerçekte yabancılara ve göçmenlere yönelik nefreti ifade etmektedir (Jovanović, 2015: 245).

Zenofobi, doğası gereği “*ötek*” kavramına odaklanır ancak “*öteki*”nin kim olduğunu bile tanımlamaz (Gündüz & Pembecioğlu, 2018: 4). Yaygın kullanımına rağmen belirsiz bir terim olarak varlığını sürdürmektedir. Bilim adamları tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Berezin zenofobiyi “*kişilerde veya gruplarda somutlaşan farklılık duygusu*” olarak tanımlarken Nyamnjoh “*başkalarına karşı aşırı nefret veya korku*” olarak tanımlar (Crush & Romachandron, 2009: 5). Zenofobi, gerçeği kanıtlanmamış bir korku ile ötekine duyulan negatif duyguları içinde barındırır (Saraçlı, 2019: 120). Aynı zamanda etnosentrizm, etno dışlanma/ kültürel dışlanma veya göçmen fobisi gibi kavramlarda da açıklanmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla göç ile de yakından ilişkilidir (Crush & Romachandron, 2009: 6).

Zenofobi Avrupa ülkelerinde ilk olarak “uygarlık farklılıkları” olarak kendisini göstermiştir. Ardından Roma İmparatorluğunun yıkılması ile birlikte düşmanlık “dinsel farklılık” zeminine oturtulmuştur. Orta Çağ’da ortaya çıkan din odaklı bakış açısıyla Hristiyan- Müslüman ayrıştırması yapılmış ve devlet ile dinin bağdaştırılması bu dönemde ortaya çıkmıştır (Mora, 2011: 9). Modern dönemde ise düşmanlık dini boyuttan uzaklaştırılarak bilimsel alana taşınmıştır. Farklı olana karşı duyulan bu önyargılar günümüze kadar ulaşmıştır. Bilindiği üzere din, milliyet, siyasi ideoloji, ırk, etnisite, cinsiyet gibi sosyal grupları ifade eden kavramlar etrafında kutuplaşmış bir dünyada yaşamaktayız. Bu sosyal gruplar kimliklerimizi ve hayatlarımızı şekillendirmektedir. Aynı zamanda bu grupların tümü, üyelik kriteri ve sınırları gibi özelliklere sahip olduğundan bazı kişileri kapsarken diğerlerini dışlamaktadır (Stephan vd., 2009: 4). Dışlanan gruplarsa yabancılar yani ötekilerdir.

1.1. ÖTEKİ KAVRAMININ TANIMLANMASI

“Atomu parçalamak bir ön yargıyı parçalamaktan daha kolaydır”³

Albert Einstein

Öteki kavramı, en basit haliyle kendinden olmayanı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Eski uygarlıklara bakıldığında birçoğunda kendinden olmayanı dışlama, ötekini istememe gibi davranışlara sıklıkla karşılaşılr. Örneğin Orta Çağ Avrupa’sında

³ Göknel, E. 2015.

dışlanmanın öznesi “din” odaklıydı. İnsanların toplumsal alandaki konumunu din belirlemekteydi (Vardar, 1995). Antik Yunan’da öteki “barbar” iken Roma’da “Etrüksler”⁴, Avrupa’da ise denizaşırı diyarlardaki “vahşiler”dir (Kearney, 2012: 15). Bu örnekler bakıldığında Antik Yunan, Roma ve Avrupa kendinden olmayana geri kalmış toplumlar olarak görürken kendisini medeni ve gelişmiş bir toplum olarak tanımlamıştır. Buradan da anlaşılabileceği gibi ötekiyi tanımlayan nitelikler zaman içerisinde değişse de yabancıya karşı duyulan korku ve ön yargı her zaman varlığını sürdürmüştür. Bu korku kimi zaman ırksal, kimi zaman kültürel, kimi zamansa dini farklılıklardan kaynaklanarak kendisini göstermiştir (Güngör, 2018: 13). Bu noktada Miles (2009: 22) da “*Irkıçılık*” adlı eserinde “öteki”nin, içerik ve değerlendirme açısından değişkenlik gösterdiğini dile getirmektedir⁵.

Siyaset Bilimi ve Sosyal Psikoloji alanında yapılan çalışmalar, ev sahibi toplumların “öteki” olarak tanımladığı diğer gruplara karşı korku, öfke ve nefret duymasının ardında bilinmezlikten kaynaklanan bir ön yargının yattığını öne sürmektedir (Erişen, 2018: 115). Bu durum kolektif kimlik çabasının acı bir sonucu olarak da anlaşılabilir. Kolektif kimlik, baskın etnik, dini, ekonomik, politik ve kültürel taleplerle karakterize edilebilmektedir (Lesetedi & Moroka, 2007: 4) Ev sahibi toplumların kolektif kimlik bilinciyle, yeni gelenlere karşı ön yargı sergilemesi “öteki” grubun dışlanmasına ve yerleşik sakinlere karşı olumsuz davranışlarda bulunulmasına yol açabilmektedir (Hervik, 2015: 796).

Kearney (2012: 17-18), insanların kendilerini korkuya sürükleyen şeyleri kendi içinde değil de başkasında arama güdüsü olduğuna işaret eder. Yani içteki refahı sağlamakta aslında kendimizi sorumlu tutmamız gerekirken suçu bir başkasına yüklediğimizi öne sürer. Bunu yapmanın en kolay yolu ise bir öteki, Kearney’in deyimiyle “günah keçisi” ilan etmektir. Bu bağlamda Kearney’e göre toplumsal problemlerin kaynağı ötekilerdir (2012: 41). Yani ülkede yabancından bağımsız olarak yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda kriz yaşandığında toplum bu durumu yabancılara bağlamaktadır. Yabancı karşısında “biz güçlenmeli ve sorunun nedeni olan yabancidan kurtulmalıyız” anlayışı hakim olmaktadır (Güngör, 2018: 63).

⁴ İtalya’ya göç eden, kökeninin Küçük Asya yani Anadolu uygarlıklarına dayandığına inanılan halk.

⁵ Miles, Öteki’yi tanımlarken kullanılan tüm öğelerin zaman içerisinde değişmeyebileceğini ancak yine de sabit kalmayacağını öne sürmektedir. Öteki’yi betimleyen inanışlar zamanla değiştiğinden tanımlamaların da değişimini dikkate almak gerektiğini dile getirmektedir (Miles, 2009: 22-23).

Avrupa’da öteki algısının “iç ve dış” öteki olarak ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Örneğin yüzyıllarca kendi içlerinde yaşamış olan Yahudiler bir “iç öteki” olarak görülürken, Müslümanlar “dış öteki” olarak görülmüştür. Günümüzde Müslümanların göç nedeniyle Avrupa’nın bu kadar içine girmesi ise onları dış öteki olmaktan iç öteki olmaya itmiştir.

1.2. ZENOFOBİ VE GÖÇ İLİŞKİSİ

Zenofobinin göç ile bağlantılı olduğu da bir gerçektir. Ev sahibi toplumların öteki olarak tanımladıkları gruplar, bulundukları yere göç ettikten sonra azınlık ve göçmen statüsüne geçmektedirler (Saraçlı, 2019: 121). Göçmenler ülke dışından gelen ve yerel halkın arasına karışan yabancılarıdır. Yerel halk tarafından yabancılara yani göçmenlere karşı duyulan negatif duyguların ise bazı nedenleri vardır (Lesetedi & Moroka, 2007: 3) Örneğin, kıt kaynakların yabancılarla paylaşılacak olması, güvenlik ve istihdam gibi konularla ilgili endişeler yerel halk tarafından düşmanca tutumlar sergilenmesine neden olabilmektedir (Özmete vd., 2018: 196).

Göçmenler günah keçisi ilan edilerek, toplumsal yozlaşmanın, iç sorunların ve ekonomik daralmaların sebebi olarak görülmüştür. Dolayısıyla farklı kültüre sahip olan bu göçmenlere karşı önyargılı yaklaşılmış ve zenofobik eylemlerde bulunulmuştur (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 93-94). Ancak sosyoloji alanında yapılan çalışmalar bu nedenleri daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Stephan, Ybarra ve Bachman, göçmenlere yönelik potansiyel önyargıyı Bütünleşik Tehdit Teorisi⁶ ile açıklamaktadır. Gruplar arasındaki tehditlerin nedenini gerçekçi tehditler, sembolik tehditler, gruplar arası kaygı ve olumsuz klişeleme faktörlerine bağlamaktadırlar. Gerçekçi tehditler, yerel halkın varlığına yönelik tehditleri konu almaktadır. Savaş ihtimali, toplumun siyasi ve ekonomik gücüne yönelik tehditler fiziksel veya maddi refaha yönelik tehditler bu kapsamda ele alınmaktadır (Stephan vd., 1999: 2222). Örneğin eğitim ve sağlık masrafları için gereken maliyetin yabancılarla paylaşılacak olması, iş kaybı, ekonomik refahta düşüş, suç oranlarında artış ve uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması gibi tehditleri içermektedir (Padır, 2019: 42). Şuna dikkat çekmek gerekir ki burada algılanan tehdide vurgu yapılmaktadır. Çünkü tehdit algısı, tehdidin gerçek olup olmadığına bakılmaksızın önyargıya götürür ve gerçek tehdit

⁶ “Integrated Threat Theory”i ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz: (Stephan, Ybarra, ve Bachman, 1999).

düşmanlığa neden olmaktadır. Gerçekçi tehditlerin önyargıya neden olabileceği fikri, Gerçekçi Grup Çatışması Teorilerinin temel dayanağıdır (Stephan vd., 1999: 2222).

Sembolik tehditlerde asıl mesele inançlar ve tutumlardır. Etnosentrik bir bakış açısı ile ev sahibi toplum kendilerinin göçebe toplumlardan daha üstün olduğunu öne sürmektedir. Farklı değer ve inançlara sahip gruplar, ev sahibi toplumun değer ve inançlarını, kültürünü tehdit etmesi halinde düşmanlık söz konusu olmaktadır (Stephan vd., 1999: 2222; Stephan vd., 2002: 1243).

Gruplar arası kaygı, insanların gruplar arası etkileşimlerinde kişisel olarak tehdit altında hissettiğini öne sürmektedir. Reddedilmek, alay edilmek ve utanmak gibi negatif etki uyandıran durumlar kaygıya neden olmaktadır. Gruplar arasındaki antagonizm⁷ uzun tarihlere dayanıyorsa kişilerde kaygı daha yüksek oranda görülmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da görüleceği gibi gruplar arası kaygının kaynağında ön yargı bulunmaktadır (Stephan vd., 1999: 2223; Stephan vd., 2002: 1243).

Olumsuz klişeleştirme: Klişeler çeşitli işlevlere hizmet eder. Azınlıkların diğer gruplarla sosyal etkileşimi, onlara karşı olan davranışları anlamaya yardımcı olurlar. Bu nedenle olumsuz klişeler genelde grup dışı üyelerden kaçınmaya yol açar. Olumsuz klişeler bir çeşit önyargı olarak da görülebilir (Stephan vd., 1999: 2223). Bunlara ek olarak zenofobinin yalnızca göçmenleri değil kendinden farklı olan tüm kişi ve grupları örneğin homoseksüellere karşı duyulan düşmanlığı da içerdiğini belirtmekte fayda vardır (Yılmaz, 2008: 29).

Bazı Batılı yazarlar zenofobinin psikolojik açıdan da değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerek, bu fobinin kontrol edilemeyen anksiyete, nefes darlığı ve göğüs ağrısı gibi rahatsızlıklara yol açabileceğini söylemektedirler. Ancak Hervik'in de işaret ettiği gibi, olaya antropolojik açıdan bakılırsa bu fobi tamamen sosyal ve kültürel anlamlar içermektedir. Yani fobinin arkasındaki psikolojik nedenler, aslında sosyal ve kültürel alanlarda üstünlük sağlama ve statükosunu koruma isteğinden kaynaklanmaktadır (2015: 797). Kearney (2012: 15) ise yabancıya karşı duyulan bu korku ve düşmanlığı, "malumu meçhulle tehdit etme"lerine bağlamaktadır. Yani bilinmeyene yönelik duyulan bir korku söz konusudur. Bütünleşik Tehdit Teorisinde de bahsedildiği gibi gelecek kaygısı,

⁷ Antagonizm: "Kişiler, kurumlar, toplumsal grup ya da sınıflar, öğreti ya da ideolojiler arasında söz konusu olan uzlaşmaz, üstesinden gelinemez çelişki ya da karşıtlık durumu için kullanılan terim. İki süreç, yapı ya da organizma arasında ortaya çıkan ve eylemlerinin sonuçlarının birbirlerine tümüyle karşıt olmasıyla belirlenen uyumsuzluk ya da çatışma durumunu ifade eden sözcük" (Cevizci, 1999: 59).

geçmişten gelen ön yargılar, ülkeye gerçekleşen göçler sonucu ülkenin ekonomisinin dar boğaza girmesi ve yerel halkın bundan olumsuz etkilenmesi gibi unsurlar yabancıya karşı duyulan düşmanlığı tetiklemektedir (Yılmaz, 2008: 30).

Zenofobinin psikolojik kaynakları olduğunu öne süren araştırmacılar, ev sahibi toplum ve “öteki” gruplar arasında olumlu bir iletişim sağlanması halinde ön yargının azalacağını da dile getirmekteler (Erişen, 2018: 117). Bu noktada iki grup arasındaki etkileşimi sağlama ve güçlendirmede görev devlete ve sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir (Saraçlı, 2019: 122).

1.3. ZENOFOBİ VE IRKÇILIK AYRIMI

Albert Memmi ırkçılığın altında “korku”nun önemli bir yeri olduğuna işaret eder. Yabancı söz konusu olduğunda olabilecek en kötü senaryolar akıllara gelmektedir. Bu nedenle yabancıya duyulan korku anlaşılabilir durumdadır. Yabancıların varlığı “bana” zarar verecekse, yabancı kötü olmalıdır. Bu düşünce de ona karşı nefret duyulmasını haklı çıkarmaktadır. Yabancıya karşı duyulan bu korku, ev sahibi toplumun saldırganlaşmasına yol açmaktadır ve bu durum haklı bir tepki olarak görülmektedir. Saldırganlaşma ise durumu ırkçılığa götürmektedir (Özbek, 2001: 449- 450).

Zenofobinin kafa karışıklığı yaratan bir noktası da ırkçılıkla yakından ilişkili olması ve ırkçılığın yeni nitelendirilmelerinde varlığını sürdürmesidir. Yeni ırkçılık veya kültürel ırkçılık olarak ifade edilen zenofobi, ırksal farklılıklardan ziyade kültürel farklılıkları içinde barındırmaktadır (Crush & Romachandron, 2009: 5).

Zenofobi ve ırkçılık birbirinden farklı kavramlardır. Ancak her iki kavram günümüzde iç içe geçmiş durumdadır ve onları birbirinden ayırmak zordur. Ne var ki köken ve amaç bakımından ırkçılığı zenofobiye, zenofobiyi ırkçılığa indirmek kavramların ağırlığını hafife almak olacaktır (Güngör, 2018: 62). Bu nedenle zenofobiyi anlayabilmek için ırkçılıktan farkını kavrayabilmek gereklidir. Irkçılık (biyolojik/klasik), ten rengi gibi fiziksel özelliklerden kaynaklanan farklılıklardan meydana gelen ayrımcılığı ifade etmektedir. Ancak zenofobi öteki olarak görülen kişinin ırk fark etmeksizin, bulunduğu ortama yabancılığını ifade etmektedir (Özmete vd., 2018: 193).

Irkçılığın aksine zenofobi daha doğal ve kendiliğinden görülmektedir (Crush ve Romachandron, 2009: 5). Irkçılık daha olumsuz bir etki bırakırken, zenofobi kelimesi ırkçılıktan daha yumuşak daha masum gibi görünmektedir. Avrupa ülkeleri de bu nedenle ırkçılık yerine zenofobi kavramını kullanmayı tercih etmektedirler. Ancak sonuç itibarı

ile bakıldığında değişen bir şey yoktur: Ayrımcılık her şekliyle aynı anlama gelmektedir (Hervik, 2015: 797). Ayrıca ilkel zamanların kapalı toplumlarına konjonktürel açıdan bakıldığında, yabancının korku ve düşmanlığa sebep olması kabul edilebilirken günümüz koşullarında, çok katmanlı toplumlara sahip olduğundan makul karşılanmamaktadır. Çünkü bu tür toplumlarda yabancılardan kaçmak imkansızdır ve onlarla bir arada yaşamayı öğrenmek gerekmektedir (Gündüz & Pembecioğlu, 2018: 4).

2. IRKÇILIK

“Yeryüzünde değişik iklimler bulunduğuna göre, değişik fiziksel özellikleri olan ırkların bulunması doğaldır”⁸

İbn-i Haldun.

2.1. IRKÇILIĞIN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

Irkçılığa dair sosyal bilim ve biyoloji alanlarında süregelen tartışmaları anlayabilmek için öncelikle ırk kavramının tarihine değinmek gerekmektedir. Irk kavramı, ilk kez 16. yüzyılda Avrupa dillerinde ortaya çıkmıştır (Fortney, 1997: 35) ve "kronolojik sıralama" anlamına gelmektedir. 17. yüzyılın başına kadar insanlara uygulanmamış, hayvanların yetiştirilmesinde kullanılmıştır. Günümüzde ise artık insanların soyunu ve buna bağlı olarak sahip oldukları biyolojik ve psikolojik özellikleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Memmi, 2000: 184). Irkın insanlar arasındaki sosyal ilişkileri, biyolojik özelliklere göre belirlediği öne sürülmektedir (Miles & Brown, 2004: 101).

Hemen hemen 19. yüzyılın tamamında ve 20. yüzyılın yarısından fazlasında insanların eşit olmayan, farklı ırklardan oluştuğu düşüncesi hakim olmuştur. Beyazların siyahlara, Batı'nın Doğu'ya karşı üstünlüğü bu ırk senaryosu üzerine kurulmuştur (Fenton, 2001: 6). Bu düşünce sonucunda, ırklar arası hiyerarşi ve ayrımcılık üzerinden ırkçılık kavramı doğmuştur. OED (Oxford English Dictionary)'e göre ırkçılık, “belli başlı insani özelliklerin ve yeteneklerin ırk tarafından belirlendiğini öne süren teoridir” (Bernasconi, 2015: 34).

Irkçılık kavramıyla ilgili birçok farklı ama aynı kapıya çıkan tanımlar yapılmıştır. Örneğin, Şentürk ve Canatan (1999: 124) “Sosyal grupların kalıtımla geçen bedeni özellikler sebebiyle farklılaştığını ve bu farklılıkların onlar arasındaki statü ve ilişkinin belirleyici olması gerektiğini iddia eden akım” şeklinde tanımlamıştır. Miles ve Brown

⁸ İbn-i Haldun'dan akt. Şenel, 1984: 13.

(2004: 11) ise ırkçılığı, "*insan ırkının*" yerine "*ırkların*" ikame edilmesi ve politik bir aşağılama terimi (Miles, 2009: 7)⁹ olması dolayısıyla insanlığın reddini ve eşitsizliğini meşrulaştırmanın bir aracı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan hareketle, Bernasconi'nin işaret ettiği üzere "*ırk olmadan ırkçılık olamaz*" sonucuna ulaşılabilmektedir (Bernasconi, 2015: 35-40) Ancak Şenel'in (1984: 9) tanımına bakıldığında ise ırkçılığın farklı bir zemine oturtulduğunu söylemek mümkündür. Ona göre ırkçılık, insanların etnik açıdan eşit olmadığı, toplumları ayırtıran bir dünya görüşü olarak ifade edilmektedir. Fenton da yine aynı şekilde ırk kavramını, insanoğlunun farklı türlerden meydana geldiği, fiziksel ve biyolojik anlamda farklılıklara sahip olduğunu dile getirmektedir (Fenton, 2001: 5)

İlk yapılan ırkçılık tanımları ile Şenel'in ırkçılık tanımını, Fenton'un bakış açısıyla ayrı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Fenton ırk kavramını ve etnik kavramını ayrı ayrı ele alarak tanımlamaktadır. Bu nedenle de ırkçılık kavramını tanımlarken iki farklı sonuç doğmaktadır. Irk kavramı; insanoğlunun farklı türlerden meydana geldiğini, fiziksel ve biyolojik anlamda farklılıklara sahip olduğunu ifade eden bir kavramdır. Etnik kavramı da insanlar arasındaki farklılıkları odak alırken bunları, kültürel farklılıklar olarak yorumlar. Her iki kavram da insan farklılıklarına vurgu yapar. Birçok yerde birbirlerinin yerine kullanılırken aslında tamamen farklı iki ayırıcı özelliği tanımlamak için kullanılırlar. (Fenton, 2001: 5).

Diğer bir deyişle ırkçılık, biyolojik açıdan, kendisini daha üstün gören bir grubun, aşağı olduğunu iddia ettiği başka bir halkın istila ve tahakkümünü meşrulaştırmak için sistematik olarak kullandığı bir araçtır. Sömürgeciliğin doğuşuna dayanmaktadır (Memmi, 2000: 185).

Hem ırkın hem de ırkçılığın akademik ya da siyasi alanda temelde tartışmalı kavramlar olarak kaldığını söylemek mümkündür (Banton, 1999: 7). Irkçılıkla ilgili en kısa araştırma bile terimin ne denli kafa karıştırıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalarda ırkçılık söz konusu olduğunda etnisite, etnosentrizm, ulus, milliyetçilik, zenofobi, heterofobi gibi benzeri terimler hemen kendini göstermektedir (Rattansi, 2007: 6). Bu terimler, ev sahibi toplumlar için (Avrupa toplumları) uzun yıllardır mevcut olan fenomenlerdir (Heitmeyer, 1993: 17).

⁹ Miles (2009: 7), ırk düşüncesine biyolojik bir tanım atfedilmesinin, bilimsel gerçekliğini yitirmesine rağmen özellikle politikacılar tarafından varlığının sürdürüğüne dikkat çekmektedir.

İrk kavramının Batıdaki kökeni konusunda anlayış birliği bulunmamaktadır (Barın, 2014: 8). Kimi akademisyenler ırkçılığın insanlık tarihiyle başladığını iddia ederler. Çünkü insanın yapısında kendinden olmayanı dışlama, ona karşı nefret duyma olgusu her zaman var olmuştur. Kimisi sömürgeci kölecilikle ortaya çıktığını iddia etmektedir (Taş, 1999: 41). Bu doğrultuda, Şentürk ve Canatan (1999: 128), ırkçılığın Batıda sömürgeciliği ve kapitalist sistemi meşru kılmak için ideolojik olarak ortaya çıktığını öne sürmektedir. Ancak modern anlamda ırkçılığın 17. yüzyılda Aydınlanma Çağı ile başladığı kabul edilmektedir (Bernasconi, 2015: 35). Bu düşüncelerden yola çıkarak, ırk düşüncesinin ortaya çıkışı üç dönemde ele alınabilmektedir. Birinci dönem, 1680’lü yıllar ve Modern Antisemitizmin doğduğu ‘ırk devlet’ süreci olarak ifade edilebilir. İkinci dönem, 1870-1914 yılları arası emperyalizmin altın çağları olarak görülebilecek olan dönem, üçüncü dönem ise, siyaset odaklı “*ırk her şeydir*” anlayışının hakim olduğu dönemdir. Üçüncü dönem itibariyle ırkın, biyolojik temelden çıkarak toplumsal tabana yayıldığı ve sosyal bir yapı haline geldiği gözlemlenmektedir (Barın, 2014: 12)

İrkçılığı tek bir boyutuyla ele almak mümkün değildir çünkü “*ırkçılık, ırkçı kişilerin basit bir hezeyanı*” olmaktan çok toplumsal bir sorundur (Balibar ve Wallerstein, 1995: 55). Klasik ırkçılık, insan görünüşünün, güzelliğinin ve davranışının bir standardını belirlemek için tarihi, antropolojiyi ve estetik duyarlılıkları kullanmıştır. Antropoloji, tarih ve bu yeni estetik bilincin tümü köken arayışıyla ilgiliydi (Mosso, 1995: 163). Biyolojiden tarihe, tıptan siyasete, arkeolojiden uluslararası ilişkilere kadar çeşitli fen ve sosyal bilimlerin ilgi alanına giren tartışmalı bir konu olmuştur (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 80). İrkçılık kavramının bu çok yönlü özelliği onu aynı zamanda siyasal ve sosyal alanda da etkili kılmıştır (Rattansi, 2007: 8). 19. yüzyıldan sonra siyaset bilimi literatürüne girmiştir. İmparatorluklar devrinin kapanıp, ulus devlet fikrinin yükselişe geçmesi ile birlikte sömürgecilik kapitalizme evrilmiştir (Sumbas, 2009: 261). Bu evrim ile birlikte, modernleşme sürecinde Avrupa’nın üstünlüğünü kurabilmesi için kullanılan bir araç haline gelmiştir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 83).

Taş (1999: 73-76), ırkçılığı dört düzeye ayırmıştır. Birincisi, *kendini savunma*; yerel halkın çıkarlarının tehlikede olduğunu görüşünden hareket eder. Bu düzey zenofobinin en alt düzeyidir ve saldırgan bir ırkçılık gözlemlenmez. İkincisi, *zenofobi*; kültür merkezilikten kaynaklanmaktadır. Yabancıların kültürlerinden nefret edilir ve bu düzeyde ırkçı saldırılar söz konusu olabilmektedir. Üçüncüsü, *açık ve kapalı ırkçılık*;

Avrupa’da bazı partiler ırkçılığın savunusunu kapalı bir şekilde yaparken özellikle aşırı sağ partiler açık ırkçılığı savunmaktadırlar. Bu düzeyde ülkenin yaşadığı sıkıntıların, yabancıların kültürel saldırısından kaynaklandığına inanılmaktadır. Yabancıların Avrupa ile uyum sağlayamayacağını ileri sürerler. Daha çok kültürel bir ırkçılığa benzemektedir. Dördüncü ve son düzey ise *genel veya devlet ırkçılığı*; devletin ırkçı faaliyetlerde bizzat bulunduğu durumları ifade etmektedir. Faşizm açık bir şekilde kendisini göstermektedir ve bu tür devletlerde faşist diktatörlükler iktidara gelmektedir.

Dönem dönem üzeri örtülmüş gibi görünse de uluslararası çıkabilecek herhangi bir çatışma halinde veya bir iç savaşta tekrardan gün yüzüne çıkma ihtimali bulunmaktadır. Özellikle milliyetçilik akımı yükselişe geçtikçe ırkçılık da aynı oranda kendisini göstermektedir (Şenel, 1984: 9). Günümüzde geline nokta ırk hakkında pek çok kesin iddialarda bulunulmasına rağmen bilimsel statüsü konusunda hala fikir birliği yoktur. Amerikan Antropoloji Derneği¹⁰ gibi çeşitli bilimsel kuruluşlar, insan popülasyonlarının ırk olmadığını iddia eden açıklamalar yayımlamıştır. Ancak bu tarz bilimsel açıklamalar toplum nezdinde kabul görmemiştir. Özellikle Avrupa, Rusya ve Çin’de, ırkın reddi görüşüne inanılmadığı gözlemlenmiştir (Hochman, 2019b: 2).

İrk kavramı durağan değil dinamik bir kavramdır. Tarihsel bir bakış açısından, ırk kavramının son iki yüzyıldaki kullanımları üzerine yapılan araştırmalardan, farklı ulusal bağlamlarda çeşitli biçimler aldığı açıktır (Miles 2004). Kavram daha yeni bir geçmişe ait olsa da kullanımının son yüzyılda biyolojik, kültürel ve sosyolojik olarak farklı ideolojilere göre değişim göstermiştir (Barın, 2014: 14). Bu nedenle tek bir ırkçılıktan söz edilememektedir. Eski ırkçılık denilen klasik ırkçılık terimi daha çok ırk kuramları üzerine kurulmuştur. Ancak yeni/ kültürel ırkçılık, dil, din, etnik köken gibi kültürel değerleri içinde barındıran ve bunlar üzerinden farklılıklarını niteleyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum biyolojik ırkçılığın yok olduğunun bir göstergesi değildir. Yalnızca, ırkçılığın evrime uğradığını gözler önüne seren bir süreçtir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 81). Aynı zamanda ırkçılığın, ekonomik ve psikolojik alanlarla da ilgili olduğu söylenebilir. Ekonomik krizler ve benlik arayışları ile aidiyet duygusu ırkçılığa bu şekilde kültürel boyut kazandırmaktadır (Balibar ve Wallerstein, 1995: 50-51).

¹⁰ Amerikan Antropoloji Derneği, "İrk" ve Zeka Üzerine Bildirisi ile "ırkın bilimsel olarak geçerli bir biyolojik kategori olmadığını" açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: American Anthropological Association Statement on "Race" and Intelligence.

İrkçilik kavramı 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar kelimenin dikey bir boyutunu yansıtmaktaydı: Ortak bir soydan/atadan gelmek. 21. yüzyılda bile hala bazen bu anlamda kullanılmaktadır. Bu ilk boyut mevcudiyetini korusa da Banton’a göre bu yüzyılda anlamın yatay boyutu daha ağır basmaktadır (Banton, 2015: 3). Hochman (2019a: 1252), insanların biyolojik bir ırka ait olduğu iddialarını reddeder. Ona göre ırk biyolojik bir yanılsamadır. Bu nedenle insanları ırksal olarak sınıflandırmanın doğru olmadığını öne sürmektedir. Ancak ırkın biyolojik değil de sosyal bir tür olarak sınıflandırmaya tabi tutulmasını kabul etmektedir. Uzman olmayanların ırk hakkındaki konuşmalarının biyolojik ırkçılık olarak anlaşılabileceğini ancak asıl söz konusu olanın ‘sosyal ırk’ olduğunu vurgulamaktadır. Klasik ırkçılık ve kültürel ırkçılık arasındaki temel ayrım, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen süreçte ırk kavramının bilimsel arka planının çürütülmesi ve artık “ırksız ırkçılık” söylemi ile yeniden şekillenen kültürel ırkçılık üzerinden yapılmaktadır (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 80).

2.2. İRKÇILIĞIN ÇEŞİTLERİ

2.2.1. Klasik İrkçilik

“Zenciler o görünmez katran fırçası sayesinde sonsuza kadar zenci kalacaklardır; İbrahim’in tohumu Yahudiler, ne pasaport taşırlarsa taşısınlar, hangi dilde konuşur, okur yazarlarsa yazsınlar sonsuza kadar Yahudi’dirler”¹¹

Benedict Anderson.

Çağdaş ırkçılığın sistematik ve sözde bilimsel söylemleri ancak modern çağda ortaya çıkmıştır. İrkçılığın öncülerinden Joseph Arthur Gobineau, beyin ve kafataslarının anatomik karşılaştırmalarından, Afrikalıların, Avrupalının bilişsel kapasitesine yaklaşamayacağı sonucuna varmıştır. Böyle düşünen tek kişi kendisi değildi: Örneğin, önyargı havuzunun içinde yaşayan Linnaeus. Buffon ve Darwin’nin çalışmaları, ırkçılığın bilimsel olma iddiası ile bir otorite olarak kullanılmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Avrupa’nın kültürlü zihni, insan türünün üstün ve aşağı ırklara bölündüğüne ikna olmuştu (Memmi, 2000: 186). 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar neredeyse tüm biyologlar ve antropologlar, insan türünün biyolojik olarak farklı ırklara bölünebileceğini kabul etmiştir (Dutton, 2019: 15).

Kant’a göre; İrklar “üreme izolasyonları” nedeniyle oluşmuştur ve ana insan soyları olarak gelişmiştir. Günümüzdeki başlıca biyolojik grupları oluşturmaktadır. İrk,

¹¹ Anderson, 2009: 167.

biyolojik olarak miras alınır ve insanlarda türlerin altındaki *taksonomik seviye*¹²dir. Aynı zamanda tüm insan popülasyonları da en az bir ırka aittir. Bu unsurlar, birlikte ele alındığında bilimsel olarak ırk tanımını yapmak mümkün olmaktadır (Hochman, 2019a: 1249). Bu bağlama, ırk, canlıların herhangi bir gen ya da herhangi bir sınıfın/ grubun doğuştan gelen ayırt edici nitelikleri belirtmek için kullanılan bir terimdir (Toynbee, 1978: 98).

İrkçi kuramların atası olarak bilinen Gobineau “ırksal eşitsizliği” niteliksel bir şekilde ele almıştır. Ona göre başlangıçta 3 ana ırk bulunmaktaydı; beyaz, sarı ve siyah... Ancak tarihsel süreç içerisinde ırkların yozlaştığını ve bunun nedeninin melezleşme olduğunu öne sürmüştür (Strauss, 2016: 21). Gobineau, Almancılıktan ziyade Aryanizm teorisyeniydi ve *Anglosaksonizm*, *Teutonizm*¹³ ve *Keltizmin*¹⁴ borçlu olduğu büyük bir ana-ırk fikrini ortaya atmıştır (Biddiss, 1966: 52). Gobineau, beyin anatomisi konusunda araştırmalar yapmış, yaptığı araştırmalar sonucunda Avrupalıların beyinlerinin diğer uluslara göre daha çok bilgi içerebileceği yargısına ulaşmıştır. Avrupa’da 19. yüzyılda bu tarz araştırmalara dayanarak insan ırkının bir sınıflandırmaya tabi olduğuna inanılmıştır. Bu araştırmalar Gobineau’nun kendisi Antisemitist olmamasına rağmen Antisemitiklere ışık tutmuş toplama kampları, gaz odaları gibi örneklere varan Holokost’a neden olmuştur (Özbek, 2001: 451). Aslında bunu yaparken amacı, ırk farkı gözetmeksizin tüm insanlığın melezleşmeye mahkum olduğunu ifade etmektir. Ne var ki Gobineau’nun bu düşüncesi sömürü ve ayrımcılık çeşitlerinin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamıştır (Strauss, 2016: 22).

Biyolojik ırkçılık olarak da bilinen klasik ırkçılık, insanları biyolojik olarak sınıflandırmakta ve “deri rengi”, “kafatası şekli” gibi özellikler üzerinden “ileri- geri”, “aşağı- üstün” gibi söylemler üzerinden insanları birbirinden ayırtıran bir ideolojidir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 79). Burada bizi ilgilendiren ırksal öğeler, belirli insan toplumlarında doğuştan gelen, ayırıcı, psişik ya da manevi niteliklerdir. Toynbee gibi klasik ırkçılığı savunan araştırmacılar, bu niteliklerin, toplumları uygarlığa doğru iten olumlu etken olarak görmektedir (Toynbee, 1978: 98). Daha güçlü ve daha zayıf ırklar arasında hayatta kalma savaşı olan Sosyal Darwinizm ile birlikte yozlaşma, ırksal saflık,

¹² Taksonomi: Sınıflandırma bilimi (C ve Godfray, 2002: 17).

¹³ Teutonizm: Alman Kültürü.

¹⁴ Keltizm: Hegomonik bir grubun diğerlerine başarılı bir şekilde dayattığı bir temsil sistemidir. Bu dayatma o kadar güçlüdür ki diğerleri hegomanın temsilini kabul etmeye başlar (Watson, 1996).

öjeni, askeri çatışma ve imparatorluk fethi ile ilgili teorilerle uygarlığa varılacağı inancı kendini göstermektedir (MacMaster, 2001: 6).

Toynbee ırk üzerine yapılan araştırmalara dayanarak insanların fiziksel yapısında ırka bağlı farklılıklar olduğunu öne sürmektedir. Bu ırksal farklılıkların, farklı toplumların tahlillerinin yapılmasında ve başarılarını açıklamada etkili olduğunu dile getirmektedir (Toynbee, 1978: 98-100).

Klasik ırkçılık, biyolojik karakteristiklere dayanarak ahlaki ve entelektüel tahakküm kurmayı meşrulaştıran bir ideolojidir. Toplumlar arasındaki farklılıkları sosyal ve tarihi gelişmelere dayalı olarak değil de gen odaklı olarak açıklamaktadır. “Bu tanıma göre ırkçılar, ırklar ya da insan grupları arasında biyolojik farklılığa, bu farklılıkların hiyerarşik sınıflandırılışına ve bu sınıflandırmanın insanın iç yapısına bağlı olduğuna inanır.” (Taş, 1999: 41-42).

Vardar (1995), klasik anlamıyla ırkçılığa bakıldığında insanların aslında farklı ırklara, farklı kökenlere sahip olduğunun kabul edilebileceğine işaret etmektedir. Ancak biyolojik ırkçılığın hedefinde bu farklı ırkları incelemek değil onları sosyolojik bir kategoriye ayırmalarının söz konusu olduğuna da vurgu yapmaktadır. İnsanları bu şekilde “sosyal ve kültürel” yapıları ile ‘fiziksel’ özelliklerine bağlamaktadırlar.

Günümüzde, bir ırkın başka bir ırka karşı herhangi bir üstünlüğünün bulunmadığını göstermek uğruna birçok bilimsel çalışma yürütülmektedir (Strauss, 2016: 21). Bilimsel ırkçılığın erken eleştirisi olarak sayılabilecek bir çalışma, 1911’de New York’taki Columbia Üniversitesi’nde çalışan kültür antropoloğu Franz Boas tarafından yapılmıştır. Boas, *The Primitive Mind* adlı eserinde ırk, kültür ve dil arasında yeterli bağlantı olmadığını savunmuştur. ‘İlkellerin’ ve ‘uygarların’ zihinleri arasında temel bir fark olmadığını ileri sürmüştür (Rattansi, 2007: 70). Aynı zamanda yapılan gen çalışmaları ışığında herhangi bir ırka özgü gen bulunamamıştır. Bu nedenle insan topluluklarını kesin bir çizgi ile birbirinden ayırmak mümkün görünmemektedir. Irk ayırımı tamamen bilimsel yetersizlikten kaynaklanmaktadır (Taş, 1999: 46).

Doğrusunu söylemek gerekirse yabancıya karşı önyargılı yaklaşmak, onu dışlamak, aşağılamak, ‘şeytani’ özellikler atfederek onu düşman olarak görmek insanlık tarihinin en başına kadar götürülebilir. Bu düşünce kültürel farklılıklar zeminine oturtularak kendi kültürünü diğerlerinden daha üstün görme yani ‘benmerkezcilik’ eğilimiyle açıklanabilmektedir (Vardar, 1995).

2.2.2 Kültürel Irkçılık

Fanon, ırkçılığın durağan değil dinamik bir olgu olduğuna, dolayısıyla zaman içerisinde yeni biçimler kazandığına (Özbek, 2001: 455) ve sömürgeciliğin meşrulaştırılmasında araç olarak kullanıldığına işaret eder (Miles, 2009: 90). 1980'lerden bu yana açık ırkçılık yavaş yavaş yerini örtük ırkçılığa bırakmış ve biyolojik ırk yerine kültür ve etnisiteye odaklanılmıştır. Yani günümüzde yeni bir ırkçılığın geliştiğine dair artan bir inanç vardır (Rattansi, 2007: 95). Balibar da benzer şekilde klasik anlamda ırklar mücadelesi kuramının yerini etnik ilişkiler kuramına bıraktığına işaret etmektedir. Artık ırksal aidiyet ön plana çıkmamakta, etnik kimlikler önem kazanmaktadır ancak yine aynı şekilde ırkçı bir tutum sergilenmektedir (Farkçı ırkçılık) (Balibar ve Wallerstein, 1995: 32). Özellikle yapılan araştırmalar sonucunda biyolojik ırkçılığın bilimselliğini yitirmesi kültürel ırkçılığa alan açmıştır. Batı'nın öteki algısı değişmiş ve daha karmaşık hale gelmiştir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 91).

Kültürel ırkçılık, sömürgecilik çağının son bulmasının ardından, sömürgeci ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik üstünlük kurma çabası olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, tersine dönen göç hareketlerinin büyük bir etkisi olmuştur (Sumbas, 2009: 268). 11 Eylül de bu durumu besleyen bir olay olmuştur. Daha önceden 'üstün ırk' iddiası üzerinden kölelik meşrulaştırılarak, kendinden 'aşağı' olan bölgeye medeniyet götürmek olarak görülmekteydi. 21. yüzyıla gelindiğinde ise ırkçılık kavramının dayandığı temel ekonomik ve sosyal yapılanmanın yenilenmesiyle birlikte kültürel ve sosyal farklılıklardan kaynaklanan yeni bir boyut halini almıştır (Yılmaz, 2008: 14). En geniş anlamıyla yeni ırkçılık, insanların sahip olduğu farklı etnik, din, dil veya kültürel değerler gibi farklılıklar sebebiyle bir hiyerarşiye tabi tutulmaları, ötekileştirilmeleri ve hatta düşman olarak görülmeleridir. Bu ırkçılık türü biyolojik ırkçılıktan türemiştir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 92).

Kültürel ırkçılığı, ırkçılık literatürü içerisinde konumlandırmak zordur. Çünkü bu yeni ırkçılık biçiminde doğrudan ırka yönelik bir söylem bulunmamaktadır. Sosyal uyum ve kültürel özellikler kendisini göstermektedir (Çakır, 2019: 16). Genlerin kültürel kodlarla değişime uğradığı fikri yer almaktadır. Dolayısıyla zenofobi doğal bir tepki olarak karşılanmaktadır. Aynı zamanda kültürel ırkçılık, 'biz' ve 'onlar' ayrımı yaparak ötekine karşı bir tutum sergileyen etnosentrizmden beslenmektedir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 93).

Kültürel ırkçılıkta ‘başka kültür dünyasına’ ait olmak ırkçılığın merkezine yerleştirilmiştir. Biyolojinin yerini kültür almıştır. Tembellik, aptallık gibi aşağılayıcı özelliklerin kültürden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Fenon da biyolojik temeller üzerine kurulan ırkçılığın yerini kültürel ırkçılığın aldığını söylemekte ve ırkçılığı sömürge döneminde yürütülen politikaların temel unsuru olarak görmektedir (Özbek, 2001: 455-456). Blaut ise yeni ırkçılığı, Avrupa’nın kendi üstünlüğünü kanıtlaması ihtiyacı ile anlatmaya çalışmıştır. Bunu kanıtlamanın en kolay yolu da dinden ve bilimden gelen köklü argümanlardan geçmekteydi. Blaut, bu noktada Avrupa’nın kültürel ilerlemenin öncülü olarak kendisini gördüğünü ve kültürel ırkçılığı geliştirdiğini iddia etmektedir (Çakır, 2019: 16).

Kültürel ırkçılığın merkezinde artık kültür, değer ve insan yer almaktadır (Çakır, 2019: 20). Yani ahlak algısı, gelenekler, kültürel miras farkları, kanbağı gibi unsurlardır. Irkçılığa ırklar değil insan toplulukları ve kültürler hakim olmuştur. Bu yeni ayrımcı ırkçılığa göre Türkler, Araplar ve İslam Avrupa’nın kültür ve kimliğine uymamaktadır (Taş, 1999: 52). Kültürel ırkçılığın hedefinde azınlıklar, yabancılar, göçmenler bulunmaktadır. Bu ırkçılık türüne göre yabancılar biyolojik olarak aşağı değildir ama farklıdır. Tıpkı biyolojik ırkçılıktaki gibi ‘öteki’ vurgulanır ve onları kontrolü altına almaya çalışır. Ev sahibi toplum, yaşam tarzlarının tehlikede olduğunu hissettiğinde savunmaya geçer ve bu çok doğal bir refleks olarak görülmektedir (Çakır, 2019: 17-18). Dolayısıyla göçmenler ya da bulunan yerde ev sahibi toplumun dışında kalan yabancılar kültürel ırkçılığın öznesidir (Sumbas, 2009: 269). Strauss'a göre insanlar “kendi topraklarına dönmeli ve kendi kültürlerini korumalıdır.” Kültürel saflık korunmalıdır (Özbek, 2001: 457). Ancak kendi kültürünü savunmak ve başka kültürleri aşağılamak elbette aynı şey değildir. İkincisi apaçık yabancı düşmanlığıdır. Ne var ki kendi kültürünü savunmanın sonucunun yabancı düşmanlığına varacağını tahmin etmek hiç de zor değildir (Sumbas, 2009: 267). Strauss bu düşünciyi şu şekilde açıklar:

“Kimi zaman, her kültür kendini tek hakiki ve yaşanmaya değer kültür olarak görür; diğer kültürleri bilmezlikten gelir, hatta onların kültür olduğunu bile inkar eder” Kendilerine ‘insan’ derken diğerlerini ‘yer maymunları’ veya ‘bit yumurtaları’ olarak tanımlarlar” (Strauss, 2016: 69).

Kültürel ırkçılık son dönemlerde çok sık gündeme gelmeye başlamıştır. Günümüzde özellikle göç hareketlerinde yaşanan ciddi artış ile birlikte kültürel ırkçılık kavramı kendini tanıtmaya başlamıştır (Çakır, 2019: 15). Kültürel ırkçılığın ideolojik arka

planında bu tersine dönen göç hareketlerinin karmaşıklığının yarattığı ‘ırksız ırkçılık’ yatmaktadır (Sumbas, 2009: 268). Kültürel ırkçılığı savunanlar, yüzyıllar boyu süren zaman içinde, toplumların belli bazı alışkanlıklarının kültürel kodlar olarak genlerine işlediğini bu nedenle her toplumun farklı özelliklere sahip olduğunu savunurlar. Irkçılıktaki bu yeni algıyı Fransız sosyolog Balibar net bir şekilde dile getirmiştir. Balibar; “yeni ırkçılığın post-sömürgeciliğin eski sömürge ve eski metropollere doğru yönelen insan göçünü tersine çevirmeye ve insanlığı bir tek politik sisteme bağlamadığına” dikkat çekmektedir. Burada, Anglo-Sakson geleneklerinde görüldüğü gibi, ‘ırksız ırkçılık’ söz konusudur (Balibar ve Wallerstein, 1995: 21).

Balibar ‘*Bir Yeni Irkçılık Var Mı?*’ isimli makalesinde, biyolojik anlamdaki ırk farklılıklarının dışında bir ırkçılığın her zaman var olduğunu ve bunun örneğinin de antisemitizm olduğunu dile getirmektedir (Balibar, 2017: 27- 40). Rattansi ırk fikrinin her zaman biyolojik bir temele sahip olması gerekmele birlikte kültürel bir ırkçılıktan bahsetmenin mümkün olduğunu öne sürer (Rattansi, 2007: 105) Miles ise kültürel ırkçılık yeni olsa bile onu klasik ırkçılığın takipçisi olarak görmektedir (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 93). Wren de bu doğrultuda, kültürel ırkçılığın biyolojik ırkçılık ile aynı amaçları taşıdığına dikkat çekmektedir. Çünkü her iki ırkçılık türünde de ötekilerin farklılıklarından kaynaklanan bir dışlanma söz konusudur (Çakır, 2019: 20). Bu bağlamda klasik ırkçılık ve kültürel ırkçılığın birbirinden tamamen kopmadığını görmek de mümkündür. Çünkü her ikisinin de temeli ortak bir kültürden ortak bir soydan/atadan gelmektedir (Sumbas, 2009: 267).

Kültürel ırkçılık, zenofobiyi doğal bir şekilde karşılayan etnosentrizmden kaynaklanmaktadır (Taş, 1999: 53). Klasik ırkçılıkta ötekini tanımlamak daha basitti. Çünkü biyolojik olarak kendi ırkından farklı olan herkes öteki idi. Ama ırkçılık kuramlarının bilimsel olarak çürütülmesi bu durumu baltaladı (Sumbas, 2009: 267). Dolayısıyla eskiden kalıtsal farklılıklara dayanan ırkçılık kavramı günümüzde kültürel dışlanma ve etnosentrizm olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu nedenle ırkçılık ve zenofobi kavramlarını birbirinden ayırmak zorlaşmaktadır (Yılmaz, 2008: 13).

2.2.2.1. Irkçılığın Etnosentrizm ile Bağı

"Etnosentrizm" kelimesi, Yunanca "ethnos" (etnik grup, ulus veya insanlar) kelimesinin "merkez" kelimesiyle birleştirilmesinden meydana gelmektedir. Kelime, kişinin kendi "etnik grubunu" merkeze yerleştirmesini ifade etmektedir. Bizumic (2014:

3-10) tarafından yapılan tarihsel araştırmaya göre, 'etnosentrizm' kelimesi Polonyalı bir sosyolog olan Ludwig Gumplowicz tarafından 1879'da türetilmiş ve araştırmalarında kullanılmıştır. Amerikalı ekonomist William Sumner ise bu kavramı İngilizceye tanıtmış ve popüler hale getirmiştir (Dutton, 2019: 24).

İrkçiliğin ilk izlerinin çok daha eskiye götürülebileceğinden yukarıda bahsedilmişti. Tarihte yer alan ilk toplumlara bakıldığında, ki bunlara ilkel toplum denilmektedir, yabancılara olumlu bir şekilde yaklaşmadıkları görülmektedir. İkel toplumlarda görülen bu durum, ırkçılığın temelini oluşturacak olan etnosentrizm kavramına dikkat çekmektedir. Etnosentrizm, Sumner tarafından 'kültürel dar görüşlülük' anlamına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır. Daha sonra ise kavram Adorno ve arkadaşları tarafından ırkçılık, ayrımcılık, ötekileştirme kavramları yerine de kullanılmıştır. Etnosentrizm kavramını doğrudan ırkçılık yerine kullanmak doğru olmasa da her ikisi de genel itibariyle ayrımcı tutumları ifade etmek için kullanılmaktadır (Şenel, 1984: 42- 45).

İrksal ve etnik ilişkiler doğuştan gelen köklü, değiştirilemez "*ilkel kimlik*"lerdir (Van den Berghe, 2010: 402). D'Souza gibi sosyo-politik düşünürler etnosentrizmi zenofobi ve dar düşünce ile yakın gördüğünden ırkçılıktan ayırmaktadır. Kişinin kendi kültürünü, dilini tercih etmesini doğal karşılamaktadırlar. Ancak yine de kendi kültürüne sahip çıkmak ile başka kültürleri dışlamak, aşağılamak bağdaşmamakta ve bu noktada etnosentrizmin de ırkçı noktalar barındırdığını, ikisi arasında keskin bir sınır bulunmadığını da söylemek gerekmektedir (Taş,1999: 50). Etnik kavramı insanlar arasındaki farkları odak alırken bunları, kültürel anlamda farklılıklar olarak yorumlar, Her iki kavram da insanların farklılıklarına vurgu yaparken ve birçok yerde birbirleri yerine kullanılırken aslında tamamen farklı iki ayırıcı özelliği tanımlamak için kullanılırlar (Fenton, 2001: 5) Etnosentrizm bazı yazarlar tarafından ırkçılıktan tamamen uzaklaştırılarak meşrulaştırılmaktadır. Örneğin D'Souza ırkçılığı biyolojik açıdan üstünlük olarak yorumlarken etnik merkezçiliği, kişinin kendi kültürünü daha üstün görmesinin doğal olduğu çıkarımında bulunmaktadır (Sumbas, 2009: 268).

İrkların ve kültürlerin çeşitliliğine bakıldığında aslında kültürlerin çok daha fazla çeşitlilik içerdiği görülmektedir. Aynı ırka sahip bir toplumun benimsediği iki farklı kültür en az iki ayrı ırkın kültürü kadar birbirine yabancı olabilmektedir. Ayrıca kültürler arası çeşitlilik kendi içinde, ırklar arası çeşitliliğe göre daha çok problem çıkarabilir (Strauss, 2016: 22).

Etnosentrizmin yaygın olarak incelenen başka kavramlarla benzerlikleri olduğu ancak bunlardan birtakım farklılıkları da içerdiği görülmektedir. Bu nedenle etnosentrizm kavramını anlamak ve açıklığa kavuşturmakta fayda bulunmaktadır. Hem zenofobi hem etnosentrizm hem de ırkçılık farklı olanların reddini içermesi bakımından benzer kavramlardır. Bu benzerlik dolayısıyla kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar (Bizumic & Duckitt, 2012: 13). Dolayısıyla bu kavramların birbirinden ayrılması pek kolay değildir. Aslına bakıldığında kavramlar birbirlerinden farklı zeminlere yerleştirilmiştir. Etnisite kültürel kodlar aracılığı ile tanımlanmaktadır (Sumbas, 2009: 267) ve her şeyden önce aidiyet ve aidiyetsizlik çerçevesinde sınırlar çizme meselesidir (Rattansi, 2007: 95). Bu nedenle etnosentrizm, yabancı olana korku ve nefret içeren zenofobiden (Bizumic & Duckitt, 2012: 14) ve biyolojik karakteristik açısından “ırk” kavramından ayrı tutulur (Taş, 1999: 49).

Etnosentrizm, “öz-önem” duygusu olarak ifade edilebileceği gibi politik çıkarlar doğrultusunda kullanılarak, ırkçılığın ve zenofobinin içinde barındırdığı hoşgörüsüzlüğü de içerdiği görülebilir. Bununla birlikte, kavramlar arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. Irkçılık veya zenofobinin ana kaynağı ve motive edici gücü, sevmemek veya düşmanlıktır ve bu genellikle bireylerin veya grupların genelleştirilmiş bir özelliği olarak görülmektedir. Öte yandan, etnik grubun önemi ve değerine dair güçlü, oldukça abartılı bir algıdan kaynaklandığı için etnosentrizm farklıdır (Bizumic & Duckitt, 2012: 15-17).

Etnosentrizmin benzer kavramlarla farklılıklarını ortaya koyduktan sonra net bir şekilde tanımlı yapmak gerekmektedir. Taylor ve arkadaşları tarafından “iç grubun her şeyin merkezi olduğuna inanmak” (Taylor vd., 1997: 179) olarak tanımlanırken; Balabanis ve arkadaşları da etnosentrizmin “iç grubun merkez olduğu ve tüm dış grupların onunla ilişkili olarak değerlendirildiği bir ‘iç grup’ hissine odaklandığını dile getirmektedirler. (Balabanis vd., 2001: 159). Etnosentrizm, tipik olarak grup içi kayırmacılık da dahil olmak üzere neredeyse evrensel bir tutum ve davranış sendromudur. Etnosentrik davranışlar, tipik olarak bir veya daha fazla gözlemlenebilir özellikler (dil, aksan, fiziksel özellikler veya din gibi) tarafından tanımlanan grup sınırlarına dayanır ve ortak soyun göstergesi olarak kabul edilir (Hammond & Axelrod, 2006: 926-927).

İlkel toplumlardan itibaren etnosentrik davranışlar kendini göstermektedir. İnsanların halihazırda güçlü etnosentrik inançlara, normlara ve ideolojilere sahip olabilecek etnik gruplarda doğduklarını belirtmek önemlidir. Etnik gruplar ve liderleri,

bu inançları vurgulamak ve bunları üyelerine hikayeler, mitler, eğitim, kültürel uygulamalar ve adetler, örtük veya açık ikna gibi çeşitli uygulamalar yoluyla aşmak için büyük miktarda enerji ve kaynak harcama eğilimindedir. Buna göre, belirli etnosentrik tutumlar büyük ölçüde çeşitli sosyal etkiler yoluyla pekiştirilir ve vurgulanır¹⁵ (Bizumic & Duckitt, 2012: 15).

Etnosentrizmin kapitalizmin doğuşundan sonra ortaya çıktığı söylene de daha önceki dönemlerde örneğin, Platon döneminde de etnosentrik ırkçılık örneklerine rastlanmaktadır¹⁶ (Şenel, 1984: 52). Etnosentrizme bilimsel ilgi 19. yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında başlamıştır. Ötekinin Avrupalı temsillerinin uzun tarihini düşünürsek, yalnızca 18. yüzyılın sonlarından ilerleyen ve ayrı bir biyolojik gruba atıfta bulunmak için açık bir 'ırk' söylemini somutlaştıranlar ırkçılık olarak tanımlanabilir. Öteki'nin daha önceki tüm temsilleri, bu ırkçılık tanımının dışında tutulmakta ve bu nedenle başka ideolojilerin örnekleri olarak nitelendirilmektedir. Daha önceki bu temsilleri “etnosentrizm” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır (Miles, 1999: 348). Darwin, diğer gruplarla rekabetin insanları kendi gruplarının üyeleriyle daha iş birliğine dayalı hale getirdiğini ve bunun da grubun refahını daha da etkilediğini savundu. Bir sosyal Darwinist olan Spencer, toplumların genel olarak iki karşıt ahlaki kodla, iç dostluk (bir grubun üyelerine karşı) ve dış düşmanlık (diğerlerine karşı) ile karakterize olduğunu ileri sürmüştür. Ne Darwin ne de Spencer yazılarında etnosentrizm terimini kullanmadı. Yine bir sosyal Darwinist olan Sumner fikirlerini daha da geliştirerek, etnosentrizm kavramını popüler hale getirerek, olumlu iç-grup tutum ve davranışlarının genellikle iç-grup için çeşitli tercihli tutum ve davranışlarla ve dış-gruplara karşı düşmanlık ile ilişkilendirildiğini ileri sürmüştür (Bizumic & Duckitt, 2012: 2-3).

Eski Yunan ve Roma'da hatta Orta Çağ'da da Etnosentrik bilincin varlığından söz edebiliriz. Eski Yunan kent devletlerinde kendi kentine ait vatandaşlara kenttaşlık duygusu ile bağlılık varken kendi kentlerine gelen yabancılara ve diğer kentlere karşı bir düşmanlık duyulmaktaydı. Göçebe/ kentleşmemiş uygarlıklara da vahşi topluluklar gözüyle bakılmaktaydı. Roma İmparatorluğunda da benzer şekilde Romalılar ve öteki halklar şeklinde bir ayırımı bulunulmuştur. Orta Çağ'da ise etnosentrizm kavramı dinsel bir boyut kazanmıştır. Hristiyanlık üzerine kurulan Orta Çağ düşüncesinde soy kavramı

¹⁵ Örneğin klan ve totem mitosuna göre klanlar kendilerini bir bitki veya hayvan totemi olarak belirlemektedir. Bu şekilde karşılarındaki klana bir kimlik belirlemiş oluyorlardı. Rakip olarak görülen bu klana karşı galip gelindiğinde (Şahin ve Timsah totemi örnek verildiğinde) “şahin timsahı yuttu” şeklinde mitoslara yansımaktaydı (Şenel, 1984: 46).

¹⁶ Platon'un ideal devletinde toplumsal sınıfların bulunması ve sınıflar arasında geçiş olmaması/zor olması bu örneklerden biridir (Şenel, 1984: 52).

değil de din kardeşliği önem kazanmıştır. Hangi etnik gruba ait olduğun fark etmeksizin aynı dinden olmak yeterli olmuştur. Ancak hem farklı dinden hem de farklı ırk, dil ve kültürden olanlara karşı korkunç boyutlarda etnosentrizm kendini göstermiştir. Sanayi Devrimi ve kapitalizmin gelişmesi ile sınıf bilinci kendini göstermeye başlamıştır. Bu sınıf bilinci ise etnosentrizme sosyalist bir bakış açısı kazandırmıştır (Şenel, 1984: 49-52). Dolayısıyla etnosentrizmde din, gelenek, geçmiş coğrafi yakınlık gibi özellikler belirleyici olmaktadır. Ortak duyguları paylaşan, ortak bir alanda yaşayan insanlar yabancılara karşı her zaman tereddütle yaklaşmıştır. Bu nedenlerle etnosentrizmin biyolojik değil kültürel nedenlerden doğmaktadır (Taş, 1999: 50). O nedenle etnosentrizmin kökü ırkçılıktan çok daha eskiye dayanır. Dave Dean Capucio (2010: 170-180) da ‘*Regilion and Ethnocentrism*’ adlı eserinde dinin etnosentrik tutumlara neden olabileceğini öne sürmüştür.

Etnosentrizm, genellikle önyargı ve ayrımcılığın itici gücü olarak görülen ve çeşitli sosyal ve politik fenomenlerde rolü olan çok önemli bir yapıdır (Bizumic ve Duckitt, 1012: 17). Bu nedenle etnosentrizme neyin sebep olduğunu açıklamaya çalışan birçok teori oluşturulmuştur. Bu teoriler, genetikten topluma kadar farklı nedenlere odaklanmıştır. Teorilerin çoğunda, çeşitli etnosentrizm kavramsallaştırmaları ile uğraşmış ve genellikle yalnızca iç-grup pozitifliği, dış-grup olumsuzluğu ve grup ben-merkezliliği özellikle ayırt edilmemiştir (Tajfel & Turner, 1986: 277-281). Dutton (2019: 30-35) bu teorileri incelemiş ve etnosentrizmin kaynağını bulmaya çalışmıştır:

- *Çatışma ve Tehdit Kuramları*: Bu kuramlara göre etnosentrizm, kendini tehdit altında hisseden grupların savunmacı tutumlarıdır.
- *Gerçekçi Çatışma Teorisi*: Kişi kendi çıkarlarının çatıştığı kişilere karşı etnosentrik davranışlarda bulunmaktadır. (Açık bir fiziksel tehdit bulunmadığı durumlarda bile).
- *Psikodinamik Teori*: Sigmund Freud’u izleyenler bu teoriyi savunmaktadır. Bu teoriye göre, etnosentrizm düşünceye dayalı (intropsişik) tehdit ve çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Bir topluluk içerisinde yaşayan yabancı, gerilime neden olabilmektedir ve bu gerilimle ev sahibi toplum duygularını yabancı olana yansıtmaktadır. Etnosentrizm bu şekilde kendisini göstermektedir.
- *Terör Yönetimi*: Teoriye göre insanlar ölüm ihtimalini göz önünde bulundurarak kendilerini tehdit altında hissetmektedirler. Bu tehdide karşı ise onları

‘kültürel değerler’in koruyacağına dair bir inanca sahiptirler. Grup refahına yönelik bu tür bir tehdit etnosentrizme neden olarak görülebilmektedir.

- *Kendini Yüceltme Teorileri:* Etnosentrizmin grup içi özsaygıyı artırarak, insanlara kendini iyi hissettirdiğini iddia ederler ve bu nedenle etnosentrizmin geliştiğini öne sürmektedirler.

- *Marxist Model:* Bu modeli savunanlar etnosentrizmin, bir grubun daha sonra sömürebilecekleri başka bir grup üzerinde güç kazanmasına yardımcı olduğunu öne sürmektedirler.

- *Sosyal Hakimiyet Kuramı:* Bu kuram da bir çeşit kendini yüceltme teorisidir. Bu kurama göre de güvenlik garantisi isteyen baskın bir grubun, dışarıdan gelen gruba üstünlük kurma çabası bulunmaktadır.

- *Sosyalleşme ve Normatif Açıklamalar:* Bu düşünceye göre, etnosentrizm çocukluktan öğretilen bir davranıştır. Kendi ait olduğu sosyal gruba karşı daha yakın hissetmenin nedeni bu şekilde açıklanmaktadır.

- *Sosyobiyolojik Neden:* Grup içi tercih ve grup dışı olumsuz bakışlar olağandır. Çünkü genlerin, akrabalık derecesinin kişiler arası uyumluluğu artırdığını öne sürerler.

Levi- Strauss toplumların kendi içine kapanıp soyutlanarak kültürlerini diğerlerinden korumaları ve onlardan etkilenmemelerini mümkün görmemektedir. Ona göre, yüzyıllarca başka kıtalardan uzak ve habersiz kalsa da kendi içinde yine birçok farklı topluluk bulundurması, bu toplulukların bir şekilde sıkı bir iletişime sahip olduğu bir gerçektir (Strauss, 2016: 25).

Etnik ve ulusal gruplar arasındaki ilişkiler ve etnik merkeziliğin milliyetçilik ve vatanseverlikle de ilişkisi olmuştur. Etnosentrizm, milliyetçiliğe oldukça benzer ve etnosentrizmin tüm ifadeleri kolaylıkla milliyetçiliğe atfedilebilmektedir (Bizumic & Duckitt, 2012: 12). Dahası, milliyetçilik, etnik merkeziliğin aksine, daha yakın tarihli bir fenomendir (Özkırımlı, 2000: 174-180). Tanıdık bir kültürü tercih etme, grup üstünlüğü gibi etnosentrik duygular ve tutumlar milliyetçilikle bağdaştırılmaktadır.

2.3. IRKÇILIĞIN MİLLİYETÇİLİK İLE İLİŞKİSİ

*“Ananın dizinin dibinde karşılaşılan ve ancak mezarda terk edilen o dille geçmişler onarılır, dostluklar hayal edilir, geleceğin rüyaları kurulur”*¹⁷

Benedict Anderson.

Irkçılığın doğuşuna bakıldığında birçok tarihçi milliyetçiliğin izlerini gördüğünü dile getirmektedir. Milliyetçiliği sahiplenen birtakım tarihçiler muhtemelen ırkçı olarak anılmanın korkusuyla, iki kavramı birbirinden ayrı tutarak değerlendirmeye alır. Ancak bazı tarihçilerin de öne sürdüğü üzere modern çağın milliyetçiliği, ırkçılığın tek ve en önemli nedeni olmasa da ırkçılığa zemin hazırladığı bir gerçektir (Balibar ve Wallerstein, 1995: 50). Benedict Anderson ise “Milliyetçilik tarihsel mukadderatın terimleriyle düşünür, oysa ırkçılık zamanın başlangıcından bu yana iğrenç bir çiftleşmeler dizisiyle aktarılan ebedi bulaşıklıklar rüyası görür: Tarih dışıdır” diyerek ırkçılığın kökenlerinin ulusta değil sınıf ideolojilerinde, ‘mavi-beyaz’ kan iddialarında ve hatta üremede yattığını iddia etmektedir. Bu nedenle ırkçılığın ulusları aşan bir şekilde değil de ulusların içinde ortaya çıktığını (Örneğin antisemitizm gibi) iddia etmektedir (Anderson, 2009: 167-168).

Hobsbawm (1962: 132–145), milliyetçiliğin "ikili devrim"¹⁸ in yarattığı bir sonuç olduğunu ileri sürer. Milliyetçilik 19. yüzyıl boyunca gelişmiştir. 1848’de başlangıç döneminde olan ırkçılık, 1930’ların Avrupa faşist dönemi ile tarihsel zirvesine ulaşmıştır. ırkçılığın doğuşu aynı zamanda milliyetçilik gibi ikili devrimin sonrasında gerçekleşmiştir (diğer faktörlerden etkilense de). 19. yüzyılda hegemonik hale gelmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüz Avrupa’sında, göçmenlik karşıtı duygu ve sığınmacılara yönelik muhalefet, ırkçı dili ulus devleti savunma diliyle birleştirmektedir.

Günümüzde bütün devletler resmi anlamda ‘millet’ olarak kabul edilmektedir (Hobsbawm, 2017: 206). Anderson, hiçbir milletin kendisini başka bir milletle birebir uyuşturduğunu kabul etmeyeceğini öne sürmektedir (Anderson, 2009: 21). Bu doğrultuda ulus devletler, devletin bütünlüğü ve sınırları konusunda kontrolü kaybetme riskine karşı yabancıları istemezler. Kontrolü kaybetme algısı ise onları ırkçılığa itmektedir (Yılmaz, 2008: 32). Klasik ırkçılık da benzersiz bir ulus kimliği oluşturabilmek için halkların birbirinden uzak tutulması gerektiğini iddia eder (Bekar, 2018: 115).

Nitekim, 19. yüzyılın ikinci yarısında ırkçılık sağcı milliyetçilikle neredeyse aynı görülmekteydi. ırkçılık, tüm milliyetçiliğin özünde bulunan köklü olma fikrine yeni

¹⁷ (Anderson, 2009: 173).

¹⁸ Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi kastedilmektedir.

boyutlar kazandırırken, aynı zamanda uluslar arasındaki farklılıkları keskinleştirerek, aralarında açık ve kesin uçurumlar oluşturmuştur (Mosse, 1995: 163). Özellikle Avrupa'daki ilerici, kozmopolit aydınlar, milliyetçiliğin kökeninin ötekine olan korku ve öfkede yattığını dile getirmekteler. Milliyetçiliğin ırkçılıkla olan akrabalığı bu şekilde vurgulanmaktadır (Anderson, 2009: 159).

Milliyetçilik, etnisite ve devlet arasındaki ilişkiyi ifade eder. Milliyetçilik için, “milli özerklik” “milli birlik” ve “milli kimli” en önemli unsurlardır. Yabancı ise milli birliği bozmakla ve milli kimliğe tehdit oluşturmakla suçlanır (Bekar, 2018: 115). Dolayısıyla yabancılar şehirlerde kamusal tehdit oluşturmaktadırlar. Her yerde var olan ve kontrol edilemeyen, denetim dışında kalan ‘biz’den nefret eden ve komplolar kuran yabancı, “bizim” ülkemizde ‘bizim’ halkımızla yan yana yaşamaktadır (Hobsbawm, 2017: 220). Bu düşünce ötekine karşı duyulan nefreti ve ırkçılık damarlarını daha da artırmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, endüstrileşme ile birlikte kendisini gösteren milliyetçilik hareketleri ve faşist partilerin iktidara gelmesiyle göçmenlere karşı duyulan nefretin artışı geçtiği ve hatta bu nefretin saldırı boyutlarına ulaştığı da görülmektedir (Özbek, 2001: 445). Bazı milletler kendi ırkının daha üstün olduğu düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştır. Özellikle Almanların Yahudilere karşı yaptığı soykırım bu durumun en acı ve en büyük örneklerinden birisidir. Yani aslında Cermen ırkının üstünlüğü Hitler ile ortaya çıkan bir şey değil yüzyıllar boyunca Batı tarihinde şekillenen ırkçılığın sonucudur.

20. yüzyılda Almanya/Avrupa dışında daha pek çok yerde ırkçılık örnekleri görülmeye devam etmiştir (Şentürk ve Canatan, 1999: 129). Özellikle 1980 ve 1990'ların başında Avrupa, ırkçılık, milliyetçilik ve etnosetizmin artışı geçtiği yıllar olmuştur. Neo-Nazi, faşist ve aşırı sağ zenofobik gruplar ve siyasi partiler tüm Avrupa'daki demokratik sistemler içinde artış göstermeye başlamıştır (Björge & Witte, 1993: 2). Aşırı sağ ideolojisinin merkezindeki unsur genellikle etnik veya dini terimlerle tanımlanan “öteki”ne karşı bu tarz saldırgan davranışlar sergilemektir. Onları inkar ederek kendi ‘ulus’ bilincine sahip çıktıklarını düşünmektedirler. Bu nedenle etnik azınlıklar ve göçmenler klasik düşman olarak görülürler. ırkçılık sürekli olarak radikal sağın ideolojik özelliklerinden biri olarak ele alınmıştır. Örneğin Alman aşırı sağ, zayıf ve yabancı insanlara yönelik bir nefret tutumu sergiler. Güvensizlik, güçle özdeşleştirme, önyargı ile aşırı itaat edilmesi gerektiği düşüncesi vardır (Caioni vd., 2012: 148-149). Avrupa'da

resmi milliyetçiliğin yükselmesi ile birlikte, sömürge ırkçılık hanedanlarının toplumsal meşruiyetini sağlayan en önemli unsur olmuştur. Avrupalı devletler, doğuştan üstün oldukları iddiası üzerine denizaşırı ülkeleri de kapsayacak şekilde sömürgelerini genişletmişlerdir (Anderson, 2009: 168-170).

Modern ırkçılığın temel yönlerinden birisi, milliyetçiliğin yükselişi ile bütünsel ilişkisidir. Ulus devlet, ırkçılık gibi, kimin “halka” ait olup olmadığını belirleyen sınırların ayrıntılandırılmasıyla tanımlanan hayali bir topluluk olarak gelişmiştir. 15. yüzyılın sonlarından itibaren, Avrupa'daki monarşiler, çevre bölgeler ve azınlıklar üzerinde iktidarı genişleten dinamik devlet oluşum süreçleriyle uğraşmışlar ve azınlık dillerini ortadan kaldırarak, dini ortodoksluğun dayatılması yoluyla homojen bir 'aidiyet alanını' zorlamaya çalışmışlardır. Bu “millileştirme” süreci, 1492'de Yahudilerin ve Moriskoların tamamen dışlanmasıyla İspanya'da çok erken bir aşamada proto-ırkçı bir biçim almaya başlamıştır. 1449 ve 1834 yılları arasındaki İspanyol Engizisyonu, "Yeni Hristiyanlar"ın, din değiştirmelerine rağmen, bir nesilden diğerine Yahudi veya Mağribi kanıyla silinmez bir şekilde lekelenmiş oldukları düşüncesi, alışılmadık derecede erken bir ırkçılık biçimi olarak yorumlanmıştır. (MacMaster, 2001: 22). Bu doğrultuda Balibar'a göre milliyetçilik ve ırkçılık arasında bir “karşılılık” ilişkisi vardır. Milliyetçiliğin gelişimi, devlet tarafından resmi anlamda kullanılması ve başka bir kökten/ ırktan gelene zulüm edilmesi ile modern bir ırkçılığa dönüşmesi bu karşılılığı göstermektedir (Balibar ve Wallerstein, 1995: 70).

Bekar (2018: 119)'ın da ifade ettiği şekilde, milliyetçiliğin saf milliyetçilik olmaktan çıkarak radikal ve ultra milliyetçilik boyutuna ulaşması da zenofobiye ortam hazırlamaktadır. Günümüzde Avrupa'da Müslümanlar açık ara en büyük tehdit olarak görülmektedir. Bu noktada dinin ‘millet’ veya ‘ırk’ olarak algılanarak dini kimlik üzerinden de milliyetçilik yapıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak varılan kanı: “ırkçılık milliyetçiliğin bir dışa vurumu değil, milliyetçiliğe ektir; daha doğrusu milliyetçiliğe bir iç ektir; ona oranla her zaman aşırıdır ama onun inşası için her zaman gereklidir ve bununla birlikte onun projesini tamamlamakta her zaman yetersiz kalır; tıpkı milliyetçiliğin ulus oluşumunun ya da toplumun uluslaştırılması projesinin tamamlanması için hem gerekli hem yetersiz kalması gibi” (Balibar ve Wallerstein, 1995: 73). Görüldüğü gibi Balibar, milliyetçiliğin ırkçılıkla iç içe geçme eğiliminde olduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda kültürel anlamda homojen bir yapıya sahip olmanın mümkün olabileceğini varsayan ve kültürel

farklılıkların aşılamayacağını iddia eden yeni bir ırkçılıktan (kültürel ırkçılık) söz etmektedir.

1. AVRUPA'DA ZENOFOBİ VE IRKÇILIK

İrkçilik ve ırkçı şiddet Avrupa tarihinde yeni bir şey değildir. Her ikisi de uzun bir geçmişe sahiptir. Avrupa emperyalizmine bağlı olarak 19. yüzyıl sonlarında Rusya'da, İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Holokost ile kendisini göstermiştir. Ancak ırkçılık, sosyoekonomik, demografik, siyasi ve ideolojik gelişmeler nedeniyle değişme uğramıştır (Björge & Witte, 1993: 1).

Avrupa'nın birlik olma düşüncesi 8. yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Ancak bu fikir 12. yüzyıla kadar İslam dünyasının ekonomik ve askeri gücünün önüne geçememiştir. Bu tarihten sonra Avrupa, Müslümanlara karşı ortak bir din olan Hristiyanlık etrafında birleşmiş ve varlığını İslam dünyasının egemenliğine karşı kurmuştur (Miles, 2009: 24).

Orta Çağ'da zenofobinin din üzerinden kendini göstermesinin nedeni Avrupa'da yaşanan ekonomik sıkıntılardır¹⁹. 11. yüzyılda Türklerin/ Müslümanların İpek ve Baharat yollarını elinde bulundurması dolayısıyla ekonomik açıdan Avrupa'dan güçlü olması Avrupalıların düşmanlığını kazanmaları için yeterli olmuştur. Orta Çağ'da Kilise, Yahudilerin toprak sahibi olmalarını engelleyecek yasaklar koymuş, Yahudiler ise zenginleşmelerini sağlayacak olan tefecilik işine girişmiştir. Hristiyan dünya ekonomik buhrandayken Yahudilerin zenginleşmesi Avrupalıları yine düşmanca tavırlara itmiş, Kilise Yahudileri İsa katili olmakla suçlayarak onlara karşı doldurmaya başlamıştır. Bu ekonomik sebepler ve Müslümanların Avrupa'yı kuşatacağı korkusu ile Haçlı ordusu kurulmuştur²⁰ (Mora, 2011: 9-10). Yüzyıllardır Avrupa'da Yahudiler, özellikle Haçlı Seferleri sırasında Orta Çağ ve Reform Avrupa'sında ekonomik dışlanma ve şiddete maruz kalmışlardır. Ev sahibi toplum tarafından, "Gezici Yahudi", "göçmen", "yabancı", "Hristiyan çocuklara ritüel cinayet işleyen ve kanlarını tüketen bir tür vampir", "tarihin akışını gizlice manipüle eden gizli bir el" ve "avlanan bir parazit" imaları yapılmaktaydı (Cohen 1988: 16). Daha sonra, Hristiyanlık öncesi Roma Yahudi karşıtlığı yerini Konstantin Yahudiliğine bıraktığı için, dini Yahudilik karşıtlığı yerini seküler bir Yahudi karşıtlığına bıraktı. Laikleşmenin ve milliyetçiliğin büyümesi nedeniyle, diğerlerinin yanı

¹⁹ Avrupa'da Yahudi ve Müslümanlara yönelik gösterilen zenofobinin temelde ekonomik nedenlerden kaynaklandığı görülse de kimi zaman her iki dinin birbirleri ile özdeşleştirilmesi de dine yönelik düşmanlığı ortaya koymaktadır.

²⁰ 1096-1272 yılları arasında 8 kez Haçlı Seferi düzenlenmiştir.

sıra Fransız Devrimi ile bağlantılı olarak, dini Yahudilik karşıtlığı, "ırk" olarak ifade edilen bir antisemitizme yol açtı. (Miles & Brown, 2004: 30).

Şentürk ve Canatan'ın (1999: 128) da belirttiği gibi Batı dünyasında ırkçılık, modern çağın beraberinde getirdiği sömürgecilik ve onunla paralel olarak gelişen kapitalist sistem sömürgeciliği meşru kılan bir ideoloji olarak kendisini göstermiştir. Yeni ticaret yollarının keşfedilmesi ile 15. yüzyılda Avrupa ekonomik ve politik güç haline gelmiştir. Bu süreçte ulus devletler de aynı gelişimi gerçekleştirmiştir. Keşfedilen yeni ticaret yolları Avrupa'nın başka bölgelerle olan iletişimini de artırmıştı. Bu durum her zaman olduğu gibi kendi içinde yeni bir "öteki" doğurmuştu ve Avrupa sömürgeler yoluyla kendisini genişletmekteydi (Miles, 2009: 32). Kapitalizmin gelişmesi ile bağlantılı olarak ilk ırkçılık örnekleri Amerikan yerlileri olan Kızılderililere yapılan muamelelerde görülmektedir. Kızılderililer ırkçı söylem ve eylemlere uğramış ve hatta soykırıma maruz kalmışlardır. Kızılderililerin aşağılık bir ırk olduğu düşüncesiyle beyazlara hizmet etmek için var oldukları ileri sürülmüştür. Köle pazarlarına satılmış, beyaz kölelerden çok daha kötü şartlarda çalışmışlardır (Şentürk ve Canatan, 1999: 128). Kapitalizm ile birlikte "yeni bilimlerin ve düşünce akımlarının" görülmeye başlandığı bir bilim çağı döneme hakim olmuştur. ırkçı düşüncülerin bilim aracılığı ile ırkçı yaklaşımları destekler nitelikteki araştırmaları ve yorumları ırkçılığı daha da belirgin duruma getirmiştir (Şenel, 1984: 64). Başta Fransa, Almanya, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde birçok yazar, ilahiyatçı, anatomist, fizyolog, etnolog, şair ve gezgin, ırkla ilgili hararetli ve kafa karıştırıcı tartışmalara katkıda bulunmuştur. Bu tartışmalar günümüzde hala eksiksiz bir tarihsel incelemeden uzaktır (Banton, 1999: 34).

Aydınlanma düşünürlerinden olan Kant, Voltaire, Herder ve Hegel gibi isimler ırkçı düşünceleri ile bilinmektedirler. Voltaire "*Tarih Felsefesi*"nde ve "*Metafizik Üzerine İnceleme*"de siyahları en alt basamağa yerleştirir. Hegel, Yahudileri "tiksinc" olarak tanımlar (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 90). Kant ise ırkların karışmasının beyaz olan iyi ırkı aşağı bir konuma çekecekken, siyah yani kötü ırkı geliştiremeyeceği dolayısıyla doğru bulmaz. Monogenesis²¹ i savunur ²² (Bernasconi, 2015: 62). Aynı zamanda Kant'ın ırkçılığı "bizim gibi ol" derken bunu imkansız kılacak koşulları

²¹ İnsan türünün biyolojik birliği (Cohen, 2006: 676).

²² Bernasconi ırk kavramının tek bir mucidi olduğu düşüncesini kurgu olarak görse de illaki ortaya bir isim atmak gerektiğinde bu kişinin Kant olduğunu öne sürmektedir. Kant'ın yazılarında ırkçılıkla ilgili pek çok örneğe rastlanabilir. Kant'ın bu yazıları Avrupalıların diğer halklar üzerinde olduğuna ve onları sömürgeleştirerek insanlığın gelişmesine katkıda bulunduklarına işaret eder (Bernasconi, 2015: 38).

doğurmakla yükümlüdür²³ (Çakır, 2019: 13). Görüldüğü gibi ırkları sınıflandırarak kimisinin diğerlerinden daha üstün olduğu görüşünü dile getirenler, cahil birtakım kişilerden oluşmamaktadır. Aksine birçoğu Avrupa'nın aydınlanma filozofları olarak tanıdığımız önemli düşünürlerden oluşmaktadır (Taş, 1999: 44).

Charles Darwin'de aynı şekilde "*İnsanın Ataları*" adlı çalışması ile evrim teorisini insan ırkları üzerine uyarlayarak ırksal farklılıkların varlığına katkıda bulunmuştur (Taş, 1999: 44-45). Aynı zamanda Darwin'in kuzeni Francis Galton 1851'de Afrika'ya gitmiş ve 'geri kalan ömrü boyunca üzerinde düşüneceği malzeme veren vahşi ırkları yeterince' gördüğünü ileri sürmüştür. Bu seyahatin ardından insan gen havuzunu iyileştirmek için "öjenizm"²⁴ disiplini ortaya atmıştır. Bu disiplinin temelinde genel sağlık sorunlarına çözüm üretebilmek için dayanıklı/sağlıklı insanlardan üstün ırk yaratmak yatmaktadır (Ferguson, 2012: 196). "Öjenik, iyi doğuş anlamına gelip, insan soyunun ıslahıyla ilgili görüşlerin adıdır" (Şenel, 1984: 69). 1870'li yıllardan sonra değişen zamanla birlikte Avrupa toplumu ve ırk kavramı da tarihsel olarak değişime uğramıştır. Avrupa toplumunun büyük bir kısmı ırkları kategorileştirirken, biyolojik/ genetik yöntemlere dayanan bilimsel sınıflandırmalara inanmaya devam etse de bu tarihten sonra sosyologlar ırkların sosyal bir yapı olduğunu öne sürmüşlerdir²⁵ (MacMaster, 2001: 1). Darwin'in 'biyolojik evrim' iddiaları sosyal hayata uyarlanarak gelişmiş ırkların gelişmemişler üzerinde siyasal ve sosyal üstünlüğe sahip olduğu savunulmuş ve Sosyal Darwinizm²⁶ denilen akımı oluşturmuştur (Bekar, 2018: 115). Sosyal Darwinizme göre Afrikalılar, Avrupalı yani beyaz ırka göre daha düşük bir ırka mensuptur. Bu durum beyazların siyahları geliştirmesinin önünde büyük bir engel olarak görülmektedir (Ferguson, 2012: 196). Sosyal Darwinist ırk öğretisinin güçlenmesi ile öncelikle çalışan sınıflar "aşağı" olarak hedef alınmıştı ancak sonrasında emperyalist projenin hızının artması ve göçün önemli ölçüde başlaması ile odağı milli olmayan ötekiye kaydırmıştır (Lentin, 2004: 37).

²³ Kant aşağı ırkların kendilerini geliştirebilmeleri için üstün ırklar gibi olmaları gerektiğini ancak bunu yapmanın da imkansız olduğunu çünkü aşağı ırkların ne yaparlarsa yapsınlar tamamen üstün ırkın konumuna erişemeyeceklerini öne sürmektedir.

²⁴ Irk Islahı (Tokgöz, 1938).

²⁵ MacMaster ırkın, insanları gruplara ayırması için hiçbir geçerliliği olmadığı iddialarına katılmaktadır. Irklar var olmasa da en üst düzey hükümet politikalarından günlük hayattaki sosyal ilişkilere kadar muazzam bir etkiye sahiptir (MacMaster, 2001: 1).

²⁶ "Sosyal Darwinizm, insanların tek bir tür olmadığını, yaşam alanları için biyolojik olarak birbirleriyle mücadele ve hayatta kalmalarını sağlamak için mücadele etmeye yönlendirilen birkaç farklı "ırk" a bölündüğünü varsayıyordu. Zorla ve savaşıyla yürütülen bu ebedi mücadeleyi ancak üstün niteliklere sahip "ırklar" kazanabilirdi. Irkçıların bir buçuk asırdır onu bulma çabalarına rağmen, bugüne kadar her zaman sahte bilimin ürünü olmuştur" (ushhm.org, 2021g).

Bu kişilerin dışında Hitler'in hayranlık duyduğu bilinen Gobineau, ırkçılık tarihinde önemli bir yere sahiptir. 20. yüzyılda ırkçılığı inşa eden kişi olarak görülen Gobineau, ırksal üstünlüğün doğal bir durum olduğunu öne sürerek Alman ırkını en üstün ırk olarak nitelendirilmekteydi (Barın, 2014: 15). Gobineau "*İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Bir Deneme*" adlı eseriyle bu düşüncelerini desteklemeye çalışmıştır. Üstün ırkların gelişebileceğini aşağı ırkların ise gelişemeyeceğini öne sürmüştür (Erden Kaya ve Durgun, 2020: 89). Bu şekilde, bilimsel çalışmalarla birlikte ırkçılığı Batı medeniyetinin üstünlüğünü ortaya koyabilmek amacıyla kullanmışlardır. Gerek bitki gerekse hayvanların sınıflandırmalarından faydalanarak insanların sınıflandırılması çalışmaları yürütülmüş, Batı'nın üstünlüğü ırkçılık yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır (Taş, 1999: 41).

19. yüzyılda ekonomik değişimlerle birlikte köle ticareti önemini kaybetmeye başlamış, kademeli bir şekilde kölelik kaldırılmaya başlanmıştır. Siyahiler artık hayvan olarak görülmekten çıkarak insan olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak yine de beyazlardan daha aşağı oldukları düşüncesi yerini korumuştur. İşin kötü tarafı siyahiler de bunu kabul etmiş ve içselleştirmiş durumdaydı. Bu dönem ırkçılığın biraz hafiflediği görülse de (Şentürk ve Canatan, 1999: 128), 20. yüzyıla birlikte ırkçılık yeniden şekillenerek yeni modeller üzerine oluşturulmuştur. Bu yeni ırkçılık modeli, Almanya'da Nazi antisemitizmi olarak Amerika'da ise siyahilere karşı duyulan nefret ve ayrımcılığı ile keşifler sonucu edinilen sömürgelere karşı emperyalist bir ırkçılık olarak görülmektedir (Balibar ve Wallerstein, 1995: 52).

İrkçılık terimi 1930'larda öncelikle Nazi projesinin Almanya'yı Yahudilerden arındırma projesine yardımcı olması için geliştirilmiştir. Naziler, Yahudilerin farklı bir ırka mensup olması nedeniyle saf Alman ırkına tehdit oluşturduğunu düşünmüş ve Yahudiler tehlikeli bir topluluk olarak görülmüştür (Rattansi, 2007: 4).

II. Dünya Savaşı'nın ardından aşırı sağ partiler iktidara gelmeye başlamış ve komünist tehdidi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu ırkçı sağ partiler, yabancıları her türlü dış görünüş, dil, din, kültür gibi bahanelerle dışlamaya ve onlara saldırmaya başlamıştır. O dönem ilk hedef Yahudiler olmuştur. 70'li yıllarda artan göçle birlikte bu durum değişmeye başlamış ve artık yabancılar göç ile gelen Müslümanlar olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya sistemi özellikle Avrupa'da bir göç hareketliliğine neden olmuştur. Avrupa'nın yeniden inşası sağlanırken iş gücü açığı

bulunmaktaydı. Bu eksik iş gücünü, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu üçüncü dünya ülkelerinden işçi getirerek tamamlamaya çalışmışlardır (Taş, 1999: 13-14).

Avrupalılara göre üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşları Avrupa'ya göç ederek barbarca davranışlarda bulunmakta ve Avrupa'nın kaynaklarını tüketmekteydi. Aynı zamanda ülkeye gelen yabancılar, Avrupalıların milli kültüre yabancılaşmalarını da körüklemekteydiler. Bu nedenler doğrultusunda siyasi partiler yabancı karşıtı propagandalarda bulunmakta, Neonazi uygulamaları ve saldırılar artmaktadır (Mora, 2011: 15). II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın sömürgelerini kaybetmesi ve bu sömürge vatandaşlarının Avrupa'ya “doluşmasıyla” ırkçılık yeni bir boyut kazanmıştır. “Göç hareketini durdurmak amacıyla yabancı düşmanlığını yaymak” mantıklı bir fikir gibi görünmüştür. (Taş, 1999: 39).

1990'lı ve 2000'li yıllarda Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde yeni- ırkçı söylemlerin ve eylemlerin arttığı, bunların devlet politikalarına da yansıdığı görülmektedir (Sumbas, 2009: 273). Bu durum özellikle Alman birleşmesinin neşeli ve barışçıl yönünden uzaklaşıldığı ve Almanya'nın korkunç geçmişinin yeniden su yüzüne çıkabileceği gerçeğini akıllara getirmiştir. Holokost'tan sorumlu bir ülkede devam eden antisemitizm ve yabancı düşmanlığı, savaş sonrası Almanya'nın, geçmişle başa çıkma politikasının başarısız olduğunun bir göstergesi olarak görülmüştür. (Kurthen, 1997: 39).

Dijk'e göre günümüzde Avrupa'da insanlar ırkçı olduklarını açık bir şekilde kabul etmezler. Hatta ırkçı olmadıklarını dile getirirler. Ama örneğin göçmenlere karşı izlenen politikalarda, işsizlikten kaçınma, toplumsal huzuru koruma gibi mazeretler göstermektedirler (Dijk, 1992: 181). “Araştırmalar bazen ırkçılığı anti- emperyalizmle, antisemitizmi İslam karşıtlığı ile birleştiriyor. Kitlesel göçler Avrupa için tehlikeli olarak tanımlanıyor. Batı Avrupa'daki aşırı sağ partiler İslamın Avrupa kültürünün veya yerli kültürünün temel ilkeleri ile uyuşmadığı iddiasını vurguluyorlar” (Caioni vd., 2012: 151).

Avrupa Birliği Temel Haklar Merkezi FRA'nın 2017²⁷ yılında yaptığı Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık araştırmasına göre:

- Ankete katılanların dörtte biri (%24), anketten önceki 12 ay içinde etnik veya göçmen kökenleri nedeniyle ayrımcılığa uğradığını hissetmiştir, EU-MIDIS I'e kıyasla

²⁷ “Second European Union Minorities and Discrimination Survey Technical Report.”

küçük bir düşüş olsa da, her üç kişiden biri (% 30) son 12 ayda etnik kökenleri nedeniyle ayrımcılığa uğramıştır.

- Son beş yıla bakıldığında, her 10 kişiden dördü (%38) etnik veya göçmen kökenleri, ten rengi veya günlük yaşamdaki dinleri nedeniyle ayrımcılığa uğradığını hissetmiştir.

- İkinci kuşak, birinci kuşaktan daha yüksek düzeyde dini ayrımcılık yaşamaktadır (%20'ye karşı %12).

- Etnik veya göçmen kökene dayalı en yüksek ayrımcılık oranları istihdam alanında ve kamu ve özel hizmetlere erişimde görülmektedir. Anketin incelediği yaşamın tüm alanlarında, anketten önceki beş yıl içinde iş arayanların neredeyse üçte biri (%29) ayrımcılığa uğradığını hissetmiş ve her 10 kişiden biri (%12) bunu anketten önceki yıl yaşamıştır.

- Katılımcılar, yaşamın hemen hemen tüm alanlarında ayrımcılığa maruz kalmanın ana nedenleri olarak ten renklerini veya fiziksel görünümelerini ve adlarını veya soyadlarını belirtmişlerdir.

- Sekiz kişiden yalnızca biri (%12) etnik veya göçmen kökenleri nedeniyle yaşadıkları en son ayrımcılık olayı hakkında şikayette bulunmuştur. Kadınlar erkeklerden biraz daha sık şikayette bulunmuştur (sırasıyla% 14 ve% 11). 2008 EU-MIDIS I anketinde, genel raporlama oranı %18 idi. Bu, ayrımcılık olaylarının büyük ölçüde bildirilmemeye devam ettiği ve bu nedenle yanıt verme yükümlülüğü olan kurumlar için görünmez olduğu anlamına gelmektedir.

- Bildirilen olaylar çoğunlukla işyerinde (%40) veya kamu hizmetlerinde (%22) ayrımcılıkla ilgilidir ve şikayetlerin çoğu bir işverene (%36), sendikalara ve personel komitelerine (%13) veya ilgili durumlarda polise yapılmıştır. Tüm raporların sadece %4'ü bir eşitlik kurumuna yapılmıştır.

- Şikayetlerin ele alınma yönteminden memnuniyet, nerede yapıldığına bakılmaksızın genel olarak düşüktür. Ayrımcılık olaylarını kimseye rapor etmeyen katılımcılar, bildirim sonucunda hiçbir şey olmayacağı veya değişmeyeceği için bunu yapmadıklarını söylemiştir.

- Ankete katılanların çoğu (%71) ayrımcılık mağdurlarına destek veya tavsiye sunan herhangi bir kuruluştan haberdar değil ve çoğunluk (%62) herhangi bir eşitlik kurumunun farkında değildir. Bu, düşük raporlama oranlarını kısmen açıklamaktadır.

• Ayrımcılıkla mücadele mevzuatı konusunda farkındalıkla ilgili olarak, ankete katılanların çoğunluğu (%67) kendi ülkelerinde ten rengi, etnik köken veya dine dayalı ayrımcılığın yasadışı olduğunu bilmektedir (FRA, 2017: 21-22).

Aynı zamanda FRA²⁸ Örgütü'nün 2019 yılında yayınladığı rapora göre Etnik azınlıklar ve göçmenler, ırkçılığa karşı uzun süredir var olan AB yasalarına rağmen, AB genelinde taciz ve ayrımcılıkla karşılaşmaya devam etmektedir.

- Siyahların 1 / 3'ü ırkçı tacize uğruyor.
- 10 kişiden 4'ü tacizleri bildirmekle hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylüyor.
- 4/10 Yahudiler kendilerini Yahudi olarak güvende hissetmedikleri için göç etmeyi düşünüyor.

- Müslümanları ve mültecileri hedef alan siyasi nefret söylemi ve aşırı sağcı aşırılık, AB genelinde ana akım haline geldi.

- ırkçı taciz ve şiddet AB'de yaygındır ancak resmi istatistiklerde görünmez olmaya devam etmektedir.

- Ayrımcı ırksal profillemeye endişe kaynağı olmaya devam ediyor 4 / 10'u polis tarafından durdurulan siyahlar, durdurulmalarının nedeninin ten rengi olduğunu söyledi.

Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Şartı'nın 21. Maddesi, ırksal veya etnik kökene dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. AB, 2000 yılından bu yana bu konuda sağlam bir mevzuat yürürlüğe koymuştur. Bu, ırksal veya etnik kökene dayalı ayrımcılığa karşı koruma sağlayan Irk Eşitliği Direktifini içerir. Ek olarak, İstihdamda Eşitlik Yönergesi, istihdam ve mesleğe yönelik din veya inanca dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bununla birlikte, bu direktiflerin kabul edilmesinden 17 yıl sonra, bu anketin sonuçları, göçmen veya etnik azınlık geçmişine sahip birçok kişinin çeşitli ortamlarda ayrımcılığa maruz kaldığını ve birçoğunun hala haklarını veya bu tür olayları bildirmek için nereye başvuracaklarını bilmediğinin altını çizmektedir (FRA, 2019: 22).

Birçok Avrupa ülkesinde yabancılara karşı tepkiler artmaktadır. Örneğin Fransa'da her geçen gün siyahilere, göçmen ve çingenelere karşı düşmanlık artmaktadır²⁹ Belçika'da Vlamms Blok (VB) hareketi yabancılarla karşı karşıya olan bir hareket olarak kendisini göstermektedir. İtalya'da ise devlet kurumlarında ve siyasal sistemde yaşanan

²⁸ Based on FRA's Fundamental Rights Report: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-infographic-fr2019-ch04-racism.pdf

²⁹ CCIF'in raporuna göre 2017-2019 arasında Fransa'da 'İslamofobik' olduğu belirlenen saldırılar, eylemler %77 oranında arttı (Kasapoğlu, 2020). CCIF Raporu için bkz: <https://www.islamophobia.net/wp-content/uploads/2019/09/ccif-report-2019.pdf>

bunalımlardan yabancılar sorumlu tutulmakta ve Arap ve siyahi göçmenlerin ikinci sınıf muamelesi görmeleri için çalışmalar yapılmakta ve sağcı partiler oylarını çoğaltmaktadırlar. “Uluslararası Nazi Birliği” (CEDADE), “New European Order”a üye olan ve bir süreliğine ev sahipliğini üstlenen İspanya’da da durum diğer Avrupa ülkelerindeki gibidir (Mora, 2011: 17-20).

Son zamanlarda Avrupa’da gerçekleşen olaylara yönelik Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, Avrupa’daki ırkçıların özgürlük ve demokrasi söylemleri ile Müslümanlara yönelik şiddetin meşrulaştırılmaya çalışıldığına dikkat çekmiştir. Altun aynı zamanda Avrupa’daki aşırı sağın “ırkçılık, İslamofobi, zenofobi ve antisemitizmi beslediğini de vurgulamıştır (Daily Sabah, 2021a).

Avrupa’da 1950’lerden günümüze barışçıl ve güven dolu bir ortam inşa etmeye çalışmıştır. Çeşitli coğrafyalarda gerçekleşen savaşlar dolayısıyla birçok yabancıya “ev sahipliği” yapmaktadır. Yoğun göç hareketleri ve ekonomik krizlere eklenen aşırı sağın yükselişi ile birlikte, Avrupa’da “ulusal güvenlik” tartışmaları kendisini göstermiştir (Bekar, 2018: 133). Görüldüğü gibi eşitlik olmayan bir dünya görüşüne sahip olan Avrupalılar, göçmenlere karşı saldırılar düzenlemekte ve kendi ülkelerinde döndüklerinde Avrupa’da yaşanan sorunların çözüleceğine inanmaktadırlar.

3.1. ALMANYA’DA ZENOFOBİ VE IRKÇILIK

“İnsan üstün varlık olduğuna göre Almanlara en mükemmel insan diyebiliriz; çünkü bir Alman bütün ülkelerin insanların bütün karakteristik özelliklerini, becerilerini ve erdemlerini kendinde birleştiriyor”³⁰

Bogumil Goltz

Yahudiler, tarih boyunca en üst düzey zenofobi ile karşı karşıya kalan halk olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı’nda Almanya’da yaşananlar bu düşmanlığın boyutunu göstermektedir. Bu düşmanlık, Almanya’nın finansal kriz dönemlerinde daha belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Ancak her zaman bu düşmanlığın nedeni olarak dini gerekçeler öne sürülmüş, kilise dini farklılıkları öne sürerek halkı kışkırtmıştır (Mora, 2011: 21). Yahudi dininin ibadet, beslenme, giyim ve yaşam tarzındaki farklılıklar akıl almaz düşmanlıklara neden olmuştur. Bu farklılıklara bir de “Tanrı katili” damgasının da eklenmesiyle İsa Peygamberin ölümünden sorumlu tutulmuş ve 20. yüzyıla gelindiğinde bu düşmanlık Nazi soykırımına kadar ulaşmıştır (Thema Larousse, 1994: 491). Yukarıda bahsedildiği gibi daha sonra bu düşmanlık biyolojik temellere

³⁰ Hamuroğlu, 2015: 13

dayandırılarak Yahudilerin aşağı bir ırk olduğu söylemleri ile ırk üstünlüğü iddiası dini farklılıkların yerini almıştır.

20. yüzyılın başlarında Batı uygarlığının en ön saflarında Almanya yer almaktaydı. Alman profesörler Nobel ödülleri almaktaydı. Bilimsel alanda birçok başarıya imza atmışlardı. Ancak bu bilimsel çalışmaların karanlık bir tarafı bulunuyordu. Bilimin içine bir tuzak gibi yerleştirilen sözde bilim, insan ırkının homojen olmadığına, birçok ırka ayrıldığına ve “üstün ırk” iddiasına dikkatleri toplamaktaydı. Alman bilim adamları bu üstün ırk iddialarını araştırmak ve test etmek için Almanya’nın Afrika’daki sömürgelerini kullanmaya başladı. O zamanlar ırkçılıkla ilgili bu iddiaların gerçek ve bilimsel olduğu kabul edilmekteydi³¹. I. Dünya Savaşı sırasında Alman ırk teorisyeni Eugen Fisher, esir kamplarında bulunan sömürge askerlerini kullanarak ırk üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Fisher, Erwin Baur ve Fritz Lens ile birlikte “*İnsan Soyaçekimi ve Irk Hijyeni*” adıyla bir eser yayımlamıştır. Bu eser Hitler tarafından (hapiste iken) ilgi ile okunmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ırklar arasındaki genetik farklılıkların çok fazla olmadığı anlaşıldığında, bu iddialar da gerçekliğini yitirmiştir. Ancak Afrika topraklarında başlayan bu ırk araştırmaları ve deneylerin Doğu Avrupa’nın Nazi sömürgesine geçmesine ve Yahudi Soykırımına kadar varmasının önüne geçilememiştir (Ferguson, 2012: 195-209).

Mora, Almanya’da zenofobinin ekonomik bunalım dönemlerinde arttığına işaret etmektedir. Örneğin I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik bunalım 1929 dünya ekonomik buhranına neden olmuş, bu dönemde işsizliğin artması Yahudi düşmanlığına neden olmuştur. Bu düşmanlık II. Dünya Savaşında altı milyon Yahudi’nin katledilmesine yol açmıştır (Mora, 2011: 20). Almanya II. Dünya Savaşı sonrasında da enerji bunalımı yaşamış ve bunun önüne geçebilmek adına misafir işçi statüsüyle göçmen işçiler davet etmiştir. Ancak misafir olarak gelen bu göçmenler zamanla kalıcı hale gelmiş ve Almanya’nın bu misafir işçi politikası yürütülememiştir. Üçüncü dünya ülkelerinden sanayi bölgelerine gelen işçiler, ülkede uygun yerlere yerleştirilmiştir. Daha sonra teknolojik gelişmeler ve “sanayide kalifiye olmayan işgücü gereksinimi azalınca” bu misafir işçilere/yabancılara da ihtiyaç kalmamıştır. 1970’li ve 1980’li, yıllarda yaşanan krizin de etkisiyle yabancılar istenmedi ve ırkçı davranışlarla karşılaşıldı (Taş, 1999: 15).

³¹ Sömürge ülkelerindeki mahkemelerde bile 1 Alman tanığın sözü 7 Afrikalının sözüne eş değerd (Ferguson, 2012: 197).

II. Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılan Almanya (Mora, 2011: 39) 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasının ardından Ekim 1990'da tekrar bir araya gelmiştir (Onur-İnce, 2011: 174). Bu birleşme sonucunda, Almanya'da ırkçılık ve zenofobinin arttığı gözlemlenmiştir³² (Dalaman, 2018; Biber, 2019).

Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde (DDR) Komünist rejimin çöküşü ve 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması tüm dünyada memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak Doğu ve Batı Almanya'nın bir araya gelmesi, özellikle Avrupalı komşular tarafından tedirginlik ile karşılanmıştır. Bir yanda, Avrupa'nın merkezinde birleşmiş bir Almanya'nın siyasi ve ekonomik egemenliğine dair korkular vardı. Öte yandan, geçmişteki Alman ulusal birleşme hareketlerinin yıkıcı sonuçlarının hatıraları yeniden alevlendi. Almanya'da bile, Batı demokrasileriyle bağları gevşetecek ve Alman atılganlığının yeni bir bölümünü teşvik edecek yeni bir milliyetçilik anlayışının ortaya çıkması konusunda uyarılarda bulunulmuştur (Kurthen & Bergmann, 1997: 3).

1990'lı yılların başında Hoyerswerda, Neo Naziler tarafından Mozambikli ve Vietnamlı işçilerin yaşadığı yurda yapılan saldırı bu saldırıların başlangıcını oluşturmaktadır (Dilbirliği, 2017: 156). Birleşmenin ardından 1990- 1993 yılları arasında gerçekleşen saldırılar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Tablo:1. Batı ve Doğu Almanya'nın Birleşmesinden Sonra Görülen Saldırılar.

1990	Batı Almanya Doğu Almanya	270 36
1991	Batı Almanya Doğu Almanya	990 493
1992	Batı Almanya Doğu Almanya	1719 865
1993	Batı Almanya Doğu Almanya	748 (ilk altı ay) 223

Kaynak: Mora (2011: 49).

Tabloda görüldüğü gibi birleşme sonrası Batı Avrupa'da daha çok olmakla birlikte, Doğu ve Batı Avrupa'da toplam 5.344 saldırı düzenlenmiştir (Mora, 2011: 49).

³² 29 Mayıs 1993 yılında Almanya'nın Solingen kentinde, aşırı sağcı Neonazi 4 Alman genci Türklerin oturduğu binayı ateşe vermişti. Olayda aralarında 4, 9 ve 12 yaşlarındaki Türk çocukların da bulunduğu 5 kişi yanarak can vermiş ve yaralı olarak kurtulanların tedavisi ise yıllarca sürmüştür. Tarihe "Solingen Katliamı" olarak geçen bu olay, Alman birleşmesinin ardından artan zenofobinin ve ırkçılığın en belirgin örneklerinden birisidir (Dalaman, 2018). Bu olaydan aylar önce, 23 Kasım 1992'de yine Almanya'da (Schleswig- Holstein eyaletinin Mölln kentinde) ırkçı bir grup, bir Türk ailenin evine Molotoflarla saldırmıştır (Biber, 2019).

Almanya’da 2000 yılında kurulduğu düşünölen Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) aşırı sağcı ve ırkçı Neonazi grubu, 2001-2006 yılları arasında birçok saldırı düzenlemiştir. Bu yıllar aralığında sekiz Türk, bir Yunan (Türk olduğu sanılmıştı) ve bir de polis memurunu birbirine benzer şekilde katletmişlerdir. 2011 yılında bu saldırıların arkasında NSU olduğu ortaya çıkmıştır (Ünver, 2014: 125). 2011 yılı sonunda varlığı fark edilen bu örgüte çeşitli saldırı banka soygunu ve bombalama suçları nedeniyle yargılama başlatılmıştır. Bu örgüt Almanya’da aşırı sağın devam ettiğinin ve saldırıların aşırı sağcı kişiler tarafından bireysel olarak değil organize olmuş örgütler tarafından gerçekleştirildiği gerçeği gün yüzüne çıkmıştır (Dilbirliği, 2017: 158). 2018 yılından bu yana Almanya’da ırkçı mektupların artması, özellikle 99 mektubun 82’sinin, daha önce 8’i Türk kökenli 10 kişiyi öldüren NSU örgütünün devamı olduğunu açıkça belirten “NSU 2.0” imzasıyla postalanması günümüzde örgütün işlevinin hala devam ettiğini göstermektedir (DW, 2020).

2. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Zenofobi ve ırkçılık, bir halkın kendilerinin dışında kalan başka halklara mensup kişi veya gruplara karşı sergiledikleri her türlü negatif davranışı temsil etmektedir. Her iki kavram da özünde ayrımcılığı barındırmaktadır. Zenofobi ve ırkçılıkta yabancı olan “öteki”nin aslında kim olduğu önemli değildir. Önemli olan farklı bir yerden gelmiş olmaları veya toplumun genelinden farklı özelliklere sahip olmuş olmalarıdır. Siyaset Bilimi ve Sosyal Psikoloji alanlarında sıklıkla yapılan çalışmalar, bu ayrımcılığın ardında kolektif kimlik çabası olduğunu dile getirmektedirler. Yani yerel halk kendi dini, ekonomik, politik ve kültürel değerlerinin yabancılar tarafından tehlikeye atılacağını düşünerek onları dışlarlar. Ayrımcılığın temelinde bu kaygılar yer almaktadır. Her iki kavramın ortak yönlerinin çok fazla olmasının yanında birbirlerinden farklı olduğu da yukarıda dile getirilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında görölmektedir ki, Avrupa geçmişte olduğu gibi günümüzde de ayrılıkçı hareketlerini sürdürmektedir. Yüzyıllar önce zenofobi ile kendini gösteren bu ayrımcılık, günümüzde siyasetten medyaya, sanattan edebiyata, spordan moda kadar hemen her alana sirayet etmiş durumdadır. Avrupa’nın ben merkezci bakış açısı ve kendinden zayıf olan uygarlıkları boyunduruğu altında bulundurmak istemesi toplumsal alanda büyük problemlere neden olmaktadır. Avrupa toplumu, geçmişten gelen önyargılar nedeniyle kendi içlerine gelen yabancılarla tereddütle yaklaşmaktadır.

Yoğun göç hareketleri ile birlikte, ırkçılık ve milliyetçilik akımının yükselişi bu önyargıları daha da belirgin hale getirmiştir. Öyle ki, Avrupalılar yüzyıllar boyu kendi içlerinde yaşamasına rağmen Yahudileri bir türlü benimseyememiştir. Günümüzde hala etkileri devam eden antisemitizm geçmişten gelen zenofobik duyguların kurbanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde, Müslüman karşıtı ırkçılığın da Avrupa’da sıklıkla görülmesi, Avrupa’nın utanç dolu geçmişi ile yüzleşmesi ve toplumsal huzurun sağlanması adına “içi dolu adımlar atması” gerektiğini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİSEMITİZM

1. ANTİSEMITİZM KAVRAMI ÜZERİNE

Yahudilere yöneltilen düşmanlık, onların “öteki” olarak görülmelerinden kaynaklanır. Ancak Yahudilerin ötekileştirilmesi tamamen tek taraflı bir olgu değildir³³. Yahudiler her ne kadar içlerinde yaşadıkları toplumlara uyum sağlamaya çalışsa ve kısmen asimile olsa da her zaman kendi Yahudi kimliklerini korumuş ve kendilerini “seçilmiş ırk” olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda bakıldığında ötekileştirmenin karşılıklı olduğunu söylemek mümkündür. Yine de bu ötekileştirmede dezavantajlı taraf her zaman Yahudiler olmuştur.

Yahudi ve Avrupa toplumlarının kesişen tarihi, hakikatler, söylentiler ve iftiralar temelinde kimi zaman dini hassasiyetler kimi zaman kimlik algısı kimi zaman ekonomik-siyasi hakimiyet mücadelesi ile birbiri içine geçmiş karmaşık bir tarihtir. Bu tarih içerisinde Yahudiler her zaman ‘öteki’ olarak görülmüş ve istenmeyen bir “iç düşman” halini almıştır. Hitler (1976)’in iddia ettiği üzere; Avrupa ırkının saflığını bozacak bir tehdittir Yahudiler³⁴. Çeşitli şekillerde işkencelere maruz kalan Yahudilerin silahı yalan ve iftiradır³⁵. Bu nedenle Avrupa, tarihi boyunca her zaman onlardan kurtulmak istemiştir.

Yüzyıllar boyu süren Avrupa tarihi boyunca, oldukça istikrarlı ve nispeten değişmeyen Yahudi karşıtı önyargılar, uzun süren aşamalardan geçerek gelişim göstermiştir. İlk olarak dini alanda kendisini gösteren düşmanlık, yüzyıllar içerisinde seküler bir çağa uygun olarak biyolojik temeller ışığında sağlamlaştırılmaya ve meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde artış görülse de kimi zaman bu önyargıların durulduğu da görülmüştür. Ancak yine de karşıtlık, farklı formülasyonlarıyla ırkçılık boyutunu alarak antisemitik düşüncüyü günümüze kadar getirmiştir.

³³ İbrahim Kalın, “Ben Öteki ve Ötesi” adlı kitabında İslam ve Batı uygarlıklarını değerlendirirken, Batı uygarlıkları İslam’ı ötekileştirirken İslam uygarlıklarının da Batı’yı öteki olarak gördüklerini dile getirir (Kalın, 2017: 15). Aynı durumun Yahudiler ve Avrupa toplumları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

³⁴ Hitler, Sami ırkına mensup olan Yahudilerin, Ari ırkın melezleşip yok olmasına neden olacağını düşünmektedir.

³⁵ “Yahudi kendisine özgü silahlarla savaşı. Bu silahlar yalandır, iftiradır, zehirlemedir. O, nefret ettiği milleti, kanlı bir biçimde yok edinceye kadar mücadeleyi hızlandırır” (Hitler, 1976: 609).

Antisemitizmin araştırılması, bu konuda gerçekleştirilen çalışmalar ışığında İslamofobi ile mücadelede büyük önem taşımaktadır. Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki en kuvvetli bağ da budur. Tüm farklılıklara rağmen aralarındaki benzerliklerden yola çıkılarak, İslamofobiye çözüm bulmak mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşmesi için de Avrupa'nın düşman algısındaki dönüşümü ortaya koymak gerekmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada antisemitizme geniş bir yer verilmiştir.

Bu bölümde, öncelikle Yahudilere karşı duyulan nefretin, antisemitizmin kavramsal gelişimine değinilecektir. Ardından antisemitizmin nedenlerini anlayabilmek için Antik Yunan'dan 21. Yüzyıla kadar Yahudi düşmanlığının tarihinden bahsedilecektir. Nazi Dönemi ile zirveye ulaşan, ırkçılığın son noktası: Holokost'a değinilecek ve Yahudilerin uğradığı soykırım, genel hatları itibariyle incelenecektir. Yahudi düşmanlığının tarihsel gelişiminin incelenmesinin ardından çeşitli düşünürlerin gruplandırmalarına dayanılarak antisemitizmin nedenleri açıklanacaktır. Son olarak da Yahudilerin uğradığı zulüm ve işkencelerin son bulması için ortaya çıkan Siyonizm hareketine değinilecektir.

1.1. ANTİSEMITİZM KAVRAMININ GELİŞİMİ

Antisemitizm, binlerce yıldır devam eden bir Yahudi nefretidir. 19. yüzyılın sonlarında Orta Avrupa'da gerçekleşen Holokost'la birlikte zirveye varan modern bir siyasi hareket ve ideolojidir (Beller, 2007: 1).

Avusturyalı bir Yahudi olan Moritz Steinschneider tarafından ilk kez “antisemitik” olarak kullanılan kavram, (Taguieff, 1997: 12) 1879'da Alman düşünür Wilhelm Marr³⁶ tarafından “anti-Semitizm” şeklinde kullanılmıştır. Marr bu kavramı oluştururken, Yahudilerin ayrı bir ırk olarak tanımlanmasını gerektiren bilinçli bir ırkçılıktan söz etmektedir. Ancak antisemitizm kelime itibariyle kulağa yumuşak, dini bağnazlıktan ayrı, yani bilimsel bir kavram olarak, gelmesi nedeniyle de tercih edilmiştir (Rattansi, 2007: 5). Kavram, direkt Semitler'e atıfta bulunduğu için onları diğer ırklardan ayırması itibariyle ırksal bir nitelik taşımaktadır. Yahudiler Modern Çağın bilim adamları tarafından, biyolojik ve dilsel olarak Avrupalı “Aryan” ırktan tamamen farklı bir Ortadoğu halkı olarak tanımlanan bir grup olarak görülmekteydi. Popüler kullanıma çok hızlı yayılan bu yeni terim, temelde dini olan geleneksel Yahudi karşıtı önyargı

³⁶ Lewis, Wilhelm Marr'ı “Yahudi avcısı önemsiz bir gazeteci olan ve anılmaya değer başka da bir özelliği bulunmayan” kişi olarak tanımlamaktadır (Lewis, 2004: 80).

biçimlerinden, bilimsel kriterlere dayalı bir türe geçişi işaret etmektedir (MacMaster, 2001: 95).

Antisemitizm terimi tamamen modern bir olgu olarak politik, ekonomik ve sosyal bileşenlerle ifade edildiği kadar, geleneksel Yahudi- Hristiyan düşmanlığı ile rasyonelleşen teolojik ve dinsel bir boyutu da içinde barındırmaktadır. Yahudiliğe yönelik var olan eski düşmanlığı betimlemek için kullanılan terimler yerine³⁷ yeni bir kavram üretilmiş olması Yahudi sorununun yeni bir boyut kazandığını göstermektedir³⁸ (Taguieff, 2017: 9-12).

Taguieff, Yahudilere duyulan nefretin antik ve pagan dönemden farklı bir formülasyona ait olduğuna bu nedenle Modern Dönemde Yahudi kırımını antisemitizm olarak tanımlamanın kavramın tarihsel gelişimini yanılttığına dikkat çekmektedir. Antik ve pagan dönemde yaşanan Yahudi fobisinin, 16. yüzyıl (ırkçılık) ve 19. yüzyıl (milliyetçilik) da yaşanan ideolojik ve siyasal gelişmelerden çok daha farklı olduğuna vurgu yaparak “antisemitizm” kelimesinin yanlış kullanıldığını dile getirmektedir (Taguieff, 2017: 35-36).

2. ANTİSEMITİZMİN NEDENLERİ VE SONUÇLARI

2.1. ANTİSEMITİZMİN NEDENLERİ

Yüzyıllar boyu varlığını sürdüren antisemitizmin bu süreç içerisinde çeşitli formülasyonlara uğradığını söylemiştik. Lazare’in (1967: 12) de dediği gibi “İsrailoğullarının aralarında yaşadıkları milletler, tavırları, gelenekleri, dinleri, hatta İsrail’in ortasında geliştiği milletlerin felsefesi, zamana ve yere göre değişen antisemitizmin özel karakterini belirler”. Düşünürlerin çalışmalarına bakıldığında antisemitizmin karakterini oluşturan nedenler genel itibarıyla şu şekilde dağılım göstermektedir:

2.1.1. Ekonomik ve Siyasi Nedenler

Arendt’e göre modern dönemde antisemitizmin asıl nedeni ekonomiden ziyade siyasi kaynaklıdır. Çünkü feodal devletler, toprak sorununu çözmede ve ulus- devlet sürecine geçişte köylülerin özgürleşmesini sağlayacak asgari eşitlik düzeyi sağlamada

³⁷ Judenhass (Yahudi nefreti).

³⁸ Bazı yazarlar Yahudileri ele alırken çelişki içerisine düşerler. Bir yandan tüm Yahudilerin asimile edilmesi gerektiğini öne sürerken diğer yandan onların asimile edilemeyecek kadar farklı olduklarına vurgu yaparlar. Dolayısıyla, “Yahudiler ya Yahudi olarak yok olmaya (üstlenilmeyen bir ırkçılık olarak görülebilecek, topyekun asimilasyon mantığı) ya da yer yüzünden yok olmaya (ırkçı, fiziksel kökünü kazıma mantığı) mahkum edilmişlerdir.” (Taguieff, 2017: 9).

başarısız olmuşlardır. Feodal aristokrasinin başat güç olduğu süreçte, orta sınıf oluşumu da engellenmekteydi. Yahudiler her ne kadar orta sınıfta görünse de orta sınıfın gereklerini yerine getirmede başarılı olamamışlardır. Bu süreçte zengin Yahudiler ile diğer Yahudiler hükümetler tarafından ayrı tutulmaktaydı. Bunu bilen zengin zümre, hükümetler ve kendi toplulukları arasındaki mesafeyi korumaya çalışıp çıkar ilişkisine dayalı bir anlaşma kurmuşlardır: hükümetler zengin Yahudilerden mali yardım alarak sarayda onlara önemli görevler verecek, zengin Yahudilerse toplumlarındaki diğer Yahudiler üzerinde denetim kuracak ve toplumsal hayattan uzak kalmaları için çabalayacaklardı (Arendt, 2018: 63-70). Dolayısıyla antisemitizm “köklerini devletin ekonomik yaşamından alan siyasi cehaletler” üzerine inşa edilmiştir (Arendt: 2018: 107). Yani Arendt’e göre antisemitizm, dini gerekçeler ya da milliyetçilik akımının doğurduğu “zenofobi” üzerinden gelişen bir kavram değildir. Ulus- devlet sürecinin beraberinde getirdiği ve onunla aynı minvalde yükselen bir nefrettir.

Taguieff ise antisemitizmin siyasal kaynağına aşağıdaki alıntıdan yola çıkarak açıklar. 19. yüzyılda antisemitizmin karşılaşacağı siyasal söylem tam da bu konuşmada bahsedildiği üzere Yahudilerin “devlet içinde devlet” kurmakla suçlanmaları üzerinden ilerlemiştir (Taguieff, 2017: 19).

“Yahudi, zamanımıza dek, ortak hukuku ileri sürerek her yere dahil olmuştu; fakat, aslında, Yahudi ortak hukukun parçası değildi, kendi özel statüsünü koruyordu; her konuda güvenceye sahip olmak istiyordu, özellikle de kendi istisnaları, kendi yasaları konusunda. Kendisi bir ulus olmadan, ulusların yükümlülüklerini paylaşmadan, ulusların avantajlarına sahip olmak istiyordu. Hiçbir halk buna asla hoşgörü göstermedi. [...] İsrailoğullarının iddialarındaki en büyük yanlış anlama buradadır.” (Taguieff, 2017: 19).

Arendt’in ve Taguieff’in antisemitizmin siyasi yanına vurgu yapmalarından yola çıkarak, Yahudilerin devlet içindeki eşitlik arayışlarının ve yüzyılların getirdiği birikimden bahsetmek mümkündür. Toplumsal hayattan her şekilde dışlanan Yahudiler, kendilerine bulundukları toplum içerisinde yer bulmaya çalışmışlardır. Çalışma hayatından uzaklaştırılmalarının yanında gerek siyasi gerekse hukuki haklarından mahrum kalmaları onları bir arayışa itmiştir. Tefecilik ve bankacılıkla uğraşmaları, devletlere büyük ekonomik yardımlarda bulunmaları onları her zaman politik alanın içerisinde tutmuştur. Yukarıda Renan’dan yapılan alıntıda açıkça görülmektedir ki, Yahudilerin bulundukları ülkeye bir fayda sağlamadan ayrıcalık ve özel bir özgürlük talebinde oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda Mora (2011: 37), 1993 yılında yayınlanan ve doğruluğu kanıtlanmamış olan “Zion Yasalarının Protokolleri”nde Yahudilerin dünyaya hakim olma planlarını içeren belgelerin taşıdığı gizli siyasi

hedeflerin açığa çıkmış olması da Yahudileri ortadan kaldırmak için bir dayanak oluşturduğunu dile getirir.

“Siyasi antisemitizm Yahudilerin ayrı bir toplumsal yapı oluşturmalarından dolayı ortaya çıkmıştı, oysa toplumsal ayrımcılığın doğuş nedeni, Yahudilerin diğer toplumsal gruplarla giderek eşit duruma gelmeleri idi” (Arendt, 2018: 107). Toplamlar arasında eşitlik arttıkça, aralarındaki farklılıkları açıklamak daha zor olur. Dolayısıyla Yahudiler eşit oldukça, onların sahip oldukları özellikler daha çok göze batmaya başlamıştır. Bu da sonuç olarak toplumsal antipatiyi doğurmuştur. Ancak başlangıçta bu antipati, eşitliğin ekonomik ve siyasi gerçekliği olmaması dolayısıyla siyasi açıdan bir zarar doğurmamıştır. Yani Arendt antisemitizmin siyasi bir sorun olduğu görüşünü, toplumsal antisemitizm, siyasi antisemitizm üzerinde hiçbir zaman etkili olmaması üzerinden açıklamaktadır (Arendt: 2018: 109-110).

Antisemitizmin ekonomik nedenleri en genel anlamıyla, tefecilik ve bankerlik yapan Yahudilerin, kolay kazanç sağlamakla, arsız, hırsız, hilekar ve dünyadaki tüm ekonomik ilişkilere hakim olmak isteyen kapitalist asalaklar olmalarıyla açıklanmaktadır. Bu nedenle Mora (2011: 36), Yahudi düşmanlığının asıl nedeninin ekonomik kaynaklı olduğunu ancak diğer nedenlerin arkasına gizlendiğini dile getirmektedir.

MacMaster (2001: 90)’a göre de benzer şekilde antisemitizm, çağdaş kapitalizm eleştirisinin çoğunu sosyalizm ve Marksizmden almıştır. Ancak Marksizm Yahudi karşıtı önyargılara rağmen sömürüyü temelde sınıf çıkarları ve üretim ilişkileri açısından yorumlarken, sosyalizm Yahudilerin birincil işlevine çok daha güçlü vurgu yapmaktadır. Museviler, antisemitler için, uluslararası bir finansörler ağı aracılığıyla dünya ekonomisi üzerinde korkutucu ve büyüyen bir boğuşma gücü uygulayabilen, her türlü açgözlü kapitalizmin arkasındaki temel itici güç olarak görülmüştür. Yahudilerin algılanan muazzam zenginliğinin altında basını tekelleştirme, kamuoyunu kontrol etme, antik toprak aristokrasisini yerinden etme ve yeni zenginlikler olarak kendilerini büyük ülke mülklerinin sahipleri ve yüksek toplumun patronları olarak gösterme yeteneklerinin yattığı düşünülmekteydi.

Adolf Stoecker³⁹, seçim bildirisinde “Ben, aktif sermayenin çoğunluğu Yahudi olan az sayıda insanın elinde toplanmasını tehdit edici bir tehlike ve sosyal demokrat bir ihtilalin nedenlerinden biri olarak değerlendiriyorum... Ben, Almanlığın ve

³⁹ Berlin’de yaşayan Protestan vaiz yardımcısı.

Hristiyanlığın olmadığı bir kültür istemiyorum, o nedenle Yahudi egemenliğine karşı mücadele ediyorum.” sözleri ile daha sonra yaşanacak olan antisemitik olaylara yol açtığı görülmektedir (Groepler, 1999: 94- 98). “Zion Yasalarının Protokolleri” kapsamında, dünya ekonomisi üzerinde tahakküm kurma⁴⁰ ve sömürgecilik iddiaları da Yahudilere yöneltilen karşıtlığa neden olmuş gibi görünmektedir (Taguieff, 2017: 56).

2.1.2. Teolojik Nedenler

Orta Çağ (4.yy)’dan Aydınlanma Dönemi (17-18. yy)’ne kadar antisemitizmin (Taguieff 19. yüzyıldan önce görülen Yahudi karşıtlığını ifade etmek için bu kelimenin kullanılmasını doğru bulmaz⁴¹) odağının teolojik alanda olduğu söylenebilir (Taguieff, 2017: 32-33). Yahudilerin ahlaksız ve obur, "Rab'bin katilleri" ve "şeytanın yoldaşları" olduğuna dair fikirler Hristiyan vaizler tarafından ileri sürülmeye başlanmıştır. Daha şiddetli bir Hristiyan Musevilik karşıtlığı 8. yüzyıldan anlaşıyor. Bu dönemlerde, Yahudilerin Hristiyanlara işkence etmek ve onları öldürmek için yollar aradıkları yönündeki suçlama daha büyük önem kazanmıştır. Ve kötü şöhretli “Blood Libel” (Yahudilerin Fısıh Bayramı’nda matzo için özellikle çocuklardan Hristiyan kanını veya mayasız ekmek kullandıkları inancı) gibi kavramlar da daha yaygın hale gelmiştir (Rattansi, 2007: 15).

Hristiyanlar, Yahudilere en kutsal sayılan her şeyi yıkma, kötüye kullanma ve kirletme emri verildiğini düşünüyorlardı. 19. yüzyılın sonlarında ortadan kaybolmaktan çok uzak olan bu tür geleneksel Yahudi karşıtı inanç biçimleri, yeni Yahudi karşıtı hareketlere entegre edilmiştir. Kilise de eğitim ve gazeteler aracılığıyla antisemitizmi topluma yerleştirmek için çalışmıştır (MacMaster, 2001: 90-92).

Teolojik antisemitizm Orta Çağ’da doğmuş ve zirveye ulaşmıştır. Çağlar boyunca özellikle kilise tarafından kan iftiralarıyla, ritüel cinayetler, yamyamlık iftiralarıyla ve İsa’nın katili olma damgasıyla toplum kışkırtılmış ve Yahudiler toplumsal hayattan dışlanmıştır. Hristiyanlığa geçmeyip kendi inançlarını sürdürmeleri ve kendi dini geleneklerine göre yaşamaları toplum içinde korkuyla ve nefretle karşılanmıştır.

Yahudi terimi açıkça dini bir boyuta işaret etse de tarihsel Nazi tanımı bunun ötesine geçmiştir. Çünkü dinlerinden vazgeçmiş ve Hristiyanlığa geçmiş Yahudi

⁴⁰ Yahudi komplosu iddiaları.

⁴¹ Taguieff, antisemitizm kelimesinin hem tarihsel gelişim doğrultusunda yanlış ele alındığı hem de Semit-Sami soyundan gelenlerin yalnızca Yahudiler olmadığını aynı zamanda Araplara da Sami denildiğini bu nedenle anti-Semitizm kavramının yanlış kullanıldığını dile getirmektedir (Taguieff, 2017: 13).

doğumlu insanlar veya soyundan gelenler Yahudi olarak tanımlanmıştır. Yine de antisemitizmin dini boyutu inkar edilemez. Yahudiler, İsa Mesih'i asla Mesih olarak kabul etmeyen ve hatta onu öldüren insanlar olarak damgalanmıştır. Nazi rejimi başlangıçta dini bir farklılık etrafında inşa edilmiş bir ırk kategorisiyle, ırksal zulüm için en açık örneklerden biridir (Caioni vd., 2012: 161).

2.1.3. Milliyetçilik

Aydınlanma Döneminin ardından kendisini gösteren ulusalcı hareketler Yahudilere yaşam alanı tanımış olsa da asimile olma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bulunduğu ulusa bağlılık göstermeyen ve asimile olmayanların toplumsal dışlanmayla karşılaşmaları veya göç etmeye zorlandıkları bilinmektedir (Taguieff, 2017: 33).

19. yüzyılın sonlarında, Avrupa milliyetçiliği, ulus-devletin güvenliği veya bütünlüğüne dair derinleşen uluslararası gerilimlerin güvensizlikleriyle kısmen bağlantılı olan, giderek muhafazakâr ve saldırgan bir biçim almıştır. Kökleri romantizm ve muhafazakar gelenekçilikten kaynaklanan milliyetçi ideolojiler, vatan üyeliğinin ancak sayısız nesilden, eski Volk'tan ya da halkın kültürünü, dilini ve manevi değerlerini taşıyan insanlardan soy yoluyla kazanılabileceği fikrini vurgulamıştır. Zenofobik milliyetçiliğe karşı Yahudiler derinden yabancı olarak görülmüş ve toplumun topraklarında ve dokusunda bulunan tehlikeli ve yıkıcı bir "yabancı" unsur olmuştur. Yahudilerin kökü olmayan, aidiyet duygusu olmayan bir "göçebe ırk" oluşturdukları ve kendi atalarının adetlerine ve dinlerine bağlı kaldıkları için "devlet içinde devlet" oluşturdukları düşünülmüştür. Vatanseverliğin ve vatan için fedakarlığın güçlü bir dinsel duygu ile aşıldığı bir çağda, Yahudi derin bir tehlike, birincil bağlılığını kendi ırk milletine borçlu biri olarak algılanmıştır (MacMaster, 2001: 93). Bu düşünce de Yahudilerin kendilerinin seçilmiş ırk oldukları inancından kaynaklanmaktadır. Cemaatçi olmaları, kendilerini diğerlerinden özellikle "ayrı" tutmaları ve Siyonist olmaları nedeniyle "milliyetçilik" yaptıkları iddiasıyla karşı karşıya kalmışlardır (Taguieff, 2017: 34).

Özellikle milliyetçi antisemitizm, Yahudileri "kozmpolit", uluslararası bir ağın üyeleri olarak hedef almıştır. Bu hain hedef, küresel ekonomik hakimiyet yoluyla anavatanı yıkmak, zayıflatmak ve yok etmek olan Marksist devrim veya devletler arasında yıkıcı savaşların kışkırtılmasıdır. Yahudi'nin "içteki düşman" olarak görülmesi, Dreyfus Davasında öne sürüldüğü gibi casusluk iddialarıyla güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Ülkenin kriz veya savaş zamanlarında Yahudi askerlerin vatanseverliklerine güvenilemeyeceği düşünülmüştür (MacMaster, 2001: 93). 1870’li ve 1890’lı yıllar ilk örgütlü milliyetçi hareketlerin ortaya çıktığı yıllardır. Germen dünyası antisemitlerin, ülkede yaşanan bütün problemlerin nedeni olduğu iddia edilmiştir. Dolayısıyla Yahudi’yle yani iç ve dış düşmanla mücadele etme gereği ön plana çıkarılmıştır (Taguieff, 2017: 36).

Lazare (1967: 112), Yahudileri “milliyetçi egoistler”⁴² olarak görmüş ve tehlike olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda modern dönemde antisemitizmin doğmasının nedenini Yahudilerin kendilerini asimile ederek Avrupalı toplumlarla uyumlu hale getirmediğini dile getirir. Bu nedenle Yahudileri dışlayan ve kısıtlayan yasalar konulmasını olağan karşılar.

2.1.4. Irkçılık

19. yüzyılda, Yahudilere yöneltilen nefreti meşrulaştırmak için bilimsel metotlar kullanılmaya başlanmıştır (Taguieff, 2017: 32). Bu dönemde Almanya’daki antisemitik hareketlerde eskiye göre birtakım değişimler meydana geldiği gözlemlenmektedir. Groepler bu değişimin köyden (muhafazakar kesim) kente (dine çok da yakın olmayan kesim) doğru ilerlediğini dile getirmektedir. Köylerde özellikle dini, kültürel ve ekonomik felaket olarak görülen Yahudiler kentlerde, ırkçı antisemitizm kendini göstermeye başlamıştı. Çünkü Yahudiler kentlerde özellikle Prusya’da burjuvazinin büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Gobineau’nun “*İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine*” adlı çalışması bu düşüncelere dayanak oluşturmuştu (Groepler, 1999: 106- 108) Bu bağlamda bakıldığında dini antisemitizmin ve ırkçı antisemitizmin birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Bu iki antisemitizm türünün ortak tek noktasının Yahudilerin ekonomik anlamda felaket oldukları düşüncesi olabilir.

Wilhelm Marr ve Eugen Dühring gibi dönemin sosyalist yazarları antisemitizmi teolojik alandan ayırarak bilime, ‘ırk teorisi’ne atıf yapmışlardır. Dühring (1881), “*İrksal, toplumsal ve Kültürel Sorun Olarak Yahudi Sorunu*” adlı kitabında, “Benim kitabım, o dönemde egemen olan dinsel bakış açısına karşı çıkararak, Yahudi sorunu üzerine ırksal bakış açısının ilk sergilenişi oldu” sözleri ile antisemitizmin ırksal boyutuna

⁴² Edouard Drumont, Lazare’nin bu eleştirisini politik tarzda ele almış ve o da Yahudilerin “her zaman evdeki düşman” olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine Sartre (1954), “Yaygın bir kanaatin tersine, antisemitizme yol açan şey Yahudi karakteri değildir, tersine Yahudi’yi yaratan antisemitizmdir” sözleri ile her iki düşünürü karşıt bir şekilde yanıt vermiştir (Taguieff, 2017: 21).

vurgu yapmıştır. İrkçî ideolog Marr de benzer şekilde Yahudi karşıtlığını teolojik temelden ayırmak istemiştir (Taguieff, 2017: 37). Yani ırkçî antisemitizm, fiziksel ve zihinsel farklılıklara kilitlenmiş, tabu halini alan Hristiyanlık öğretilerinden sıyrılarak ideolojik bir konuma oturtulmuştur (MacMaster, 2001: 95).

Ari- Sami ırkî ayrımı yapılarak, Yahudiler Aryan ırkına mensup olmadığından Aryanlarla aynı ahlaki, sosyal ve entelektüel kavramlara sahip olamayacağı iddia edilmiştir. Lazare bu nedenle Yahudilerin ortadan kaldırılması gerektiğini, yoksa içerisinde bulundukları ulusları mahvedeceğini⁴³ iddia eder. Antisemitlere göre Yahudiler, yabancı bir ırktan bir bireydir, kendini Aryan ırka uygun bir konuma getiremez, Hristiyan medeniyetine ve dinine düşmandırlar⁴⁴ (Lazare, 1967: 93-95).

Özetle ırkçî antisemitizme göre Yahudiler aşağı bir ırk olan Sami ırkına mensuplardır. Bu nedenle Aryan halkının kanını ve onurunu kirletmemek adına onlardan uzak durulmalı hatta yok edilmelidirler. Nazi Rejiminin çıkış noktası olan ve yaptıkları kitlesel katliamı meşrulaştırmak için kullandıkları ırkçî antisemitizm, günümüzde ırk teorilerinin çürütülmesiyle geçerliliğini kaybetmiş durumdadır.

2.1.5. Önyargılar

*“Bir atom bir önyargıdan daha kolay parçalanabilir”⁴⁵
Albert Einstein.*

Yahudilerin “aç gözlü”, “bozguncu”, “tefecî”, “Tanrı katili” olduğuna yönelik söylenti ve dedikodular yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda ritüel cinayetleri işledikleri, küçük çocukların kanlarını içtikleri yönündeki inanışlar zaman içerisinde şekillenerek modern döneme kadar gelmiştir⁴⁶ (Taguieff, 2017: 31). Bu söylentilerden kaynaklanan önyargı, Yahudilere yöneldiğinde onları toplumsal alandan soyutlama gereğini getirmiştir “Önyargı, yöneldiği kimseleri gözden kaybetmeyi ister. Ondan saklamanın, bunu başarmanın birbirinden farklı yollarını bulmuştur. Hristiyanlar Yahudileri gettolarda yaşamaya zorlamışlardır” (Bernasconi, 2007: 140).

Theodor W. Adorno *“Otoritaryen Kişilik Üzerine”* (2016) adlı eserinde “potansiyel faşist bireyin doğasına” ilişkin, odağına antisemitizmi aldığı incelemede,

⁴³ Hitler (1976) de “Kavgam” adlı kitabında benzer iddialarda bulunacaktır.

⁴⁴ Topinard’da atfı yaparak “İki orijinal ataya sahip olmakla övünebilecek hiçbir insan grubu yoktur ve ilkel hayvanı karışım yoluyla herhangi bir kirletmeden onlardan türemiştir; insan ırkları saf değildir, yani tam anlamıyla ırk diye bir şey yoktur.” sözleri ile ırkın kurgu olduğuna dikkat çeken Lazare, Aryanların, dili ariya adlı bir insan grubu tarafından konuşulan bir dil olan Sanskritçe’den türetilen tüm halkların adı olduğunu dile getirmektedir (Lazare, 1967: 99-100).

⁴⁵ Spohn, M. (1996: 12)

⁴⁶ 19. Yüzyılda ise bu basmakalıp düşünceler siyasal ortamda bir benlik kazanmış, Yahudilerin ticaretteki etkinliği ile dünya ticaretini domine etmeye çalıştıkları ve komplo kurdukları iddiaları ideolojik alana yansımıştır (Taguieff, 2017: 31)

Yahudilere karşı görülen önyargıların nedeninin direkt antisemitik kişinin kendi içinde olduğu görüşünü savunmuştur. Söz konusu eserde antisemitizmin ideolojik tartışmaların bir yansıması olduğuna ve kişinin herhangi bir ideolojiye yatkınlığının psikolojik nedenlerle açıklanabileceğine dikkat çekmektedir (Adorno, 2016: 13).

Adorno'nun, bu eseri için yaptığı araştırma çalışmasından örnek vermek gerekirse, 40 yaşındaki kadın bir deneğin Yahudilerle ilgili sözleri şu şekilde olmuştur: “Yahudilerden hoşlanmıyorum... Ülkemizi elimizden alıyorlar. Saldırganlar. Her konuda hırslılar... Hitler tarzında değilse de, Amerikalılar arasında Yahudilere karşı yasal bir ayrımcılıktan yanayım. Komünistlerin arkasında Yahudilerin olduğunu herkes biliyor...” (Adorno, 2016: 42). Görüldüğü gibi aslında deneğin şiddet sempatisine varmasa da yasal düzeyde olumlanabilecek anti-Semitik düşünceler sergilediği açıktır. Yahudilerin tamamını saldırgan olarak tanımlaması, belki de sadece saldırganlığına şahit olduğu bir Yahudi'nin bu özelliğini, onun tüm dini grubuna dahil etmesi, tamamen o dini gruba karşı olan önyargısından kaynaklanmaktadır.

Yine aynı çalışmada yer alan başka bir denek: “Almanların Yahudilere yaptıkları nedeniyle özel bir üzüntü duymuyorum. Yahudiler de bana aynı tür şeyleri yapabilirlerdi” (Adorno, 2016: 43) sözleri ile kendisinin de Yahudiler tarafından böyle bir şiddete maruz kalabileceği ‘varsayımıyla’ önyargılı bir şekilde Yahudilerin uğradığı soykırımı desteklediğini dile getirmektedir.

Adorno aşırı önyargılı kişilerin, karşısındaki dış grup (düşman) ne kadar zayıf olursa olsun farklılıklarını devam ettirdiği sürece kendilerine tehdit olarak gördüklerini dile getirir ve bunu “psikolojik totalitarizm” olarak tanımlar (Adorno, 2016: 68).

Sonuç olarak görülmektedir ki, antisemitizmin nedenleri siyasi-ekonomik, dini, milliyetçi, ırkçı ve önyargı temellidir. Hepsini bir arada değerlendirdiğimizde anti-Semitik düşüncenin altında, yüzyıllardır süregelen basmakalıp düşüncelerden ve suçlamalardan kaynaklanan büyük bir önyargı yattığı görülmektedir. Bunların hepsi büyük öneme sahip nedenlerdir ve yalnızca Yahudiler yüzünden değil, döneme hakim sosyal koşullar nedeniyle var olmuşlardır. Antisemitizmi destekleyenler, 1. Bölümde “Zenofobi” ve “İrkçilik” başlıkları altında bahsettiğimiz üzere, duygularının gerçek nedeninden habersiz bir şekilde gerçeklerle hiçbir şekilde alakası olmayan Yahudi aleyhindeki suçlamalarla görüşlerini haklı çıkarmaya çalışmaktalar. İrkla ilgili suçlamalar, dini suçlamalar, siyasi ve ekonomik suçlamalar yapılmaktadır. Oysa ki

antisemitizmin bu şikayetlerinden hiçbirisi sağlam dayanaklara sahip değildir. Lazare (1967: 145)'nin de belirttiği üzere, etnik şikayetler gibi bazıları yanlış bir ırk anlayışından kaynaklanmaktadır; dini ve siyasi suçlamalar gibi diğerleri, tarihsel evrimin dar ve eksik yorumundan kaynaklanmaktadır. Son olarak ekonomik hesabın, kapitalist sınıf içinde sürmekte olan çekişmeyi gizleme gerekliliğinde haklılığı vardır. Bu suçlamalar doğru olmasa da Yahudi'nin saf bir Semit olduğunu söylemek, Avrupa halklarının saf Aryanlar olduğunu söylemek kadar doğru değildir.

2.2. ANTİSEMITİZMİN SONUÇLARI

2.2.1. Siyonizm

Siyonizm, 19. yüzyıl Avrupası'nda politik bir gençlik hareketi olarak, Orta Avrupa'da asimile olmuş Yahudilerin (Rabkin, 2014: 30), Doğu Avrupa burjuvazisindeki Nasyonal Sosyalizmine ve şiddetlenen antisemitizm dalgalarına tepkisi olarak ortaya çıkmıştır (Groepler, 1999: 191). Siyonizm temelde, her şekilde antisemitizmle mücadele etmek için oluşturulmuştur. Siyonistlerin bir kısmı Yahudiler ne yaparsa yapsın antisemitizmin asla son bulmayacağına inanırken bir kısmı ise Siyonist hareketi antisemitizmle mücadelede bir araç olarak görmüşlerdir (Erdoğan, 2018: 221). 1897 yılında yapılan ve 204 delegenin katıldığı kongreyle Siyonizm ilk kez politik ulusal bir hareket haline gelmiştir. Kongrede, Siyonizmin “Yahudi halkı için Filistin’de resmi-hukuki bir yurt kurmayı” amaçladığı açıklanmıştır (Groepler, 1999: 199).

17. yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa’da Yahudilerin yaşam standartları düşmeye başlamıştı. Bu ekonomik düşüşe bir de Kazak Ayaklanması ve Chmijelninki Hareketi de eklenerek Yahudiler hedef alınmıştı. 18. yüzyılda kapitalizm ile birlikte Yahudiler ekonomik anlamda daha da sarsılmaya başlamıştı. Ekonomik yaşamdan iyice soyutlanan Yahudiler sefalet içinde yaşıyorlardı. Geçimlerini sağlayamayan Yahudiler göç izni sınırlaması dolayısıyla da göç edemiyorlardı. Bu nedenle bu dönem iç göç hareketlerinin arttığı da görülmüştür. (Groepler, 1999: 192-194). Özellikle Fransa ve Almanya’da Yahudi karşıtlığı uzun bir geçmişe ve derin yaralara sahipti. Yahudilerin Almanya’ya hakim olma düşüncesi ya da “Yahudileşmiş” bir Fransa düşüncesi antisemitizmi körüklemekteydi. Avrupa toplumunun dönüşüm yaşadığı ve proleterleştiği bu yüzyılda Yahudiler ekonomik anlamda iyileşmeye başlamışlardı. Yahudilerin bu yükselişi Avrupalı halklar tarafından sorgulanmaya başlamıştı. Şehirlere taşınan Yahudilerin bu

zenginliğini, Orta Çağ'dan beri ekonomik hayattan mahrum bırakılmaları ve tefeciliğe itilmelerinin sonucu olarak görülmekteydi (Brenner, 2011: 209).

19. yüzyılda Orta ve Batı Avrupa'da Yahudiler için hukuki değişimler olduğu gibi yaşam standartlarında da birtakım değişimler olmuştur. Taşrada yaşayan ve tüccarlık yapan Yahudi kesimi artık sekülerleşmeye başlamış ve burjuvaziye dönüşmüştür (Brenner, 2011: 166). Siyonizmin ilk teorisyeni olarak kabul edilen Moses Hess, Yahudilerin kurtuluşunun asimilasyon yoluyla olacağını savunmuştur. Leo Pinker ise antisemitizmi “iyileşmez ve kalıtsal psikoz” olarak tanımlamakla birlikte Yahudilerin antisemitizmden kurtuluşunu ulusal- bağımsız Filistin'de bulacaklarını düşünmüştür. Siyonist çevrenin önemli isimlerinden biri olan Achad Haam ise Yahudi ulusal bilincinin kaybolduğunu ve tekrardan canlandırılması gerektiğini savunmuştur. Siyonist düşüncenin asıl ideoloğu ise Theodor Herzl olmuştur. “*Yahudi Devleti*” adlı eserinde dile getirdiği üzere, Avrupa'daki antisemitizm probleminin Yahudi devletinin kurulması ile çözüme kavuşacağına inanmıştır (Groepier, 1999: 194-198). Asimile olan ve birbirinden uzaklaşan Avrupalı Yahudilerin bir şekilde bir araya toplanması, siyonizm ile mümkün olmuştur. Seküler Yahudilerin ilgisini çeken bu hareket çeşitli eğitimlerle gençlere ve yetişkinlere anlatılıyordu. 1917 Balfour Deklerasyonundan sonra tüm dünya Yahudileri için göz ardı edilemez hale gelen Siyonizm, geniş halk cemaatleri ve eğitim sistemlerindeki değişimle toplumsal alanda kabul görmeye başlamıştır (Brenner, 2011: 249- 250).

Laik ideoloji temelinde oluşan Siyonizm, antisemitizme verilen bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde hızlı bir değişime uğramış ve siyasi bir hareket halini almıştır. İsrail diyarında Yahudi devleti kurmayı amaçlayan hareket, Holokost'un ardından daha da güçlenmiştir. 1948 yılında da İsrail Devleti'nin kurulmasıyla hedefine ulaşmıştır (Erdoğan, 2018: 217). Yahudilere yaşatılan şiddet ve zulüm bu noktada Siyonistlere dayanak sağlamaktadır. Çünkü yüzyıllardır Avrupa'da yaşayan ve burayı terk etmek istemeyen Yahudileri, antisemitizmden kurtuluş olarak Filistin'e göç etmeye ikna etmek kolaylaşmıştı. Aynı zamanda bu şiddet, Yahudileri istemeyen Avrupalı devletlerin onlardan kurtulmak için göç etme arzularını uyandırmak için de büyük bir silahtı (Polat, 2017: 5-6). Dolayısıyla antisemitizm Siyonistlere, amaçları ile paralel bir şekilde ilerleyerek Yahudi yurduna dönüşü vadetmektedir. Nitekim ortak bağ arayışları ve kurulmaya başlanan genç Yahudi dernekleri gibi kuruluşlar bu düşüncayı destekler niteliktedir (Brenner, 2011: 249)

Dreyfus Davası, Herzl'i Yahudileri dışladıkları gerekçesiyle ikna etme çabası içine sokmuştur. Yahudi yüzbaşının casusluk yaptığı iddiasının antisemitik bir ortama imkan tanıdığını dile getirmektedir. Herzl bu nedenle kutsal topraklara geri dönmek gerektiğini öne sürerek Yahudi devleti kurma yolunda siyonizmi yaymaya çalışmıştır. Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'da yükselen eşitlik ve adalet sesleri azınlıklara özgürlük yolunda dayanak sağlamıştır. Yahudiler bu gelişmeyi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan en iyi şekilde değerlendirmeye ve Avrupa toplumuna entegre olmaya çalışmışlardır. Batı Avrupa'da bu gelişmeler görülürken, Doğu Avrupa'da özellikle Çarlık Rusya'da Yahudilere karşı baskı ve tehditler devam etmekteydi. Hibbat Siyon grubu artık Yahudiler için Avrupa'da yaşamanın mümkün olmadığını dile getirerek insanlara göç etmek için baskı uygulamaya başlamışlardı. Bu baskılar tarihe ilk sistemli göç olarak geçebilecek olan Aliyah⁴⁷ hareketine dayanak oluşturmuştur (Karaman, 2009).

Bu dönemde Herzl'in Yahudi devleti kurulmasını istediği toprak olan Filistin Osmanlı'nın hakimiyeti altındaydı. Herzl 1896 yılından itibaren yaklaşık 6 yıl belli aralıklarla II. Abdülhamit ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde, Herzl Abdülhamit'e Filistin topraklarını satın alma ve karşılığında Osmanlı'nın borçlarını⁴⁸ üstlenme teklifinde bulunmuştur⁴⁹. Abdülhamit ise bu teklifi reddetmiştir⁵⁰ (Erdoğan, 2018: 225). Osmanlı'nın 1908'de Meşrutiyet ile birlikte azınlıklara tanıdığı haklar, özgürlük arayışında olan Yahudiler için bir fırsat olmuştur. Artık Filistin'de toprak satın almaları serbestti. 31 Mart vakasının ardından da azınlıklar ayrılıkçı hareketlerde bulunmuş, bağımsızlık idealleri Siyonistler açısından en güzel şekilde değerlendirilmiştir.

“Siyonizmin Filistin'de bir yahudi yurdu oluşturma hedefi, Filistin'de yerleşik Arap nüfusu bulunduğundan 'aliyah'ya siyonizmin kilit taşı niteliği kazandırdı. Kelime anlamı 'yükselme' olan aliyah, din etkisiyle geçici göçlerden farklı biçimde yahudilerin yurtsuz ve dağınık yaşadıkları yerlerden ata yurtları olan Filistin topraklarına (Eretz Yisrael) siyasi bilinçle ve kalıcı olarak yerleşmek üzere göç etmesidir.” (Karaman, 2009).

Ancak Yahudiler arasında Siyonizmde bazı ayrışmalar olmuştur. Bu da Siyonist harekete katılımlara yansımıştır. Kimi Yahudi, siyonizmin antisemitizmi ortadan

⁴⁷ II. Dünya Savaşına kadar 5 aşamada gerçekleştirilen göçler (1882-1903, 1904-1914, 1919-1923, 1924-1931, 1932-1938) ile birlikte binlerce Yahudi Filistin'e gitmiştir (Karaman, 2009).

⁴⁸ 33 milyon İngiliz altını borcunu ödeme, Osmanlı için deniz filosu yaptırma ve 35 milyon faizsiz borç verme teklifinde bulunuluyor (Erdoğan, 2018: 225).

⁴⁹ Bu teklife karşılık Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'de örgütlenmelerini önlemek amacıyla 'kırmızı tezkereyi' çıkarmıştır (Karaman, 2009).

⁵⁰ Aslında Abdülhamid, Avrupa'da işkenceye uğrayan ve istenmeyen Yahudilerin Osmanlı topraklarına alınmasına karşı değildi. Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya müdahalesini önleyebilmek adına gelen Yahudilerin Filistin'e değil de başka bölgelere yerleştirilmesini istemiştir. Osmanlı'nın zayıfladığı bu dönemde, Yahudilerin Filistin dışındaki Osmanlı topraklarına yerleştirilmek istenmesi gayet makul karşılanabilecek bir durumdur (Polat, 2017:8) Siyonistler, Abdülhamid tahtta olduğu sürece amaçlarına ulaşamayacaklarını biliyorlardı. Ancak Abdülhamid'in İttihatçılar tarafından tahttan indirilmesinin ardından 'kırmızı tezkere' kaldırılmış ve Yahudilerin toprak satın almalarının önündeki engel kaldırılmıştır (Polat, 2017: 10).

kaldıracağına inanırken kimisi, antisemitizmi daha da tetiklediğini düşünmektedir. Özellikle Yahudi dindarlar siyonizmi halkı dinden uzaklaştırmak için bir araç olarak görmekte ve "Siyonizm ... hahamlara sırtlarını dönüp moderniteyi arzulayan, varoluşsal kaygılarına çaresizce derman arayan ... entelektüellerle asimile olmuş Yahudilerin bir icadı..." (Rabkin, 2014: 31) şeklinde tanımlamaktadır.

Siyonizmin dini geleneklere aykırı olduğunu savunanlardan biri olan Salmon konuyla ilgili şu sözleri sarf etmiştir: "Siyonizm geleneksel Museviliğin tüm yönlerine meydan okuyordu: Modern, ulusal bir Yahudi kimliği önerisinde; geleneksel toplumun yeni yaşam tarzlarına tabi kılınmasında ve Diaspora'nın dinsel görüşlerine ve kurtuluşa karşı tutumunda..." (Rabkin, 2014: 23). Görüldüğü gibi dindar Yahudiler Siyonizm ve Yahudiliği birbirinden ayrı tutmak istemektedirler.

İsrail bağımsızlık günü için düzenlenen bir gösterideki pankartlara örnek verme gerekirse: "Siyonizm Museviliğe karşıdır", "Siyonist rüya kabusa dönüştü" şeklindeki yazılardan da görüldüğü üzere Yahudilerin bir kısmı siyonizme karşı çıkmaktalardı. İsrail yanlısı olanlar da Siyonistlere karşı olan kesimi vatan hainliği ve gerçek Yahudi olmamakla itham etmekteydiler. Gösteri sırasında her iki grup arasında çatışma yaşanınca, çevik kuvvetler olaya müdahale etmek durumunda kalmışlardı (Rabkin, 2014: 22-23). Yahudiler arasındaki bu çok sesli ortamın, siyonizme yansımaysa çeşitli şekillerde olmuştur:

İşçi siyonizmi Doğu Avrupa'da kendisini göstermiştir. Yüzyıllardır yaşadıkları ülkelerde Yahudi karşıtı uygulamalar yüzünden çok fazla ezildiklerini ve antisemitizmin de güçlenmesiyle daha da zor durumda kalmışlardır. Bu nedenle Yahudilerin kendilerine ait bir ülkenin topraklarında tarım, işçilik ve askerlik yapmalarını bu nedenle İsrail'e göç etmek gerektiğini savunmuşlardır (Erdoğan, 2018: 219). I. Dünya Savaşından sonra en güçlü siyasi örgütlenme haline gelmiştir (Groepler, 1999: 200).

Milliyetçi Siyonistler, Siyonizmin amaçlarından biri olan Yahudi devleti kurma düşüncesini reddederek Dünya Siyonist Örgütünden ayrılmışlardır. Revizyonistler olarak da bilinen milliyetçi Siyonistler, Filistin'de bir Yahudi ordusu kurulması gerektiğini savunmaktalardı. Arapları, Yahudileri kabul etmeleri için sert uygulamalar izleyecek olan bu grup zaman içinde evrilerek İsrail'de Likud partisine dönüşmüştür (Erdoğan, 2018: 220):

Dini Siyonizm, çoğu dindar Yahudinin reddettiği siyonizmi, Ortodoks ve laik Siyonistler arasında köprü olmayı hedefleyenler tarafından bu düşünce oluşturulmuştur (Erdoğan, 2018: 220).

Rabkin (2014: 22), bazı Siyonistlerin İsrail'in içinde bulunduğu herhangi bir tehdidin tüm Yahudiler için tehdit oluşturduğunu düşüncelerini ve Musevi inancının garantörü olarak İsrail'i gördüklerini ancak gerçekte durumun çok daha farklı olduğuna dikkat çeker. Rabkin, anti-siyonizmin antisemitizmle özdeşleştirilmeye çalışılsa da aslında aynı şeyler olmadığını öne sürer (Rabkin, 2014: 23). Siyonistler her ne kadar Yahudi halkının kurtuluşuna yönelik adımlar attıklarını, antisemitizmin modern ulusal bir devlet kurmaları halinde ortadan kalkacağını dile getirirler de aslında tüm Yahudi halkının siyonizme destek vermemesi durumu açıkça ortaya koymaktadır. Siyonizmin kendi içindeki çeşitleri ve kurtuluşa yönelik farklı teoriler özellikle dindar Yahudileri siyonizmden uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla Siyonizm tüm Yahudileri temsil ettiğini iddia etse de belli bir kesim tarafından da reddedilmiştir. Böyle örgütlü bir siyasi yapılanmaya karşı gösterilen düşmanlık, geçmişten bugüne Yahudilere karşı duyulan düşmanlıkla bir tutulamamaktadır.

Ek olarak siyonizm sadece Yahudilerin değil, Hristiyanların da destek verdiği de değinmek gerekmektedir. Annesi Evangelist olan Hristiyan Laurence Oliphant, Yahudi olmamasına rağmen çok sıkı bir Siyonisttir. Yaptığı aktif çalışmalarla özellikle Osmanlı-Rus savaşlarını fırsat bilerek Avrupa'daki Yahudileri Filistin'e göndermek için çabalamıştır (Polat, 2017: 11). Görüldüğü üzere Siyonizm yalnızca Yahudiler tarafından değil Hristiyanlar tarafından da destek bulan karmaşık bir ideolojiyi yansıtmaktadır.

Böyle karmaşık ve herkesten gelen seslerin birbirine karıştığı bir ortamda Yahudileri bir arada tutmanın ne kadar zor olduğunu da unutmamak gerekir. Antisemitizm bu noktada Yahudileri bir arada tutmanın bir anahtarı olarak görülebilir. Lazare'den bu yana bazı düşünürler antisemitizmin dinsel ve ırksal farklılıklarını vurgulamıştır. Çünkü onlar için Orta Çağ dini, geleneksel bir dönemken 19. 20. Yüzyıl seküler bir dönemdir. Ama bu ayrım diğer faktörleri göz ardı etmesine de yol açmıştır. Sonuç olarak bakmak gerekirse, siyonizmin kendi içerisindeki bu karmaşanın bölgesel ve kültürel farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Yahudi dinine mensup kişilerin mezhepsel yaklaşımları, siyonizmi yorumlamada çeşitli düşünceleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla siyonizme verilen destek ve tepkiler bu bağlamda anlaşılabilir görülmektedir.

3. ANTİSEMITİZMİN GELİŞİMİ

3.1. ANTİK YUNAN VE ORTA ÇAĞ DÖNEMLERİNDE YAHUDİ DÜŞMANLIĞI

Yahudi karşıtlığının başlangıcı Antik Yunan'a kadar varabilmektedir. Ülke ve düşünce merkezleri Filistin'de olan Yahudiler, bu dönemde gerçekleşen savaşlarla birlikte Roma İmparatorluğuna yayılmışlardır. İmparatorluk nüfusunun yaklaşık %7-8 ini oluşturmaktaydılar⁵¹. Bulundukları yerin kültürüne ve konuşulan dile kolayca uyum sağlayan Yahudiler çiftçilik, zanaatkarlık ve işçilikle uğraşıyorlardı. Bu nedenle Hristiyanlık öncesi Roma'da Yahudilere karşı ciddi bir karşıtlık görülüyordu. Yahudileri diğerlerinden ayıran tek şey dinleriydi. Çünkü Yahudiler bu dönemde tek tanrılı bir inanca sahip olan yegane halktı. Ancak bu tek tanrı inancı Yahudileri bazı noktalarda güçlüklerle karşılaştırmaktaydı. Örneğin, Yahudilerdeki 10 Emir den dördüncüsü haftanın altı günü çalışıp yedinci günü dinlenmeyi emretmektedir⁵². Bu da Roma'da çalışma şartlarını etkilediği için krallarla bazı konularda anlaşma yapmalarını gerektirmiştir (Groepler, 1999: 7). Yahudilerin din kaynaklı özgün yaşam tarzları onlara karşı bir tür güvensizlik ortamı yaratmıştır. Öyle ki ilerleyen süreçte karşılaşacakları iftiralara, sürgün edilmelerini, mallarının yağmalanmasını ve hatta katliamlara varan saldırıları bu güvensizliğe bağlamak mümkündür.

Antik Çağ'da Yahudiler herhangi bir saldırı ile karşılaşmamış olsa da dönemin aydınlarında belirgin bir Yahudi düşmanlığı bulunmaktadır. Çünkü Yahudilerin dinlerinden kaynaklanan farklılıklardan (haftanın yedinci günü çalışmamaları, tek bir tanrıya taptıkları için imparatora kurban vermemeleri, kutsanmışlık işareti; sünnet) rahatsız olmaktaydılar. Halk arasında bu nedenle anlaşmazlıklar ve kıskançlıklar kendini göstermekteydi (Groepler, 1999: 8). Görüldüğü gibi Yunan ve Roma uygarlıklarında Yahudilere karşı sistematik bir saldırı gerçekleştirilmemiştir. Yalnızca dinlerine olan bağlılıkları ve dinlerine uygun bir şekilde yaşam sürdürmeleri, bulundukları yerdeki insanları tedirgin etmiştir. Bu nedenle yerel halk Yahudilerin kendi kültürüne uyum sağlayamayacaklarını öne sürerek onlara karşı önyargılı yaklaşmıştır. Hatta Yahudilerin inançlarını yaşamaları için gösterilen bu hoşgörüyü ayrıcalık olarak yorumlamışlardır.

⁵¹ Yaklaşık 1 milyon Yahudi Filistin'de, 3-4 milyonu ise Filistin dışındaki topraklarda yaşamaktaydı (Groepler, 1999: 7).

⁵² “Şabat gününü takdis etmek için onu hatırında tutacaksın. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün Tanrın Rab'be Şabat'tır. Sen ve oğlun ve kızın, kölen ve cariye ve hayvanların ve kapılarında olan garibin hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı” (Erdoğan, 2018 :20). Ayrıca yerin ve göğün yedi günde yaratılışı ile ilgili rivayetler için bkz: Alatl, 2021a: 7-10).

4. yüzyılda Roma İmparatorluğu Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiştir. Hristiyanlığın başlangıç yıllarında Yahudilerle hiçbir sorun yaşanmamıştır. Ancak zaman içerisinde Hristiyanların Yahudileri kendi dinlerine çekmek istemeleri ve Yahudilerin de bu düşünceye karşı çıkmaları aralarında problemlere yol açmıştır. Bazılarının “teolojik” antisemitizm olarak adlandırdığı şey ilk olarak 4. yüzyıldan itibaren Doğu Bizans’ta kök salmıştır. Yahudiler ahlaksız, obur, “Rabb’in katilleri” ve “şeytanın yoldaşı” olarak görülmüştür (Rattansi, 2007: 15).

Kilise 4. yüzyılın başlarında Yahudilerin, insanları Musevilik dini ile tanıştırmaları ve onları dinlerine davet etmeleri yönündeki çalışmaları (Misyonerlik) tamamen yasaklamıştır. Bunu yapanların ölüm ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Hristiyanların Yahudilerle evlenmesi de yasaklanmış ve Yahudilerin tüm resmi görevlerden uzaklaştırılması yönünde yasalar çıkarılmıştır. Vatandaşlık haklarına da kısıtlamalar getirilmiştir (Erdoğan, 2018: 208-209). Getirilen bu Yahudi karşıtı yasalar ile Yahudiler ekonomik ve toplumsal hayattan soyutlanmak istenmiştir. Antik Yunan’da sahip oldukları dini ayrıcalıklar artık geçerliliğini yitirmiştir.

7. yüzyıla kadar Yahudi karşıtlığı yalnızca teolojik nedenlerden kaynaklanmış ve nefret söylemi yalnızca din adamları tarafından yayılmıştır. Halkın aşırıya kaçarak Yahudilere saldırdığı düşünüldüğünde, bunların aslında toplumsal bir ayağı olduğunu söylemek zordur. Çünkü bu saldırıların arkasında her zaman bir piskopos, rahip veya keşiş yer almıştır. 8. yüzyıldan sonra Katolikliğin yayılması, feodalizmin gelişmesi ve ayrıca çoğunlukla Yahudilerin entelektüel ve ahlaki değişmesiyle birlikte zulmün yönü de değişmiştir (Lazare, 1967: 39). İnançlarını ve kültürlerini korumaya çalışan Yahudiler, bazı ülkelerde hoş karşılsansa da dini inancın kişinin asıl kimliğini ifade ettiği düşüncesi yaygınlaştıkça ve bu durum hem kamusal hem de özel hayatı yoğun bir şekilde etkiledikçe, Yahudiler kendilerini toplumdan geri çekmişlerdir. Kimisi dinini gizli saklı yaşamaya devam ederken kimisi bulunduğu toplum içerisinde asimile olmuştur (ushmm.org, 2021b)

1095 yılında Kilise ilk Haçlı Seferi için çağrıda bulunmuştur. Yahudiler açısından çok büyük acılarda sonuçlanan Haçlı Seferleri, Kilise tarafından kutsanan şövalyelerce “İsa’nın öcünü almak” olarak değerlendirilmekteydi. Haçlı Seferleri aslında Müslümanlara yönelik bir saldırı olsa da savaş sırasında Yahudiler de katledilmiştir. Haçlı Seferlerinde kaç Yahudi’nin öldürüldüğü bilinmemekle birlikte, Orta Çağ’da gerçekleşen sistematik katliamlarla kıyaslandığında sayının daha az olduğu söylenmektedir (Groepler,

1999: 14). Yahudiler çeşitli mesleklerde bulunsalar da Haçlı Seferlerinden sonraki katliamlar, bunların önemli bir kısmını yavaş yavaş tefecilikle sınırlamıştır. Fiziksel tehlike ve yasal yardımın yetersiz kaldığı durumlarda borç vermeyi uygun bir geçim kaynağı olarak görmüşlerdir. Lüks bir yaşam tarzı arzulayan baronlara, din adamlarına ve hükümdarlara borç vermek birçok Yahudi'yi zenginleştirmiştir (Rattansi, 2007: 15-16). Katolik Kilisesinin sert tepkileri, halk arasında birçok sorunun nedeninin Yahudiler olduğu düşüncesine yol açmış ve Yahudilere karşı ciddi bir şekilde düşmanlık beslenmesine neden olmuştur. Yahudilerin ekonomik açıdan Hristiyanlardan daha iyi durumda olması ve Yahudiler hakkında yapılan suçlamalara inanılması da düşmanlığın büyümesinde etkili olmuştur.

Orta Çağ'da Avrupalı Yahudilerin başına gelen iki büyük felaket vardır. Birincisi 1096 Fransa, Almanya ve İngiltere'nin bazı bölgelerinde meydana gelen katliamlardır. İkincisi ise 1492'de İslami güçlerin Haçlılar karşısında yenilgiye düşmesinin ardından Yahudilerin İspanya'dan sürülmeleridir. Haçlı Seferleri sırasında İber Yarımadası'nı 700 yıldır yöneten İslam hanedanlığının yenilgisi Yahudilerin bölgeden sürülmesi için fırsat olmuştur. Osmanlı Devleti hoşgörülü, içerisinde çeşitli kültürleri barındıran canlı şehirler yaratmıştı. Yahudiler de bu hoşgörü ve çeşitlilik içerisinde bilim ve ticaret alanında başarılı olmuşlardı. Ancak 31 Mart 1492'de Yahudileri sınır dışı eden ferman imzalanmış, İspanya'dan sınır dışı edilen Yahudiler, Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde olan diğer bölgelere dağılmışlardır⁵³ (Rattansi, 2001: 15-16).

12. yüzyılın ortalarında Yahudiler, 1144'te Hristiyan bir çocuğun öldürülmesiyle başlayan ölümler doğrultusunda ritüel cinayetlerle suçlanmışlardır. 13. yüzyılda bu durum, Yahudilerin Hristiyan çocukların kanlarını akıtmakla suçlandıkları bir "kan iftirası"na dönüşmüştür. Aynı zamanda meslekleri üzerindeki artan kısıtlamalar, Yahudilerin tefecilik mesleğine yoğunlaşmasına yol açmıştır. İşlevsel olarak bakıldığında, Yahudiler parayla özdeşleşmeye başlamışlardır. Yine de Orta Çağ ekonomisindeki çoğu kredinin, hâlâ Hristiyanlar tarafından (şahıslar ya da manastır gibi kurumlar tarafından) sağlandığı bilinmekteydi (Beller, 2007: 13). Buna rağmen, Yahudiler aleyhinde bazı girişimlerde bulunulduğu da görülmektedir.

⁵³ Uğradıkları işkenceler ve saldırılar ve İspanya'dan sürülmelerinin ardından bir kısmı Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudilerin bir kısmı da Avrupa bölgelerine göç etmiştir. Bununla birlikte, Yahudilere karşı yapılan bu girişimler biyolojik⁵³ temelli değildi. Ancak yine de özellikle 16. Yüzyılda çeşitli derneklere üye olabilmek için 'saf kan sertifikaları'na sahip olmaları gerekmektedir (Rattansi, 2007: 16).

Anayasal gelişmelerin ilki sayılan Magna Carta (1215) gibi insan hakları alanında önemli gelişmelere imza atan bir metinde bile Yahudilerin aleyhinde bazı maddeler bulunmaktadır:

X — Bir Yahudiden ödünç para almış bulunan bir kimse borcunu ödeyemeden ölürse, toprağı kimin olursa olsun, varisi reşit oluncaya kadar borç için faiz ödemeyecektir. Böyle bir borç Tacın eline geçerse, kral senette yazılı ana paradan başka hiçbirşey almayacaktır.

XI — Eğer Yahudilere borçlu olan bir kimse ölürse, karısı borç için hiç ödeme yapmadan çeyizini alabilir. Eğer ölenin reşit olmayan çocukları varsa, bunların ihtiyacı da kalan toprağın büyüklüğüne uygun olarak karşılanabilir. Borç, kalan miktardan ve feodal lordlara olan hizmet borcu ayrıldıktan sonra ödenecektir. Diğer kimselere olan borçlar için de Yahudilere uygulanan usuller uygulanacaktır. (İlal, 1968: 216).

Söz konusu maddelerle ekonomik hayattan soyutlanarak tefeciliğe itilen Yahudilerin haklarının, yerel halkı korumak maksadıyla kısıtlandığı söylenilebilir.

14. yüzyılda Avrupa nüfusunu yok eden feci Kara Ölümde Yahudiler günah keçisi ilan edilmişlerdir. Yahudilerin kuyu ve su kaynaklarını zehirledikleri ve Avrupa'nın neredeyse üçte birinin öldüğü vebaya onların sebep oldukları iddia edilmiştir (Groepler, 1999: 24). Daha sonraki yüzyıllarla karşılaştırıldığında Orta Çağ'da nispeten daha az ve sistematik olmayan saldırılara uğradıkları söylenebilir. Orta Çağ boyunca Yahudilere yönelik gerçekleştirilen saldırılar ve kurban sayıları Tablo 2'de gösterildiği gibidir:

Tablo.2: Almanya'da Yahudilere Yönelik Saldırıları.

Yıllar	Saldırıya Uğrayan Toplulukların Sayısı	Ölüm Sayısı	Nedenler
1096	12	2000	I. Haçlı Seferi
1146- 1148	4	-	II. Haçlı Seferi
1179-1197	4	42	III. Haçlı Seferi
1200- 1225	3	24	Dinsel gelenekler
1225- 1250	9	226	Dinsel gelenekler
1250- 1275	6	107	Dinsel gelenekler
1275- 1300	180	4002	Dinsel gelenekler
1330- 1325	13	120	Göçler
1325- 1350	528	2300	Dinsel gelenekler

Kaynak: Mora (2011: 23).

Orta Çağ'ın sonlarına gelindiğinde Yahudilerin yaşadığı mahalleler “getto”ya dönüştürülmüştü. Sadece gündüzleri Hristiyan semtlerine girebilen Yahudiler akşamları belli bir saatten sonra kapıları kitlenen mahallelerde yaşamaktaydı (Groepler, 1999: 31).

William Langland, *Piers Plowman* şiiri ile Orta Çağ'da toplumsal alanda Yahudilere karşı nasıl bir bakış açısı olduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir:

“... Ama Yahuda çocukları, gürültücü soytarılar,
Halkı aptal yerine koyup onlarla eğlenirler.
Oysa kıvraktır zekâları, istese çalışırlar.
Şimdi ispatlayamam, ama Şeytan'ın kıcıdır,
Ağzı bozuklar.⁵⁴...” (Alatlı, 2010).

3.2. MODERN DÖNEMDE YAHUDİ DÜŞMANLIĞI

30 yıl savaşları (1618-1648) sonrasında imzalanan Vestfalya Barışı (1648) Modern Çağ'a geçişle yeni bir dönemi getirmekle birlikte, Yahudilerle ilgili gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Anlaşmada geçen üç madde özellikle Yahudilerin yaşayışlarıyla ilgili önemli değişikliklere imkan tanımıştır. İmparatorlukların egemenliklerinin tanınması, bölge değişikliklerinin yapılması, dini toleransların tanınması... Egemenliğin tanınmasıyla prensler mutlak egemenlik sahibi olmuş dolayısıyla düzenli bir orduya, memura ve paraya ihtiyaç duymuşlardır. Prensler merkezileşme yolunda bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Yahudilerden yardım almışlardır. Saray'da görev verdikleri Yahudiler (Saray Yahudileri), Yahudi halkının yaşamasının yasak olduğu bölgelerde bile görev almışlardır (Groepler, 1999: 43- 44). Saray Yahudilerinin imparatorlara, krallara ve prenslere finansman sağlayıcı olarak ön plana çıkması, Yahudilerin tefecilikle özdeşleştirilmesi ve ekonomik krizlerden sorumlu olduğu klişesine katkı sağlamış gibi görünmektedir⁵⁵.

Hannah Arendt (2018: 35), ulus- devletlerin gelişimiyle antisemitik duyguların birbirine paralel şekildeki artışına vurgu yapar. 17. ve 18. yüzyıllar mutlak monarşilerin yerini ulus devletlere bıraktığı yıllar olmuştur. Prenslikleri destekleyen ve mali işlerini yürüten Saray Yahudilerinin konumlarının yükseldiğine şahit olunmuştur. Saray Yahudilerinin sahip oldukları ayrıcalıklar Yahudi halkının tümünü kapsamadığı için de kayda değer bir etki yaratmamıştır (2018: 40).

⁵⁴ Şiirin tamamı için bkz: <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/piers-plowman.html>

⁵⁵ Örneğin 1873 yılında yaşanan ekonomik krizde de Yahudiler sorumlu gösterilmiştir. Bu doğrultuda ekonomik sıkıntılarla antisemitizm arasında bir paralellikten söz edilebilir (Mora, 2011: 24).

16. ve 17. yüzyıllar, zulmün yenilenmesine ve Yahudilere karşı olumsuz klişelerin artmasına tanık olmuştur. Martin Luther, Yahudilere başlangıçta olumlu yaklaşmasına rağmen, Yahudilerin kendi dinine geçmeyi reddetmesi Luther’i onlara karşı kışkırtmıştır. Bu durum, Lutherizme Yahudi nefretini miras bırakmıştır. (Beller, 2007: 14). Luther’e göre Yahudilerle mücadele etmek anlamsızdır çünkü onları umutsuz vaka olarak görmektedir. Ona göre engizisyon mahkemeleri, günahkar olan Hristiyanlarla uğraşmalıdır çünkü onlar için her zaman bir umut vardır. Tanrının oğlunun çarmıha gerilmesine neden oldukları için Yahudiler Tanrı’nın lanetine uğramışlardır. Luther “*Yahudiler ve Yalanları*” adlı eserinde Yahudilerin zor şartlar altında çalıştırılması, kitaplarına el konulması ve hatta ülkeden kovulması gerektiği şeklinde açıklamalar yapmıştır. Sinagoglar⁵⁶ ve okullar ateşe verilmeli, evleri yıkılmalı, kitapları ellerinden alınmalı, sokağa çıkmaları yasaklanmalı, değerli eşyalarına (altın, para) el konulmalı zor şartlarda (balta, çapa gibi aletlerin kullanıldığı) çalıştırılmalıdırlar. Luther’e göre herkes için en iyisi Yahudilerin ülkeden kovulmalarıdır. Ancak Luther bu konuda çok etkili olamamış, Yahudiler 16. ve 17. yüzyıllarda Almanya’da pek çok kentte yaşamaya devam etmişlerdir⁵⁷ (Groepler, 1999: 34-38).

18. yüzyıla kadar Yahudilerin toprak satın alması ve loncalara girmesi yasaklanmıştır. Buna ek olarak oturma izni ve mesleğini icra etme izni gibi hakların parayla edinilmesi zorunluydu (Groepler, 1999: 34). 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, kıta Avrupası’nın çoğu Yahudi özgürlüğünü kabul etmiştir. Batı ve Orta Avrupa kamuoyu, Çarlık Rusya gibi Yahudilere özgürlük tanımayan ülkelerin başarısızlığını geri kalmışlığın kanıtı olarak görmüştür (Beller, 2007: 16).

Özellikle 18. yüzyıl Aydınlanmasından sonra, antisemitizmin yeni kültürel, entelektüel ve politik gerçekleri yansıtacak şekilde değiştiği görülmektedir. (ushhm.org, 2021e). Rönesans ve Reform sürecinde Yahudiler de “Haskala⁵⁸” hareketi ile kendisini göstermiştir. Bu hareket doğrultusunda kendilerini kısıtlayan yasaları ortadan kaldırmak ve Avrupa toplumuna entegre olabilmek için çalışmalar yürütmüşlerdir. Fransız Devrimi (1789) sırasında Yahudilere kendilerine entegre olmaları koşuluyla (Erdoğan, 2018: 215) devrim ile gelen “eşitlik” ilkesi kapsamında -hepsi gerçekleşmese de- bazı haklar

⁵⁶ Sinagog: Yahudilerin ibadet yeri.

⁵⁷ Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde Luther’in Yahudi karşıtı görüşleri tekrardan gün yüzüne çıkacaktır. Nasyonal Sosyalistler yayınlarında sık sık Luther’e atıf yaparak Yahudi düşmanlığına dikkat çekmeye çalışacak, Yahudi papazların işten çıkarması, Sinagogları tahrip edilmesi ve evlerinin yağmalanmasında (9- 10 Kasım 1938) kendilerini haklı çıkarabilmek için Luther kaynak gösterilecektir (Groepler, 1999: 41-42).

⁵⁸ Yahudi Aydınlanması.

verilmiştir. Kendilerine tanınan bu haklar doğrultusunda ekonomik ve kültürel çalışmalarda bulunmuşlardır (Mora, 2011: 24).

“Madde I: İnsanlar, özgür ve eşit haklarla doğar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak kamu yararına dayandırılabilir.

Madde II: Bütün siyasal birliğin amacı, insanın doğal ve daimi haklarını korumaktır. Bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarıdır.

Madde IV: Özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmeyi kapsar. Böylece her kişinin doğal haklarının kullanımı, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan sınırlar dışında hiçbir sınıra sahip değildir. Bu sınırlar ise ancak yasa ile belirlenebilir.

Madde X: Hiç kimse inançları nedeniyle, bunlar dini nitelikteki inançlar olsa bile, bu inançların açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozsa da tedirgin edilmemelidir.” (Alatlı, 2021b).

Fransız Devrimi ile gelen bu maddeler Yahudilere bir süre nefes alma imkanı tanımıştır. Ancak meclis konuşmalarına bakıldığında yine de Yahudilere tamamen alan tanınmadığını görmek mümkündür:

“Yahudilere bir ulus olarak hiçbir şey vermemeli, ancak bireyler olarak Yahudilere her şeyi vermeliyiz. Hakimlerini tanımayı bırakmalıyız; onlar sadece bizim hakimlerimize tabi olmalı. Yahudi örgütlenmelerinin sözde yasalarının korunmasına yasal koruma sağlamayı reddetmeliyiz; devlet içinde ne bir siyasi vücut ne de düzen kurmalarına izin verilmemelidir. Her biri bireysel olarak vatandaş olmalıdır. Ancak, kimileri bana onların vatandaş olmak istemediklerini söyleyecektir. Pekala öyleyse! Vatandaş olmak istemiyorlarsa bunu söylesinler ve biz de onları buralardan sürelim. Devlet içinde vatandaş olmayanlardan oluşan bir topluluğun, ulus içinde bir ulus olması rezil bir durumdur.” Clermont- Tonnerre, 1789: Ulusal Meclis Konuşması. (Erdoğan 2018: 216).

Tonnerre’nin bu konuşması üzerine muhafazakarlar Yahudilerin yurttaş olamayacağını onların ayrı bir ulus olduğunu dile getirirken, devrimciler (Robespierre), “Yahudilerin bilinen özellikleri onları tabi kıldığınız aşağılanmaya dayanmaktadır. Sözü ettiğiniz seçilme hakkının gereğini yerine getiren her yurttaş resmi bir görev alma hakkına sahiptir” sözleriyle itiraz etmişlerdir. Bu gelişmeyle birlikte Fransa, Yahudilere “eşit hak” tanıyan ilk Avrupa ülkesi olmuştur (Groepier, 1999: 68-69). İngiltere ile başlayıp Rusya’da Bolşevik Devrimi ve Balkanlar’da Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ile son bulan süreçte Avrupa milletleri, anayasalarında kanun önünde eşitlik ilkesini kurmuşlardır. Yahudiler ve diğer ulusal ve dini azınlıklar için ikamet veya mesleki faaliyetler üzerindeki tüm kısıtlamaları kaldırmışlardır (ushmm.org, 2021c).

Fransız Devrimi tüm Avrupa’da siyasi koşulları değiştirmiş ve Saray Yahudilerinin prenslere verdiği mali destekten çok daha büyük sermayeler gerektiren ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle devletler Yahudi sermayesine ihtiyaç duymuşlardır. Yahudiler “hükümetin mali yardımcısı” olmak gibi ekonomik bir işleve sahip olmuşlardır. 19. yüzyılın sonunda emperyalizmin doğuşuyla birlikte Yahudilerin nispeten var olan değerleri ortadan kalkacaktır. Ekonomik hayattaki rollerini emperyalist iş adamlarına bırakacak olan Yahudiler, Avrupa’da yine bir şekilde nüfuzlarını korusalar da artık Yahudi topluluğu ile bağların tamamen kopması söz konusu olacaktır. Emperyalizmin doğuşuyla Yahudi sermayesinin bir önemi kalmayacak, I. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupalılık düşüncesi doğrultusunda, Avrupalı olmayan -ulusal olmayan- Yahudilere yönelik nefret ve şiddetin arttığı görülecektir (Arendt, 2018: 41-42).

Kilise tarafından faiz ve borçlanmanın yasaklanması, Hristiyan kapitalistler tarafından hoş karşılanmamıştır. Dini otoritelerin karar almasını istemeseler de kendi dinlerine karşı bir açık bir isyan başlatmak istememişlerdir. Ancak Kilisenin Yahudiler üzerinde hiçbir manevi gücü yoktu ve bu yasakların Yahudiler için geçerli olmaması da sorun yaratmaktaydı. Doktrin ve dogma adına Yahudileri para takası ve banka işlemleriyle uğraştırmaktan men edemezlerdi. Lazare diğer düşünürlerin aksine Yahudilerin toprak işletmemesinin ve tarım yapmamasının nedenini toprak sahibi olamadıkları nedeniyle değil de kendi vatanseverlik inançlarının yabancı bir toprağı işlemelerine izin vermediğı için olduğunu öne sürmektedir. ‘Bu nedenle toprakları köleleri tarafından işleniyordu’ şeklinde bir yorum yapmaktadır. Yine de her şekilde tüccarlar olarak, kanunların kendilerine koyduğu koşullar göz önüne alındığında, tefeci olmaya mahkumdular. Zulümden ve kırgınlıktan kurtulmak için kendilerini yöneticilerine, bağılı oldukları soylulara, tebaası oldukları kiliseye faydalı, hatta gerekli kılmak zorundaydılar. Kilise, her ne kadar lanetlese bile altına ihtiyaç duyuyordu ve bu altını Yahudilerden talep etmekteydi (Lazare, 1967: 46).

19. yüzyıl boyunca Batı Avrupa’da özgürleşen ve asimile edilen Yahudiler, eğitime, zekaya, bilimsel düşünceye ve ilerlemeye yüksek değer veren dinamik bir liberal kültürle yakından ilişkili hale geldi. 19. yüzyılın sonlarına doğru krizde olan ve laiklik, evrenin bilimsel açıklaması, sosyalizm ve militan ruhbanizm karşıtlığının meydan okumasıyla karşı karşıya kalan Kilise, Yahudileri yıkıcı bir akılcı geleneğin ajanları olan, Hristiyanlığa karşı savaş açan kişiler olarak resmetmiştir. Antisemitizm, Aydınlanma ve

Fransız Devrimi sayesinde Yahudilere temel bir düşünce biçimi ve Hristiyan dünya görüşünün manevi değerlerine derin bir karşıtlık bırakmıştır (MacMaster, 2001: 91).

Geleneksel Yahudi karşıtlığı, Orta Çağ pogromlarından⁵⁹ beri, Yahudileri, kuyuların zehirlenmesi ve vebanın kasıtlı olarak yayılması yoluyla Hristiyan toplumunun yaşam gücünü sinsice tehdit eden tehlikeli bir iç düşman olarak tasvir etmiştir. 19. yüzyıl boyunca giderek artan Yahudi karşıtı söylem, Yahudilerin, ev sahibi toplumun üzerinde bir asalak olarak yaşadıklarını öne süren metaforlarla desteklenmekteydi. Avrupa toplumunu enfekte etme ihtimali bulunan hastalıklı bir ırk ve mikropların kaynağı olarak görülen Yahudiler ahlaki yozlaşmanın da nedeni olarak görülmektedir. Bu nedenle sosyal hayattan dışlanmaları gerektiğine inanılmaktaydı (MacMaster, 2001: 92).

3.3. ANTİSEMITİZMİN ZİRVESİ: NAZİ DÖNEMİ

“Dünya yüzünde saf ırk olmayan her şey rüzgarın sürüklenip götürdüğü bir saman çöpünden ibarettir”⁶⁰
Adolf Hitler.

I. Dünya Savaşı'nın⁶¹ ve Bolşevik Devriminin Almanya'da uyandırdığı etki çok fazla olmuştur. Çünkü Fransız Devrimini bile geride bırakan olaylar, kitlesel ölümler yaşanmış bu da büyük korku ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu istikrarsızlığı takiben Komünizm, Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm gibi aşırılıkçı hareketler kendini göstermiştir. Almanya'nın savaşta yenilgisinin ardından, ülkede komünist tehdit⁶² ve yenilginin doğurduğu milli öfke ideolojik anlamda bir kargaşaya neden olmuştur. Üstelik aşırı solcuların iktidarı ele geçirme çalışmaları da panik ortamı yaratmıştır. Devletin başına geçmek isteyen aşırı solcuların arasında Yahudilerin de yer alması, sağ kanatta devrimin Yahudilerle özdeşleştirilmesine⁶³ ortam hazırlamıştır. Dolayısıyla siyasi ortama antisemitik düşünceler hakim olmuştur⁶⁴ (Friedlander, 2016: 114- 118). Tam da böyle bir karmaşa ve devrim korkusunun içinde Hitler partisini ön plana çıkarmıştır. Ülkede

⁵⁹ Pogrom; katliam, soykırım (Büyük Türkçe Sözlük, 2021: 2915).

⁶⁰ (Hitler, 1976: 256).

⁶¹ Savaş bakanı, Yahudilerin ya bir şekilde askerlikten muaf oldukları ya da görevlerini ihlal ettikleri yönünde şikayetler aldığı gerekçesiyle savaş sırasında, ordu içinde bulunan Yahudilerin sayılmasına yönelik bir kararname çıkartmıştır. Bu süreçte ordu içerisinde anti-Semitik gruplar kurulmuş ve Yahudi askerler yeteneksiz ve korkak olmakla suçlanmışlardır. Ayrıca Yahudi girişimcilerin desteğiyle savaş kuruluşları ağı üzerinden, gıda ürünleri almaya yönelik kurulan 'Merkezi Satın Alma' şirketleri de Almanlar tarafından tepkiyle karşılanmış, Yahudilerin Alman ekonomisine hakim olmaya çalıştığı iddiaları vuku bulmuştur (Friedlander, 2016: 95-96).

⁶² Rus komünist liderler özel mülkiyeti kaldırmış, dini ibadeti yasaklamıştı. Başta Almanya olmak üzere tüm dünyada devrim yapmayı hedeflemeleri de Avrupa'da büyük korku yaratmıştır.

⁶³ Savaş öncesi yapılan ve Yahudi Seçimi olarak bilinen 1912 seçimlerinde sosyal demokratların üstünlük sağlaması yine aşırı sağcılar tarafından, Yahudilerin ve sermayelerinin 'kızıl' enternasyonellerin denetiminde olmasından kaynaklandığı dile getirilmiştir (Friedlander, 2016: 98).

⁶⁴ Rosa Luxemburg'un ve Bavyera devriminin liderlerinin 'Yahudi Devrimi' tehdidini temsil ettiği düşünülmekteydi. 1919-22 yılları arasında iktidarı ele geçirmeye yönelik girişimde bulunanlar, Luxemburg da dahil olmak üzere, suikasta kurban gitmişlerdir (Friedlander, 2016: 118).

yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntıların Yahudilerin bir şekilde ülkeden gönderilmesiyle son bulacağına inanılmıştır.

Adolf Hitler, 1933 yılının Ocak ayında Almanya başbakanı olarak atanmıştır. Göreve başlamasının hemen ardından, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) tarafından tek partili bir devlet inşa edilmiş, kendileri dışındaki bütün siyasi kurumlar hızla dağıtılmış ve her türlü muhalefet sert bir şekilde bastırılmıştır. Dolayısıyla tüm ekonomik, siyasi ve sosyal haklar askıya alınmıştır. Naziler olarak bilinen NSDAP, komünizme, sosyal demokratlara ve özellikle Yahudiler dahil olmak üzere pek çok insana zulmetmiştir (Geory, 2006: ix). Daha önceki yıllarda antisemitist hareketlere şahit olunmuştu. Bazı hükümetlerde Yahudi karşıtı söylemler her zaman kendini göstermişti. Ancak Hitler, başa geçip bu söylemleri uygulamaya koyan ve parti ideolojisinde açıkça dile getiren ilk devlet adamı olmuştur (Lewis, 2004: 121). Hitler'in zamanla yakın dostluklar kurduğu ve parti içinde büyük öneme sahip olan Hermann Göring, Alfred Rosenberg, Rudolf Hess, Heinrich Himmler de Nazizmin önemli isimleri arasında yer almaktadırlar⁶⁵ (Geory, 2006: 2).

NSDAP, 25 maddelik parti programından 4'ünde Yahudilere yer vermiştir:

4- Dinleri ne olursa olsun, sadece Alman kanından olanlar yurttaşdır. O nedenle hiçbir Yahudi Alman yurttaş olamaz.

5- Yurttaş olmayanlar Almanya'da misafir olarak ve yabancı yasasının hükümleri doğrultusunda yaşayabilirler.

6- Devlet yönetimi ve yasalar üzerine karar vermek sadece yurttaşların hakkıdır. O nedenle hangi tür olursa olsun, gerek imparatorlukta gerekse eyalet ve belediyelerde bütün resmi görevlerin yurttaşlar tarafından yürütülmesini talep ediyoruz.

7- Alman olmayanların Almanya'ya göçü engellenecektir. 2 Ağustos 1914'ten sonra Almanya'ya göç etmiş Alman olmayanların, Almanya İmparatorluğu'nu hemen terk etmeye zorlanmalarını talep ediyoruz. (Groepler, 1999: 141).

NSDAP parti programında açıkça ortaya koyulduğu gibi, milliyetçi ve sosyalist unsurların birleştirilmesi amaçlanmaktaydı. Aynı zamanda tüm Almanların tek bir devlet altında toplanması en büyük hedefti. Bu noktada atılacak olan adımlardan en önemlisi de Yahudileri vatandaşlıktan çıkarmaktı⁶⁶ (Geory, 2006: 2) Oylarını artırmaya devam eden

⁶⁵ Herman Göring hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Gilbert, 1948).

Alfred Rosenberg hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Matthäus ve Bajohr, 2015).

⁶⁶ Parti programında belirtilen bu amaçlara nasıl ulaşılabileceğiyle ilgili bir bilgi yer almamaktadır. 'Nihai çözüm'e yönelik herhangi bir işaret henüz yoktur.

NSDAP, Yahudi halkının haklarını kısıtlayan birçok yasa ve kararname çıkartmıştır. Bunların başında 14 Eylül 1935 tarihinde çıkartılan “Nürnberg Yasaları⁶⁷” gelmektedir (Groepler, 1999: 142).

Nürnberg Yasası iki ayrı yasanın birleşiminden oluşmaktadır: “Reich (İmparatorluk) Vatandaşlık Yasası” ve “Alman Kanını ve Alman Onurunu Koruma Yasası” (ushmm.org, 2021a). Bu kanunlara göre, aryan ırkından olmayanların aryan ırkından olanlarla evlenmeleri yasaklanmış (Erdoğan, 2018: 231) Yahudilerin sosyal ve ekonomik hayattan uzaklaştırılmaları söz konusu olmuştur (Groepler, 1999: 142). Nazi ideolojisinin temelini oluşturan ırkçı teorilerin birçoğu bu yasalar ile somutlaşmıştır.

“*Alman Kanını ve Alman Onurunu Koruma Yasası*” kapsamında “Yahudiler ve Yahudi olmayan Almanlar arasındaki evlilikler” yasaklanmıştır. Ayrıca bunlar arasındaki cinsel ilişkiler, “ırkı kirletme” (*Rassenschande*) olarak görülmüş ve suç sayılmıştır. Ayrıca yasada, Yahudi erkeklerin Alman hizmetçileri birlikte olmaya zorlama ve ırkı kirletme ihtimali bulunduğundan, “45 yaşın altında Alman hizmetçileri işe almasını” yasaklamıştır. Irkı kirletme suçunu işleyen birçok kişi ya mahkum edilmiş ya da toplama kamplarına gönderilmişlerdir (ushmm.org, 2021a). Aynı zamanda Yahudilerin Alman bayrağını asmaları kullanmaları da yasaklanmıştır⁶⁸ (Geory, 2006: 74).

Eski Yahudi düşmanlığı teolojik tartışmalar etrafında yürütülürken, yeni Yahudi düşmanlığı ırk farklılıklarına ve Yahudi ırkının aşağı bir ırk olduğu iddialarına dayandırılmıştır (Mora, 2011: 26). Kimin Alman, kimin Yahudi olduğunu tanımlayan Reich Vatandaşlık Yasası’na göre sadece “Alman ya da en yakın akraba olan kişiler Almanya vatandaşı olabilirdi”⁶⁹. Naziler, Yahudilerin dini, kültürel ve geleneksel bir topluluk olduğunu göz ardı ederek sadece ırk bağlamında ele almıştır⁷⁰ (ushmm.org, 2021a). Yani vatandaşlık hakları bakımından Yahudiler artık yabancılarla aynı statüye sahiptiler. Aynı zamanda Yahudi sorunun bir din sorunu olduğunu reddetmeleri oldukça önemlidir. Zira ilk bölümde “İrkçılık” başlığında bahsettiğimiz üzere farklı ırk

⁶⁷ Nürnberg yasaları, Yahudiler başta olmak üzere Almanya’da yaşayan diğer azınlıkları da (siyahiler ve Romenler) kapsamaktadır (ushmm.org, 2021a). Yabancı uyruklu kişilerin hakları tanınmamaktadır. “**VATANDAŞIN HAKLARI, YABANCILARIN HAKLARINA DAİMA ÜSTÜNDÜR**” (Hitler, 1976: 388).

⁶⁸ Aksi halde Alman onuruna saldırı olarak değerlendirilecektir (Friedlander, 2016: 170).

⁶⁹ Safkan Yahudiler vatandaş olarak kabul edilmezken, birinci ya da ikinci dereceden melez olanlar (mischlinge) ise bireysel muafiyetle belli görevlere gelebiliyordu (Friedlander, 2016: 144).

⁷⁰ Hitler, Sosyal Darwinistler gibi insanların fiziksel özelliklerinin, yetenek ve davranışlarının kalıtsal olarak aktarıldığına inanıyordu. Bu nedenle ırklar ve halklar birbirinden farklıydı ve bu farklılıkların üstesinden gelmek mümkün değildi (ushmm.org, 2021h). 1925 yılında yayımlanan “Mein Kampf” (Kavgam) adlı kitabında, “Yahudilerin bir ırk olmayıp, bir dinin mensupları olduklarına dair söylenen bu ilk ve büyük yalandan sonra...” (Hitler, 1976: 267) sözleri ile Yahudileri bir ırk olarak tanımlamış ve gerçekleştirilecek olan soykırıma biyolojik zemin hazırlamıştır.

iddialarının gerçeklik payı olmadığı bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Ancak Nazi Rejimi kendilerini meşrulaştıracak sözde bilimsel görüşleri savunmuşlardır.

Nazilere göre Yahudiler, dini veya kültürel bir topluluk değil de ırksal, kalıtsal bir leke olarak görünmekteydi. Nazi ideolojisinde iyi ve kötü Ari ve Sami olmakla tasnif edilir. Alman ırkının mensup olduğu Ari iyi ve güzel olan her şeydir. Sami ise acizdir ve sadece yok etmeye odaklanmıştır⁷¹. Aşağı bir ırk olarak üstün ırka zarar vermek ve onu melezleştirmek için uğraşmaktadır (Lewis, 2004: 19). Nazilerin Yahudileri kendilerine (Ari Avrupa ırkı) yabancı olarak görmeleri ve farklı olduklarına inanmaları da anlaması güç bir durumdur. Çünkü Yahudiler gerçekten farkı bir ırka mensup bile olsa yüzyıllardır Avrupa'da onlarla birlikte yaşamış ve onların dil, kültür ve geleneklerine göre yaşamlarını şekillendirmişlerdir.

Hitler ve Naziler, ırk ideolojilerini formüle ederken, Alman Sosyal Darwinistlerin fikirlerini kendilerini meşrulaştırmanın aracı olarak kullanmışlardır. Aynı zamanda Sosyal Darwinistlerin "en güçlünün hayatta kalması" üzerine kurduğu evrim teorisini benimsemişlerdir (ushhm.org, 2021d). Bu nedenle 2. Dünya Savaşı sırasında yalnızca Yahudileri değil, aynı zamanda tedavi edilemeyeceğine inanılan fiziksel ve ruhsal hastalıkları bulunan insanları da katletmişlerdir.

Nazi ideolojisi, Almanları bir arada toplama düşüncesini gölgede bırakacak kadar büyük bir Yahudi düşmanlığı göstermiştir. Bu süreçte yalnız olmayan Hitler, çeşitli meslek gruplarından önemli kişileri de parti bünyesinde barındırmıştır⁷². Özellikle Almanya'daki doktorların %45'i NSDAP üyesiydi. Irk üzerine yaptıkları araştırmaları ve toplama kamplarında işkence edilen insanlara çeşitli deneyleri bu sayede kolaylıkla gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda toplumsal alanda destek bulmayı hedefleyen Nazi rejimi, bölgesel haber organlarında, Komünizm ve Yahudiliği özdeştirmeye yönelik

⁷¹ "Üstün ırkların medeniyet kurma kabiliyetlerinin kaynağı fikri melekeleri değildir. Eğer başka kaynaktan kuvvet almasalardı, birer tahripkar gibi hareket ederler ve hiçbir zaman teşkilatçı olamazlardı. Çünkü her teşkilatın en esası şartı ferdin gerek şahsi fikir ve mütalaasını, gerek hususi menfaatlerinin her şeyden önde geldiğini kabul etmekten vazgeçmesi ve bunları topluluğun lehine feda etmesidir" (Hitler, 1976: 257). Hitler, üstün ırkın şahsi menfaatlerden arındırılmış bir şekilde toplum adına fedakarlıkta bulunduğunu ve yalnız kendisi için değil kamu yararına da çalıştığını dile getirir. Ancak Hitler'e göre fedakarlık Yahudiler için sadece bir içgüdüdür. Bir tehlike anında grup haline geldiklerini ancak söz konusu tehdit ortadan kalktığında onlar için grubun bir önemi kalmadığını öne sürer (Hitler, 1976: 261).

Aynı zamanda Hitler Yahudilerin, varlıklarını her zaman başka milletler sayesinde sürdürebildiklerinden bahseder "Yahudi tam bir tufeyli tipidir ve her zaman böyle olacaktır". Gittikleri her toplumda kendilerine gösterilen iyi niyeti daima suiistimal ettiklerine yönelik bir görüşü vardır. Aynı zamanda Hitler, Yahudileri topraklarında kabul eden milletlerinde zaman içerisinde yok olacaklarına inanmaktadır (Hitler, 1976: 264).

⁷² Aynı zamanda Almanya'nın önde gelen düşünürlerinden Heidegger ve dönemin en saygın siyaset ve hukuk kuramcılarında olan Carl Schmitt de anti-Yahudi tutumlarını toplumsal alanda açıkça ifade etmekteydi (Friedlander, 2016: 73).

haberler yayınlamış Yahudi düşmanlığını artırmaya çalışmışlardır (Mora, 2011: 31). Bu kapsamda Hitler ve Gobbels'in teşvikleriyle 9 Kasım 1938'de 'Kristal Gece' adı verilen bir olay yaşanmıştır. Yüzlerce sinagog tahrip edilmiş, Yahudilere ait yüzlerce dükkan yağmalanmış, 100 Yahudi sokaklarda dövülüp öldürülmüş⁷³ ve yaklaşık 30 bin Yahudi tutuklanarak toplama kamplarına gönderilmiştir. Kristal Gece, Holokost süresince Alman topraklarında gerçekleşen tek büyük pogrom olmuştur (Bauman, 2016: 141). Bu katliam antisemitik şiddetin başlatılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Yahudileri karşı soykırım yapılması düşüncesi henüz kararlaştırılmamış⁷⁴ olsa da Almanya'da ve uluslararası kamuoyunda tepkileri ölçebilmek açısından önemli bir yere sahiptir (Friedlander, 2016: 302).

Şekil 1: Münih'te Büyük Bir Yahudi Mağazası- Kristal Gece, 9 Kasım 1938.

Kaynak: Testofcivilisation (2021c).

1941 yılında Devlet Güvenlik Dairesi, binlerce Yahudi'nin kamplara toplanmasına rağmen, Aryanların hala Yahudilerle yakın ilişkiler kurmaları, Aryanlara eğitim amaçlı gözetim, durum ciddi ise toplama kamplarına alınması, Yahudilere ise her

⁷³ Erdoğan (2018: 232), 'Kristal Gece'de tahminen 400 Yahudi'nin öldürüldüğünü söylerken, Groepler (1999: 150) kesin olmayan bilgilere göre 36 Yahudi'nin öldürüldüğünü dile getirmektedir.

⁷⁴ Groepler (1999: 152) tam aksine Yahudileri ayırmaktaki amacın baştan beri onları imha etmek olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, imha edilecekleri merkezler hazır olmadığı için gettolarda toplanmaktaydılar.

şekilde toplama kampına alınmaları şeklinde bir kararname yayınlanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, bazı Alman ve Yahudilerin fiziksel görünüşlerindeki benzerliklerden dolayı, her iki ırkı birbiriyle karıştırmamak için Alman ve Yahudi okulları birbirinden ayrılmıştır (Groepler, 1999: 147).

Wansee Konferansı (20 Ocak 1942’de) ile Yahudilerin Avrupa’dan sürülmesi, katledilmesi ve cesetlerin yok edilmesine yönelik sürecinin nasıl yürütüleceğine dair “nihai çözüm” kararı verilmiştir. Reinhard Heydrich önderliğinde toplanan konferans tutanaklarında özellikle "İmha," "öldürme," "nakletme" gibi sert kelimeleri kullanmaktan kaçınmış, daha yumuşak ve daha az dikkat çeken "nüfusun doğal yollardan azaltılması," "özel muamele" ve "dışa göç" kavramlarıyla süreç açıklanmaya çalışılmıştır (projetaladin.org, 2021a). Yahudilerle ilgili problemlerden biri de Yahudi olmayanlarla evli olanlar, silah ticaretinde payı olanlar ve yabancı Yahudilerle ilgili sorunlardı. Bu sorunların çözülebilmesi için konferansta Avrupa’nın “batıdan doğuya taranması” kararı alınmıştır. Bu taramanın yapılmasında Fransa öncelikli konumdaydı. 1943’te Almanya’nın Yahudilerden “temizlendiği” dile getirildikten sonra Fransa’da 52 bin Yahudi sürgün edilmiş, 75 bini ise öldürülmüştür (Groepler, 1999: 156-159).

II. Dünya Savaşı sırasında topraklarını genişleten ve Doğu Avrupa’ya yayılan Nazi Rejimi için bu genişleme aslında daha çok Yahudi demekti. Anschluss ve Çekoslovakya’nın ilhakı ve Polonya işgaliyle Alman kontrolündeki topraklardaki Yahudilerin sayısı 10 milyona yükselmiştir. Yahudilere yönelik göç stratejisi böylece imkansız hale gelmiştir. Bu noktada “nihai çözüm” gerçekleşecektir (Geory, 2006: 77).

3.3.1. Irkçılığın Son Noktası: Holokost

“Aksine, Yahudi parazittir ve parazit kalacak. Beleşçidir, zararlı bir basil gibidir. Uygun zemin bulduğu müddetçe daha da yayılır. Yerleştiği yerlerde, bu mikrobu kapalı halklar er ya da geç mezarı boylar.”⁷⁵
Adolf Hitler.

20. yüzyıla gelindiğinde Yahudi düşmanlığının doruk noktasına ulaştığı herkes tarafından bilinmektedir. Holokost olarak bilinen Yahudi Soykırımı, Almanya’da Naziler tarafından yaklaşık 6 milyon Yahudi’nin katledilmesi olayıdır (Erdoğan, 2018: 230). Yahudileri hedef alan bu nefretin biçimleri arasında, “fiziksel şiddet”, “toplumsal dışlanma”, “asimilasyon” farklı oranlarda kendisini göstermiştir. Hukuki kısıtlamalar, pogrom, kitlesel saldırılar, terörist eylemler ve antisemitizmin en uç örneği olan Holokost (Taguieff, 2017: 31), bu nefretin ne derecede olduğunu açıkça göstermektedir. Daha

⁷⁵ (testofcivilisation.eu, 2021).

önceki yıllarda kendi kazdıkları çukurlara gömülen Yahudiler, 1939 ve 1945 yılları arasında sırf Yahudi oldukları için kamplara toplanmış ve türlü işkencelere maruz kalmışlardır (Lewis, 2004: 17). Tarihte Holokost gibi sistematik bir şekilde planlanmış ve uygulamaya konulmuş başka bir soykırım yoktur. Bu nedenle, Holokost insanlık tarihinin kara lekelerinden biri olarak görülebilmektedir.

Nazi iktidarı boyunca çıkarılan kanunlarla, mesleklerinden ihraç edilen, ticaretten uzaklaştırılan, çeşitli vergi uygulamalarına tabi kılınan, kefareti parası istenen ve son olarak da yiyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamalarına imkan tanınmayan Yahudiler, önce mülksüzleştirilmiş sonra da teker teker evlerinden toplanmışlardır (Groepler, 1999: 144-146). Yahudilerden topluca kurtulmak adına, Polonya'nın işgali ardından ilk kez ölüm kampları⁷⁶ inşa edilmiştir. Nazi rejimi başlarda kendilerini rahatsız eden komünistleri ve Nazi aleyhtarlığı yapan tutukluları kampa toplamıştır. Polonya'daki toplu kurşuna dizme⁷⁷ katliamından sonra daha kapsamlı bir "temizlik" yapılması planlanarak çalışmalara başlanmış ve gaz kamyonları⁷⁸ oluşturulmaya başlanmıştır (Erdoğan, 2018: 233). Katliama Yahudiler dışında maruz kalanlar da olmuştur. Aryan olmayan diğer kurbanlar arasında Ruslar, Slavlar ve 200.000'den fazla fiziksel ve psikolojik engelli Alman, meşhur "Ötenazi Programı"nın bir parçası olarak sistematik olarak öldürülmüştür. Naziler bu şekilde kendi ırklarını hastalıklardan arındırmaya ve ari ırkı aşağı ırklardan korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda öjeni kapsamında ırsi rahatsızlıkları bulunan Almanlar kısırlaştırılmıştır (projetaladin.org, 2021b).

Hitler, Alman halkının desteğini de kazanmak için faaliyetler yürütmüştür. Propaganda bakanı Gobbels aracılığıyla Alman halkına Yahudi düşmanlığı empoze edilmeye çalışılmıştır. Yahudilerin tehlikeli ve Alman ırkı için tehdit oluşturduğu düşüncesiyle, çeşitli filmler ve radyo yoluyla doktor, mühendis, kimyager gibi meslek guruplarına mensup olan kişileri etkileyerek yanına çekmeye çalışmıştır. Yahudileri yok etmeye yönelik planında kendisine yandaşlar oluşturmuştur (Mora, 2011: 31).

⁷⁶ Kamplar, amaçları ve işlevleri doğrultusunda farklı kategorilere ayrılmaktadır. Esirlerin zorla çalıştırıldıkları işçi kampları, savaşta esir alınanların bulunduğu kamplar ve nihai sonun gerçekleştirildiği imha kampları bulunmaktadır (projetaladin.org, 2021c).

⁷⁷ "Yahudilik gibi aşağı bir ırka" mensup olsalar bile toplu bir şekilde bu kadar insan öldürmek ve bunu yakın mesafeden yapmak, askerlerin psikolojisini bozmaktaydı. Himmler, askerlerin olumsuz bir şekilde etkilenmesinin önüne geçebilmek için farklı yöntemler denemeyi öneriyor ve sorunu gaz kamyonlarıyla çözmeye karar veriyorlar (testofcivilisation.eu, 2021a).

⁷⁸ Anthony Crowe, adeta Hitler'i haklı çıkarmaya yönelik ve anti- Semitist hislerle ele aldığı "Hitler" adlı kitabında, gaz odalarının aslında hiç faaliyete geçirilmediğini, Hitler'in yapmış olduğu katliamın boyutunun gerçekte bilindiği gibi ürpertici ve aşırı olmadığını, ölüm sayılarının bilinenden çok daha az olduğunu iddia eder. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Crowe, 2014: 38-41).

Şekil 2: Yahudi Karşıtı Propaganda Filmi Ebedi Yahudi'nin Reklam Afişi.
(Amsterdam, Hollanda, 1942).

Kaynak: United States Holocaust Memorial Museum (2021f).

Groepler (1999: 142), Nazi imha sürecinin iki safhada gerçekleştirildiğini dile getirir. İlki göç ettirme safhası (1933 -1940), ikincisi ise imha (1941- 1945) safhasıdır. Süreçte, öncelikle kimlerin Yahudi olduğu belirlenmiş, sonra Yahudi mallarına el konulmaya başlanmıştır. Ardından hepsi gettolara toplanmış ve nihayetinde çeşitli şekillerde imha edilmeleri söz konusu olmuştur. Toplanan insanlar ise Alman doktor ve bilim adamları için sınırsız deney yapma şansını doğurmuştur. (Erdoğan, 2018: 234).

1939 yılında “tedavi edilemez hastaların acısını dindirebilecek son kurşunun” sıkılabilmesi amacıyla gaz odaları kurulmuştu. 1941-1942 yıllarına gelindiğinde kurulan, gaz ile çalışan 6 imha merkezi de çok titiz bir şekilde çalışmaktaydı. 1939-1941 yılları arasında sayısı tam olarak bilinmese de 50 bin ila 100 bin arasında Alman akıl hastası karbon-monoksit gazına maruz bırakılarak yaşamlarına son verilmiştir. Bu gaz odaları tedavi merkezlerinde, duş ve banyo olarak gizli bir şekilde kullanılmaktaydı (Groepler, 1999: 160). 1939 yılında Polonya’nın Nazi işgaline uğramasının ardından, Alman kontrolüne giren Polonya Yahudilerinin büyük bir kısmı gettolarda toplanmıştır. Gettolarda çok kötü şartlar altında yaşayan Yahudilerin kimisi açlıktan, kimisi bulaşıcı hastalıklardan ya da zorla çalıştırılma esnasında hayatını kaybetmişlerdir. İmha

kamplarının etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmasının ardından, 1942 yılı itibariyle gettolardaki Yahudi sayısı azalmaya başladı. Çünkü bir yıllık süreç içerisinde yaklaşık 2 milyon Yahudi katledilmiştir (projetaladin.org, 2021d).

Yahudilerin kovulmasına ilişkin resmi karar alındığında, Yahudiler zaman kaybetmeden Alman halkından uzaklaştırılarak gettolara yerleştirilmiştir. İlk gettolar 1940 yılının Nisan ayında ilhak edilen bölgelerden birinde kurulmuştur. 1941 yılının sonlarında gettolaşma büyük ölçüde tamamlanmıştı ve Yahudilerin neredeyse tamamı buralarda yaşamaktaydı. Gettolarda yaşayan Yahudilerin hareket serbestisi sınırlı olmasına rağmen yine de gündüzleri “sarı yıldız”⁷⁹ takma zorunluluğu ve akşam sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Özellikle bu dönemde Almanya’nın elinde bulunan Polonya’dan getirilen yoksul Yahudilere ekonomik kazanç olarak bakılmaktaydı. Çünkü sırada zorunlu çalıştırma ilkesi vardı (Groepler, 1999: 152-153). Yahudilerin gettolara alınması ve çeşitli işaretiler taşıması toplum bünyesindeki ayrışmaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Alman halkının ve Yahudilerin fiziksel temasının engellenmesiyle klişeler ve önyargılar kuvvetlenmiştir. Toplumdan izole edilmekle kalmayıp ayrımcılığa da maruz kalmışlardır. Aynı zamanda Yahudi nüfusun kontrolünü sağlamanın gettolarda daha kolay olduğu düşünülmüştür. Gettolar daha sonra gerçekleştirilecek olan “imha” sürecinde de Almanlara kolaylık sağlayacaktır.

1941 yılında Hitler, Sovyetler Birliği’ne saldırana kadar, 1939 yılında yaptıkları anlaşma devam etmiştir. Bu süreçte, Sovyetler Birliği’nde antisemitizm hoş görülerek Nazi Rejimi ile iş birliğinde bulunulmuştur (Lewis, 2004: 28). Ancak saldırının ardından Alman ordusu Sovyet topraklarına girmiş, 5 ay içerisinde işgal ettiği kentlerde yaşayan 4 milyon Yahudi’den 500 bin kadarını öldürmüştür. 6 milyona yakın Sovyet askerini de esir almıştır. Sovyet askerleri ve Yahudiler birbirinden ayrılmış ve tahminen 900 bin Yahudi daha öldürülmüştür (Groepler, 1999: 153-154). Almanlar işgal ettikleri topraklarda gettolar oluşturmuşlardır. Gettoların çoğu da Yahudilerin yoğun olduğu şehir ve kasabalarda kurulmuştur.

Nazi döneminde insanların katledildiği en büyük kamp, “ölüm fabrikası” yani Auschwitz’di. 1940-45 yılları arasında aktif olan kampta 4,5 milyon insan canice

⁷⁹ “Yahudilerin İşaretlenmesine Dair Polis Kararnamesi” -1941

1 Eylül 1941 tarihi itibariyle altı yaşından büyük olan Yahudiler, her yerde yakalarına sarı bir yıldız takmakla yükümlü kılınmıştır (testofcivilisation, 2021b). Hitler, Yahudilerin biyolojik açıdan Almanlara benzemesi nedeniyle onları birbirinden ayırt edebilmek adına sarı yıldız takılmasını istemişti (Taş, 1999: 51). Oysaki Hitler her zaman Yahudilerin Almanlara benzemeyeceğini savunmuştu.

öldürülmüştür. (Groepler, 1999: 162). Aynı zamanda bu kampta Yahudilerin bir kısmı zorla çalıştırılmaktaydı. “Zorla çalıştırma” uygulaması Naziler için özellikle savaş ekonomisine destek sağlaması nedeniyle de büyük önem taşımaktaydı. "Nihai Çözüm" kararının alınmasıyla, imha sürecine hız verilmiş dolayısıyla Yahudilerin işçi statüsünün de bir önemi kalmamıştır. Bu durum özellikle 1941 yılında, Yahudilerin ölene kadar çalıştırılmalarından anlaşılmaktadır. Çalışma ve imha kampı olmak üzere iki şekilde kullanılan Auschwitz, kampa geldiğinde çalışamayacak durumda olanlar diğerlerinden ayrılarak gaz odalarına gönderilmekteydi. Çalışabilecek durumda olanlar ise en zor şartlarda, ölene kadar çalıştırılıyorlardı. Bazı kimya şirketlerinin (I.G. Farben) de Auschwitz’den işçi kiralandığı da bilinmektedir (projetaladin.org, 2021c). Auschwitz’de yapılan işkenceler dışında bir de tıbbi deneyler yapılmaktaydı. Sözde “bilim” için yapılan deneyler sırasında Yahudileri kısırlaştırma üzerinde çalışılmaktaydı. Bu deneyler sırasında birçok denek hayatını kaybetmiştir. Deneyden sağ kurtulanlar ise bir şekilde gaz odalarında gönderilmiş ve öldürülmüşlerdir. Öldürülen kadınların üstlerinden çıkan altın vb. kıymetli eşyalar alınmakta, cesetlerden kesilen saçlar ise at kılı yapımı için fabrikalara gönderiliyordu. Altın ve platin dişler de aynı şekilde sökülüp, eritilerek Berlin’e gönderiliyordu (Groepler, 1999: 180-181). Aynı zamanda vücut yağlarının sabun üretiminde kullanıldığı iddia edilmektedir (Erdoğan, 2018: 234).

Kamplarda toplanan Yahudiler ucuz iş gücü olarak da görülmektedirler. Groepler (1999: 171), 28 kampın silah endüstrisi için çalıştığına dikkat çekmektedir. Kimisi ise doğrudan tarımsal faaliyetler için kullanılan kamplardır. IG-Farben Kuruluşu, fabrikalarında çalıştırmak üzere kamp yönetimine kişi başına 3-4 mark ödeyeceği işçileri istihdam ediyordu. Hastalık ya da benzeri sebeplerle 14 günden fazla çalışamayan işçiler ise gaz odalarına gönderiliyordu. Aynı zamanda kuruluşun, ilaç denemelerini yapabilmek için kamptan özellikle kadın mahkum satın almak istediği de bilinmektedir (Groepler, 1999: 172). Görüldüğü gibi sanayi sektörü de zorla işçi çalıştırma ve gazla zehirlenme konularında önemli rol oynamıştır.

Şekil 3: *Auschwitz, Polonya'da Zorunlu Çalıştırılmak Üzere Seçilen Macar Yahudileri, 1944.*

Kaynak: Holocaust a Call to Conscience (2021c).

Şekil 4: *Yahudiler Bir "Aryan" Caddesinde, Polonya, 1940-1943.*

Kaynak: Holocaust a Call to Conscience (2021d).

Şekil 5: Bergen-Belsen Toplama Kampında Bir Toplu Mezar.

Kaynak: Holocaust a Call to Conscience (2021e).

Tüm bu imha sürecinin ardından yaptıklarının “üstünü örtme” çalışmalarına başlanmıştır. Cesetlerin bir kısmı yakıldığı için ortada delil yoktu. Yakılmayan cesetler ise mezarlara gömülüp üstleri çiçeklendirilerek yok edilmeye çalışılmıştır (Mora, 2011: 32). Holokostu kanıtlayacak belge sayısı çok azdır. Şüphesiz ki belgelerin büyük bir kısmı Nazi yönetimi tarafından gelecekte bir kanıt bulunamaması için imha edilmiştir⁸⁰ (Erdoğan, 2018: 234). 1944 yılına gelene kadar toplama kamplarıyla birlikte imha merkezleri de birer birer feshedilmekteydi. 1944 yılında kullanımda olan tek kamp Auschwitz’di. Kızıl ordu ele geçirdiği toplama kamplarında karşılaştığı sahneleri dünya basınına duyurmuş ve dünya artık Nazi yönetiminin yaptıklarından haberdar olmuştu (Groepler, 1999: 160). 1939 yılı itibariyle artan toplu katliam iddialarına başta şüpheyile yaklaşan İngiliz ve Amerikan yetkililer daha sonra ellerine geçen belgelere rağmen şiddete kayıtsız kalmışlardır. Bu katliamlar sonucu kimi Yahudi Filistin’e giderken kimisi çevre ülkelere dağılmışlardır. Ancak gittikleri yerlerde de özellikle Polonya’da da antisemitizm nefreti kendisini belirgin bir şekilde göstermekteydi. Nazi Soykırımı dünya genelinde duyulmaya başladıkça ve katliamın boyutları öğrenildikçe antisemitizme karşı bir tiksinti oluşmaya da başlamıştı. Yahudilerin uğradığı zulüm adeta bir sempati

⁸⁰ Crowe’un Holokost’un sanıldığı gibi ‘aşırı’ bir katliam olmadığını iddia edebilmesinin nedenlerinden biri de bu belgelerin yok edilmiş olmasıdır. Çünkü ona göre ‘asıl gerçek’ belgelerle ispatlanmıştır (Crowe, 2014: 41).

uyandırmış, Alman savaş suçlularının yargılanması ve müttefiklerin kamplardan Yahudileri kurtarmaya çalışması söz konusu olmuştur. Ancak yine de küçük bir azınlık dışında herkes Yahudilere yaşatılan bu dehşete karşı sessiz kalmıştır (Lewis, 2004: 22).

Soykırımdan sonra Siyonist hareket, Yahudi devleti kurulması yönünde çağrıda bulunması üzerine, özellikle İngiltere tarafından kuşkuyla karşılanmaktaydı. İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin: “Tüm mağduriyetlerine rağmen, eğer Yahudiler sıranın başında çok fazla şey almak isterlerse, başka bir antisemitik tepkiyle karşılanabilirler” sözleriyle tepkisini göstermiştir. Ancak soykırımdan kurtulanlar, 6 milyon Yahudi’nin katledilmesinin ardından, kurulacak olan bir Yahudi devletine sığınmanın “çok fazla şey almak” olmadığını dile getirmişlerdir (Lewis, 2004: 23).

Tablo3: Nazi Dönemi Gerçekleşen Ölümler Ve Tahmini Sayılar.

ÖLÜM NEDENLERİ	
Gettoda	800.000
Kurşuna dizme	1.300.000
Kampta	3.000.000
Auschwitz	1.000.000’den fazla
Treblinka	750.000’den fazla
Belzec	600.000
Sobibor	200.000
Kulmhof	150.000
Luplin	50.000
Diğer Kamplar	150.000

Kaynak: Groepler (1999: 159⁸¹).

Tarihi yüzyıllara dayanan Yahudi karşıtlığı, Nazi Döneminde en uç sınırlarına ulaşmıştır. Holokost tek bir olay değildir ve bir anda gerçekleşmemiştir. Yıllar içerisinde gerçekleşen bireysel kararların yanı sıra koşulların ve olayların sonucudur. Holokost, kilit siyasi, ahlaki ve psikolojik sınırları sonuna kadar aşan devlet adamları tarafından birbiri ardına alınan korkunç kararların uygulamaya geçildiği süreçtir. Sürecin kendi içerisinde bir bürokrasisi bir düzeni vardır. Sürece hakim olan devlet adamları, gerek Hitler gerek Gobbels, Himmler, Göring ya da diğerleri, bir bütün olarak ölümcül mekanizmanın kurulmasına olanak sağlamışlardır. Hitler ve arkadaşlarının bu katliamlarda kendilerine ortak olacak insanlar bulması da pek şaşırtıcı değildir. Beller (2007:92), soykırımda emir alan kişilerin pek bir seçim şansı olmadığına dikkat çeker. Çünkü onlar için seçim, itaat

⁸¹ Groepler verilerin hatalı olabileceğini dile getirmiştir.

ve ölüm arasındadır. Aynı zamanda Yahudi mülkünü ucuza edinme şansları, iyi kademelerde iş bulma ya da işlerinde hızlı terfi etme imkanları yani kişisel çıkarlar bu caniliğe ortak olmak için yeterli olmuştur.

Antisemitik zulmün yıkıcı tarihi 1945'te sona ermemiştir. 1990'ların başlarında antisemitizm yeniden yükselişe geçti. Ayrıca Müslümanlar da 1980'lerden beri ırkçılığın ana hedefleri arasında yer almaktadır (Björge & Witte, 1993: 5-6). "Arap yanlısının aksine Yahudi karşıtının bir özelliği de, çoğunlukla abarttığı, Yahudi gücü ve nüfuzunu vurgulaması ve Yahudilerin çifte sadakatinden yakınmasıdır. Yahudi karşıtı genellikle şu varsayımlara dayanır: (a) ülkesindeki Yahudilerin hepsi zengin ve akıllıdır, (b) hepsi İsrail için çalışmaktadır ve (c) bunu yaparken bazı suçlar işlemektedirler." (Lewis, 2004: 283). "Evrensel Yahudi komplosu antisemitik hayal gücünün bir ürünüdür ve hiçbir gerçeklik payı bulunmamaktadır". (Lewis, 2004: 287).

4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Bu çalışmada antisemitizme geniş bir yer verilmesinin nedeni, İslamofobinin önlenmesinde önemli bir rolü olduğu düşüncesidir. Bu nedenle, bu bölümde antisemitizmin tarihsel gelişimi, nedenleri ve sonuçları açıklanmaya çalışılmış ve nihai sonucu olan Holokosta değinilmiştir.

Semit kavramının yalnızca Yahudileri ifade etmediğini aynı zamanda Arapları da kapsadığını söylemek gerekmektedir. Çünkü bugün Orta Doğulu olarak nitelendirilen Yahudilerin ve Arapların (Arap Müslümanlar) Sami ırkına mensup olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Avrupalılara göre her iki toplum da Sami ırkını yani Semitleri oluşturmaktadır. Buna karşın antisemitizmin Araplara değil de Yahudilere yöneltildiği görülmektedir. Bunun nedeni ise gerek Antik Çağ'da gerekse Orta Çağ ve Modern Dönemde Avrupa'da Araplardan (İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra Müslümanlardan) çok daha fazla Yahudi yaşamaktaydı. Sayıca az olan Müslümanlar, Avrupa'da bulundukları şehirlerde zenofobik tavırlarla karşılaşsalar bile hiçbir zaman sistematik bir saldırıyla karşı karşıya kalmamışlardır. Avrupalı toplumlar arasında varlığı (azınlık olarak da olsa) belirgin olan Yahudiler, farklılıkları ile dikkat çekmiş ve antisemitizmin öznesi olmuşlardır.

Yahudiler, Roma nüfusunun %7-8'ini oluşturmalarına ve bulundukları yerin geleneklerine kolayca uyum sağlamalarına rağmen tek tanrıya inanıyor olmaları ve dinlerinin gereklerini (erkek çocukların sünnet olması, domuz eti yememeleri vb.) yerine

getirmeleri onların farklılıklarını ortaya koymaktaydı. Bu farklılıklar da Romalılara göre güvensizlik oluşturmaktaydı. Orta Çağ'da ise Hristiyanlığın başat güç olması ile Yahudilere karşı olan bu güvensizlik yerini zorbalığa ve saldırılara bırakmıştır. Çünkü Yahudilerin din değiştirmesini isteyen Hristiyanlar, istekleri gerçekleşmeyince Yahudileri “Tanrının katilleri” olarak damgalamış, ritüel cinayetlerle suçlanmış ve sosyo-ekonomik hayattan soyutlamışlardır.

Hakları kısıtlanan ve çalışma imkanları elinden alınan Yahudiler, toprak sahibi olarak ekonomik anlamda güçlenmeye başlamıştır. Avrupalı Feodal Beyler, özellikle Modern Dönemde zenginleşmeye başladıkları görülen Yahudilerden bu dönemde maddi yardımlar talep etmiş ve onlara devlet içinde çeşitli görevler vermiştir. Ülkelerin ekonomik krize girdiği zamanlarda ise Yahudiler günah keçisi ilan edilmiştir. Yani ihtiyaç duyduklarında her türlü maddi yardımı aldıkları Yahudiler, kriz anlarında bir numaralı düşman olmuşlardır.

Tüm Avrupa'da belirgin bir şekilde görülen antisemitizm özellikle Almanya'da inanılmaz sonuçlara varmıştır. Değişen dünya düzeni ile milliyetçiliğin yükselişe geçtiği ve ulus devletlerin ortaya çıktığı dönemde, Almanya'da başa gelen Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm, tarih boyunca Yahudilerin uğradığı zulmün en uç noktaya ulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde, Alman ırkının üstünlüğünü ve saflığının korumanın öncelikli amaç olduğu ve Aryan ırkı dışındaki tüm ırkların yok edilmesi gerektiği düşünülmekteydi. Bilim adamlarının (sonradan çürütülen) araştırmalarına göre, Aryanlar üstün ırkı temsil ederken, Samiler aşağı ırkı oluşturuyor ve ne yaparlarsa yapsınlar gelişmeleri, üstünlük kazanmaları mümkün görülüyordu. Bu nedenle Yahudilerin Avrupa'dan sürülmesi gerekiyordu. Adolf Hitler liderliğinde öncelikle vatandaşlık hakları ellerinden alınan Yahudilerin, II. Dünya Savaşı ile yaşam hakları gasp edilmiş ve milyonlarda Yahudi işkencelere maruz bırakılarak ya sürgün edilmiş ya da öldürülmüştür. Tarihe Holokost olarak geçen bu olayın etkisi günümüze kadar sürmüştür

II. Dünya Savaşı sırasında zulme uğrayan Yahudileri göç etmeye ikna etmek kolaylaşmış ve Fransa'da Dreyfus Olayı ile tetiklenen Aliyah Hareketini destekleyen Siyonistler zafere ulaşarak Yahudilerin devletleşmesini sağlamıştır. Avrupa'dan Yahudilerin sürgün edilmesinde siyonizmin etkisini görmezden gelmek mümkün değildir. Siyonizmin antisemitizm sonucunda ortaya çıkan bir kavram olduğuna değindik. Yahudi halkının kurtuluşunun Filistin'e göç etmek ve kendi vatanına sahip olmakta yattığını düşünen Siyonizm çeşitli argümanlarıyla kimi Yahudi tarafından desteklenirken

kimisi tarafından, özellikle dini hassasiyete sahip olanlar tarafından, keskin bir dille reddedilmiştir. Buna rağmen Siyonist hareketin sağladığı başarı sadece onları destekleyen Yahudiler değil aynı zamanda Hristiyanlar, ya da onları Avrupa’da istemeyen Avrupalılar tarafından desteklendiğini de belirtmekte fayda var. Bu noktada Hannah Arendt’in (2012), “Kötülüğün Sıradanlığı” adlı kitabında Nazi rejiminin en acımasız liderlerinden Eichmann’ın yıllar sonra yakalanıp mahkeme karşısında yaptığı savunmaya değinmekte fayda var. Eichman⁸² Yahudilere düşman olmadığını, aksine bazı Yahudi akrabalarının olduğunu, kimi zaman Yahudilere yardımcı olduğunu dile getirmiştir. Yahudi sorununu çözüme kavuşturabilmek için Siyonistlerle aynı masaya oturup Yahudi halkının Filistin’e göç etmesine destek çıktığını ve bunun her iki tarafın da çıkarına olduğunu savunmuştur

Jean-Paul Sartre (2008: 48)’ın işaret ettiği gibi, antisemitizm bir Yahudi sorunu değil, Yahudi olmayanlar için bir sorundur. Yahudi olmayanların hatası olarak görülmeli ve anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bunun nedenleri ve sorumluluğu Yahudi olmayanlar arasında aranmalıdır. Bunların hepsi iyi ve güzel, ancak kelimenin tam anlamıyla bakıldığında, Yahudilerin modern dünya kültürüne, düşüncesine ve tarihine olağanüstü katılımlarına tamamen inanan, pasif kurbanlığın bir karikatürü haline geldiği garip, bağımsız bir dünya ile sonuçlanıyor.

Sartre, bir kişinin kendi yurdunda yaşadığı mutsuzluklardan ya da kendi özel hayatında yaşadığı şanssızlıklardan Yahudileri sorumlu tutmasını ve bu olumsuz durumun ortadan kalkması için Yahudilerin sahip olduğu haklara kısıtlama getirilmesinin veya onların sosyoekonomik hayatın dışında bırakılmasının ve hatta ülkeden çıkarılmalarının altında antisemitik görüşler olduğunu dile getirir. Ancak aynı zamanda Antisemitizm gibi bir topluluğun ortadan kaldırılmasını öngören sözde düşüncenin “görüş” olarak nitelendirilemeyeceğini de ekler (Sartre, 2008: 9).

Özetle, Naziler, Yahudileri ve Arapları Sami ırkı olarak kabul ederler. Sami ırkının Ari ırktan daha aşağı bir ırk olması nedeniyle de Ari ırkı “kirletmemeleri” için ayrı tutulmaları hatta yok edilmeleri gerektiğine inanırlar. Holokost’un temeli bu düşünce içerisinde yatmaktadır. Ancak bilinmektedir ki Holokost, Araplara değil sadece Yahudilere yapılmış bir katliamdır. Sami ırkına olan bu nefret sadece Yahudilere yönelik gösterilmiştir. Çünkü yüzyıllardır Avrupa’da Araplar değil Yahudiler yaşamaktadır.

⁸² Bütün o işlenen suçların ve katliamların görev icabı olduğunu ve yapmakta zorunlu olduğunu da dile getirir (Arendt, 2012).

Avrupa halkının içinde kendilerine yabancı görülen Yahudiler farklı bir ırktan olduklarına inanılması nedeniyle çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır. Bu noktada Adorno yazılarında düşmanlığın sanıldığı gibi bilinmeyene yönelik değil de kendine yakın olana yönelik olduğuna dikkat çeker. Almanlar ve Yahudiler yüzyıllarca birlikte yaşamış, Yahudiler Almanların kültür ve değerlerini benimsemiş ve onları (özellikle dindar olmayan Yahudileri) Almanlardan ayırmak zor bir hal almıştır. Dolayısıyla aslında Holokost'un Yahudilerin farklılıkları yüzünden değil de Almanlara olan bu ayırt edilemez benzerlikleri yüzünden olduğunu söylemek de sanırım yanlış olmaz. Günümüzde ise yüzyıllardır Avrupa'da yaşayan bu yabancıların yerini yeni yabancılar almaktadır. Hiçbir zaman Yahudiler kadar içlerinde olmayan Araplar, Türkler ve birçok milletten insan Avrupa'da yaşamaktadır. Yüzyıllardır birlikte yaşadıkları yabancıların yerini alan bu insanların, özellikle Müslümanların varlığı onlara karşı olan düşmanlığın, İslomofobinin artışı da kaçınılmaz kılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ

1. İSLAMOFOBİ KAVRAMI ÜZERİNE

İnsanlık tarihi öyle aşamalardan geçmiştir ki, insanlar kimi zaman sadece bir yabancı olduğu için, kimi zaman sadece farklı bir ırktan olduğu için, kimi zamansa sadece farklı bir dinden olduğu için “öteki” ilan edilmiştir. Yüzyıllar boyu süren bu gelenekte örnekleri çoğaltmak elbette ki mümkündür. Günümüz dünyasında ise “öteki” tartışmasız bir şekilde Müslümanlar olmuştur.

7. yüzyılda İslam dininin ortaya çıkması, Hristiyan Avrupa tarafından dini bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdide karşı hayatta kalabilmek için ise bir arada olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle “Hristiyanlık” dini etrafında birleşen Batı dünyası, karşılıklarına “İslam”ı bir öteki ve düşman olarak yerleştirmiştir.

İslamiyet, ortaya çıkışından itibaren hızla yayılmış ve 17. yüzyıla kadar Batı ve diğer toplumlar üzerinde ekonomik- siyasi hakimiyet sağlamıştır. İslamiyet’in Osmanlı sancağı altına yükselerek Balkanlar’a ve Avrupa’nın içlerine kadar ilerlemesi ise Batı’da “İslam korkusu”nun oluşmasını tetiklemiştir. Bazı düşünür ve yazarların bilinçli bir şekilde “üretildiğine” inandığı bu korkudan yola çıkarak, Müslümanlar “kafir”, “barbar” ve “şiddet yanlısı” olarak tanınmaya başlamıştır.

Kendi sözde korkuları nedeniyle, Doğuyu ve Doğulu toplumları bu tarz olumsuz nitelermelerle tanımlayan Batı, Rönesans ve Reform süreciyle kendi içinde bir dönüşüme girmiştir. Coğrafi keşifler (15.- 17. yüzyıl) ve yeni ticaret yollarının bulunması, Rönesans ve Reformla (16.- 17. yüzyıl) sağlanan değişim süreci Avrupalıların ekonomik, felsefi ve bilimsel anlamda gelişmelerini sağlamıştır. Hristiyanların “karanlık çağ” olarak ifade ettikleri yüzyıllarda, Müslümanların ortaya koyduğu çalışmaları kendi bünyelerine taşıyıp, “akıl ve bilimin öncüsü” olduklarına kendilerini inandırmışlardır. Aynı zamanda bu süreçte, Doğu ile ilgili bilimsel-akademik araştırmalar yaparak Doğuyu gerçekte olduğunun dışında, kendi gördükleri şekilde inşa etmeye çalışmışlardır. Edward Said (1998)’in “oryantalizm” olarak tanımladığı bu durum, genelde Doğu, özelde Müslüman toplumlarının “gerici” ve “ilerleyemez” oldukları algısını günümüze kadar getirmiştir.

18. yüzyılda “millet” fikrini doğuran Fransız Devrimi’nin ardından, 19. yüzyılda zirve yapan “milliyetçilik” akımı ile birlikte, Osmanlı ve dolayısıyla İslam dini yenilgiye

uğratılmış, Batı arzuladığı konuma ulaşmıştır. Ancak yine de kendi varlığını korumak ve sürdürürebilmek adına “düşman”a ihtiyaç duymuştur. Çünkü Batı her zaman kendisini “öteki” üzerinden tanımlamıştır. Ötekinin bulunmadığı bir dünyada Batının varlığının da bir önemi kalmayacaktır.

I. ve II. Dünya Savaşı’nın ardından Sovyetler Birliği’ni düşman edinen Avrupa, 1989 yılında Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla “kıızıl düşman”dan kurtulmuştur. Varlık sebebinin yitiren Avrupa, tekrardan düşman arayışlarına girmiştir. Bu noktada da “kıızıl düşman”ın yerini “yeşil düşman” almış, yüzyıllar önceden gelen İslam düşmanlığı ve Müslüman öteki kavramı tekrardan gündeme gelmiştir.

İslam dini ve Müslümanlar, özellikle 11 Eylül saldırısının ardından doğrudan terörle bağdaştırılmıştır. Davutoğlu (2016)’nın da belirttiği üzere, Huntington gibi “Batı dışı medeniyet havzalarındaki kültürel canlanmayı tehdit” olarak gören Batılılar, Müslümanları Batılı değerlere uyum sağlayamayan, şiddete dayalı ve teröre olanak sağlayan insanlar olarak göstermeye çalışmıştır. Bu tarihten sonra Batı’da Müslümanlara karşı zaten var olan önyargı ivme kazanmıştır. Bilimin ve ilerlemenin öncüsü olan “biz”, gerici ve cemaatçi olan, demokratik değerlerle bağdaşmayan “öteki”leri kontrol altına almalı ve onlara medeniyet götürmeliyiz, şeklindeki ifadelerle emperyalist hedeflerini meşrulaştırmak istemişlerdir. Bu bağlamda İslam dinini ve Müslümanları, oldukları gibi değil de olmasını istedikleri gibi tanıtarak kendilerine “öteki” yaratmışlardır. Miles (2000: 31)’in ifade ettiği şekilde “Ötekinin tanımlanması, İslam’ın sürekli saptırılması” şeklinde olmuştur.

Günümüz modern dünyasında, popüler kültürün yaygınlaşmasıyla İslamofobi giderek artmış ve toplumsal alanda kendine yer edinmiştir. Buna karşın kavramın oluşumuna ve sonuçlarına yönelik yapılan araştırmalarda eksik kalan noktalar bulunmaktadır. Bu eksiklikten hareketle bu bölümde, İslamofobi kavramının tanımı, nedenlerine ve tarihsel gelişimine değinilecektir.

İslamofobi kavramı, ırkçılık veya zenofobi gibi terimlerden farklı olarak, Müslümanlara yöneltilen ayrımcılığı ifade etmek üzere ilk kez 1997 yılında, “Runnymede Trust” tarafından yayınlanan raporda kullanılmıştır⁸³ (Runnymede Trust 1997: 4-5). Hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda dikkat çeken raporun ardından kavram daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Rapor, Müslümanların yalnızca dini

⁸³ Kavramın 1991 yılında da kullanıldığı ancak resmi bir kullanım olmadığı için 1997 Runnymede Raporunun baz alındığı bilinmektedir.

nedenlerden kaynaklanan ayrımcılıklara değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal anlamda yaşadıkları ayrımcılığa da değinmiştir. Borell, Runnymede raporundan önce kavramın “İslamofobi” şeklinde başka hiçbir araştırma ve makalede kullanılmadığını dile getirmiştir (Borell, 2015: 411). Yani İslam karşıtlığının yüzyıllardır Avrupa’da fenomen olmasına karşın İslamofobi kavramı günümüz dünyasına 1997 Runnymede Trust raporu ile girmiş ve kısa sürede tüm dünyada kabul görmüştür.

Runnymede (1997: 2) tanımına göre, “İslamofobi, İslam’a yönelik kurumsal olmayan düşmanlık ve dolayısıyla Müslümanların tümünden veya pek çoğundan hoşlanmama-korkma ve nefret etme hali”dir. İslamofobi ile ilgili ayrıca şu açıklamaları yapmıştır:

- İslam tek bir bütündür, statiktir ve değişime kapalıdır.
- İslam ayrı ve “öteki” olarak görülür. Başka kültürlerle ortak değerlere sahip değildir, onlardan etkilenmez ve onları etkilemez.
- İslam, Batı’ya göre daha değersiz görülür. Barbar, irrasyonel, ilkel ve cinsiyetçidir.
- İslam; zorba, saldırgan, tehditkâr, terör destekçisi ve “medeniyetler çatışmasına” angaje olarak görülür.
- İslam; siyasi bir ideolojidir ve siyasi veya askeri çıkarlar için kullanılır.
- İslam tarafından yapılan Batı eleştirileri derhal reddedilir.
- İslam’a yönelik düşmanlık, Müslümanlara yönelik ayrımcı uygulamaları gerekçelendirmek ve onları toplumdan dışlamak için kullanılır.
- Müslümanlara karşı düşmanlık doğal ve normal görülür.

İslamofobi, Türkçeye çevrilirken “İslam korkusu” olarak çevrilmektedir. Ancak mesele korkuya indirgenebilebilecek basitlikte değildir. İslamofobi içerisinde ırkçılığı, ötekiyi ve zenofobiyi de barındırmaktadır (Yapıcı ve Ölçek, 2018: 138). Müslümanlara yöneltilen yabancı korkusu olması hasebiyle İslamofobi kavramının zenofobi kavramından türediği de söylenebilir (Er ve Ataman, 2018: 167). Kavram aynı zamanda İslam karşıtlığı ifadesinin “modern bir yorumu” olarak da ifade edilmekle birlikte yersiz bir korkuyu içerdiği şeklinde değerlendirmeler de mevcuttur (Bayraklı ve Yerlikaya, 2018: 245).

TBMM’de kurulmuş olan “Avrupa’da Yükselen ırkçılık ve İslamofobi İnceleme Alt Komisyonu”nun Mart 2021’de yaptığı toplantıda Enes Bayraklı (2021), Avrupa

vatandaşlarının %37'sinin Müslümanlara bakış açısının olumsuz olduğuna ve bu durumun Avrupa'nın elitleri tarafından sürdürüldüğüne dikkat çekmektedir. Bayraklı ek olarak "İslamofobinin, Müslüman karşıtı ırkçılık" olarak tanımlanmasının gereğini de vurgulamıştır.

Her ürünün satışında başarılı olmanın en önemli unsurları arasında reklam yer alır. İslamofobi endüstrisi de çeşitli ortamlarda İslam karşıtlığını destekleyen kişi veya grupların, toplumsal kabulü sağlayabilmek için İslam'ı kötüleyerek, insanları terörle korkutmaya çalışmaları söz konusu olmuştur. İdeolojik ve politik açıdan yürütülen ve uzmanlar tarafından kuvvetlendirilen İslam karşıtlığı endüstrileştirilerek ivme kazanmıştır (Lean, 2015: 123).

İslamofobinin İslam'la ya da Müslümanlarla değil de onu üretenlerle olan bağlantısını anlayabilmek için, Irkçılık ve insan hakları konusunda uzaman kişilerce hazırlanan "Avrupa İslamofobi Raporu"nda (2015:6-8), Enes Bayraklı ve Farid Hafez şu sözleri dile getirmektedir:

"İslamofobi, (gerçek ya da uydurulmuş) bir günah keçisi ilan ederek bir iktidar alanı inşa etmek, genişletmek ve bu durumu istikrarlı hale getirmek isteyen dominant gruplar tarafından kullanılmaktadır. Bu dominant gruplar ilan ettikleri bu günah keçisini yine kendilerinin inşa ettiği 'biz' tanımının dışında bırakmakta ve kendilerinin yararlandığı kaynaklardan ve haklardan mahrum bırakmaktadır. İslamofobi sabit ve negatif değerler atfedilmiş ve tüm Müslümanlar için genellenmiş bir 'Müslüman' kimliği inşa ederek Müslümanları ötekileştirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus İslamofobinin bize Müslümanlar ve İslam'dan daha çok İslamofobik şahıslar hakkında bilgi verdiği gerçeğidir."

2. İSLAMOFOBİ'NİN NEDENLERİ

Modern zamanda Avrupa halkı, zamanında sömürgesi olan ülkelerin vatandaşları ile eşit haklara sahip olmaktan rahatsız olmuştur. Toplumsal farklılıkların azalması ve ekonomik, siyasal, kültürel nedenlerin de birleşmesiyle Müslümanlarla eşit olmayı kabullenmek istememişlerdir (Er ve Ataman, 2018: 166). Buna ek olarak "İslam dini ve Müslümanlara yönelik davranışlarda etkili olan unsurlar": Entegrasyon sorunları, terör saldırılarının İslam ile bağdaştırılması ve küreselleşme (Yılmaz, 2008: 84), şeklinde açıklanmaktadır. Bu doğrultuda, İslamofobinin nedenlerini ekonomik- siyasi, teolojik-dini, aşırı sağ ve terörizm, kültürel ırkçılık ve son olarak da önyargı başlıkları altında ele almak doğru bir sınıflandırma olacaktır.

2.1. EKONOMİK VE SİYASİ NEDENLER

Nathan Lean'ın "İslamofobi Endüstrisi" adlı kitabının sunuşunda Prof. Dr. Mehmet Görmez, İslamofobinin özellikle 11 Eylül olaylarından sonra endüstrileşerek yaygınlaştığını dile getirmektedir. İslam'a duyulan karşıtlığın artık göz ardı edilemeyeceğine vurgu yaparak, İslamofobi kavramını tanımlayan 3 farklı olgudan bahseder. Bunlar: İslam kaygısı, İslam karşıtlığı ve İslam korkusu üretimidir. İslam kaygısı, Batılı ülkelerde halk arasında gözlemlenen bir olgudur. Küreselleşen dünyada yaşanan güvenlik endişeleri, ekonomik kaygılar, yabancılaşma ve İslam'ı tanımamak bu kaygının en belirgin nedenleridir. İslam karşıtlığı ise, halktan ziyade siyasi alanda bilinçli bir şekilde ele alınan sistematik karşıtlıklardır. İslam karşıtlığında çıkış noktası korku ya da kaygılar değil, üstünlük kurma çabasıdır. Karşıtlığın sebebi ise genel olarak siyasi ve ekonomik nedenlerdir. İslam korkusunun üretimi, İslam karşıtlığının kendini meşrulaştırma çabasına dayanır. Halk nezdinde kendine destek bulmak isteyen, İslam karşıtları, İslam ve Müslümanlarla ilgili asılsız iddialarla ya da ırkçı söylemlerle halk arasında kaygı ve korkuyu artırmaya yönelik hareket ederler. Bu şekilde de nefret suçu, şiddet ve düşmanlığı körüklemektedirler (Görmez, 2015: 7-8).

İslam'ın ortaya çıktığı zamanlarda, Hristiyanlara ait olan bölgeleri fethederek, İslam'ın yayılmasının hızlanması ve İslam Devleti'nin üstünlüğünün kabul görmesi İslamofobiye kaynaklık eden ilk siyasi nedenlerden biridir (Göknel, 2015: 84).

İslamofobi, Batı'nın kendi hakimiyetini kurma isteği ve Doğu'yu ötekileştirme bağlamında politik bir problemdir (Evkuran, 2018: 91). Bu noktada farklılıklar üzerinden siyasi çıkarlar elde etmek adeta İslamofobinin gereklerinden biri haline gelmiştir. Bu noktada, Avrupa'da, ulusal ve popülist partiler başta olmak üzere siyasi partiler İslam karşıtı söylemleriyle Müslümanları hedef göstererek propagandalar yaparak oy kazanmaya çalışmaktadırlar. Eskiden bu tarz karşıtlıklar gerek toplum tarafından gerekse hukuki düzen sayesinde engellenmekteydi. (Samur, 2016: 310). 2000'li yıllarsa ise siyasi partiler, halkın nabzına göre şerbet vererek, ırkçılık ve zenofobiyi destekleyerek İslamofobiyi toplumsal hayata kazandırmışlardır. Örneğin aşırı milliyetçi olan Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), "İslamofobiyi popülist bir araç" olarak kullanarak İslam karşıtlığı üzerinden oylarını artırmaya çalışmıştır. Bu durum, Avrupa'nın üzerine basa basa durduğu insan haklarına, kendisinin de açıkça aykırı davrandığını göstermektedir (Çelik, 2018: 121; Hafez, 2007: 357). Örneğin Almanya'da göçmen karşıtı popülist politikalarla kendisine taraftar toplayan "*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*"

(NPD: Almanya Ulusal Demokratik Partisi) de öne çıkan partilerden biri olmuştur (Göknel, 2015b: 82).

Avrupa’da özellikle Alman hükümetleri, yabancıların entegrasyon sorunu yaşadıklarını ve bu nedenle ülkedeki yabancı sayısının azaltılması gerektiğini iddia ederek yabancıları dışlayıcı bir siyaseti takip etmişlerdir. Oysaki kültürel farklılıkları vurgulayarak Alman ve Müslüman toplumu arasında uçurum açmak ve Müslümanların asimile olmasını beklemek yerine bütünleştirici ve bir arada yaşamayı kolaylaştıran politikalar üretselerdi ülkede zenofobi/ İslamofobi sürekli kaşınan bir yara halini almazdı. Özellikle son dönemlerde Batı Avrupa ve Almanya’da yaşanan ekonomik bunalımla birlikte işsizlik ve enflasyon artmış toplumda da ciddi huzursuzluklar doğurmuştur. Yaşanan ekonomik sıkıntılar karşısında sistemin yapısını sorgulamak yerine bir günah keçisi ilan ederek sorunu göçmenlere/ Müslümanlara bağlamak da siyasetçiler için bir kaçış noktası olmuştur. Siyasi partilerin göç ve göçmen karşıtı söylemlerde bulunmaları da seçimlerde oylarını yükseltmelerine katkı sağlamaktadır (Mora, 2011: 76-77).

Martin Luther’in İslam karşıtı olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Luther, Hristiyanların Müslümanları algılayışında önemli isimlerden birisidir. “Kur’an ne kadar Tanrı belasası ne kadar bozuk, ne kadar umutsuz, yalanlarla ve uydurma efsanelerle dolu bir inançtır” sözleriyle, genelde Müslümanları özelde Türkleri kastederek Hristiyanlara düşmanlık aşılanmaktadır. Konjonktüre bakarsak Luther’in bu söylemlerinin teolojik olmaktan ziyade siyasi, askeri ve sosyo-politik olduğu söylenebilir (Yapıcı ve Ölçek, 2018: 141). Çünkü Luther’in yaşadığı yüzyıl Osmanlı Devleti’nin en parlak yıllarıydı ve Osmanlı Viyana’nın kapılarına kadar gelmişti. Bu nedenle bu karşıtlığın teolojik değil de egemenlik savaşı olduğu açık bir gerçektir.

Avrupa’da ırkçılık ve hatta antisemitizm artık cezai sorumluluğu olan bir suçtur. Ancak ne yazık ki İslam karşıtlığı çeşitli bahaneler üretilerek henüz bu kapsamda değerlendirilmeye alınmamaktadır (Er ve Ataman, 2018: 172).

1920’lerde yaşanan ekonomik krizde, Hitler günah keçisi olarak Yahudileri seçmiş ve bu yönde propagandalar yaparak iktidara gelmişti. Günümüz Almanya’sı da yine yaşadığı ekonomik sorunları bugünün yabancısı olan Müslümanlara bağlamaktadır (Mora, 2011: 96). Daha önce bahsettiğimiz üzere, 50’li 60’lı yıllarda Müslüman devletlerden göç alan Almanya, göçü durdurmasına rağmen göçün önüne geçememiştir. Almanya’da artan Müslüman nüfusun çoğunluğunu erkek işçiler oluşturmaktaydı. Ancak

aile birleşiminden sonra kadın ve çocukların da sayısı artmış, eskiden %89'u işçi olan Müslümanların (Türklerin) 1992 yılından sonra yalnızca %29 u işçi statüsünde kalmıştır. Alman okullarında eğitim gören Müslüman gençler farklı alanlarda iş imkanlarına sahip olmuşlardı (Mora, 2011: 69). Bu doğrultuda Ceyhun (1995: 27), Almanya'da Türklere yönelik işlenen suçların en önemli nedenlerinden biri olarak gençler arasındaki “işsiz kalma korkusu”ndan kaynaklandığını dile getirmektedir. Yani ülkeye yerleşen Müslümanların 2. 3. Kuşaklarına istihdam sağlanması, Almanlar arasında “işsizlik” yarattığı düşüncesi doğrultusunda tepkiyle karşılanmıştır.

2.2. TEOLOJİK NEDENLER

Hristiyanlığın temelinde evrensel tek din olma inancı yatmaktadır. Bu nedenle diğer din mensuplarına karşı her zaman bir eleştiri ve nefret yöneltilmiştir (Olgun, 2018: 73). İncil, Kur'an'dan önce indirilen bir kitap olduğu için içerisinde direkt İslamiyet'le ilgili eleştiriler bulunmamaktadır. Ancak İncil'de geçen sahte peygamberlerle⁸⁴ ilgili ayetler, İslam'la ve Hz. Muhammed'le bağdaştırılarak İslam aleyhtarlığı yapılmıştır. Bu noktada Aziz Yuhanna'nın “Hikmet Çeşmesi” adlı yapıtı Haçlı seferleri organize edilirken halkı kışkırtmak için kullanılan yollardan birisi olmuştur (Yücel, 2012:42). Aynı zamanda Hz. Muhammed'in kendi amaçlarını gerçekleştirmek için İslam dinini oluşturduğu ve kendi yaşantısındaki şiddet ve cinselliği de bu dine kattığı iddia edilmiştir (Miles, 2000: 30-31).

İslam dininin şehvet söylemiyle insanları kendine çektiği iddiası Hristiyan düşünürler tarafından sıklıkla dile getirilen iftiralarından biridir. Hz. Muhammed'in çok eşliliği teşvik ederek cinsel sapkınlık içerisinde olduğu ve boşanmanın mümkün olması, boşanan kadınların daha sonra tekrardan evlenebilmesi, Katolik inancında “ömür boyu” sürmesi emredilen evlilik kuruma tamamen ters düşmekte ve asla kabul edilemez olarak görülmekteydi (Kumar, 2016: 30). Ayrıca dört eşle evliliğin dışında, cennette erkeklere huriler vaat edilmesi de insanların şehvetlerine olan düşkünlüklerini kullanarak sapkınlığa çekildiği düşüncelerini de beraberinde getirmiştir (Kalin, 2021). Kurgulanan iftiralarla birlikte İslam dini itibarsızlaştırılmak istenmiştir. Çünkü Müslümanların sapkın ve yoldan çıkmış “düşman” olarak görülmesi, işgal edilen Hristiyan topraklarının geri

⁸⁴ Batılı düşünürler bu korku ve nefreti destekler ve körükler nitelikte yazılar yazarak İslam'ı ve Hz. Muhammed'i kötüleyerek, gerçekle alakası olmayan hikayeler uydurmuş hatta sahte peygamber iddialarında bulunmuşlardır (Hıdır, 2018: 198).

alınması ve İslam'a karşı Hristiyanları bir arada toplamak için bir fırsat olarak görülmüştür.

Bu bağlamda, Oryantalistlerin de İslam'a yönelttiği söylemler onun "monolitik bir din" olduğu, "cinsiyet ayrımcılığı yapan yegane din" olduğu, "Müslüman aklı"nın muhakeme yeteneğinden yoksun ve anlaşması güç bir din olduğu, "İslam'ın özünde şiddet" olduğu ve "Müslümanların demokrasiden uzak" olduğu şeklindedir⁸⁵ (Kumar, 2016: 66-85).

İslamofobiye kaynaklık eden unsurlardan birisi de Hristiyanlar Hz. İsa'yı tanrı olarak görürken Müslümanların onu insan olarak görmesi, Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in aşağıladıklarını düşüncesidir (Mora, 2011: 77). Miles (2000: 32)'ın deyimiyle İslam dini, "Hristiyanlığın reddi" olarak görülmüştür. Bir diğer teolojik unsur ise şeriattir. "Müslümanlar Batılı ülkelerin şeriatle idare edilmesini istiyorlar veya ülkelerinin kanunlarını yavaş yavaş şeriat kanunları ile değiştirecekler" şeklindeki yorumların Hristiyanlar tarafından korkuyla karşılanmasıdır. Buna ek olarak, Avusturyalı araştırmacı Alice Aslan, Batı toplumunun genelinin sekülerleşmesiyle, dinden uzaklaşmalarından korkan tutucu Hristiyanların İslam korkusu yaratarak onları Hristiyanlığa yaklaştırmak istemeleri de İslamofobinin nedenlerindendir (Yücel, 2012: 43). Ya da Hristiyan düşünür ve yazarların yazdığı İslamofobik yazılar da Hristiyan halkta düşmanlık duygularını uyandırmaktadır. Örneğin, Orta Çağ'da Doğu Hristiyanlaştırmak isteyen bir rahip, Ricoldo de Monte Croce, "*Kuran'ın Çürütülmesi*" adıyla yayımladığı kitapla Hristiyanlara, İslami önyargılar aşılacaktır⁸⁶ (Kula, 1993: 17). Ricoldo ve onun gibi din adamlarının kiliselerdeki vaazları da Müslüman düşmanlığına kaynaklık eden önemli etkenlerdendir.

İslamofobinin teolojik sayılabilecek nedenlerinden birisi de İslam'ın ortaya çıkışından itibaren Hristiyanlığın onu kendine rakip olarak görmüş olmasıdır. Haçlı seferlerinde, Müslümanlar, Hristiyanlara ait olan kutsal toprakları ele geçiren kafirler olarak görülmüşlerdir. Kilise bu uğurda ölenlerin şehit olacağını dile getirerek insanları teşvik etmiştir. Ancak İslam'ın hızlı bir şekilde yayılması ve askeri- kültürel üstünlük

⁸⁵ Bu başlıkları ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz: (Kumar, 2016: 66-85).

⁸⁶ İlginçtir ki Ricoldo Kuran'ı çürütmeye çalışsa da araştırmalarını yaparken Müslümanlara karşı sempati de kazanmıştır. 'Müslümanlar, Sevecen ve Övgüye Değer İnsanlardır'. Luther'in, Ricoldo'nun bu eserini Almancaya çevirerek Türklere karşı düşmanlığı beslemek için kullandığını belirtmekte de fayda var. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Kula, 1993).

sağlaması da engellenemeyince ona duyulan nefret ve önyargı artırmıştır (Hıdır, 2018: 198; Kalın, 2017b: 45).

2.3. AŞIRI SAĞ VE TERÖRİZM

11 Eylül saldırısından sonra “yeni-köktencilik” terminolojisi dünya kamuoyunda kendisi göstermiştir. Bu terminoloji, Hanbeli⁸⁷ mezhebi doğrultusunda Batı karşıtı saf bir İslam anlayışını ifade etmektedir. Hanbeli mezhebine göre Batı ile asla uzlaşma sağlanamaz ve bu nedenle Batı’dan kopuş sağlanması gerekmektedir. Bunun için yapılabilecek olan şey de İslam dünyasının birlik olmasıdır. Hanbeli mezhebi siyasal İslam’la karıştırılmamalıdır. Siyasal İslam’ın aksine siyasal değil kültürel bir akımdır. Akdemir, bu akımın güçlenmesindeki en önemli sebebin Batı’nın ekonomik ve siyasal gelişmeleri ile yakından ilgili olduğunu dile getirmektedir. Özellikle ABD’nin Afganistan ve Irak işgali, bu akımda yer alan “Cihatçılar” grubunun terör eylemlerinin artmasına neden olmuştur. İstanbul, Madrid, Londra ve dünyanın birçok yerinde görülen saldırıların bununla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Akdemir, 2009: 2). Bu doğrultuda, Bruce Tefft (2004)’in “*Cihad ve Küresel Terörizm*” konulu konuşması sırasında İslam ve terörizmi şu şekilde bağdaştırdığı görülmektedir: “İslami terörizm, İslam inancına dayanmakta ve Ku’an tarafından açıklanmaktadır. 11 Eylül olayları ile İslam’ın hiçbir ilişkisi olmadığını söylemek, gerçeği inkar etmenin yanında olayları da yanlış yorumlamaktır... Totaliter bir yapı olan İslami köktendincilik ile İslam arasında hiçbir fark yoktur”⁸⁸ (Tefft, 2014’ten akt. Göknel, 2015b: 35-36).

11 Eylül sonrası, aşırı sağcılar ve Neo-Nazilerin faaliyetlerinin artması da İslamofobinin artışında etkili olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam’ın “hakim din” olacağı yönündeki varsayımlarla insanlar İslam’a karşı kışkırtılmaktaydı (Göknel, 2015b: 79).

Soğuk Savaş sonrası Avrupa’da kendini gösteren aşırı sağ, Avrupa’daki Müslümanların radikalleşmesine ve DAESH vb. terör örgütlerinin oluşmasına⁸⁹ neden olan faktörlerden birisidir. Bu bağlamda Avrupa’da aşırı sağ ve radikal İslami hareketler arasında bir paralellik bulunmaktadır ve bu durum kısır bir döngü halini almıştır. Özellikle aşırı sağın artmasıyla Avrupa toplumuna entegre olması zorlaşan Müslümanlar

⁸⁷ Ahmed bin Hanbel’in önderliğinde; İslam dininin yalnızca Kur’an ve hadisler ışığında yaşanması gerektiğine inanılan mezhep (Akdemir, 2009: 2).

⁸⁸ Tefft aynı zamanda Lewis’in çalışmalarından örnekler vererek İslam’ın, “cihad” anlayışıyla tüm dünyaya yayılmaya çalıştığını ve bu uğurda İslam’a inanan herkesin, İslam’a dönmediği takdirde esir edilmesi veya öldürülmesi hedeflenmektedir (Göknel, 2015b: 35).

⁸⁹ Aynı zamanda bu örgütlere kaynak ve finansman sağlayarak onları besledikleri de bilinmektedir.

kendi içlerine çekilerek ya da farklı motivasyonların etkisiyle radikal hareketlere daha kolay başvurmaktadırlar. Ancak tabi ki bu radikalleşmeyi de sadece aşırı sağa bağlamak doğru değildir (Hıdır, 2018: 187-188). Aynı zamanda 11 Eylül saldırısı, Batı’da/Avrupa’da İslam ve Müslüman karşıtlığını da beraberinde getirmişti. İslamiyet’in terörizmi yaymayı amaçladığı düşünülmekteydi. Bu noktada “Avrupa refahının korunması” düşüncesi özellikle aşırı sağcılar tarafından destek görmekteydi. Bu desteği ise ırkçı yöntemlerle sağlamaktadırlar (Akdemir, 2009: 4). Yabancıları, suçlularla ve alt sınıf insanlarla aynı grup altında değerlendirmekteydiler. Nitekim Alman Cumhuriyetçi Partisi programında “Almanya çok-suçlular toplumdur. Türkler esrar kaçakçısı, Polonyalılar araba hırsız, İtalyanlar mafya, Araplar terörist” şeklindeki açıklamasıyla hem çok kültürlülüğü dalgaya almakta hem de ideolojik ırkçılığı yansıtmaktadır (Taş, 1999: 35).

Günümüzde Avrupa’da (Almanya, Hollanda, Avusturya, Fransa, İtalya, İsveç vb.) aşırı sağ partilerin ya iktidar ya da güçlü bir ana muhalefet konumunda oldukları görülmektedir. (Hıdır, 2018: 193). Avrupa’da İslamofobinin derinleşmesine katkı sağlayan aşırı sağcılar, gittikçe daha ağır ve düşmanlık dolu söylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Örneğin Geert Wilders’ın “Fitne” isimli filminde, Kur’an-ı Kerim ve Hitler’in meşhur ırkçı ve faşist kitabı “Mein Kampf” ile mukayese ederek ikisini birbirine benzetmektedir. Ya da Avusturya’da aşırı sağcı partilerden birinde, “Müslüman göçmenlerin oluşturduğu tsunami” dolayısıyla “Avrupa’nın Müslümanlaşmasını” istemeyen seçmenleri kendilerine oy vermeye çağırmışlardır. Hz. Muhammed’i şeytan tasviri ile ve Kur’an’ı “sara nöbetleri sırasında” yazdığı söylemleri ile Müslümanları kışkırtmaktadırlar (Samur, 2016: 311; Akdemir, 2009: 14).

Maalesef ki günümüzde İslamofobi yalnızca Batıdan değil, Müslümanlardan da beslenmektedir. Bu nedenle sadece Batıyı değerlendirmeye almak objektif bir bakış açısı oluşturmaz ve yanlış sonuçlar doğurabilir. Yapıcı ve Ölçek (2018: 149), Müslümanların çeşitli coğrafyalarda terör eylemlerinde bulunmasının İslamofobiye kaynaklık ettiğine ve İslam dininin şiddete yatkın bir din olduğunu gösterdiğine dikkat çekmektedir. Özellikle İslam dininin kabul edildiği coğrafyalarda insan hakların gelişmemiş olması ve demokratik ilkelerden uzak olmaları da İslam’a dair önyargıları beslemektedir. Kara’ya göre (2018: 60), İslam toplumlarında gerçekleşen terör olaylarının, kendi tarihini doğru bilmemekten, bunu okuyup öğrenecek nitelikten uzak olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu

nitelikten uzak olmak, gelişmemişlik olarak da yorumlanabilmekte bu durum, şiddeti beslemektedir.

Aşırı sağın göçmenleri dışlayıcı tavrı ve önyargıları neticesinde kültürel ırkçılık ortaya çıkmıştır. Kültürel, etnik ve dini temellerden oluşan bu ırkçılık türü daha çok göçmenlere yani toplum içindeki azınlıklara yöneltilmektedir. Bu da Müslümanları açık bir şekilde düşman/ tehdit olarak karşımıza çıkarmaktadır ve bu noktada İslamofobik söylem ve eylemler devreye girmektedir (Hıdır, 2018: 210).

2.4. KÜLTÜREL İRKÇILIK

“Bir kültür tek başına olduğu sürece asla üstün olamaz”⁹⁰

Levi-Strauss

Modern disiplinler ırk kavramını, insan türünün “siyah, beyaz, sarı ırk” gibi sınıflardan oluştuğunu, örneğin Cermen ırkı gibi ya da sosyokültürel bir grubu oluşturduğunu, iddia eder (Şentürk ve Canatan, 1999: 124). Bu nedenle, ırkçılık ve İslamofobi arasındaki ilişki ilk bakışta bağdaştırılamamaktadır. Bunun nedeni ise ırkçılığın klasik tanımından hareketle biyolojik temellere dayandığının düşünülmesidir (Hıdır, 2017: 24).

Pek çok araştırmacı, düşmanlığın ve ayrımcılığın ırktan ziyade kültür temelinde gerekçelendirilmesinin, çoğunlukla Batı liberal demokrasilerinde yavaş yavaş yerleşmiş olan ırkçılık etrafındaki tabuyu aşmak için retorik bir taktik olduğunu iddia etmektedir. Bu doğrultuda, biyolojik ırkçılığın yerini giderek kültürel ırkçılığın aldığını iddia etmekte (Rattansi, 2007: 8).

Kültürel ırkçılık, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmış, Soğuk Savaş’ın ardından da İslamofobiyle birlikte belirginlik kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte İslamofobi yeni bir paradigma olarak kendisini göstermiştir. Biyolojik ırkçılığın günümüzde açıkça savunulamaması “Kültüralist” bir ayrımcılığı doğurmuştur (Ünver, 2014: 140). Kültürel farklılıkların dezavantaj olarak görüldüğü bu ırkçılık türü, özellikle hakim toplum içerisinde azınlıklara, göçmenlere karşı yöneltilen sözlü veya fiziksel şiddetle kendisini göstermektedir. Aynı zamanda hakim toplum, azınlıkların kendilerine uyum sağlamaları gerektiğine ve kendi kültürel değerlerini bırakıp onların değerlerine bağlanmaları gerektiğine inanır (Hıdır, 2017: 36).

⁹⁰ (Levi-Strauss 1997: 54)

İslamiyet, "etnik-dini" bir grup olarak görülmüş ve kültürel ırkçılık olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu ırkçılık türüne göre Müslümanların şiddete eğilimli oldukları, dolayısıyla onlardan korkulması hatta nefret edilmesi gerektiği öne sürülmektedir (Hıdır, 2017: 24). Bu bağlamda bir dinin “ırk” olarak nitelendirilmesi de yeni bir olgu değildir. Eski Mısır, Yunan, Roma, Yahudilik ve Türk dinleri gibi “milli” dinlere bakıldığında, hepsinin bir “ırk dini” olma özelliği gösterdiği görülmektedir. Ama özellikle Yahudi dini bu dinler içinde en dikkat çeke ırk ayrımını yapmaktadır. Yahudiler kendilerini seçilmiş ırk olarak görmekte, kızlarını ve oğullarının Yahudiler dışında biri ile evlenmelerine karşı çıkmaktadır. Hristiyanlık dini ise bu ırka bağlı din anlayışına olumlu bakmamıştır. Ancak Avrupa Hristiyanları, ırkın etkisi olmadan sömürgecilik döneminde Asya’da ve Afrika’da; Modern Çağ’da Avrupa’da yaşayan Yahudilere yönelik ırkçı davranışlarda bulunmuşlardır (Şentürk ve Canatan, 1999: 124).

İslamofobi söz konusu olunca Rattansi’ye göre iki sorun göze çarpmaktadır. Birincisi fobinin akıl hastalığı/ ruhsal sağlık problemi olarak görülmesi, ikincisi ise kavramın çok geniş bir zemine yayılmış olması. Bu iki soruna karşı Rattansi, İslamofobinin ırkçılık olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmasını kayda değer görür. Rattansi ırkçılığa tek bir ırk, etnik köken ile bağlantılı olarak bakıldığında, dünyada pek çok farklı çeşitte Müslüman olduğunu bu nedenle bunun ırkçılık olarak iddia etmenin zor olduğunu da dile getirir. İslamofobi veya İslam karşıtlığı illaki ırkçılık olarak tanımlanmak zorunda değildir. Ancak birçok bağlamda bu karşıtlık ciddi bir ırkçılık çeşidi olabilir (Rattansi, 2007: 109).

2.5. ÖNYARGILAR

*“Her ne kadar her Müslüman terörist değilse de, her terörist Müslümandır
(Danimarka’da der kitabından bir ifade)⁹¹”*

Birinci Bölümde “Bütünleşik Tehdit Teorisi” (Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999: 2222) ile grup dışından gelmesi beklenen birtakım tehditler ve bu tehditleri algılayış şekillerinden bahsetmiştik. Bu tehditlerin altında ise ön yargılar yatmaktaydı. Nefret veya önyargı suçu, vandalizmden tutun fiziksel şiddet ve cinayete kadar varabilen suçların ortak noktasıdır. Bu suçların hepsi önyargı ile doğrudan bağlantılıdır. Kişiyi yöneltilen nefret suçu, aslında kişiye karşı değil, o kişinin mensup olduğu- veya mensup olduğu düşünülen) gruba yöneliktir. Yani İslamofobik önyargıdan kaynaklanan suçlarda,

⁹¹ (Canatan ve Hıdır, 2007: 7)

kişi tek başına İslam'ı ve Müslümanları temsil ettiğı için şiddete maruz kalmaktadır. Yine de belirtmekte fayda vardır ki önyargılı insanların hepsinin şiddete başvurmadağı da bir gerçektir (Borell, 2015: 411).

Önyargılar nesilden nesle aktarılmaktadır. Hristiyan ve Müslüman örneğinde bunu görmek mümkündür. Haçlı seferlerinde, Müslümanların özellikle de Hz. Muhammed'in "tüm kötülüklerin anası" olduğı (Yapıcı ve Ölçek, 2018: 141) düşüncesiyle askerler motive edilmiş ve şehit olacakları inancıyla savaşlara gönderilmiştir.

Borell (2015: 409), terörist saldırıların "belirsizlik ve risk duygusu" uyandırdığına dikkat çeker. Bu bağlamda, İslamofobi ve nefret suçları da büyük ölçüde olay odaklı, tepkiseldir ve alevlenme eğiliminde olduğunu dile getirir. Olgun (2018: 85), da benzer şekilde, İslam dininin yeterince bilinmemesinin, doğrudan korkuya neden olmak yerine bu korkunun gelenekselleştirilmesine yol açtığını dile getirmektedir.

İslamofobi, fabrikasyon bir ürün olarak önümüze konulmuştur. Bu nedenle mantıksal açıklamalardan uzak bir korkuyu ifade etmektedir. Bu korkunun nedenleri, İslam'ın yeterince bilinmemesi, önyargı ve ötekileştirme ve medya aracılığıyla İslam dininin şiddete dayalı bir din olduğı şeklindeki yargıların canlı tutulması olarak görülebilir. Toplum nezdinde İslam'a duyulan karşıtlığın artması nedeniyle, Batılı ülkelerin bu korkuyu körüklemek için terörü desteklediğinden de bahsetmiştik (Kara, 2018: 55; Evkuran, 2018: 105).

Aynı zamanda dini sebepler arasında sayılabilecek olan "İslam'da çok evlilik" da Avrupalı toplumlar tarafından önyargıyla yaklaşılan konulardan birisidir. Bunlara ek olarak Türklerin "Asya'nın korkunç sürüleri", "resimleri yırtan", "heykel kıran", "dilleri susturan" insanlar olarak tanınmaları da Müslümanlığın bayrağını taşıyan Türklere karşı tereddütle yaklaşılmaya neden olmaktadır (Mora, 2011: 82).

"Her şeyden önce Türklerin tipleri değışik. Siyah saçları, kara bıyıkları ve giyinişleriyle toplumumuzun içinde hemen belli oluyor ve sırtıyorlar. Ayrıca dünya görüşleri de bizden çok farklı. Onlar, Almanya'da kalmak için burada bizlerden bir parça olmak için gelmemişler ki. Sadece para biriktirmeyi düşünüyorlar. Ne toplumumuzla uyuşuyorlar ne de geri gidiyorlar. Kararsız bir toplum olarak içimizde yaşıyorlar. Vatandaşlarımız da bundan rahatsızlık duyuyorlar. Burada kalmak istemeyenler gerçekten de hemen dönmeli. Ama kalmak isteyenlerin de bir parça bizim gidişimize ayak uydurmaları gerekir" (Mora: 2011: 84).

Yukarıdaki metin, Almanların Türklere/ Müslümanlara karşı önyargılarından bir örnektir. Bu örnekte görüldüğü gibi Türklerin/ Müslümanların dünya görüşü, fiziksel

özellikleri ve giyim tarzları bile onları hedef almak için geçerli bir neden olarak görülmüştür.

Lean önyargı ve nefretin internet ortamı sayesinde daha da yaygınlaştığını ve insanları kışkırtmanın daha kolay olduğuna da dikkat çekmektedir. Çünkü sanal ortamda kimliğini kolayca gizleyebilir ve geniş çevrelere erişme imkanına sahip olunabilmektedir (Lean, 2015: 100). Bu noktada sosyal medya, hem siyasi- ekonomik hem teolojik- dini hem aşırı sağ- terörizm hem kültürel ırkçılık hem de önyargıların küresel düzeye ulaşmasında büyük bir rol oynamaktadır.

3. İSLAMOFOBİNİN GELİŞİMİ

“Dünya tarihini incelememin en önemli sebeplerinden biri, Yahudi- Hristiyan ve Batıcı bağlılıklar gibi çeşitli yaygın bağlılıkları disipline etmektir. Bu bağlılıkların ortadan kalkması bir yana, azalacağını göreceğimi dahi ummuyorum. Fakat bunlar arasında diyalog için temel oluştuğunu görmekten memnun ve hoşnut olurum. Daha yeterli bir perspektifle disipline edilemediği takdirde, Batıcı dünya tarihi algısı sayısız zararlara yol açabilir; aslında şu anda yaptığı bundan aşağı değildir ya!”

Marshall G. S. Hodgson⁹²

Hristiyanlar, Müslümanları her zaman barbar ve kafir olarak görmüştür. Nitekim Müslümanlar da Hristiyanları ve Yahudileri kafir olarak görmüşlerdir. Ancak ortada şöyle bir fark bulunmaktadır. Hristiyanlar ne Yahudileri ne Müslümanları kendi topraklarında istememiş, şiddet ve baskıyla sürgüne yollamıştır. Ancak Müslümanlar gerek Yahudi gerek Hristiyan olsun “kitap ehli” olmalarından dolayı onlara müsamaha göstermiş, “cizye vermek şartıyla” kendi inançlarına göre yaşama ve ibadet etme özgürlüğüne sahip bir şekilde yaşamalarına izin vermiştir (Yapıcı ve Ölçek, 2018: 140; Kumar, 2016: 24). Batı’nın ise böyle bir tavır sergilemediği, egosentrik bir yaklaşım izlediği görülmektedir.

Avrupa merkezli bir düşünce yapısının oluşması, Batının kendi akli süreci ile ilerlemesi ve oryantalizm söylemi ile Batı dışı toplumlardan kendini ayrıştırması ile olmuştur (Arlı, 2018: 2). Bu doğrultuda Avrupalılık kimliği, yüzyıllar boyu gelişmeler kaydederek Avrupa Birliği’nin kurulmasıyla nihayete ermiş bir sürece dayanmaktadır. Bu süreç içerisinde Avrupa kendisini “öteki” üzerinden tanımlama yoluna gitmiştir. Yani “öteki” toplumlardan farkı, Avrupalılık kimliğini oluşturmuştur⁹³. Kendilerini belirli bir toplumun üyesi olarak gören Avrupalılar kendilerinden olmayanı ötekileştirmiş

⁹² (Hodgson, 2020: 185).

⁹³ Burada, Avrupa kimliğinin oluşumunda İslam dininin katkısının büyük olduğunu belirtmekte de fayda vardır (Yılmaz, 2008: 90).

(Burçoğlu, 2004: 9- 14) ve ona husumet beslemiştir. Çünkü kendisini var edecek olan şey, ötekine duyduğu nefrettir. Dolayısıyla, İslamofobi geçmişinin de Avrupa'nın kimlik arayışları kadar eski olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. 11 EYLÜL ÖNCESİ İSLAMOFOBİ

Antisemitizm gibi İslamofobi'nin de tarihi çok eskidir. Antisemitizm örneğinden hatırlanacağı gibi düşmanlık ve ırkçılık, doğuştan gelmez sonradan edinilir (Lean, 2015: 23). Bu bağlamda, İslamofobi, 2001 sonrası ivme kazanan bir olgu olsa da kökleri İslamiyet'in doğduğu yıllara dayanmaktadır. Günümüzde daha çok "Osmanlı mirası" üzerinden bu söylem yürütülmektedir⁹⁴. 8. ve 15. yüzyıllar arası hemen her alanda İslam dünyasının Batı dünyasına üstün olduğu kabul gören bir gerçektir. Osmanlı'nın Balkanlar'da ve Avrupa'nın bir kısmında hakim olması ve Avrupa'nın içlerine ilerlemesi, Batı'da kuşatılma korku uyandırmış ve "barbar Türk" algısını oluşturmuştur. Ancak Müslümanların ve Batılıların ilk karşılaşması, Osmanlı'nın Avrupa'ya ilerlemesinden çok daha önce, Endülüs Emevi Devleti'nin kurulması ile yaşanmıştır⁹⁵ (Kara, 2018: 38; Subaşı, 2018: 16-17; Er ve Ataman, 2018: 160).

Batı'nın Müslümanlarla karşılaşmasına kısaca değinirsek; 8. yüzyılda Endülüs Emevi Devletinin kurulması, 12.- 13. yüzyıllarda gerçekleşen "Haçlı Seferleri"⁹⁶, "1453'te İstanbul'un fethi", "1538 Preveze Deniz Savaşı", "1571 İnebahtı Deniz Savaşı" ve 1529'da ve 1683'te Osmanlı'nın Viyana'ya kadar ilerlemesi şeklinde kronolojik olarak ifade edilebilir. Bu gelişmeler Batı dünyasında bir merak oluşturmuş ve Müslüman dünya araştırılmaya başlanmıştır. Ancak görüleceği gibi bu karşılaşmalar hep Batı'nın aleyhine olmuştur. Bu nedenle Batılı araştırmacılar, entelektüeller objektif bakış açısından uzak bir şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur. Müslümanlarla ilgili olumsuz yorum ve önyargılar da araştırmacıların bu değerlendirmeleri sonucunda yaygınlık göstermiştir (Kara, 2018: 40). Margret Spohn (1996: 25-28)'un, "*her şey türk işi*" adlı eserinde de belirttiği gibi Türklerin Avrupa'nın doğusuna gerçekleştirdiği fetihler korku yaratmıştır. Bu korku, özellikle İstanbul'un fethinden sonra büyük bir artış göstermiştir. Özellikle bu süreçte Roma Katolik Kilisesi Müslümanlara ve Türklere yönelik propagandalarıyla da halka düşmanlık benimsetilmeye çalışılmıştır.

⁹⁴ Bunun nedenini Osmanlı'nın yüzyıllar boyu hakimiyetini sürdüren tek İslam devleti olmasına bağlayabiliriz.

⁹⁵ Avrupa'nın karanlık çağı olarak nitelendirilen Orta Çağ'da Müslümanlar özellikle Endülüs'te büyük gelişmeler imza atmıştır. İslam medeniyetinin tıp ve matematik gibi bilim dallarındaki ilerleyişi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd gibi Müslüman düşünürlerin eserleri Müslümanların ve İslamiyet'in tanınmasına vesile olmuştur (Kumar, 2016: 26).

⁹⁶ Bu seferler Hristiyanlar için, Müslümanların eline geçen kutsal toprakların ve İber Yarımadası'nın 'düşman'lardan geri alınması açısından büyük önem taşımaktaydı (Kumar, 2016: 27).

Askeri gelişmelerin ardından tehdit artık dini- teolojik boyuttan çıkarak askeri-siyasi bir hal almıştır (Hıdır, 2018: 198). Hristiyan dünyada düşman artık dini terimlerle değil seküler bir dille ifade edilmeye başlamıştır. Yani tehdit teolojik alandan siyasal alana kaymıştır (Kumar, 2016: 33).

Batı dünyasından İslam'a olan bakışı anlayabilmek adına mutlaka öncelikle oryantalizme değinmek gerekmektedir. Oryantalizm, “Şarkiyat” ya da “Doğubilim” adlarıyla da bilinen “Batı'nın üstünlük sürdürme taktiği, Doğu üzerinde otorite kurma çabasıdır.” (Said, 1998: 12-14). Başka bir ifadeyle de Batı merkezli araştırmacıların, Doğu'yu anlamaya yönelik yaptığı her türlü inceleme ve araştırmalardır⁹⁷. 19. yüzyılda, bilim adamları, daha önceki yüzyıllarda oryantalizmle ilgilenen bilim adamlarına kıyasla, kendilerini içinde bulundukları imparatorluğun bir temsilcisi olarak değil de bilimsel bilgi üreten tarafsız kişiler olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla önyargıdan uzak bilimsel sonuçlar elde ettiklerine inanmışlardır. İçlerinden bazıları gerçekten bu şekilde bilgi üretmeye yönelik çalışmalar yürütse de bazıları o önyargılardan uzak kalamamıştır. Her iki şekilde de oryantalistler sömürgeleşme sürecini göz ardı edilemeyecek şekilde etkilemişlerdir (Kumar, 2016: 44-45). Orta Çağ'dan sonra Aydınlanma Dönemi'nde de İslam karşıtlığı varlığını sürdürmüş, o zamanlar Haçlı seferlerini meşrulaştırmak için kullanılan İslam karşıtı söylemler aydınlanma sonrası oryantalizmin de yardımıyla sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullanılmıştır (Hıdır, 2017: 28). İslam karşıtı söylemler sadece kilise tarafından değil Batılı birçok düşünür tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin “İslam'ın orijinal bir din olmayıp, Yahudi- Hristiyan bir kökene dayandığı” ve “Müslümanların medeni olmayan, şiddet yanlısı geri bir din-kültürünün bağlısı barbarlar olduğu” düşüncesi İslam karşıtı söylemlerin başında gelmektedir. Dante, Luther⁹⁸, Voltaire gibi isimler de bu tarz anti-İslamist argümanları kullanmıştır (Hıdır, 2018: 198).

Said, Oryantalizmin, Batının Doğu üzerinde hakimiyet kurması sağlayan siyasi propaganda aracı olduğunu ve bunula İslam'a yapılan saldırıları meşrulaştırmaya çalıştıklarını düşünmektedir. “Oryantalizm eninde sonunda gerçeklerin siyasî bir görüntüsü olmaktan öteye geçememiştir.”⁹⁹ (Said, 1998: 9). Yani oryantalizmin temelinde yatan şey, Batının demokratik, Doğunun ise despot yönetimle ilişkilendirilmesi

⁹⁷ Said (1998:13), “Doğu hakkında ders veren, yazı yazan ve araştırma yapan herkes ‘Oryantalisttir’” der.

⁹⁸ Luther, Osmanlı'nın en güçlü zamanlarında yaşayan bir düşünürdü. O dönemde Osmanlı Avrupa üzerinde etkili siyasi bir güçtü. Yayınladığı 95 maddelik bildirinin 5. Maddesinde “Türklerle (Müslümanlarla) savaşmaktan başka bir yol olmadığını” dile getirmiştir. Özellikle Viyana kuşatması sırasında, “Türklerle savaşmak istiyorsak şimdi onların en az olduğu yer olan buradan başlayalım” sözleri ile tutumunu açıkça belli etmiştir (Hıdır, 2018: 200).

⁹⁹ Oryantalizmle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Said, E. (1998). *Oryantalizm*. (4). (Çev: N. Uzel). İstanbul: İrfan Yayıncılık.

düşüncesi, Batının Doğuya üstünlüğünü kabul ettirme arzusudur. Aydınlanma Döneminden sonra, Batının bilimsel anlamda Doğunun önüne geçmesi bu düşünceleri desteklemiştir. Onlara göre Doğu “kötü”, “barbar” ve “çocuksudur”. Yani bu kötü ve çocuksu yanı bulunan insanlar ehlileştirilmeli ve medeniyete ulaştırılmalıdır. Bunu yapabilecek olan ise Batının kendisidir. Çünkü Batı gelişmelere açık, dinamik bir toplumken, Doğu durağan ve despottur (Kumar, 2016: 46-54). Başka bir ifadeyle Doğulu toplumlar, “Batı’nın ‘aydınlanmış ve bilimsel din anlayışını’ esas alarak yeni bir teoloji inşa etmek zorundadır”. Bu düşünce, Avrupa’nın bilimsel üstünlüğünün kabul edilmesi ve sömürgecilik faaliyetlerine tepkiyle karşılaşmamak adına, Avrupa’nın Doğuda oluşturmak istediği zihniyetin bir ürünüdür (Kalın, 2017b: 317).

Oryantalizm özellikle ABD sinemasında yıllarca işlenen konulardan biri olmuştur. Hollywood’da birçok filmde İslamofobik söylemler kullanılmış ve İslamofobi bu şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. 11 Eylül sonrasında medyada İslam’ın kötü gösterilmesinde etkili olan Hollywood filmleri, doğrudan İslamofobik unsurlar içermekte ve İslam’ın tehdit olduğu yönünde bir imaj sergilemektedir. Bu filmlere en iyi örnekler ise Türkmen ve Özçınar’ın (2020) “11 Eylül sonrası Hollywood Sinemasında İslamofobinin Yeniden Üretimi” başlıklı makalede ele aldıkları “Kara Şahin Düştü (Black Hawk Down)”, “Ölümcül tuzak (The Hurt Locker)” ve “Son Kalan (Lone Survivor)” isimli filmlerdir. Bu filmlerde genel itibarıyla Müslümanlar saldırgan ve terörist olarak imgelemiş ve iyi Müslümanların sayılarının kötü Müslümanlardan çok daha az olduğuna dikkat çekilmiştir (Türkmen ve Özçınar, 2020: 1321-1331). Dolayısıyla tüm Müslümanların saldırgan ve kötü olduğu yargısı topluma empoze edilmeye çalışılmıştır.

Oryantalistler aynı zamanda İslamiyet’i bir ırk olarak değerlendirmeye almıştır. Bu nedenle, Müslümanlığı inceleyerek tüm Müslümanların zihniyetini kavrayıp ortak bir sonuca ulaşabileceklerine inanmışlardır (Kumar, 2016: 42). Yani dini kimliğin insanların düşünce ve hareketlerini etkileyen bir unsur olduğuna dair inanç vardır. Bu inanca göre de tüm Müslümanlar aynı şekilde düşünür, hareket eder ve bu nedenle bireysel kimlikleri göz ardı edilir. O gruba mensup olan bir bireyin ele aldığı bir hareket tüm topluma mal edilir. Bu noktada, artık terör örgütü olduğu şüphe götürmeyen radikal İslami grupların işlediği terör suçlarının, o gruplara değil de tamamen İslam dinine ve bütün Müslümanlara atfedilmesi bu düşüncenin geçmişten günümüze sirayet ettiğinin bir kanıtıdır.

İslam dininin doğuşu ve hızlı bir şekilde geniş coğrafyalara yayılması Hristiyanlık başta olmak üzere diğer dinler tarafından muamma yaratmış ve bu belirsizlik tehdit olarak algılanmıştır. 7. ve 8. yüzyılda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın Bizans hakimiyetinden çıkarak Müslümanların kontrolüne geçmesi, bu tehdide teolojik olmanın yanında politik bir yön de kazandırmıştır (Kara, 2018: 39; Olgun, 2018: 70). Müslümanlar Hristiyanlara karşı savaş kazandıkça İslam'ın şiddete dayalı sapkın bir din olduğu şeklinde bir kanaat oluşmuştur (Yapıcı ve Ölçek, 2018: 140).

İber Yarımadasıyla başlayıp devam eden fetihler Avrupa'da tedirginliğe neden olurken, İslamiyet ile ilgili çok fazla bilgisi olmayan Avrupalılar, Müslümanları yalnızca kendilerine düşman olan sayısız kafirlerden biri olarak görmüştür. Ancak bu bilinmezliğe karşı Avrupa yine de çeşitli kurgular üzerinden Müslümanları “barbar” olarak nitelendirmişlerdir (Kumar, 2016: 23). Zaman içerisinde, İslam dinini tanıdıkça da onu gerçek bir tehdit olarak algılamışlardır. Çünkü Orta Çağ'da İslam medeniyetlerinin (Osmanlı'nın) askeri başarıları ve başat güç olması Avrupa'da büyük bir korku doğurmuştur. Dolayısıyla Orta Çağ'dan itibaren İslam'ın şiddete dayalı olduğu inancını günümüze kadar getirmişlerdir (Kara, 2018: 45).

Hitler Alman halkının korku altındayken kendisine itaat edeceğini fark etmiştir ve istediği gücü elde edebilmek için de o korkuyu kullanmıştır. 1933 yılında gerçekleşen ekonomik krizde ve büyük savaş kaybetmelerindeki nedeni Yahudilere bağlamıştır. Ona göre ülkenin üzerinde gezen karabulutların nedeni Yahudilerdir. Alman çocuklara okullarda Yahudi sınıf arkadaşlarına nefret duymanın öğretilmesi, Yahudilerin toplumsal hayattan yavaş yavaş soyutlanması ve tüm bunların devlet tarafından yapılarak Yahudilere yardımcı olan Almanların da cezalandırılmasının ardından Alman halkının bu durumu kolayca kabullenmesi korkunun işe yaradığının bir kanıtı olmuştur (Lean, 2015: 36). Bu doğrultuda, benzer şekilde Batı devletleri de İslam'ı kötü ve şiddet yanlısı bir din olarak göstermiş ve insanlar üzerinde korku yaratarak İslamofobi'yi üretmişlerdir (Subaşı, 2018: 22).

11 Eylül öncesine bakarsak, 1979 Tahran Devrimi¹⁰⁰ “radikal Müslüman canavarların” uyanışını temsil etmektedir. Batı tarafından beklenmeyen bir gelişme olan bu devrim, İslam'ın yüzyıllar sonra siyaset bile birlikte anılmaya başlaması anlamına gelmekteydi. Ayetullah Humeyni'nin katı İslami uygulamaları ile Batı karşıtı

¹⁰⁰ İran İslam Devrimi.

ayaklanmalar tetiklenmiştir¹⁰¹. Humeyni'nin, “*kardeşler bilmelidir ki Amerika ve İsrail, İslam'ın temellerine düşmandır*” sözleri de bu görüşü destekler niteliktedir. İran- Irak savaşı sırasında ABD Irak'ı desteklemiş, savaş sonrasında da ‘Müslüman militan canavarlar’ın Batı ile aynı esaslara sahip olamayacağı inancı yaygınlaşmıştır (Göknel, 2015b: 11; Lean, 2015: 79). İran'daki Amerikan hakimiyetini ortadan kaldıran Humeyni, Batı'da İslam aleyhine oluşan düşüncelerin çıkış noktası olmuştur. Subaşı (2018: 23), günümüzde İslamofobi ile ilgili ortaya konulan söylemlerin, genel itibariyle İran'da meydana gelen olaylar neticesinde geliştiğine işaret eder. İran İslam Devrimi'ni gerçekleştirenlerin dini söylemleri ve işledikleri şiddet eylemleri terörün İslam dini ile özdeşleştirilmesine neden olmuştur. Avrupa'da da anti- İslamist söylemleri tetikleyen devrim, büyük bir coğrafyayı etkilemiştir. Bu bağlamda İran İslam Devrimi'nin İslam dini ve Müslümanların imajını kötüye çeviren bir kilit taşı olarak görmek mümkündür (Er ve Ataman, 2018: 169).

İran Devrimi'nden sonra da bu eylemler devam etmiştir. 1982 yılında Hizbullahçı Lübnanlılar¹⁰² tarafından kaçırılan ABD, Fransa, İngiltere, İsviçre ve Almanya vatandaşlarından oluşan toplam 67 kişi kaçırılmış, çoğu öldürülmüştür. 1983 yılında, Beyrut'ta Amerikan büyük elçiliği bombalanmış, olaydan 6 ay sonra da Amerikan deniz kuvvetleri barakaları bombalanmıştır. 1985 yılında, yine Hizbullahçılar TWA uçağını kaşırmış ve 145 yolcuyu 17 gün rehin tutmuştur. 1988 yılında, İran- Irak savaşı bitiminden yaklaşık 4 ay sonra yine bir uçak saldırısı gerçekleşmiş ve 259 kişi hayatını kaybetmiştir. 1991 Körfez savaşı sırasında, Irak Kuveyt'i işgal etmiştir¹⁰³. 1995 yılında El- Kaide Dünya Ticaret Merkezi'ni bombalamış¹⁰⁴, yine 1995 yılında Alfred P. Munrah Federal Binası bombalanmıştır¹⁰⁵ (Lean, 2015: 79-80). 1998 yılında Kenya ve Tanzanya ABD büyükelçilikleri El- Kaide tarafından bombalanmıştır. 2000 yılında ise ikinci

¹⁰¹ Salman Rüşdi'nin “Şeytan Ayetleri” isimli İslam'ı aşağılayan bir kitabı yayınlamasının ardından, Humeyni Rüşdi için bir fetva yayınlamıştır. Protestolar sırasında da onlarca insan ölmüştür. Kitap belki de hiç rağbet görmeyecekken olaylardan sonra milyonlarca satışı yapılmıştır. Yapılan araştırmalara göre bu olayın ardından Müslüman göçmenlerle komşu olmak istemeyen Avrupalıların sayısı artmıştır ve yine aynı yıl Fransız okullarında başörtüsü takma meselesi tartışılır hale gelmiştir. Sadece bu olay bile 11 Eylül öncesinde de İslam karşıtlığının küresel ölçekteki yaygınlığını göstermektedir (Borel, 2015: 412; Yücel, 2012: 87). Rüşdi'nin bu kitabı, İngiltere başta olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde İslamofobiye zemin hazırlamıştır (Samur, 2016: 306).

¹⁰² İslami Cihad Grubu.

¹⁰³ ABD Kuveyt'e yardım amacıyla savaşa girmiştir (Lean, 2015: 79).

¹⁰⁴ Bu olayın ardından ABD'de çıkartılan “Terörle Mücadele Yasası” ile Arap ve Müslümanların terörist olduğu düşüncesini toplumsal alana yayarak korku oluşturmıştır

¹⁰⁵ Federal Binasının bombalanması olayında, Amerika Orta Doğu'ya o kadar odaklanmıştı ki saldırının kesinlikle Orta Doğu kaynaklı olduğuna inanmışlardır. Ancak saldırının güney Amerikalı beyaz bir erkek tarafından gerçekleştirildiği anlaşıldığında şok etkisi yaratmıştır (Lean, 2015: 80). Lewis ve Huntington gibi yazarların etkisi o kadar çoktu ki saldırıyı direkt olarak İslami terörizmle ilişkilendirmek herkesin aklına gelen ilk seçenek olmuştur (Kumar, 2016: 63).

İntifada¹⁰⁶’ya şahit olunmuştur. Aynı zamanda günümüzde hala devam eden Filistin-İsrail, İran ve Suriye’deki olaylar da bu sürecin bir parçasıdır (Akdemir, 2009: 12). Görüldüğü gibi 2001 yılı öncesinde Orta Doğu’da çok sayıda savaş, işgal ve saldırı gerçekleşmiştir. Tüm bunların Müslüman militanlar tarafından İslam adına gerçekleştirildiğinin iddia edilmesiyle birlikte, 2001 yılında İkiz kulelerin bombalanmasıyla son noktaya ulaşarak, Müslüman dünyaya karşıtlık ve nefret hissini doğurmuştur.

Yapılan saldırılar, İslam’ı küresel terörizmin kaynağı yapmıştır. Küresel terörizmin kaynağı olan bu dine mensup olan insanlar da doğrudan zenofobi ve ırkçılığın hedefi haline gelmişlerdir. Örneğin Danimarka’da Müslümanların sınır dışı edilmesi talep edilmiş, Belçika’da Müslümanların Batılı değerlerle asla uyuşamayacağı dile getirilmiştir (Akdemir, 2009: 12).

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın yeniden inşa sürecine girmesiyle acil iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği, 1960’lardaki ekonomik kriz sırasında, ucuz iş gücü sağlayabilmek adına çok sayıda göçmeni (ki bu göçmenlerin çok büyük bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktadır) bünyesine davet etmiştir. Müslüman ülkelerden Avrupa’ya göç ya anlaşma yaptıkları ülkelerden (Türkiye) ya da Avrupalıların sömürgelerinden (Fas, Cezayir, Tunus, Endonezya, Pakistan gibi) gelmişlerdir. Bu göçmenler belli bir süreliğine “misafir” olarak gelmişlerdi. Başlarda göç alan ülkeler tarafından desteklendiği için gelen göçmenler misafir olarak görülerek “konukseverlik” ile karşılanmıştır. Almanya’nın kalkınmasına, ekonomik açıdan dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu kitlesel göçle birlikte Avrupa’nın demografik yapısında değişimler meydana gelmiş ve sosyal entegrasyon konusunda sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunların başında da ırkçılık ve zenofobi gelmektedir. Yerleşen misafir işçilerin Alman vatandaşı olmak istemeleri tepkiyle karşılanmış, göçmen ve yabancı oldukları sert bir şekilde ifade edilmiştir. Göçün yasal olarak durdurulmuş olmasına rağmen gerek kaçak yollarla gerekse aile birleşimiyle göçün devam etmesi ırkçı tepkilere yol açmıştır (Yılmaz, 2008: 100-101; Er ve Ataman, 2018: 165-169; Ceyhun, 1995: 93). 70’li yılların ortalarıyla birlikte liberal göç politikalarının işlevini yitirmesi ile birlikte “multiculturalism” politikaları devreye sokulmuş bu bağlamda yeni gelen göçmenler, toplumdan uzak yerlerde gettolara yerleştirilmeye başlanmıştır. Modern getto olarak oluşturulan bu toplama alanları gelen Müslümanların

¹⁰⁶ Filistinlilerin İsrail’e karşı ikinci kez ayaklanması olayı

bulundukları ülkeye entegrasyonunu engellemiştir. Dolayısıyla Müslüman toplum ve yerel toplum arasındaki anlaşmazlıklar da artış göstermiştir (Göknel, 2015b: 69).

Müslümanların Batı dünyası içinde kendilerine yer edinmeleri yani “konuk işçi” olarak kalmayı reddedip, bulundukları ülkelerde vatandaş olarak kalmaları, Hristiyan toplum içerisindeki görünürlüklerini artırmıştır¹⁰⁷. Bu da Batılı bireyler için ‘farklı’ olanla birlikte yaşama zorunluluğu getirdiğinden, Müslümanlara karşı önyargı ile yaklaşmaları ve onlardan rahatsız olmaları gerçeğini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca aşırı grupların şiddet ve terör eylemleri de bu rahatsızlığı korkuya, İslamofobiye yöneltmiştir. Özellikle Almanya’da Cuma namazından çıkan Müslümanlara yapılan taciz ve saldırılar bu durumu açıklar niteliktedir. Göçmen çocuklarının bile bu ülkelerde doğup vatandaşlık kazanmaları Avrupalılar tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Yani ikinci ve üçüncü Kuşak göçmenlere de aynı şekilde davranıldığı ve onlara da yabancı muamelesi yapıldığı söylenebilir. O ülkede doğup büyümüş olmaları, kültürel ırkçılığın radarından kaçabilmelerini mümkün kılmamıştır. Oluşan tedirginliklerin ve korkuların siyasetler tarafından kullanılması da İslam karşıtı propagandalar yapılmasını ve halkın da kabulünü kazanmasını sağlamıştır (Er ve Ataman, 2018: 159-170; Yapıcı ve Ölçek, 2018: 147; Hıdır, 2018: 211). Almanya’nın ekonomik bunalımına çözüm olarak kabul edilen “misafir işçiler” artık “istenmeyen misafir” haline gelmişlerdir. Mora’nın da işaret ettiği gibi, ihtiyaç duydukları zaman sömürerek kendilerine muhtaç ettikleri insanları artık ihtiyaç duymadıklarında umursamadan onlardan kurtulmak istemektedirler (Mora, 2011: 6).

19. ve 20. yüzyıllar Müslümanların bilimsel gelişmeler karşısında üstünlüğünü Batı’ya bıraktığı yüzyıllar olmuştur. Batı’da sömürge faaliyetleri sayesinde hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye başta olmak üzere Müslümanların SSCB’ye yaklaşmalarından duyulan korku Batılı ülkeleri Müslümanlara yaklaştırmıştır ve Müslümanları SSCB’ye karşı yanına almıştır. ABD ve Avrupa “ılımlı İslam” ve “Euro-İslam” kavramlarını üretmiş, İslam’a kendi istedikleri yönü vererek onu kullanmışlardır. Bu kavramları yürütmeye başarılı olamadıklarında da Müslümanları ötekileştirmeye yönelik projeler üretmişlerdir. Sonraki yıllarda karşılıklarına “İslami Terörizm” olarak çıkacak olan projeler yine de göz ardı edilmiştir. Sovyet tehdidi ortadan kalktığında ise Batının kurulu ideolojisi yıkılmış ve varlık sebeplerini yitirmişlerdir ve yeni düşman arayışlarına başlamışlardır (Yapıcı ve Ölçek: 2018: 144-146).

107 Nilüfer Göle bu durumu, “İslam’ın görünürlük kazanması” olarak ifade eder (Göle, 2017).

Fukuyama'nın (1999), "*Tarihin sonu*"¹⁰⁸ olarak ifade ettiği bu durum, Fukuyama'nın tezinin ürütölmesi üzerine, Davutoğlu (2011: 221-223)'nın da vurguladığı şekilde, Huntington'un "*Medeniyetler atışması*"¹⁰⁹ ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Davutoğlu'nun siyasi bir strateji olarak yorumladığı, "Tarihin Sonu"nda ve "Medeniyetler atışması"nda, Fukuyama, "düzen"i ve bu düzeni Batının sağlayacağını vurgularken, Huntington "kaos"u ve bu kaosu Batı dışı toplumların yarattığını vurgulamıştır. Bu bağlamda iki tez birbirini siyasi bir strateji olarak tamamlamaktadır. Bu strateji doğrultusunda da Batı kendisine yeniden bir öteki icat etmiştir.

The New York Times 1993 yılında, "İşlam kökten dinciliği hızla küresel güvenlik ve barış için en önemli tehdit haline geliyor. 1930'lardaki komünizm tehdidi kadar büyük bir tehlike bu..." sözleriyle İşlam düşmanlığını dünyaya tanıtmıştır. Aynı yıl Huntington'ın "*Medeniyetler atışması*" tezini yayımlayarak ve İşlam ve Batı medeniyetlerinin atışacakları iddiasında bulunması Müslüman ve Batı coğrafyasını bir kez daha karşı karşıya getirmiştir (Kara, 2018: 40). Huntington, Orta Doğu'da 'İşlami terör' çatısı altında gerçekleşen savaş, bombalama, rehine krizi gibi olayların ABD'nin müdahalesini gerektirdiğini söylemektedir¹¹⁰ (Huntington, 2007: 91). Lewis (2003: 67)'de benzer şekilde, ABD'nin Orta Doğu'ya olan müdahalelerinin zorunlu olduğunu, Doğulular müdahaleyi emperyalist bir oyun olarak görürken ABD'nin böyle bir arzusu olmadığını dile getirmektedir. Oysa ki İşlam dininin yüzyıllardır temsil ettiği, hoşgörü dini olma özelliği Batılı devletler tarafından suiistimal edilerek, Orta Doğu'daki şiddet hareketlerini dini inançlar üzerinden yapılmasıyla, İşlam'ı açıkça düşman olarak hedef göstermektedirler (Subaşı, 2018: 29).

Aynı zamanda özellikle İşlam'ın algılanışında etkili olan, kadının İşlam dinindeki yerine dair negatif söylemler (cinsiyet eşitliğinin olmaması, *zorunlu* giyim kuralları, çok eşlilik vb.), töre cinayetleri gibi şiddet yönelimli uygulamalar, İşlam'ın "geri kalmışlık" algısı, İşlam dinine mensup olmayanlara karşı "hoşgörüsüzlük" iddiaları ve İşlam'ın

¹⁰⁸ Liberal demokrasinin tarihin sonu olacağını iddia eden Fukuyama'ya göre İşlam dini özgürlük ve demokratik değerler taşımadığından alternatif bir çözüm olarak görülmemektedir. Aynı zamanda Ortodoks Musevilik ve fundamentalist İşlam gibi dinler insan yaşamının her alanına tezahür eden totaliter dinlerdir. İşlam'ın tüm insanların eşitliğini savunarak, demokratik bir yönetim şeklini ifade etse de Liberalizm, insan hakları ve ibadet özgürlüğü söz konusu olduğuunda uygulamaya geçilemeyecek bir yönetim şekli olduğunu savunmaktadır (Fukuyama, 2009: 32).

¹⁰⁹ Huntington, "Medeniyetler atışması" tezinde, yeni dünya mücadelesinin ideolojik ve ekonomik alanda değil de kültürel alanda süreceğini iddia etmektedir. Bu kültürel alan tarihi geçmiş, dil ve gelenek olabileceği gibi daha çok dini bir anlamı ifade etmektedir (Huntington, 2007: 83-86).

¹¹⁰ Huntington'un "Medeniyetler atışması"na "Cehaletin atışması" ile cevap veren Edward Said (2007: 110), Huntington'un "uygarlıkları" ve 'kimlikleri' olmadıkları içeriklere dönüştürmek isteyen bir ideolog" olduğunu öne sürmektedir. Nitekim haklılık payı da bulunmaktadır.

demokrasiye aykırı ve uzak olduğu düşüncesi özellikle Avrupa’da İslamofobik davranışlara neden olmaktadır (Göknel, 2015b: 73-74).

2000’li yıllara gelindiğinde “İslami terör” adı altında işlenen suçlar daha da artmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD, İkiz Kuleler adıyla bilinen Dünya Ticaret Merkezi bombalanmıştır (Lean, 2015: 100). Saldırıyı El-Kaide’nin üstlenmesiyle de istenilen sonuca ulaşılmıştır: Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni oluşturulmaya çalışılırken tek kutuplu dünyanın yeni düşmanı İslam dini ve Müslümanlar olmuştur (Subaşı, 2018: 27). “Kızıl tehlike”nin yerine “yeşil düşman” olarak İslam dini ve Müslümanlar yerleştirilmiştir (Kalın, 2017b: 163).

3.2. 11 EYLÜL SONRASI İSLAMOFOBİ

‘I.S.L.A.M.: ‘intolerance, slaughter, looting, arson, molestation of women’ = hoşgörüsüzlük, katliam, yağma, kundakçılık, kadınlara taciz’¹¹¹

11 Eylül 2001 tarihi, ilk anda herkes tarafından şaşkınlıkla karşılanan ve dünyada büyük değişimlere neden olan bir tarih olmuştur. İkiz Kuleler adıyla bilinen, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ticaret Merkezi yıkıcı bir saldırıyla karşılaşmıştır. Saldırının gerçekleştiği anlarda ve sonrasında gerçekte ne olduğu tam olarak anlaşılamazken, bu olay sonrası İslam dünyasının geleceğini değiştirecek bir şekilde, saldırının Usame Bin Ladin önderliğindeki silahlı bir örgüt olan El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğine inanılmıştır¹¹². Bu olayla birlikte İslam ve Batı arasında, eskiden var olan kutuplaşmanın hat safhaya ulaştığı gözlemlenmiştir (Göknel, 2015b: 11; Subaşı, 2018: 25).

Saldırının ardından “kurban” konumuna gelen ABD’nin ve temsil ettiği Batı (Bloğunun)’nın kırılganlığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda dünya Ticaret Örgütüne yapılan saldırının ardından, aynı gün Pentagon’a da saldırı yapılması, ABD’nin dünyada temsil ettiği “askeri güç ve finans-kapitalizm”inin hedef gösterildiği yönündeki yorumları doğurmuştur. (Göle, 2010: 60).

11 Eylül saldırısı, Müslümanların “terörizmin canavarları” olarak görülmelerine yol açmıştır. (Lean, 2015: 53). Çünkü saldırı İslam dininin terörle birlikte anılmasına yol açmıştır. Saldırı sonrası, aşırı radikal/ terörist grupların sanki tüm İslam dünyasını ve Müslümanların tamamını temsil ettiği şeklindeki görüş kabul görmeye başlamıştır.

¹¹¹Allen, (2010: 88). 11 Eylül sonrası İslam’ın bu şekilde algılandığını ifade etmektedir.

¹¹² Nilüfer Göle, saldırının Müslümanlar tarafından gerçekleştirilemeyecek kadar karmaşık ve kusursuz olduğunu düşünmektedir (2010: 58). Nitekim ‘İslami’ terör örgütlerinin arkasında kimlerin olduğu düşünüldüğünde saldırının kusursuzluğu anlaşılabilir hale gelmektedir.

Militan ve radikal İslamcılığın yükselişe geçtiği sürecin kapısını açan bu olay ABD’de yeni ve büyük bir korku yaratmıştır. İslamofobiye kaynaklık eden bu korku, halk arasında Müslümanlara şüpheyile yaklaşma hatta şiddete başvurma ve camilere saldırma gibi eylemleri, devlet kurumları ve özellikle polis tarafından Müslümanlara karşı ayrılıkçı bir tutum sergilenmesini de beraberinde getirmiştir (Rattansi, 2007: 108).

11 Eylül’ün ardından, Avrupa’nın diğer bölgelerinde gerçekleşen terör saldırıları, Avrupa genelinde hükümetler tarafından birtakım önlemler alma gereğini doğurmuştur. Bu önlemler alınırken de Avrupa’da yaşayan Müslümanlara karşı takınılan tutumlar, izinsiz sorgulamalar ve evlerinden alınıp götürülmeleri toplum nezdinde “ırkçılığı” tetiklemiştir (Yılmaz, 2008: 93). Aynı zamanda bu saldırı, Orta Çağ’a ait ve moderniteye karşı olduğu düşünülen İslam dininin, küresel ölçekte ve şimdiki zamanda var olduğunu ve bu varlığın Batı için sorun yaratacağını da ortaya koymuştur (Göle, 2010: 13).

11 Eylül olayının ardından insanlar bu olayın neden gerçekleştiğini anlamlandırmak için İslam dinine karşı bir merak duymuş ve Kur’an’da sorularının cevaplarını bulmaya çalışmıştır. Bu dönemde Amerika’da Kur’an satışları kayda değer bir artış göstermiştir. Kumar (2016: 21), bir saldırının ardından, o saldırıyı gerçekleştiren kişi ya da grubu mensubu olduğu dinle bağdaştırılmasını sorgulamaktadır. Çünkü Hristiyan bir kişinin gerçekleştirdiği (Oklahoma City’deki resmi binanın bombalanmasından bahsetmektedir) bir saldırının ardından, bu saldırının nedenini anlamak için İncil’e başvurulmamasına rağmen söz konusu Müslümanlar olduğunda böyle bir tepki verilmesi anlamsızdır. Bu sorunun cevabı elbette ki geçmişten günümüze gelen Batı’nın İslam algısında yatmaktadır. Bu durum, Müslümanların “düşman” olarak görüldüğü teolojik ve politik inancın sonucudur.

ABD Başkanı George Bush’un, saldırı sonrası “teröre karşı savaş” söylemini vurgulaması da İslamofobiye kışkırtan bir unsur olmuştur. Sadece Irak değil tüm Müslümanlar terörist olarak görülmeye başlamıştır¹¹³ (Lean, 2015: 236). Bush’tan sonra iktidara gelen Barack Obama bu “ötekici” dili terk etmeye yönelik adımlar atmıştır. Ancak ne yazık ki İslamofobi, çoktan bir zehir gibi topluma yayılmıştı (Lean, 2015: 238). Allen (2010: 102), bu tarz politikaların Müslüman gençlerin radikalleşmesine ve Müslüman topluluklarda İslamofobinin giderek daha olumlu bir şekilde tanınmasına

¹¹³ Daha sonra Bush, iyi Müslüman ve kötü Müslüman ayrımı yapmıştır. İyi Müslümanlar terörü desteklemeyen aksine ona karşı gelen ve terörist saldırılara karşı Amerika’yı destekleyen kişilerken, kötü Müslümanlar terörü açıkça destekleyen ve terörden sorumlu olanlardır. Aynı zamanda iyi olduğu ispatlanmadığı sürece her Müslüman kötüdür şeklinde de bir anlayış vardır (Lean, 2015: 238).

olanak tanıdığına dikkat çekmektedir. Bu noktada, Batıdaki aşırı hareketlerin İslamofobiye yol açtığı düşüncesinden “Aşırı sağ ve Terörizm” başlığı altında bahsedilecektir.

ABD’nin iç ve dış güvenlik politikalarında değişime gitmesi, Müslümanlara yönelik vize kısıtlamaları ya da ABD vatandaşı olan Arap kökenli insanlara veya Müslümanlara karşı çeşitli önlemler¹¹⁴ almaları olay sonrası vatandaşları etkileyen önemli girişimler olmuştur (Okumuş, 2018: 357). Aynı zamanda, özellikle havaalanlarında “çıplak arama” uygulaması, Müslüman kadınların ABD seyahatlerinden vazgeçmelerine neden olmuştur (Göknel, 2015b: 42). 11 Eylül sonrasında İslam’a yönelik söylemlerin siyasal ortamda sertleşmesi ve güvenlik politikalarının Müslümanları etkileyecek şekilde şekillendirilmesi toplumda Müslümanlara karşı herhangi olumsuz bir düşüncesi olmayan insanlarda bile önyargı oluşturmuştur (Alkan, 2015: 279). Öyle ki ABD’nin politikaları Avrupalı devletleri bile etkilemiş, 2001 öncesi Avrupa’nın en hoşgörülü ülkesi olarak bilinen İspanya’da bile “İslam= terör” anlayışı hakim olmuştur (Akdemir, 2009: 11).

11 Eylül sonrasında ABD’nin de etkisiyle Avrupa’da artan İslamofobi çeşitli şekillerde tezahür etmiştir. İslamofobinin siyasilerin söylemlerine yansımaları dışında medyada sergilediği tutum da Avrupa halkı arasında İslamofobinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Örneğin Avrupa’da İslamofobiye iç tehdit anlamında yaygınlaştıran olaylardan biri olan Danimarka’daki “karikatür krizi” örneğinde görülmektedir ki, Avrupa İslam karşıtlığını onu kışkırtarak yürütmektedir. Bu doğrultuda, ilk aşamada Müslümanlar çeşitli şekillerde aşağılanıp kışkırtılmakta, ikinci aşamada kışkırtılan Müslümanlar uğradıkları bu aşağılamaya tepki vermekte ve son olarak da verdikleri tepkilerden ötürü algı oyunları ile İslam ve Müslümanlar kötü ve barbar imajı verilmektedir (Er ve Ataman: 2018: 172). “*Jyllands- Posten*” isimli derginin yayımladığı karikatürde, Hz. Muhammed sarıgında bombayla tasvir edilerek İslam’ın şiddetle özdeşliği mesajı verilmekteydi. Müslümanlar tarafından büyük bir tepkiyle karşılaşılan olan Batı dünyasında adeta bu söylem kabul edilircesine gazetelerde paylaşılrken, liberaller tarafından ‘düşünce özgürlüğü’ olarak nitelendirilmiştir. Bu noktada Batı’nın “düşünce ve basın özgürlüğünü” yalnızca kendine tanıdığı gerçeğinden de bahsetmek gerekmektedir. Çünkü geçmişte Hz. İsa’ya ve Hristiyan değerlerine hareket ederek aşağılayan “Günaha Çağrı” isimli film, başta Papalık olmak üzere Batı’da büyük bir tepki uyandırarak tepkiler sonucunda film yasaklanmıştır. Görüldüğü gibi Danimarka’daki

¹¹⁴ ABD vatandaşı olan Avukat Abdeen Jabara’nın telefonunun dinlemeye alınması gibi (Okumuş, 2018: 357).

karikatür örneği başta olmak üzere basında İslam'ı ve onun değerlerini aşağılayan yayınlar düşünce ve basın özgürlüğü kapsamına girerken, söz konusu kendi değerleri olduğunda bu şekilde bir özgürlük tanınmamaktadır (Kumar, 2016: 81; Çetinkaya, 2018: 265).

El-Kaide'nin saldırıları sadece İkiz Kulelerle sınırlı kalmamış, 2000'li yılların devamında da eylemlerine devam etmiştir. İstanbul (2003), Madrid (2004) ve Londra (2005) saldırılarının ardından Avrupa, İslamcı terörün içlerindeki düşman olduğu duygusunu derinden hissetmeye başlamıştır (Göle, 2010: 22). Echebarria-Echabe ve Fernandez-Guede'nin saldırı öncesi ve saldırı sonrası yaptığı araştırmalara göre, saldırı sonrası İslam karşıtı önyargılarda artış gözlemlenmiştir¹¹⁵ (Borell, 2015: 412-413). Aynı zamanda 2000li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve dengesizlikler de ayrımcılık ve öteki karşıtlığı hislerinin arttırmış, Avrupa “öteki”leri içlerinde istememiştir. Toplumsal alanda yaşanan gerginliklerin nedeni bile Müslümanlara yöneltilmiştir¹¹⁶ (Lean, 2015: 37).

İslamofobi, Batı toplumları için, kendi içlerinde yaşadıkları sorunların göz ardı edilmesi ya da üstünün kapatılması gibi bir işleve sahip olmuştur. “Öteki” üzerinden kurmaya alıştıkları “düzen”in korunması için İslamofobi bir tür perde görevi üstlenmiştir. Bu sayede Batı, sahip olduğu problemlerin asıl kaynağı olan “kendi”ne yoğunlaşmak yerine dikkatleri farklı alanlara çekmiş olacaktır (Göknel, 2015b: 14).

4. ALMANYA'DA İSLAMOFOBİ

Günümüzde, Doğu Almanya'daki İslamofobi'nin Batı Almanya'dan daha yaygın olduğu şeklinde birtakım araştırmalar vardır. Bununla birlikte Doğu-Batı Almanya'daki İslamofobi arasında çok büyük bir fark olmadığı (Kalmar ve Shoshan, 2020: 1), Almanya'nın genelinde böyle bir korku görüldüğü de bilinmektedir.

Yukarıda bahsedilen tarihsel çerçeve ışında genelde Avrupa'da özelde ise Almanya'da Türkler/ Müslümanlar aleyhinde söylemlerde bulunmak yaygınlaşır hale gelmiştir. Bu noktada, özellikle Müslüman göçmenler hedef alınmış, Almanya'ya entegre olamadıkları öne sürülmüştür. Hatta “Hristiyan Demokrat Parti”si grup başkanı Volker Kauder tarafından “*İslam Alman gelenek ve kimliğinde yoktur. Dolayısıyla Almanya'ya ait değildir*” veya aynı karşıtlığı daha ağır bir dille ifade eden “Sosyal Demokrat Parti”

¹¹⁵ Borell yine de 11 Eylül öncesi İslam karşıtlığının ne boyutta olduğunun, araştırma sayılarının az olması ve yapılan araştırmalarda metodolojik problemler bulunması nedeniyle bilinemeyeceğini, 11 Eylül sonrası da tam olarak ne kadar bir artış olduğunun ölçülemeyeceğini vurgulamaktadır.

¹¹⁶ Ki bu söylem tanındık gelmektedir. Hitler'in ekonomik ve toplumsal sıkıntıların nedeni olarak Yahudileri göstermesinin ardından günümüzde Avrupa'nın sıkıntıları Müslümanlara yüklenmiştir.

üyesi Thilo Sarrazin, “*Müslümanlar kadar güçlü biçimde suça ve refah devletinin yardımlarına bağlı olan başka bir göçmen grubu yok*” şeklindeki İslam karşıtı sözleri açıkça ifade etmekten kaçınmamışlardır. (Yanarışık, 2013: 2914). Sarrazin aynı zamanda “*Almanya kendini yok ediyor*”¹¹⁷ adlı bir kitap yazarak, Müslümanların Almanya’ya uyum sağlayamadığını ve bunun ülkeyi tehlikeli bir duruma soktuğunu dile getirerek ırkçı değerlendirmelerde bulunmaktadır. “Torunlarımın ve onların torunlarının ülkesinde çoğunlukla Müslümanların yaşamasını, geniş alanlarda Türkçe veya Arapça konuşulmasını, kadınların başörtüsü takmasını ve günlük yaşam ritminin müezzinin sesiyle oluşmasını istemiyorum” cümleleri “Bütün Yahudiler belli bir gene sahiptir, Bask’ların da belli bir geni vardır. Böylece diğerlerinden ayrılırlar” şeklindeki cümlelerle birleştirildiğinde görülmektedir ki Sarrazin, Hitlervari bir Almanya hayal etmektedir (Göknel, 2015b: 160).

Sosyal tarih bilimcisi olan Hans- Ulrich Wehler ise bir röportajında Huntington’un “Medeniyetler Çatışmasına” atıfta bulunarak: Müslümanların “savaşçı göçmen Arap kabilelerinden kaynaklanan militan bir monoteizm”i savunmalarından dolayı Batı’nın barışçıl anayasal düzenine “uyum sağlayamayacaklarını” dile getirmiştir. Aynı zamanda Wehler, Almanya’nın “yabancı sorunu” değil “Türk sorunu” olduğunu ifade etmiştir (Göknel, 2015b: 104).

Almanya’da siyasilerin bu söylemleri, neo-Naziler gibi bazı ırkçı gruplar aracılığıyla şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Bu noktada 2011 yılında tesadüfen ortaya çıkan organize katliamlar dikkat çekmektedir. NSU, 2000- 2006 yılları içerisinde 8 Türk, 1 Yunan (ki Türk olduğunu sanmışlardı) ve 1 Alman polis bu örgüt tarafından katledilmiştir. Almanya’da şok etkisi yaratan bu olay, Almanya’da ‘ırkçı’ terörist eylemlerin varlığını kanıtlamıştır. Demokratik bir hukuk devleti olduğunu iddia eden Almanya için bu olay büyük utanç kaynağı olmuştur (Ünver, 2014: 125). Çünkü NSU öyle örgütlenmiştir ki polisin ve istihbarat birimlerinin olaylarla ilgili bu kadar detay varken nasıl olup da çözülemediği sorgulanmıştır. Bu noktada ‘Alman devletinin sağ gözünün kör’ olduğu yönünde eleştiriler yapılarak saldırının arkasında aşırı sağcıların olduğu düşünülmüştür (Dilbirliği, 2017: 158).

¹¹⁷ Sarrazin, T. (2010). *Deutschland schafft sich ab*.

Almanya'daki bu organize suç örgütünden önce de ırkçı saldırılarla karşılaşmıştır. 1992'de Mölln'de ve 1993'te Solingen'de Müslümanların¹¹⁸ yaşadığı evler kundaklanmış, toplamda 8 kişi hayatını kaybetmiş 27 kişi yaralanmıştır. Saldırıları bu olaylarla kalmamış 2000'li yıllarda da varlığını devam ettirmiştir. 2001- 2016 yılları arasında bilindiği kadarıyla sadece 416 camii saldırısı yapılmıştır. Saldırıların gün geçtikçe artarak olağan bir hal alması Almanya'da özellikle aşırı sağın tehlikeli yanını ortaya koymaktadır. (Dilbirliği, 2017: 157- 163).

1961 yılında Almanya ve Türkiye arasında yapılan anlaşmayla Almanya'ya işçi göçü başlamıştır. Geçici bir süreliğine Almanya'ya geldiği varsayılan “misafir işçiler”in ülkelerine dönmek istemedikleri anlaşılınca Almanya'da Müslümanların uyum problemi yaşadıkları söylemleri artmış ve entegrasyon çalışmalarına başlanmıştır. Ancak bu entegrasyon kelime anlamından farklı bir misyon edinerek *asimilasyon* yoluyla Müslümanların uyumu sağlanmak istenmiştir (Ünver, 2014: 126-135).

Heitmeyer'in yaptığı bir araştırmaya göre, Almanya'ya Müslüman göçünün engellenmesi 2004 yılında %24 iken, 2006'da %28,5'e yükselmiştir. 2004 yılında Müslümanların Almanya'ya yabancı olduğunu düşünenlerin sayısı %35,1'den 2006 yılında %39,2'ye yükselmiştir (Heitmeyer, 2007'den akt. Göknel, 2015b: 108-109). “Almanya'da 2007 yılına ait bir araştırmada insanlara ‘İslam kelimesini duyduklarında akıllarına gelenin neler olduğu’ sorulduğunda; yüzde 93'ü kadınların baskı altına alınması, yüzde 83'ü terörizm, yüzde 82'si radikalizm cevaplarını vermişlerdir” (Samur, 2016: 303) Görüldüğü gibi İslam karşıtlığı yıllar içerisinde sürekli bir şekilde artış göstermektedir.

Yapılan araştırmalara göre, Almanya'da İslam dinini “hoşgörü” ile bağdaştıranların sayısı %5'ten daha azdır. İslam inancının barışçıl ve insan haklarına saygılı olduğunu düşünenlerin sayısı da %5-8 arasındadır. Müslümanlarla alman halkının temasının arttıkça, Müslümanlara gösterilen olumlu düşüncenin arttığı yönündeki bir araştırmada da Batı Almanya'da %34, Doğu Almanya'da %26 oranında Müslümanlarda temas arttıkça olumlu düşüncenin arttığı ifade edilmiştir. Bu oranlar diğer Avrupa ülkelerinde daha yüksektir (Göknel, 2015b: 76-77). Dolayısıyla Almanya'daki İslam karşıtı düşüncelerin diğer ülkelere oranla yüksek olduğu da bir gerçektir.

¹¹⁸ ‘Türklük’ ve ‘Müslümanlık’ Almanya'da farklı olgular olarak algılanmadığı için kelimeler burada birbiri yerine kullanılmıştır.

Yapılan başka arařtırmalara¹¹⁹ göre de Almanların yabancılara ve Müslümanlara karşı şu söylemlerde bulunduğunu dile getirmektedir:

- Almanya’da çok fazla yabancı yaşamaktadır.
- Çalışma yerleri azaldığında Almanya’da yaşayan yabancılar ülkelerine gönderilmelidir.
- Burada var olan çok fazla Müslüman sebebiyle zaman zaman kendimi yabancı bir lkedeymişim gibi hissediyorum.
- Müslümanların Almanya’ya gleri yasaklanmalıdır.
- Almanya’da var olan çok sayıda cami, İşlam’ın gücünü burada artırmak istediğini göstermektedir.
- Burada yaşayan Müslümanlar özgürlüklerimizi ve haklarımızı tehdit etmektedirler.

2007 yılında, ünlü alman sanatçı Olaf Metzel tarafından yapılmış “Türk Lokumu” adlı bir heykel, Viyana’da “Kunsthalle Müzesi”nde sergilenmiştir. Söz konusu heykel, başı kapalı, vücudu çıplak bir kadının tasvir edilmesi nedeniyle, Türklerin ve Müslümanların aşağılanması ve özellikle bölgede yaşayan göçmenleri rahatsız etmesi nedeniyle tepkilere yol açmıştır. Ancak yine de çoğunluk tarafından “sanatsal ifade özgürlüğü” adı altında ele alınmıřtır¹²⁰ (Göle, 2017:118).

Almanya’da İşlamofobinin yaygınlaştığına yönelik bir başka örnek de Müslüman bir kadının “İşlamist” ve “terörist” olarak nitelendirilip öldürülmesi olayıdır. Oyun parkında kendisine ve oğluna bu ifadelerin kullanılması nedeniyle şikayette bulunan kadın mahkeme salonunda öldürülmüştür (Göknel, 2015b: 144). Resmi bir kurum içerisinde gerçekleşen bu cinayetin polis tarafından engellen(e)memiş olması da Almanya’da İşlamofobinin devlet dairelerinde olan varlığına işaret etmektedir.

2010 yılında Alman bir doktorun “Cihad” isimli bir çocuğu muayene etmeyi reddetmesi de ilginç bir islomofobik örnektir. Almancaya “kutsal savaş” olarak çevrilen “Cihad” ismi doktorda “müthiş bir korku” uyandırmış ve bu nedenle hastayı muayene etmek istemediğini dile getirmiştir (Göknel, 2015b: 149).

¹¹⁹ Göknel (2015b: 102) ’in değindiği 2003 ve 2005 yıllarında yapılan farklı araştırmalardan derlenmiştir.

¹²⁰ Söz konusu heykel, nüfuzlu Türk burjuvalarından biri tarafından satın alınarak İşstanbul’a getirilmiştir. Bu hareket, soydaşlarına ya da aynı dinden olduğu insanlara karşı yapılan hoşgörüsüzlüğe bir tepki olarak yorumlanabilmektedir (Göle, 2017: 118).

Son zamanlarda Almanya’da onaylanan yeni yasa, günümüzde İslamofobinin Almanya’da devlet eliyle sürdürülmeye çalışıldığı bağlamında tartışmalara yol açmaktadır. Söz konusu yasa kamu çalışanlarının mesai saatleri sırasında ideolojik veya dini semboller takmalarını yasaklamaktadır. Almanya İçişleri Bakanlığından yasağın genel bir kısıtlama olmayacağını sadece istisnai durumlarda kısıtlamalar getirileceğini ifade etse de söz konusu tedbirlerin Müslüman kadınların kamu sektöründe iş bulmalarının önünü kapatan bir uygulama olduğu açıktır (Daily Sabah, 2021b).

4.1. PEGİDA HAREKETİ

Pegida Hareketi, DAEŞ (Irak ve Şam İslam Devleti)’in Kobani’deki saldırısının ardından, Almanya’nın Dresden şehrinde iki grup¹²¹ arasında çıkan çatışmaya tepki olarak ortaya çıkmıştır. 11 Ekim 2014’te “Batının İslamlaşmasına Karşı Barışsever Avrupalılar” adıyla bir sosyal medya grubu daha sonra PEGİDA¹²² “(Patriotische europäer gegen Islamisierung des Abendlandes¹²³, Batının (akşam ülkesinin) İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar” adını alarak 20 Ekim 2014’te Dresden’de ilk gösterilerine başlamıştır. Ulusal ve uluslararası basının da yardımıyla kısa sürede gösteriye katılanların sayısı artmış, 22 Aralık 2014’teki gösteriye 17.500 kişi katılmıştır. 2015 Ocak ayında ise bu sayı 18 bini bulmuştur. Yapmış oldukları gösterilere “Pazartesi Yürüyüşleri” adını vermişlerdir (Dilbirliği, 2017: 161).

Pegida, ırkçı, zenofobik ve İslamofobik izler taşıyan (Alkan, 2015: 282) ancak ulusal değerleri desteklediğini iddia eden siyasi bir protesto hareketidir. Entegrasyonun gerekli ama gerçekleştirilmesi zor bir hedef olması nedeniyle göçmenlerin sınır dışı edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ulus- devlet görüşüne sıcak bakan bu hareket, ülkelerinde düzeni sağlayabilmek ve işsizlik gibi ekonomik problemleri çözebilmek adına göçmenlere ve sığınmacılara dolayısıyla Müslümanlar’a “sıfır tolerans” gösterilmesinden yanadır (Thran & Boehnke, 2015: 178). Batı’nın İslamlaşacağı endişesiyle çıktıkları yolda, insanları etkilemiş ve desteklerini kazanmışlardır. Bu noktada Alman kültürüne sahip çıkılması gerektiğini de vurgulamışlardır. Örneğin 20.000 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapma fikrine sıcak bakmayan Pegida, mülteciler için harcanacak olan paranın

¹²¹ Bahsedilen çatışma Radikal İslamcılar ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında gerçekleşmiştir (Thran ve Boehnke, 2015: 179).

¹²² Harekete katılanların %82’si, aşırı sağcı olan Almanya için Alternatif Parti (Afd)’sini desteklemektedir (Dilbirliği, 2017: 162).

¹²³ Abenlandes kavramı, akşam ülkesi anlamına gelirken, Hristiyan-Yahudi Avrupa toplumunun “İlerici, dışa açık” olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Tam tersi olan “Morgenland kelimesi güneşin doğduğu yer anlamını taşıırken, “içe kapanık” ve geri kalmış Doğu ve İslam toplumlarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Dilbirliği, 2017: 163).

maddi sıkıntılar çeken Almanlara verilmesi gerektiğini düşünmekteledir (Alkan, 2015: 283).

“Politikacıların ışığı görmesini” sağlamak için barışçıl yürüyüşler düzenlediğini savunan PEGİDA hareketi, Almanya’nın diğer şehirlerine de sıçrayarak “Köln’de KÖGİDA, Bonn’da BOGİDA, Leipzig’de LEGİDA, Münih’te MÜGİDA” isimleriyle yeni gruplar oluşturmuştur. Gösteriye katılanların %18 ‘i kimliklerine sahip çıkma duygusuyla, %42’si ise Müslümanlara olan karşıtlıklarından ötürü olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda gösteriye katılanlar arasında neo-Naziler’in bulunması da dikkat çekmiştir (Thran & Boehnke, 2015: 180; Dilbirliği, 2017: 162).

Aralarındaki ilişki henüz net olmamasına karşın PEGİDA hareketi ile bağlantılı olduğu düşünülen AfD, 2016 parti programında, minare, ezan ve başörtüsü yasağını parti programı kapsamına almıştır. Onlara göre “İslam dini Avrupa’ya uygun değildir”. Bu nedenle dini örgütlere ve Kur’an öğretilmesine izin verilmemelidir (Dilbirliği, 2017: 163). Ayrıca AfD’nin göç alanındaki sorunlara odaklanması ve entegrasyon söylemleri de Pegida ile benzerlik taşımaktadır (Thran & Boehnke, 2015: 180). 2017 yılındaki seçimlerde AfD’nin %12.6 oranında oy alarak başarı göstermesi PEGİDA tarafından sevinçle karşılanmıştır. PEGİDA’nın kurucusu Lutz Bahmann bu seçimin “sadece başlangıç” olduğunu dile getirmiştir (Daily Sabah, 2017).

Topcu (2015), Pegida’nın söylemlerini şu şekilde açıklamıştır:

1. Pegida, Almanya’nın İslamlaştığını savunmaktadır. Oysa Pegida’ya en çok katılımın olduğu Saksonya eyaletinde yaşayanların sadece %0,1’i Müslümandır. Tüm Almanya’da 2010 sayılarına göre 4,5 Milyon Müslüman yaşamaktadır. Ayrıca yapılan tahminlere göre 2030 yılında Almanya’da toplam 5,5 milyon Müslüman yaşayacaktır. Bu rakam Almanya’nın genel nüfusun ancak %7’sine tekabül etmektedir.

2. Pegida tarafından Pazartesi yürüyüşlerinde seslendirilen temel bir slogan vardır: “Biz halkız”. Bu slogan 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılma sürecinde Doğu Almanlar tarafından seslendirilen bir söylemdi. Pegida bu söylemi kullanarak 1989 yılına ve o dönemin dayanışma ve birlik duygusuna atıfta bulunmaktadır.

3. Pegida ülkedeki göçmenlerden ve mültecilerden rahatsızdır. Almanya’ya sığınmak zorunda kalan mültecilere Almanya tam anlamıyla bakarken yaşlı Almanların ekonomik durumunun iç açıcı olmadığı ifade edilmektedir. Her mülteciye aylık olarak

362 Avro verilmesi bağlamında Saksonya eyaletinde mültecilerin bir Alman vatandaşına maliyetinin yılda 1.630 Avro olduğu ifade edilirken bu duruma karşı çıkılmaktadır.

PEGİDA hareketinin etkisiyle Almanya’da İslamiyet’e duyulan korku artmaktadır. İnsanlar bu etkiyle İslam dini ve terör arasında ayırım yapamamaktadır. Daha önce Avrupalıların ülkelerinde yaşadıkları ekonomik problemleri “öteki”ne yıkarak günah keçisi oluşturduğundan bahsetmiştik. PEGİDA örneğinde de görüldüğü gibi, Avrupa’daki Müslüman göçmenler günah keçisi ilan edilerek haksız saldırılara maruz kalmaktadırlar.

5. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

İslamofobi, zenofobinin Müslümanlara yöneltmiş bir hali olup günümüzde kültürel ırkçılık altında incelenmektedir. Almanya başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinde geçmişten gelen önyargılar, içinde yaşadığımız post-Modern zamana kadar ulaşmıştır. Bu önyargılar içinde en dikkat çeken ise Avrupa’nın İslamlaşması korkusudur. Avrupa toplumları, kendi nüfusu yaşlanırken, Müslüman nüfusun genç olması ve doğum oranlarının Avrupalılara göre yüksek olması nedeniyle gelecekte Müslümanların Avrupa’ya hakim olacağı şeklinde bir yargıya varmışlardır. Örneğin Allen (2010: 4), İngiltere’de Müslümanların 2025 yılına kadar İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçladıkları şeklinde bir görüş olduğundan bahseder. Bu görüşün dayandığı nokta ise Londra’ya inşa edilen bir camii inşaatıdır. İçinde yaşayan Müslüman toplumun kendi ibadetlerini yerine getirmek için inşa ettikleri camiiler onlar için tehdit unsurudur. Aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz Almanya’da kurulan PEGİDA Hareketi de Batının İslamlaşmasına karşı kurulmuş bir harekettir. Yani Hristiyan Batı’nın İslamlaşacağı yönündeki korkular Müslümanlara karşı tepki ve saldırıları tetiklemektedir. Oysaki PEW (2017)’in raporuna göre, günümüzde Avrupa nüfusunun %4,9’unu oluşturan Müslümanların, 2050 yılına gelindiğinde %7,4 (en iyi senaryoya göre) ile %14 (en kötü senaryoya göre) oranı arasında bir nüfus oranına sahip olacakları ön görülmektedir. Günümüze oranla nispeten artacağı beklenen Müslüman nüfus yine de Avrupa’da azınlık konumunda kalacaktır. Dolayısıyla “Batı’nın İslamlaşması” yönündeki korkuların yersiz olduğu görülmektedir.

“Ben” ve “öteki” üzerine kurgulanan senaryo günümüzde gerek siyasiler gerekse siviller tarafından sürdürülmeye devam edilmektedir. Bu bölümde konuya daha çok İslamofobi özelinde yaklaşıldığı için karşılıklı “ötekileştirme”nin varlığı bir ölçüde eksik kalmış olabilir. Ancak belirtmek gerekmektedir ki yalnızca Batılılar değil Doğulu

toplumlar da bu ötekileştirmeye ortam sağlamaktadır. Nasıl ki “Her ne kadar her Müslüman terörist değilse de her terörist Müslümandır” (Canatan ve Hıdır, 2007) algısı yanlış ve yanlış bir zihniyetin ürünüyse, Batı merkezci ve sömürgeci anlayışa karşı yöneltilen eleştiriler de kimi zaman aşırıya kaçmaktadır (Kalın, 2017a). Dolayısıyla, farklı kültür, din dil ve ırkların insanları parçalara ayırmasını önleyebilmek ve kültürel çeşitliliğin pozitif yanlarına odaklanabilmek, “ben” ve “öteki” çatışmasına son noktayı koyabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu noktada Spinoza’nın şu sözleri Hristiyan Avrupa ve diğer toplumlar arasındaki din, dil, ırk gibi farklılıklar üzerinden ayırtırmamak gerektiğini açıklatan güzel bir örnektir: “Tanrı insanları birbirine saldırtan değil birbiriyle kardeş yasatan güçtür”¹²⁴

Ceyhun (1995: 21), “*Almanya’da bir Türk*” adlı kitabında, “Almanya yakın tarihinden bir ders almış mı bari?” diye sorar. Hem buraya kadar anlattıklarımızdan hem de Ceyhun’un düşüncelerinden yola çıkarsak bu soruya “hayır” şeklinde yanıt vermek mümkündür. Avrupa’ya göç eden Müslümanlar, özellikle ucuz iş gücü olmaları nedeniyle Avrupa’ya önemli ekonomik katkılar sağlamıştır. Ancak üç kuşaktır Avrupa’da yaşayan Müslümanların konumu hala sorgulanır durumdadır. Avrupa’nın bu konuda kafası karışık görünmektedir. Bu nedenle “Müslümanların Avrupa’nın yeni Yahudileri” olabileceği düşüncesinin artık gösterdiği belirtilmektedir (Evkuran, 2018: 103). Görmezden gelinen aşırı sağcı popülist partilerin bayraktarlığını yaptığı İslamofobinin kökenine inmek ve bu sorunu ortadan kaldırmak için çalışmalar yürütmek, Holokost gibi olası bir kıyımı önlemek adına büyük önem arz etmektedir.

¹²⁴ (Akdemir, 2009: 26).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİSEMITİZM VE İSLAMOFOBİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE İNCELEME

Antisemitizm ve İslamofobi kökenleri Orta Çağ'a dayanan iki farklı ırkçılık (Çakaş, 2019) çeşididir. Avrupa'nın "ben" ve "öteki" algısını formüle etmek için kullanılan her iki kavram da ötekileştirmenin ve zenofobinin en açık örneklerindendir. Avrupa sürekli bir düşmana tutunarak ayakta kalmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, tehdidin her defasında farklı düşmandan geldiği düşünülerek "düşman algısı", tarihsel süreç içinde sürekli değişim göstermiştir. Soğuk Savaştan sonra ise bu düşman algısının, antisemitizmden İslamofobiye doğru geçiş yaşadığı gözlemlenmiştir. Günümüzde her iki kavram arasındaki ilişki herkes tarafından kabul edilmese de aralarındaki benzerliklerin artmaya başladığı yönündeki görüşler yapılan çalışmalarla daha da güçlendirilmiştir.

Avrupa'nın düşmana ihtiyaç duyması, Kalmar (2017)'in ifade ettiği gibi İslam'a yönelik düşmanlığı tek başına açıklamak için yeterli değildir. Örneğin II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da kendini gösteren komünizm de tehdit olarak görülmüştür. Batılı araştırmacılar tarafından anti-komünizm ve İslamofobi arasında da önemli paralellikler olduğu dile getirilmektedir. Ancak Komünizme karşı olan bu düşmanlık bir etnik/dini bir gruba karşı değil bir ideolojiye karşı olmuştur. Bu nedenle, düşman algısındaki dönüşümü açıklamaya çalışırken antisemitizm- İslamofobi ikilisi daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlayacak gibi görünmektedir.

Bu bölümde, antisemitizm ve İslamofobi arasındaki ilişkinin incelenmesiyle literatürdeki bu eksikliğin bir nebze de olsa giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, her iki ırkçılık çeşitli arasında benzerlik gören yazarların (Kalmar, 2017; Çakaş, 2019; Göknel, 2015; Benz, 2012) düşünceleri ışığında, bu bölümde öncelikle bu benzerlik ve farklılıklara değinilecektir. Ardından çalışmanın asıl konusu olan, İslamofobinin antisemitizmden beslendiği düşüncesinden hareketle, Avrupa'daki düşman algısının antisemitizmden İslamofobiye doğru bir dönüşüm gerçekleştiği yönündeki düşünceler, karşıt görüşlere de yer verilerek ele alınacaktır.

1. ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Göknel (2015a: 58), İslamofobi ve antisemitizm arasındaki şaşırtıcı benzerliklere dikkat çeker.

“Yurt dışından Almanya’ya Yahudilerin gelmesini yasaklamalı ve engellemelidir. Ben, Yahudilerden Yahudi oldukları için nefret eden biri değilim. Yahudiler, Yahudi olarak bu dünyaya ve bu ülkeye uymamaktadırlar, bu sebepten onların uygunsuz şekilde Almanya’da çoğalmalarını istemiyorum. Tümüyle yabancı bir ulus oldukları ve Alman kavmini olabildiğinde yabancı katılımlardan uzak tutmak için onları istemiyorum” Göknel (2015a: 58), Alman ulusalcı düşünürlerinden, Ernst Moritz Arndt¹²⁵ (1814)’in bu sözlerinin günümüzde, “Yahudi” kelimesinin yerine “Müslüman” kelimesinin getirilmesi ile İslamofobi söyleminin açıklığa kavuştuğuna vurgu yapar.

Almanya’da “Alman” olmak ve “Hristiyan” olmak benzer kavramlar olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda, Hristiyan dininin düşünce geleneği, Alman olmanın asli unsuru olarak görülebilmektedir. Yani Hristiyan gelenekleri, Alman toplumunda genel kabul gören, sekülerizmi etkilemeyen bir inancı temsil etmektedir. Dolayısıyla da Yahudi ve İslam inancı “Alman” olmanın önünde engel olarak görülmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta bulunmaktadır: Hristiyan gelenekleri kültürel bağlamda ele alan Almanların, İslam dinini inanç değil de kültürel anlamda benimseyen Müslümanları da genel “Müslüman” algısı içinde değerlendirdiği görülmektedir (Göknel, 2015b: 97).

1.1. DİNİ BENZERLİKLER

Orta Çağ’ın en belirgin özelliği, Avrupa’da “dini determinizmin” hakimiyet sürdüğü bir dönem olmasıdır. Bu dini determinizm, Hristiyan inancının Orta Çağ Avrupa’sındaki hakimiyetiyle birlikte diğer dini inanca sahip olan grupların “öteki” olarak algılanmasına neden olmuştur. Dini kimlik üzerinden ötekileştirilen bu grupların, Hristiyan dinine bir hakaret ve tehdit oluşturduğuna inanılmıştır. Bu noktada Hristiyanlar için ilk öteki Yahudiler olmuştur. Onca baskı ve kısıtlamaya rağmen Hristiyanlığa geçmeyen Yahudiler, önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, çeşitli iftiralara uğramış ve bu iftiralarından kaynaklanan önyargı günümüze kadar ulaşmıştır. Yine Orta Çağ’da, Hristiyanların Müslümanlarla tanışmasının ardından, onların da Hristiyanlığı reddetmesi ve İslam dininin hızla ilerlemesi Müslümanları ikinci bir “öteki” olarak tarih sahnesine çıkarmıştır. Yahudilerin ve Müslümanların, Hz. İsa’yı “tanrının

¹²⁵ Arndt’in “Blick aus der Zeit auf die Zeit” (1814) adlı eserinden.

oğlu” olarak görmemesi, Kilise ve Hristiyan öğretisine karşı çıkıldığı gerekçesiyle onlara karşı öfkeyi beraberinde getirmiştir. Hristiyanlar “mutlak iyi” olarak tanımlanırken, Yahudiler ve Müslümanlar “mutlak kötü”yü oluşturan düşmanlar olarak algılanmıştır (Çakaş, 2019: 223).

Kara (2018: 43) da, Hristiyan ontolojisinin “yabancı” olana korku ve nefret duymaktan beslendiğine dikkat çekmektedir. Zamansal ve mekansal olarak değişim gösteren yabancı kavramı, antisemitizmden İslamofobiye kaymıştır. Bu doğrultuda tarihsel süreç içerisinde Hristiyan- Yahudi geçmişi de göz önüne alındığında, Hristiyanların Yahudilere karşı yürüttüğü karşıtlık ve ötekiciliğin İslamofobiye kaynaklık ettiğini iddia etmektedir.

Hristiyanların antisemitik düşüncüyü yaymak için Talmud’a başvururken, Müslüman karşıtlığını yaymak için de Kur’an’a başvurması bir diğer benzerliktir. Talmud’da ve Kur’an’da şiddet içeren, şiddeti meşrulaştıran söylemlere yer verdiği iddia edilmiştir¹²⁶. Talmud’da olduğu iddia edilen ritüel cinayetlerin, kan iftiralalarının yanı sıra, Kur’an’da kadının dövülmesi, idam ve “kisas” gibi eylemler şiddete yönelimin delili olarak gösterilmiştir (Benz, 2012). Bu doğrultuda her iki dinin de insan haklarına aykırı, gelişmemiş ve gelişmesi mümkün olmayan “gerici” bir zihniyete sahip olduğu dile getirilmiştir. Yahudilerin ve Müslümanların tek tanrılı inanca sahip olmaları da Hristiyanlar tarafından onların özdeş tutulmasına neden olmuştur (Kalmar, 2017: 10-12).

Yahudilerin, “seçilmiş kavim” olduklarını iddia etmeleri ve İslamiyet’teki “cihad”¹²⁷ kavramı da ilginç bir şekilde bağdaştırılmıştır. Yahudilerin ve Müslümanların kendilerinden olmayana düşman oldukları, diğer dinlerin mensuplarına kötü davrandıkları iddiası da antisemitistlerin ve İslamofobistlerin ortak söylemlerinden birini oluşturmuştur (Göknel, 2015a: 60). Aynı zamanda bazı din bilimciler, Türkleri kızıl Yahudi olarak tanımlayarak, sünnet ve domuz eti yememe gibi bazı dini geleneklerinin

¹²⁶ İslam’daki bu tarz yanlış anlaşılımların nedeninin altında genelde Arapçanın diğer dillere çevirilerinden kaynaklanan hatalar yatmaktadır. Arapçada birden fazla anlamı olan kelimelerin ilk anlamına bakılarak ayetlerin çevrilmesi bu sonucu doğurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Dorman, 2021: 482). Ayrıca, İslam’da doğru bilinen yanlışlar hakkında bkz: (Göknel, 2015).

¹²⁷ “Kur’an’a göre en büyük cihad yani en büyük çaba ve mücadele, Kur’an ile yapılan yani Kur’an’ın hakikatlerinin insanlara ulaştırılması için verilen mücadeledir. Ayetler bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Yine Kur’an’a göre en güzel ve en etkili cihad yöntemi bilgelik ve güzel öğüt ile verilen mücadeledir. Kur’an hikmetler ile dolu ilahi bir öğüt ve uyarıdır. Peygamberler, gönülleri fethetmek üzere insanları yalnızca Allah’ın vahyi ile uyarmış ve dikkatlerini sadece Allah’ın vahyine yöneltmişlerdir. Yine peygamberler en güzel şekilde uyarılarda bulunmuş ancak inanmaları noktasında insanları zorlamayarak onlara Kur’an ile öğüt ve hatırlatmalarda bulunmuşlardır.388 İnananların elinde, zihninde, kalbinde ve dilinde Kur’an olmalı ve Allah’ın ayetleri en güzel şekilde hayata taşınmalıdır. Hayatında gerçek anlamda Kur’an olan bir Müslüman’ın silah ve şiddet ile işi olmaz. Ancak Müslümanlar akıllarını gerektiği gibi kullanmaz, Kur’an’ı rehber almaz, bilgili ve eğitilmiş olmazlarsa kolayca kandırılabilir, düşmanlık ve şiddet makinelerine dönüştürülebilirler.” (Dorman, 2021: 124).

benzemesinden ötürü onların da Yahudi olduklarını savunmuşlardır (Mora, 2011: 11). Bu bilgiler ışığında, özellikle Orta Çağ'da Avrupa dini determinizminin Yahudileri ve Müslümanları “Avrupalılık kimliği” altında birleştir(e)memesi nedeniyle düşman olarak nitelendirdiği söylenebilmektedir.

1.2. BİYOLOJİK İRK TEMELLİ ANLAYIŞTAN VE ORTAK KÜLTÜREL DEĞERLERDEN KAYNAKLANAN BENZERLİKLER

Kalmar¹²⁸ (2017: 10- 13), Batı'daki Yahudi ve Müslüman karşıtlığını Orta Çağ yıllarındaki yansımalarına kadar giderek “İslamofobi yeni antisemitizmdir” düşüncesini savunmaktadır. Yahudilerin Hz. İsa'yı “Tanrı'nın oğlu” olarak görmemesi, Hristiyanları Yahudilerin kafir ve düşman olduğu yönünde kışkırtmaktaydı. İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra İslam'a inananların da Hz. İsa'yı “Tanrı'nın oğlu” değil de “Allah'ın elçisi” yani bir kul, bir insan olarak görmesi, Hristiyanların içinde aynı düşmanlık duygularını ortaya çıkarmıştır. Bu noktada Hristiyanlar, Müslümanları Hristiyanlık öncesi tek tanrılı inanca sahip olmaları nedeniyle Yahudilerle özdeşirmiştir. *“Yehova'nın vaaz ettiği ilah kavramı Hristiyanlıkta varlığını kaybetti ancak İslam'ın Allah tasavvurunda varlığını sürdürmeye devam etti.”*¹²⁹ Bu düşünceden yola çıkılarak İslam dini, Hristiyanlıktan sonra ortaya çıkmasına rağmen “yenilikçi” değil “gerici” bir imaja sahip olmuştur. Orta Çağ'ın ardından Modern dönemde ise, düşünürler, Yahudileri ve Müslümanları “Sami ırkı”na mensup olmaları nedeniyle ayrıştırmalarını bu doğrultuda yapmışlardır. Samiler aslında İbranice ve Arapça gibi Sami dillerini konuşanları ifade etse de Yahudilerin ve Arapların aynı ırktan oldukları düşüncesini de hakim kılmıştır.

Rönesans ve Reform ile vücut bulan oryantalizmin etkisine maruz kalınması da Yahudi karşıtı ve İslam karşıtı söylemlerin arka planını oluşturmaktadır. Rönesans ve Reformla birlikte “öteki” kavramı dinsel alandan alınarak, rasyonel- bilimsel alana kaydırılmıştır. Bu doğrultuda, oryantalizm etkisi ile Doğu'ya yönelik araştırmalar yapılmış, merak edilen Doğunun farklı bir ırk temeline oturtulduğu görülmüştür (Çakaş, 2019: 224). Bu doğrultuda, Semit veya Semitizm kavramları, Yahudi ve Müslümanlara duyulan nefretin bağlantısına işaret etmek amacıyla üretilmiştir. Semit kavramı Sami ırkına ait olan, Arapça, İbranice, Aramice vb. dillerin hepsini aynı çatı altında ifade etmektedir. Taguieff (2017)'in ifade ettiği şey tam da budur. Çünkü Semit kavramı

¹²⁸ Kalmar ayrıca Hristiyanlıktaki Tanrı inancının, İslamiyet'te “Doğulu despot” imajına yansıtıldığına da dikkat çekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Kalmar, 2007: 12).

¹²⁹ (Harold Bloom, 2005'den akt. Kalmar, 2007:12).

yalnızca Yahudileri değil aynı zamanda Arapları da ifade etmektedir. Özellikle 18- 19. yüzyıllarda Semitlerin “aşağı bir doğaya” sahip oldukları vurgusu, gerici zihniyete dayandıkları söylemiyle Yahudi ve Müslümanlara yönelik oluşan ortak algının bir sonucudur. Antisemitizm kavramının Arapları değil de Yahudileri ima eder şekilde yaygınlık kazanmasının sebebi ise Arapların Modern öncesi dönemde Avrupa için bir tehdit oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Avrupa’daki Yahudi toplulukların sayısı Araplarla kıyaslanamayacak bir durumdaydı ve Yahudilerin statükoya karşı negatif tutumlarda bulunduğu düşünülmesi hedef konuma Yahudileri getirmiştir (Inklakesh, 2019).

Aydınlanmanın değerlerinden biri olan sekülerizmle birlikte, Yahudi ve Müslümanların “Avrupa değerleri ile uyumsuzluk” yaşadığı iddiası da gündeme gelmiştir. Hegel’e göre, Yahudi ve Müslümanlar (Sami dini mensupları) geçmişe takılıp kalan, ilerleyememiş, Avrupa’nın uygarlık düzeyine ulaşamamış, medeni olmayan dolayısıyla söz hakkı bulunmayan insanlardır. Çünkü Hristiyanlar sekülerizmi sağlarken Yahudiler ve Müslümanlar bunu sağlayamamıştır. Geçmişe takılıp kalmaları nedeniyle de Avrupa uygarlığına tehdit oluşturmaktadırlar (Çakaş, 2019: 226).

Türkler ve Yahudiler gelenek ve görenekleri açısından da birbirine benzetilmiştir. “Viyana’nın Türklerden kurtuluşu” adına 1683 yılında yapılan bir heykelde, “Türk sancağındaki hilal yerine Davud’un altı köşeli yıldızı”nın bulunması dikkat çeken bir husustur. Bu bağlamda Mora (2011: 150) Claudio Magris’in şu sözlerine yer vermiştir: “Türkler, düşmanla, yani Yahudilerle özdeşleştirilmiş ve öyle bir tahrifat yapılmıştır ki, bugünün geçici yabancı işçilerine karşı gösterilen korku düşünülecek olursa, bunu trajik bir şekilde gerçekleşmesi riski vardır”.

Yahudi ve Müslümanlar arasındaki “paralel toplum” algısı bir diğer benzerliktir. Yahudilerin, kendi toplumlarının içinde yaşadığı problemleri “hakemlik” uygulaması ile çözmeleri, Müslümanların ise “şeriat” ile tüm sorunların çözümüne ulaşacağı yönündeki inancı bu benzerliğin ana noktasını oluşturmaktadır. Kendi içlerinde “hakemlik” ve “şeriat” gibi usullerin olması, Yahudi ve Müslümanların yaşadıkları ülkeye karşı sadakatlerinin olamayacağı şeklinde yorumlar doğurarak tehdit olarak algılanmıştır. Benzer şekilde, Yahudilikteki “cemaat” anlayışı ile İslam’daki “ümme” anlayışı da tereddütle karşılanmıştır. Her iki dinin de “cinsiyet ayrımı”nda bulundukları iddiası da geleneklere dayalı bir benzerlik olarak yorumlanabilmektedir. Yahudilikte kadının ön plana çıkarılarak, neslin kadın üzerinden ilerlediği ve Yahudi olmak için Yahudi doğmak

gerektiği şeklindeki görüşler ve İslamiyet'in ataerkil bir yapıda olduğu, erkek egemenliğin her alanda hissedildiği şeklindeki yorumlar da bu düşünceye kaynak sağlamaktadır (Göknel, 2015a: 71-78).

1.3. SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYAL KRİZLERİN SEBEBİ OLARAK GÖRÜLMELERİNDEN KAYNAKLANAN BENZERLİKLER

Sabine Schiffer ve Constantin Wagner (2011: 80-81) de “*Anti-Semitism and Islamophobia – new enemies, old patterns*” başlıklı çalışmasında, antisemitizm ve İslamofobi arasında korkunç paralellikler olduğuna dikkat çekmiştir. Avrupalıların, yıllar önce Yahudilere karşı nefreti kışkırtmak için kullandıkları metaforları ve fikirleri, bugün aynı şekilde Müslümanlara karşı nefreti kışkırtmak için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bunun en belirgin örneği, Avrupa'nın “Yahudileşmesi” korkusunun bugün Avrupa'nın “İslamlaşması” düşüncesinde görülebilmesidir. “Avrupalılık kimliği” özellikle kriz zamanlarında, iç ve/ veya dış düşman söz konusu olduğunda “öteki”, “yabancı” olanın tanımlanmasıyla inşa edilmiştir. Bu bağlamda 19. yüzyılda, Yahudiler yaşadıkları ülkelerde vatandaş olarak farklı bir “ırk” ve yabancı olarak görülmüşlerdir. Üç- dört kuşaktır Almanya'da yaşayan Müslümanların bugün hala Avrupa'da tartışılıyor olmasından anlaşılmaktadır ki, Yahudilere karşı olan bu tutum bugün benzer motiflerle Müslümanlara yöneltirmiştir. Bu noktada İslamiyet sanki bir ırkmişçesine tüm Müslümanların aynı olduğu düşüncesi, bir Müslümanın gerçekleştirdiği eylemin bütün Müslümanlara atfedilmesi gibi bir sonucu doğurmuştur.

Yahudi ve Müslümanların toplumda krize yol açacaklarına yönelik iddialardan biri üretilen komplo teorileridir. “Siyon Yasalarının Protokolleri” ile Yahudilerin dünyaya ekonomik anlamda egemen olmak istedikleri yönündeki iddialar (Taguieff, 2017: 56) ve İslam'ın da günümüzde aşırılık ve terörle paralel olduğuna inanılması antisemitizm ve İslamofobinin altında yatan benzerliklerdendir. Antisemitist ve İslamofobistlere göre Yahudilerin ekonomi, medya ve politikaya hakimiyet süreceğine inanılırken, Müslümanların demografik hakimiyet süreceğine inanırlar. Özellikle 11 Eylül sonrası komplo teorilerinin popülaritesi artmıştır. Antisemitik önyargı ve komplo teorileri, İslamofobik komplo teorileriyle pozitif ilişkili görülmüştür (Göknel, 2015a: 76-78; Ünal, 2016: 41-41). Lewis (2004: 287) 'in de ifade ettiği şekliyle “Evrensel Yahudi komplosu antisemitik hayal gücünün bir ürünüdür ve hiçbir gerçeklik payı bulunmamaktadır”. Bu doğrultuda, gerek antisemitizmin gerekse İslamofobinin Batı'nın düşman yaratma içgüdüsünden doğduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Necla Mora'nın da belirttiği gibi 11. yüzyılda Müslümanların İpek ve Baharat yollarına hakim olması nedeniyle zenginleşmesi, bu süreçte ekonomik sıkıntılarla boğuşan Avrupalılar tarafından düşmanlıkla karşılanmıştır. Aynı zamanda kilisenin Yahudilerin toprak sahibi olmasını yasaklamasıyla Yahudilerin tefecilikle uğraşarak zenginleşmesi de benzer şekilde bir düşmanlığa yol açmıştır. Dolayısıyla kilisenin Müslümanları ve Yahudileri hedef olarak göstermesi ve halkı kışkırtmasıyla günümüze kadar varacak olan düşmanlığın temelleri atılmıştır (Mora, 2011: 9-10). Açıkladığımız tüm bu nedenlerden ötürü Avrupalılar, Müslümanları ve Yahudileri birbiri ile özleştirmiş gibi görünmektedir.

2. ANTİSEMITİZM VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Antisemitizm ve İslamofobi arasında pek çok benzerlik olduğunu dile getirsek de her iki kavram arasında farklı argümanlar da bulunduğunu kabul etmek gerekmektedir. Karşıt görüşlere yer vermeden önce bu farklılıkları vurgulamak önem arz etmektedir. Öncelikle, İslamofobi ve antisemitizm farklı ırkçılık çeşitlerinin birer ürünüdür. Daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz üzere, antisemitizm biyolojik determinizme dayandırılmış ve bilimsel araştırmalarla desteklenmeye çalışılmış bir ırkçılık türüdür. Bu noktada Yahudiler farklı biyolojik özelliklere sahip oldukları, bu nedenle Avrupa'nın bilimine ve gelişmelerine ayak uyduramayacaklarına inanıldığı için ötekileştirilmişler. Müslümanlar ise kültürel ırkçılıkla ötekileştirilmiştir. Müslümanların biyolojik değil de kültürel ırkçılık temelinde ötekileştirilmeleri Avrupa'da değişen "biz" algısından kaynaklanmaktadır. Gelişen bilimsel araştırmalar, ırklar arasında iddia edildiği gibi aşağı ya da üstün olma durumunu oluşturmadığını ortaya koymuştur. Bu nedenle Avrupa "biz" ve "öteki" tanımlarında değişimlere gitmiştir. Bunun yerine kültürel özelliklerden yola çıkarak, Avrupa uygarlığının üstünlüğü vurgulanmıştır. Avrupa dışı uygarlıklar ise barbar, bağınaz ve gerici olarak atfedilmişlerdir. Yani 19. yüzyılla birlikte biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa geçilmiştir. Huntington'ın iddia ettiği üzere dünya artık farklı "medeniyetler" etrafında toplanacağı tezi kültürel ırkçılığa geçişte bu vurguyu yapmaktadır (Çakaş, 2019: 39-41).

Bir başka farklılık ise antisemitizmin ve İslamofobinin farklı sonuçlar doğurmuş olmasıdır. Antisemitizmin nihai sonuca ulaşması ile gerçekleşen Holokost, Bauman'ın da ifade ettiği şekilde "modernliğin sınanmasına" neden olmuştur (Bauman, 2016: 30). İslamofobi ise böyle bir soykırıma neden olmamış, farklı toplumsal sonuçlara neden olmuştur. Aynı zamanda antisemitizm, uluslaşma sürecini ve Siyonizmi beraberinde

getirerek yeni bir devlet kurulmasına neden olmuştur. Ancak İslamofobi uluslaşma sürecine ihtiyaç duymamış, köktendinci bir ideolojiyi beraberinde getirmiştir (Çakaş, 2019: 246).

3. ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE İNCELEME

3.1. KARŞIT GÖRÜŞLER

Günümüzde, özellikle yabancı literatürde çok fazla tartışmaya neden olan “İslamofobi yeni Antisemitizmdir” anlayışı birçok karşıt¹³⁰ fikri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Avrupa’daki düşman algısının neden antisemitizmden İslamofobiye dönüştüğünü anlamlandırabilmek için karşıt görüşlere yer vermek gerekmektedir.

“Antisemitizm yeni İslamofobi değildir” önermesini savunanların başında ünlü antropolog Matti Bunzl gelmektedir. Bunzl (2005) “*Between Anti-Semitism and Islamophobia: some thoughts on the new Europe*” adlı çalışmasında antisemitizm ve İslamofobinin farklı din ve kültür geleneğine dayandığından ve bu nedenle karşılaştırılmalarının mümkün olmayacağından bahsetmektedir. Bunzl, aynı zamanda antisemitizmin 19. yüzyılda ortaya çıkmışken İslamofobinin 21. yüzyıla ait bir fenomen olduğuna dikkat çekerek iki kavram arasındaki farkı vurgulamaktadır. Başka bir fark olarak da ırk algısının her iki kavramda farklı şekillerde tezahür ettiğini dile getirmektedir. Antisemitizm genel itibarıyla öteki “ırk” olarak ele alınırken, İslamofobi daha çok “medeniyet sorunu” olarak algılandığını ve İslam’ın özünde Batı’ya uyum sağlayamayacağı yönündeki görüşlerin bu düşmanlığa neden olduğunu ifade etmektedir (Bunzl, 500-505).

Bunzl antisemitizmin ve İslamofobinin farklı siyasi sonuçlar doğurduğunu dile getirdiği “*Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*” (2007), adlı çalışmasında antisemitizmin “saf” ulus devleti kurmak için oluşturulduğunu ancak İslamofobinin uluslarüstü bir nitelikte oluşturulduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle de İslamofobi’nin antisemitizme göre daha acil olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu aciliyetin Holokost gibi bir soykırıma varmayacağını öne sürerek iki kavram arasındaki bağlamı reddetmektedir. Bu düşüncesinde konjonktüre bağlı olarak haklılık payı olmakla birlikte, İslamofobi’nin Orta Çağ geçmişi düşünüldüğünde uluslarüstü bir korunma amacıyla oluşturulduğunu söylemek de tarihi gelişimin eksikliğini gözler önüne

¹³⁰Julie Nathan (2016), “Islamophobia isn’t the ‘New Antisemitism’ and the Statistics Prove It”.

sermektedir. Holokost'un bir daha asla yaşanmaması kuşkusuz ki herkesin, özellikle de "antisemitizm yeni İslamofobidir" diyenlerin ortak bir dileğidir.

Alman asıllı Polonyalı bir Yahudi olan Henryk M. Broder da karşıt görüşü savunanlardandır. Broder da Bunzl'a benzer şekilde yola çıkmaktadır. Antisemitizm 2000 yıllık bir geçmişe dayanırken İslamofobinin 30 yıl önce "Ayetullah Humeyni tarafından yaratılmış bir savaş terimi" olduğunu dile getirmektedir. Teorik açıdan İslamofobi-antisemitizm karşılaştırılmasının yapılmasında bir sakınca bulunmadığını söyleyen Broder (2010a), farklı bir yazısında ise İslamofobinin varlığını tamamen reddetmektedir (Broder, 2010b).

Ulrich W. Sahm (2010) ise, antisemitizm ve İslamofobi arasındaki paralellikleri ele alan Wolfgang Benz'e cevap olarak İslamofobinin 11 Eylül sonrası ortaya çıktığını öne sürmektedir. Sahm ile benzer şekilde Benz'in yazılarına karşı çıkan Micha Brumlik (2010), antisemitizmin bilimsel bir terim olmasına rağmen İslamofobinin bilimsel olmadığına, "Müslümanların kendilerine yönelik yapılan eleştirileri gayri meşrulaştırmak için zekice hazırlanmış sözde bilimsel bir strateji" olduğu şeklinde yorumlanması gerektiğine dikkat çeker. Bu yorumlara göre, İslamofobinin antisemitizmle karşılaştırılması Holokost'a uğrayanların alaya alınması olarak ifade edilir. Oysa ki biz bu tezi savunurken, Holokost'a uğrayanları alaya almak yerine, Müslümanların da Yahudiler gibi bir sona ulaşmaması için ön uyarı yapmaktayız. Aynı zamanda bir teorinin bilimsel- tarihsel gelişimi onun bilişsel bir değeri olmadığı anlamına da gelmemektedir.

Cora Alexa Doving (2010: 6), antisemitizm ve İslamofobi karşılaştırmasını Norveç örneği üzerinden ele almaktadır. Her iki fenomenin ortak kimlik bakımından "tehdit" ve "korku" içermeleri nedeniyle benzediklerini dile getirmektedir. Bu kimlik politikasının toplum mühendisliği şeklinde Avrupa'ya yayıldığını dile getirmektedir. Ancak yine de her iki kavram arasındaki analojiyi inkar etmektedir.

3.2. İSLAMOFOBİ VE ANTİSEMITİZM

Bu çalışmaya başlarken, İslamofobi antisemitizmden beslenmektedir ve antisemitizm İslamofobi için bir ön uyarıdır hipotezlerinden yola çıkılmıştır. Çalışma devam ettikçe bu hipotezler farkında olmadan "İslamofobi yeni antisemitizmdir" düşüncesine de ışık tutmuştur. Bu bağlamda, bu başlıkta İslamofobinin antisemitizmden beslendiği iddiasıyla "İslamofobi yeni antisemitizmdir" düşüncesinden bahsedilecektir.

İslam'ın "Doğu" ve Avrupa'nın "Batı" (veya Yahudi-Hristiyan) olduğu (Sajid, 2021), yönündeki söylemler günümüzde İslam'a bakışın temel bir yansımasıdır. Ancak geçmişe bakıldığında Avrupa'nın Yahudileri kendilerinden biri olarak kabul etmediği tartışmasız kabul görmektedir. Bugün İslam'ın Doğuyu temsil ettiği yönündeki görüşler, Sami ırkına mensup olan Yahudileri de geçmişte böyle bir temsile ve ayrımcılığa maruz bırakmıştır. Edward Said, Oryantalizm eserinin girişinde Oryantalizm ve antisemitizmin tarihsel, kültürel ve siyasi açıdan birbirlerine çok benzediğine dikkat çeker. Oryantalizmi anlatmak için çıktığı yolda kendisini “esrarengiz ve gizli bir bağ ile Batı antisemitizme bağlanan bir tarih hikayesi yazarken” bulduğunu dile getirir (Said, 1998: 47). Dolayısıyla antisemitizm ve İslamofobi Batı'nın oryantalist oyunlarının ana aktörleri olarak görülebilmektedir.

Antisemitizmden İslamofobiye evrilen düşman algısı ile birlikte, Avrupa'nın yeni ötekileri Müslümanlar olmuştur (Çelik, 2018: 145). Bu bağlamda, Ivan Kalmar (2017: 7) ‘İslamofobi yeni antisemitizmdir’ söyleminin bir uyarı olduğuna dikkat çeker. Bugün İslamofobi, 1930’larda Holokost’a varacak olan sinyalleri veren antisemitizmle benzer uyarı sinyallerini vermektedir. Stefan Zweig’in belirttiği gibi: “Nasyonal sosyalizm küçük dozlarla, dikkatli adımlarla yerleşti; dünya vicdanı bir sonraki dozu kaldıracabilecek seviyeye gelene kadar hep bir süreliğine beklendi.” (Hafez, 2015). Bu nedenle, antisemitizm günümüzde tamamen ortadan kalkmamakla birlikte, bu uyarı dikkate alınmazsa İslamofobinin de aynı noktaya ulaşacağını öngörmek mümkündür.

Bu bağlamda konuyla ilgili olarak, The Washington Post’un köşe yazarı Ishaan Tharoor (2015), “*Avrupa’nın Müslüman Mültecilerden Korkusu, 1930’ların antisemitizm Söylemini Yansıtıyor*” başlıklı yazısında dikkat çeken açıklamalar yapmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteci Ajansı Sözcüsünün “mülteciler korkudan kaçıyor” sözleri üzerine Tharoor, Müslümanların oluşturduğu “sözde benzersiz bir tehdit” nedeniyle mültecilerin, “II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası’ndan kaçan Yahudilerle benzer kaderi” paylaştıklarına dikkat çekmektedir.

ABD Başkanı Donald Trump’ın Hitler selamı vermesi üzerine Charles B. Anthony (2017), “Avrupa’yı rahatsız eden faşizmin kara bulutları, Müslüman değilseniz uzak bir dünya gibi görünmektedir” sözlerine değinmekte ve şunu eklemektedir:

“Bunu açıkça söylüyorum: Müslümanlar yeni Yahudilerdir. Sürekli olarak basında aşağılanan, siyasetçilerin günah keçisine dönüşen ve sokaklarda giderek daha

fazla saldırıya uğrayan Müslümanlar inançları ve kültürleri nedeniyle cezalandırılmakta ve üstünlüğe susamış, tepeden bakma sarhoşluğu içindeki önyargı gardiyanı tarafından zincire vurulmaktadırlar”

Kalmar (2017: 15)’a göre, İslamofobinin yeni antisemitizm olarak görülebilmesini mümkün kılan en önemli şey Müslümanların artık “dış” değil “iç” düşman olmalarıdır. “İslamofobi yeni antisemitizm değildir” önermesini kabul edenler¹³¹, Yahudilerin iç düşmanken, Müslümanların dış düşman olduklarını, dolayısıyla da birbirleriyle aynı tutulamayacağını öne sürmektedirler. Ancak günümüz dünyasında, Batı’daki Müslüman vatandaşların sayısı göz önüne alındığında Müslümanların artık “dış” düşman olmadığı açıktır. Bu nedenle öteden beri “iç” düşman olarak görülen Yahudilerle Müslümanlar bir tutulmaktadır.

Ayrıca, Müslümanların yeni Yahudiler olduğu yönündeki söylemlere bir örnek de 1938 yılında Alman faşist hükümeti tarafından, bronz gravür tasarlaması için görevlendirilen Hans Andre’nin “Almanların Doğuya Karşı Verdikleri Savaş” konulu çalışmasında Türk bayrağına yerleştirdiği “Yahudi Yıldızı”dır (Mora, 2011: 67). Bu örnekle Almanların açık bir şekilde Müslümanlarla Yahudileri özdeşleştirdikleri görülmektedir.

Robert Inlakesh (2019)’de benzer şekilde, İsrail’in Batıya bağımlı bir devlet olarak kurulmasının ardından, Yahudilere karşı duyulan önyargı ve nefretin yerini İslamofobiye ve Arap/ Müslüman düşmanlığına bıraktığını dile getirmiştir. Batı dünyasında İslamofobinin gittikçe arttığını dile getiren Inlakesh (2019) şu ifadelerde bulunmuştur:

“Yahudiler, anti-Semitizm olarak bilinen şeyin hedefi haline geldi. Bugünün Müslümanları hedef almasıyla çok ortak yönlerini görebileceğiniz bir tür nefret söz konusudur. Sanat eserindeki propagandalar ve popüler kültürde tasvir edilen şeklimizden, geleneklerimize ve uygulamalarımıza yönelik saldırılar, Batı’nın şu anda "Yahudi-Hristiyan" değerlerine oluşturduğumuz sözde büyük tehdide kadar, onların için en büyük tehdit biziz. yaşam tarzı ve değişmemiz veya yok edilmemiz gerekiyor. Müslümanlara iletilen mesaj budur.” Inlakesh (2019).

Yahudiler ister liberalizm ister kapitalizm veya komünizm biçiminde olsun, her zaman modernizmin temsilcileri olarak görülürken, Müslümanlar 'geri kalmışlığın' cisimleşmiş hali olarak algılanır. Burada hem Müslümanlar hem de Yahudiler farklı

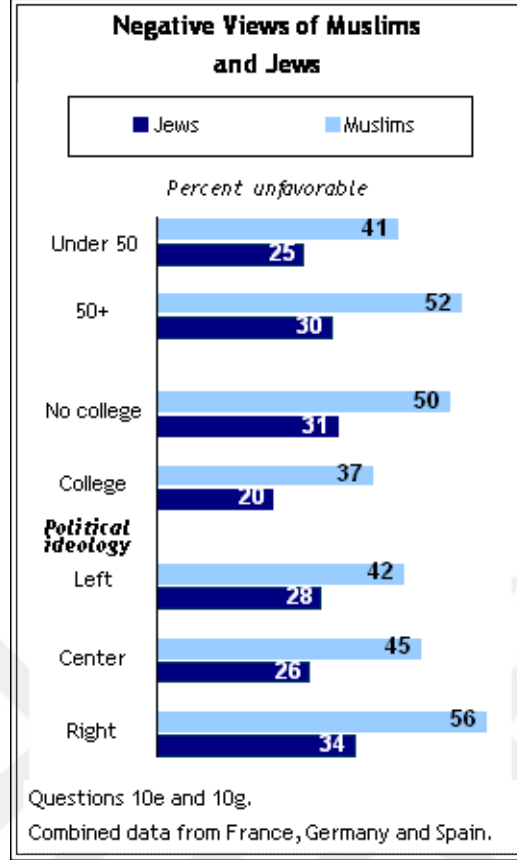
¹³¹ Bunzl, M. Between anti- Semitism and Islamophobia: Some thoughts on new Europe. 32 (4), AMERICAN ETHNOLOGIST, 499– 508.

şekillerde olsa dahi bir idealin karşılığı olarak görülmektedir (Schiffer & Wagner, 2011: 81).

Siyonist hareketin Avrupalı destekçilerinin birçoğu Yahudi düşmanıydı. Bu doğrultuda, Yahudilerin Avrupa'dan gönderilmesi adına Balfour'un onlara devlet kurma sözü vermesi, "Yahudi Sorunu"nun çözülmesi için büyük bir adım olmuştur. Dolayısıyla İsrail Devleti daha kurulurken arkasına Batı desteğini almıştır. İlerleyen süreçte ABD ile de yakınlaşan İsrail, artık Batı destekli ve Batı'ya bağımlı bir devlet olarak ün kazanmıştır. Filistin topraklarında kurulan İsrail'in işgalleri Arap-İsrail savaşlarına (1967) neden olmuş, bu savaşlar nefret söyleminin Yahudilerden Müslümanlara doğru kaymasına neden olmuştur (Inklakesh, 2019). Üstelik Sovyetler Birliği'nin yıkılması 'düşman' kontenjanında bir boşluk oluşturmuş, Orta Doğu ve Müslümanlar da o boşluğu doldurmak için kullanılmıştır. "Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi" (EUMC, 2003) tarafından düzenlenen "*Antisemitizm ve İslamofobi ile Mücadele Toplulukları Bir Araya Getiriyor*" başlıklı toplantısında, her iki kavramla mücadele kapsamında önemli görüşmeler yapılmıştır. Toplantıda Birleşik Krallık Lordlar Kamarasında bulunan Amir Bhatia'nın antisemitizm ve İslamofobi benzerliği ile ilgili söylediği sözler her iki topluluk için ilgi odağı olmuştur. Her iki dinin de İbrahimi bir din olduğu, aynı peygambere inandığı ve tek tanrı inancına sahip olduğu sözlerine yer veren Bhatia, bu toplulukların Avrupa tarihindeki ve günümüzdeki önemine de değinmiştir. FRA (2003)'nin hazırladığı İslamofobi raporunun ardından da Avrupa'da birçok akademisyen ve araştırmacı her iki kavramı karşılaştırmaya başlamıştır.

PEW Araştırma Merkezi'nin 2008 yılında 24 ülkede gerçekleştirdiği bir araştırma, Avrupa'daki özellikle Batı Avrupa'daki Müslüman karşıtı ve Yahudi karşıtı görüşler arasında ciddi bir paralellik olduğuna dikkat çekmektedir (PEW, 2008). Söz konusu araştırma, Yahudi karşıtı duygulara sahip olan insanların Müslümanlara da yöneltildiğini ifade etmektedir. 50 yaş üstü bireylerde ve eğitim düzeyi daha düşük olan kişilerde daha yoğun bir şekilde görülen karşıtıklara, gençlerde ve eğitim düzeyi daha yüksek olanlarda daha az sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle Fransa, Almanya ve İspanya'da 50 yaş üstü kişilerin Yahudi ve Müslüman karşıtı görüşleri daha belirgin haldedir.

Şekil 6: Yahudi ve Müslümanlara Karşı Negatif Görüşler

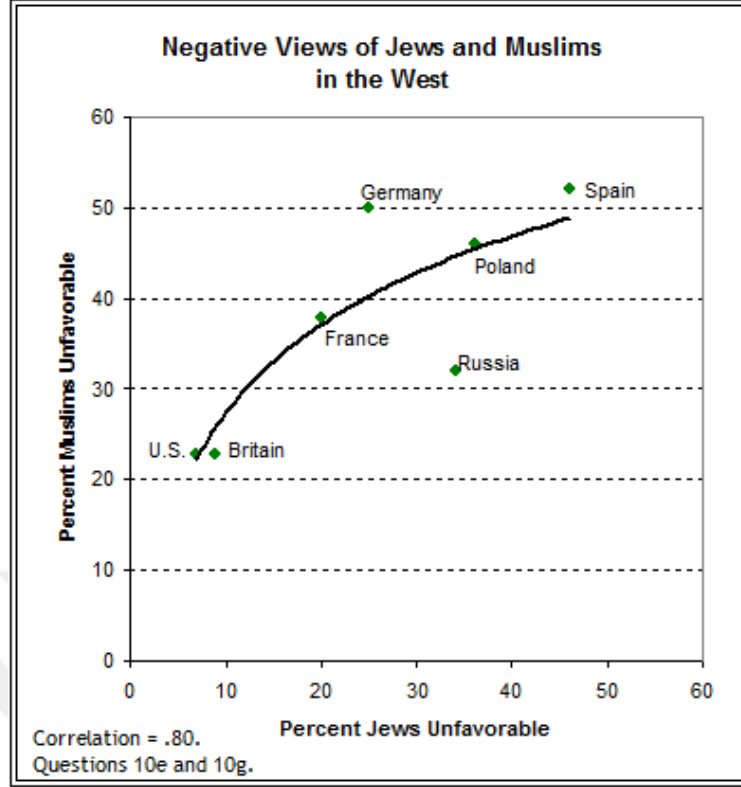

Kaynak: Pew Research Center (2008).

Fransa, Almanya ve İtalya’da, Yahudilerin ve Müslümanların siyasi haklara sahip olması konusunda ise, kendilerinin sağcı bir görüşe yakın olduğunu dile getirenlerin %56’sı, sol görüşten olanların %42’si ve merkezdekilerin ise %45’i Müslümanların siyasi haklarının kısıtlanması gerektiğine inanmaktadır. Aynı durum Yahudiler için sağ görüşlülerde %34, sol görüşlülerde %28 ve merkezçilerde ise %26 oranlarındadır (PEW, 2008: 2).

Görüldüğü gibi, Pew Araştırma Merkezi’ne göre genel olarak Avrupa’da ve ABD’de Yahudi ve Müslüman karşıtı tutumlar arasında açık bir ilişki vardır. Yahudileri olumsuz gören halklar Müslümanları da olumsuz görme eğilimindedirler. Yine Pew’in araştırmasına göre bu olumsuz görüş Almanya’da, Yahudiler için %25 oranındayken, Müslümanlar için %50 oranındadır (Pew, 2018: 1). Bu araştırma, İslamofobi antisemitizmden beslenmektedir yönündeki hipotezi destekler niteliktedir.

Şekil 7: Batı’da Yahudi ve Müslümanlara Karşı Negatif Görüşler

Kaynak: Pew Research Center (2008).

Almanya, İspanya, Polonya, Fransa, Rusya ve ABD’de, Yahudi ve Müslüman karşıtlığı arasında güçlü bir ilişki olduğuna değinen araştırma, Yahudi ve Müslüman karşıtlığı arasındaki korelasyonu oldukça yüksek bulunmuştur (PEW, 2008: 3).

Paradoksal olarak, antisemitizm ve İslam karşıtlığı klişeler oldukça farklı olsa da örtüşme eğilimindedir. “Modern kötülüğünü klişeleştiren zeki ve kurnaz Yahudiler; Müslümanlar, barbar ve vahşidir” (Caioni vd., 2012: 151).

Anya Topolski (2018: 2181-2193) de Yahudi ve Müslümanlar arasında bağlantı kurduğu “*Good Jew, bad Jew... good Muslim, bad Muslim: ‘managing’ Europe’s others*” adlı çalışmasında, Avrupa’nın ötekileştirmedeki gizli rolünü vurgulamaktadır. Topolski, Avrupa’nın sekülerleşme kisvesi altında uyguladığı strateji ile yıllar önce Yahudileri hedef alırken, günümüzde Müslümanları hedef aldığını dile getirmektedir. Yahudileri “iyi” ve “kötü” olarak ayırarak onların “yönetilebilir” olmalarını sağlamayı ve bu şekilde “Yahudi Sorunu” çözebileceklerini düşünen Avrupa, “Müslüman Sorunu” da bu şekilde çözmeyi planlamaktadır. Topolski’nin bu değerlendirmesinden yola çıkarak, antisemitizmle “Yahudi Sorunu”dan İslamofobiye “Müslüman Sorunu”na geçiş yapılarak düşman algısında dönüşüm gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Bu bağlamda, Dobkowski de Topolski'ye benzer şekilde, “Anti-Semitizm ve İslamofobi, farklı fenomenler olmasına rağmen, belirgin bir özelliği paylaşırlar: bunlar kesinlikle Yahudi veya Müslüman sorunları değildir. Evet, Yahudiler ve Müslümanlar acı çekiyor, ama hepimiz yanlış anlamalar ve başıboş bırakılan günah keçileri yüzünden zarar görüyoruz” sözleri ile Yahudi ve Müslüman sorununun Avrupa tarafından üretilmiş bir sorun olduğunu desteklemektedir (Dobkowski, 2015: 332).

Fatih Ünal (2016: 49-51), “Müslüman karşıtı önyargı”, “İslam karşıtı duygu” ve “Müslüman karşıtı komplo inancı” konularını ele alan, 18-36 yaş aralığında ve Almanya’da yaşayan bireylerin katılımıyla bir çalıştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmasında İslam’la ilgili aşağılayıcı, düşmancıl tavırların yalnızca bir dine karşı endişe ve korku ile sınırlı kalmadığını vurgulamıştır. Bu endişe ve korkuların daha üst boyutlara taşınıp taşınmadığı bağlamında, Müslüman karşıtı önyargıları ve Yahudi karşıtı önyargıları karşılaştırmıştır. Yahudi karşıtlığı ile ilgili bulgularda Siyonizme rastlanmazken, İslamofobi ile ilgili bulgularda, aşırı sağ düşüncelerden kaynaklanan siyasi bir Müslüman karşıtlığı tespit edilmiştir. Ünal, yaptığı araştırma sonucunda, Müslüman karşıtı önyargıların ve Yahudi karşıtı önyargıların altında benzer sosyo-psikolojik tutumlar olduğu kanısına varmıştır. Aynı zamanda Ünal, çalışma sonuçları doğrultusunda, Müslüman karşıtı önyargıları ve komplo inançlarını önlemek adına, Yahudi karşıtlığı üzerine yapılmış çalışmalardan faydalanılmasının önemini de vurgulamaktadır.

Ignatz Bubis (Almanya Yahudi Merkez Danışma Kurulu eski başkanı), zamanında Yahudileri aşağılamak için sergilenen tavırların, bugün İslam dinine olumsuz imaj vermek için kullanıldığını düşünmektedir. “Eski azınlıklar” olan Yahudilerin yerini “yeni azınlık” olan Müslümanlar almış ve önyargıların hedefi olmuştur (Göknel 2015a: 59-60).

Avrupa Birliği İzleme Komisyonu Yönetim Kurulu Başkanı Robert Purkiss, Müslümanların ve Yahudilerin tek bir ayrımcılık ve düşmanlık kaynağıyla karşı karşıya oldukları fikrinin güncelliğini ortaya koymuştur: “Avrupa kimliğine ilişkin kavrayışlarımız, anti-Semitizm ve İslamofobinin önemli itici güçleridir. Anti-Semitizm ve İslamofobi arasındaki benzerliklerden biri, yalnızca Hristiyan olarak algılanan bir Avrupa ile tarihsel ilişkileridir. Yahudiler elbette Avrupalı Hristiyanların en tarifi edilemez suçlarına maruz kaldılar. Ancak Yahudilik ve İslam da dahil olmak üzere diğer tüm dinlerin, Avrupa'nın Hristiyan ve beyaz kimliğine ilişkin hakim anlayıştan çıkarıldığı doğrudur. Hem İslam hem de Yahudilik, uzun süredir Avrupa'nın "öteki"si

olarak, ayrı bir kültür, din ve etnisitenin sembolü olarak hizmet ediyor.” (Purkiss, 2003'den akt. Bunzl 2007: 9).

Wolfgong Benz de antisemitizm ve İslamofobi karşılaştırmalarında benzerliklerin fazla olduğunu düşünen isimlerden birisi olmuştur. Ünlü Alman düşünür Heinrich von Treitschke'den örnekler veren Benz, Treitschke'nin Almanya'nın yabancı akınına maruz kalma korkusuyla yabancıları asimile etmeleri gerektiği şeklindeki düşüncelerine yer verir. Bu düşünceye göre Yahudiler asimile edilmeye yanaşmayarak tehdit olarak algılanmıştır. Uzun yıllar sonra çocuklarının ve torunlarının yabancıların arasında kalacağı ve Yahudilerin Almanya'ya hakim olacağı düşüncesi yabancı karşıtlığını meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Benz, günümüzde de Avrupa'da Müslümanların doğrum oranının yüksek olması dolayısıyla “İslamlaşma” korkusunu bu düşünce ile bağdaştırarak İslamofobinin antisemitizmin yerini aldığını dile getirmektedir (Benz, 2012).

Son olarak, Dobkowski (2015: 324- 332), insanların önyargısının özünde kendi ayrıcalıklarını koruma güdüsü yattığına işaret etmektedir. Gerek ırkçı gerek cinsiyetçi gerekse seçkin-kültürel bütün ayrımcılıkların üstünlük kurma gibi bir rasyonaliteden doğduğunu söylemektedir. Dobkowski, İslamofobinin ırkçılık, cinsiyetçilik gibi ayrımcılık türlerine benzerken, antisemitizm ile karşılaştırılmasını hayali bulur. Çünkü ona göre antisemitizm, bilimsel olarak tanımlanan ve ölçülebilen bir kavramken, İslamofobinin böyle bir alt yapısı yoktur. Antisemitizmin mantıksal bir nedeni yokken İslamofobi, terör eylemleri nedeniyle mantıklı bir zemine oturtulmuştur. Ancak Dobkowski yine de İslamofobik klişelerin Müslümanları kolektif bir şekilde ele alınmasını ve Müslümanların şeytanlaştırılmasını tehlikeli bulur. Bir kişinin bulunduğu eylemin, o kişinin içinde bulunduğu veya bulunduğu düşünülen grubun tamamına atfedilmesini, Batı'ya zarar verme niteliğinde olan bir “öteki” yarattığını söyler. Bu bağlamda Dobkowski, antisemitizmde Yahudilerin uğradığı ayrımcılık, etnik temizlik ve toplu katliam gibi nefret suçlarının, İslamofobide Müslümanlara gösterilen tepki ile aynı yoğunlukta olmadığını söylese de İslamofobinin gelecekte ideolojik anlamda antisemitizme benzer bir dönüşüme girme potansiyelinde olduğunu dile getirir.

Bauman (2016: 136) da Holokostu doğuran koşulların tamamen değişip değişmediğine emin olunamayacağını dile getirmiştir. Bu nedenle Holokost potansiyeli taşıyan her türlü ayrımcılığın özenle takip edilmesi ve tekrardan böyle bir kıyımın yaşanmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Modern aşırı sağıın Yahudilere ve siyahilere karşı yönelttiği ırkçı eylemler vardı. Ancak artık hedeflenen grupların değiştiği görülüyor. “Medeniyetler Çatışması” çerçevesinde İslam dini ve Müslümanlar artık “etnik öteki” olarak hedef gösteriliyor (Caioni, Porta & Wagemann, 2012: 150). Avrupa'daki mevcut Müslüman karşıtı yabancı düşmanlığını besleyen kültür ve toplum, aynı zamanda Avrupa'nın geçmişinde Yahudi karşıtı önyargıları kışkırtmakta kullandığı vizyonla tamamen aynı vizyondur Yahudi deneyimine yeniden ulaşmanın yanı sıra hem Avrupa anti-Semitizm mekanizmalarını hem de Avrupa'nın onları gayri meşrulaştırmak için kullandığı 20. yüzyıl yöntemlerini yeniden gözden geçirmek, günümüz İslamofobisiyle mücadele için önemli bir temel oluşturulabilir (Bobako, 2018: 114-115).

4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Sonuç olarak görülmektedir ki tüm tartışmalara rağmen antisemitizm ve İslamofobi arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler, çalışmada öne sürülen “İslamofobi antisemitizmden beslenmektedir” ve “antisemitizm İslamofobi için ön uyarıdır” önermelerini doğrular niteliktedir. Bu benzerlikler ve önermeler ışığında, Kalmar’a benzer şekilde “İslamofobi yeni antisemitizmdir” yargısında bulunmak mümkün görünmektedir.

Başta Bunzl olmak üzere karşıt görüşe sahip olan düşünürlerin iddialarına bir cevap vermek gerekirse, öncelikle İslamiyet ve Yahudilik farklı dini ve kültürel geçmişe sahip olsa da İbrahimi bir din olmaları dolayısıyla benzer bazı yönlerde sahiptir. Bu konuda ilk göze çarpan örnekler olarak, her iki dinde de erkek çocuklarının “sünnet” edilmesi ve “domuz eti”nin haram olması konusunda taşıdığı benzerlikler gösterilebilmektedir. Antisemitizmin 19. yüzyılda, İslamofobinin ise günümüzde yeni olduğu konusundaki görüşü ise tamamen tarihsel eksiklikler içermektedir. Bunzl’un bu noktada tarihi yanlış yorumladığını vurgulamak gerekmektedir. Bu çalışmanın 2. ve 3. bölümlerinde bahsedildiği gibi antisemitizm ve İslamofobi kökenleri Orta Çağ’a kadar giden -ki antisemitizmin çok daha önce M.Ö gerçekleşen Babil sürgününe kadar götürülebilmesi de mümkündür- iki nefret biçiminin günümüzdeki halidir. Cesarani (2008)¹³² de Dante’den örnekler vererek İslamofobinin çok daha öncesinin bir ürünü olduğuna, Orta Çağ’daki Haçlı savaşlarına, Rönesans’ta sanatçıların eserlerine kadar vardığını dile getirmektedir Dolayısıyla her iki kavramı karşılaştırırken, kavramların günümüzde aldığı

¹³² Bunzl’a yönelttiği eleştirilere karşın Cesarani’nin de antisemitizmi ve İslamofobiği farklı şeyler olarak ele aldığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz Cesarani, D. (2008).

hali tartışmak yerine ifade ettikleri anlamın ne olduğuna vurgu yapmak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

“İrk”sal farklılıklara yapılan atıflara bakıldığında, “İslamofobi yeni antisemitizmdir” önermesinde bulunan düşünürler, her iki kavramın farklı ırkçılık çeşitlerine ait olduğunu düşünmektedirler. Antisemitizmin biyolojik ırkçılık olduğu herkes tarafından şüphe götürmezken, İslamofobinin ırkçılık kapsamına girmediğini savunanların sayısı oldukça fazladır. Ancak Sajid (2021) başta olmak üzere birçok akademisyen ve düşünür İslamofobinin “kültürel ırkçılık” olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda antisemitizm ve İslamofobi farklı ırkçılık çeşitleri olarak yorumlanabilmektedir. Dolayısıyla İslam’a yöneltilen “medeniyet sorunu” aslında kültürel ırkçılığın bir tezahürüdür. Aynı zamanda Hafez (2016), başta olmak üzere birçok araştırmacı, İslamofobi kavramını “Müslüman karşıtı ırkçılık” olarak ele almanın, İslamofobi-ırkçılık ilişkisi arasındaki karmaşadan uzaklaşılmasını sağlayacağını dile getirmiştir.

Sonuç olarak, “İslamofobi yeni antisemitizmdir” önermesi literatürdeki eksikliklere rağmen sağlam bir altyapıya sahiptir. Karşıt görüşleri barındırsa da aslında İslamofobinin antisemitizmden beslendiği ve onu örnek olarak artış gösterdiği yapılan çalışmalarla da ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, bu konuda yapılacak olan çalışmalar İslamofobi ile mücadelede önemli yere sahip olacaktır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa tarih boyunca kendisine düşman üreterek varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Antik Çağ'dan Orta Çağ'a, Modern Dönemden günümüze kadar bu düşmanlık çeşitli formülasyonlara uğramıştır. Düşman olarak algılanan özne değişse bile düşman yaratma fikri her zaman varlığını korumuştur. Bu çalışma, kendinden olmayanı *öteki* olarak tanımlayan Avrupa'nın sürekli bir düşman yaratma çabası içinde olduğu ve bu çabadaki düşman olan öznenin zaman içinde değiştiği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bu düşünceye, özellikle son yıllarda konuşulmaya başlayan ve nispeten yeni bir alan olan "İslamofobi yeni antisemitizmdir" tartışması ışık tutmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, antisemitizmin İslamofobi için bir ön uyarı olduğu ve İslamofobinin antisemitizmden beslenerek köklendiği iddia edilmiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; bu iddialarda bulunurken, antisemitizmin tamamen bittiği öne sürülmemektedir. Günümüzde antisemitizmin varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Ancak İslam karşıtı ırkçılık, Yahudi karşıtlığından daha çok gündeme gelmektedir. Düşman yaratma konusunda tecrübeli ve hevesli olan Avrupa'nın kendine yeni düşmanlar yaratması, günümüzde hala varlığını sürdüren antisemitizmin bir yansıması veya bir alışkanlık olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, her iki kavrama ve aralarındaki ilişkiye ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Avrupa, *ötekine* karşı her zaman mesafeli davranmıştır. Kendini koruma mantığı ile hareket ederek sergilediği mesafeli tavrı, *ötekini* yabancılama ve düşman olarak görme güdüsünü de beraberinde getirmiştir. Zenofobi kavramı, yabancıya karşı duyulan korku ve önyargıyı ifade etmektedir. Zenofobi, antisemitizm ve İslamofobi arasındaki ilişkiyi anlayabilmek açısından başvurulması gereken ilk nokta olmuştur. Çünkü farklı olanlara karşı duyulan korku veya nefretin temelleri zenofobinin içinde barınmaktadır. Farklı dinden ve farklı kültürden olanlara karşı sergilenen düşmanca tavırların günümüze kadar ulaşması da Avrupa'nın düşman algısını her zaman sıcak tutmasına borçludur.

Zenofobi, göç ile doğrusal bir ilişkiye sahiptir. Ev sahibi toplumun içine göç ile gelen kişi veya gruplar, göç ettikleri yere geldikten sonra *öteki* olarak görülmüşlerdir. Göç edilen toplumun kendi içinde yaşadığı sorunların nedeni, günah keçisi ilan edilen göçmenlere atfedilmiştir. Kıt kaynakların paylaşılması, ekonomik ve güvenlik gibi ihtiyaçların yabancılarla paylaşılacak istenmemesi nedeniyle de korkuyla yaklaşılacak yabancıya karşı nefret duymaya başlanmıştır. Temelinde psikolojik bir alt yapı bulunan

zenofobi, gruplar arasında iletişim kurulmasının önüne geçmekte ve önyargıların yıkılmasını engellemektedir.

Zenofobinin ırkçılıkla da yakından ilişkili olduğu da bir gerçektir. Yabancı olana karşı her türlü farklılığı vurgulayarak ayrımcılık yapılmasını ifade eden zenofobi, gerek biyolojik gerekse kültürel ırkçılıkla iç içe geçmiş durumdadır. Zenofobiyi ve ırkçılığı birbirine indirmek elbette ki doğru değildir. Ancak aralarındaki farka rağmen her iki kavram da ayrımcılığı ifade ettiği için benzer sonuçlar doğurduklarını söylemek mümkündür. Günümüz dünyasında yabancılardan soyutlanmak mümkün olmadığı için ayrımcılığı ortadan kaldırarak onlarla yaşamının öğrenilmesi gerekmektedir. Çünkü yoğun göç hareketlerinin ve küreselleşmenin de etkisiyle insanlar birbirine hiç olmadıkları kadar yakın olmuşlardır. İnsanlar arasındaki ayrımcılığın ortadan kalkması, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayacağı için zenofobi ve ırkçılık gibi ayrılıkçı düşüncelerden arınmak gerekmektedir.

Zenofobi ve ırkçılık arasındaki benzerlik, günümüzde ırkçılığın biyolojik alandan kültürel alana taşınmasıyla mümkün olmuştur. Bilimsel temellere dayanan klasik ırkçılık, Modern Çağ'da gerçekleşen gelişmelerle birlikte geçerliliğini kaybetmiştir. Bunun yerine yeni bir ırkçılık türü olan kültürel ırkçılık ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın *öteki* olanı dışlamak için kullandığı yöntemin tarihsel süreç içinde değişime uğradığını buradan da görebilmekteyiz. "Ben ve öteki" arasındaki oyun bu şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Bu oyun, kendinden olmayanı *aşağı* bir varlık olarak gören Avrupa'nın her zaman oynadığı bir oyun olmuştur.

Ben ve öteki arasında oynanan oyunda yüzyıllar boyunca ana aktör Yahudiler olmuştur. Antisemitizm, Antik Çağ'dan Modern döneme kadar varlığını sürdürmüştür. Özellikle Nazi döneminde zirveye ulaşan antisemitizm, tüm dünyada etkisi hala süren sonuçlar doğurmuştur. Nazi ideolojisi, saf Alman ırkını korumak için tüm yabancıların Avrupa'dan gönderilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda, planlayıp kademeli bir şekilde gerçekleştirdikleri Holokost dünyada şok etkisi yaratmıştır. Birçok Yahudi, yalnızca Yahudi oldukları için katledilmiştir.

Antisemitizmle mücadele etmek için oluşturulan siyonizmin de antisemitizmin gelişiminde rolü büyük olmuştur. Yahudiler arasında büyük ayrılıklara yol açan Siyonist düşünce, Yahudilerin kurtuluşu için bir yurt kurulması gerektiğini savunmaktadır. Uğradıkları zulümden kurtulmanın tek yolunun bu olduğuna inanılmaktadır. Dreyfus

Davasının ardından gerçekleşmeye başlayan yoğun Yahudi göçlerinde (Aliyah) Siyonist düşüncenin etkilerini görmek mümkündür. Holokost'un gerçekleşmesiyle de bu düşünce vücut bulmuş Siyonistler II. Dünya Savaşı sonunda amaçlarına ulaşmışlardır. Siyonizm, çeşitli argümanlarıyla kimi Yahudi tarafından desteklenirken kimisi tarafından, özellikle dini hassasiyete sahip olanlar tarafından tamamen reddedilmiştir. Buna rağmen, Siyonist hareketin sağladığı başarı sadece onları destekleyen Yahudiler sayesinde değil aynı zamanda onları Avrupa'da istemeyen Avrupalıların da yardımıyla sağlanmıştır.

Antisemitizm nihai sonucuna ulaştığında, Avrupa yeni düşman arayışlarına girmiştir. Bu süreçte Soğuk Savaş dönemi başlamış ve kızıl düşman olarak Komünizm başrolü almıştır. Ancak Komünizme karşı duyulan bu düşmanlık yalnızca ideolojik bir boyuta sahip olduğu için Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Komünizm tehdidi de ortadan kalkmıştır. Kızıl düşmanın ortadan kalkmasıyla birlikte, Avrupa daha kalıcı bir düşmana ihtiyaç duymuştur. Bu düşman artık İslam dini ve Müslümanlar olmuştur.

Antisemitizmin tarihi kadar eskilere uzanabilen İslamofobi, 11 Eylül sonrasında ivme kazanmıştır. İslam dini şiddetle özdeşleştirilirken, Müslümanlar terörist ilan edilmiştir. İslamofobi, zenofobinin Müslümanlara yöneltilmiş bir hali olup günümüzde kültürel ırkçılık altında incelenmektedir. Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde geçmişten gelen önyargılar, içinde yaşadığımız post-Modern zamana kadar ulaşmıştır. Bu önyargılar içinde en dikkat çekenini ise Avrupa'nın İslamlaşması korkusudur. Osmanlı Devleti'nin İslamiyet'in bayraktarlığını yaptığı ve dünya hakimiyetini sürdürdüğü yüzyıllarda, Avrupa'da İslam ve Müslüman korkusu hat safhaya ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin özellikle Avrupa'nın içlerine kadar seferler düzenlemesi, Avrupalıların içine İslamlaşma korkusunu yerleştirmiştir. Orta Çağ'da teolojik nitelikler taşıyan İslam karşıtlığı bu seferlerle birlikte siyasi boyuta geçiş yapmıştır. Ancak 19. ve 20. yüzyılda Batı'nın bilimsel gelişmeleri karşısında yetersiz kalan Müslümanlar, hakimiyeti Batı'ya bırakmıştır.

Bilimsel, ekonomik ve siyasi egemenlik sahibi olan Batı, II. Dünya Savaşı sonrası çok sayıda göçmeni ülkelere kabul etmiştir. Bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Müslüman ülkeden gelen insanlardan oluşmaktaydı. Avrupa'nın çeşitli bölgelerine yerleşen Müslümanlar buralarda çalışmaya başlamış ve zamanla ailelerini de yanlarına alarak Avrupa'ya yerleşmişlerdir. Avrupa'daki Müslüman sayısı artmaya başladıkça Avrupalılar rahatsızlık duymaya başlamış, başlangıçta hoşgörü ile karşıladıkları göçmenlere nefret duymaya başlamışlardır. Bu nefret, ülkede gerçekleşen siyasi ekonomik

ve sosyal krizlerde Müslümanların günah keçisi olarak ilan edilmelerinden kaynaklanmıştır. Çünkü siyasiler, kendi yanlış politikalarından kaynaklanan problemlerin sebebi olarak Müslümanları göstermekteydi. Ülkedeki işsizliğin nedeni Müslümanlar olarak görülmüş, toplumsal alanda bir sorun yaşansa ‘orada kesinlikle Müslüman vardır’ algısı yerleşmiştir. Geçmişten gelen önyargılar da dikkate alındığında, ülkeye yeni gelen bu insanların hepsi günah keçisi ilan edilmiştir. Ancak en ilginç olanı da şudur; bir yerde bir Müslüman negatif bir tavır sergilediyse veya bir suç işlediyse o tavır veya suç tüm Müslümanlara atfedilmiştir. Çünkü o kişinin bu hatayı sadece ve sadece Müslüman olduğu için yaptığını inanılmıştır. Örneğin 11 Eylül gibi tüm dünyada ses getiren radikal saldırılar Müslümanların tamamına atfedilmiş, Müslümanlar artık terörist olarak görülmeye başlanmıştır.

Avrupa’da büyük bir kabul gören “Müslüman= terörist” düşüncesi ile Müslümanlara karşı olan ve onları Avrupa’da istemeyen kişiler tarafından çeşitli gruplar oluşturulmuştur. Almanya’da kurulan ve kısa sürede büyük bir ilgi gören PEGIDA Hareketi bunların başında gelmektedir. Türkçeye “Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar” olarak çevrilebilen bu hareket, ulusal ve uluslararası basının da desteği ile katılımcılarının sayısını artırarak, Müslümanlara karşı eylemler düzenlemişlerdir. Her ne kadar eylemlerinde ulusal değerlerini korumak istediklerini dile getirseler de hareket, ırkçı ve İslamofobik izler taşımaktadır. Ülkelerinde toplumsal ve ekonomik refahı sağlayabilmek için göçmenlere ve mültecilere yer verilmemesi gerektiğini, onlara ayrılan bütçenin ülke vatandaşlarına dağıtılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu grubu destekleyenler içinde neo-Naziler olması da dikkat çeken bir husustur.

Son yıllarda Filistin-İsrail olayları nedeniyle, antisemitizmin ve İslamofobinin Avrupa’ya Yahudi ve Müslümanlar tarafından taşındığı yönünde tartışmalar vuku bulmaktadır. Bunların gerçeklik payı olmadığını söylemek gerekmektedir. Çünkü yukarıda, antisemitizm ve İslamofobinin nedenlerinden bahsederken de açıklandığı üzere iki kavram da Batı’nın birer ürünüdür. Oryantalist bakış açısının sonucu olan antisemitizm ve İslamofobi doğası gereği iki farklı fenomen olsa da her ikisi de çok uluslu olmayan ülkelerde “öteki”ni temsil etmektedirler. Dolayısıyla, aralarında farklılıklar bulunsu bile kuvvetli bir etkileşim içindedirler. Aynı zamanda kavramların yüzyıllardır kendi içlerinde yaşadığı dönüşümler göz önüne alındığında ilk ortaya çıkışları ile günümüzde vardıkları noktalar da farklı boyutlardadır. Antisemitizmin doğduğu yıllar ile

günümüzde ulaştığı nokta çok farklıdır. Aynı durum İslamofobi için de geçerlidir. Dolayısıyla kavramların kendi tarihinde bile farklılıklar bulunduğu göz önüne alındığında birbirleri arasındaki farklılıklar da doğal karşılanabilecek bir seviyededir.

Tüm bu bilgiler ışığında söylemek mümkündür ki; İslamofobi, antisemitizmden beslenmektedir. Daha da ileri gidersek Kalmar (2017)'ın iddia ettiği şekliyle “İslamofobi yeni antisemitizmdir”. Bu doğrultuda, antisemitizmin İslamofobi için ön uyarı olduğunu söylemek, İslamofobi çalışmaları için büyük önem taşımaktadır. Çünkü antisemitizm, günümüzde Avrupa’da birçok ülkede suç niteliği taşımakta ve yaptırımları bulunmaktadır. Holokostu reddeden veya antisemitik söylemlerde bulunan insanlara hukuki işlemler başlatılarak, Yahudilerin hakları korunmaya çalışılmaktadır. Ancak İslamofobide böyle bir durum söz konusu değildir. Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamı İslamofobiye “ifade ve düşünce hürriyeti” atında değerlendirmekte, bu nedenle de Müslüman karşıtı söylem ve eylemler gerçekleştiğinde herhangi bir yaptırımda bulunmamaktadırlar. Dolayısıyla, İslamofobinin yeni antisemitizm olduğu önermesi her şeyden önce Müslümanların da Avrupa’da böyle bir hakka sahip olmalarını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Birçok düşünür ve akademisyen, antisemitizm ve İslamofobi karşılaştırması yaparken “İslamofobi yeni antisemitizm değildir” düşüncesini savunmaktadır. Aslında bu düşünürler farkında olmadan İslamofobiye antisemitizm ile değil “Holokost” ile karşılaştırmaktadırlar. Çünkü hemen hemen hepsi, Müslümanların Nazi Almayasında zulme uğrayan Yahudilerle kıyaslanamayacağını düşünmektedir. Böyle bir kıyasın yapılmasının doğru olmadığını belirterek, meselenin Holokost olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Holokost, Yahudi soykırımına varan en uç örnektir. Yani Holokost, antisemitizmin nihai sonucudur. Bu bağlamda, bu tezde savunulan “antisemitizm İslamofobi için bir ön uyarıdır” düşüncesi, henüz sonuca ulaşmamış ancak ulaşma potansiyeli taşıyan bir nefretin önüne geçme çabasıdır. Antisemitizm ve İslamofobi arasında farklılıklar olduğu bir gerçektir. Ancak ikisini üreten “zihniyet” aynıdır. Bu noktada, “İslamofobi yeni antisemitizmdir” iddiasında asıl konu, “antisemitizm = İslamofobi” olmaktan ziyade her ikisini üreten zihniyetin düşman algısındaki dönüşümü ifade edebilmektir.

Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki analogiyi reddeden düşünürler, antisemitizmin yüzyıllar öncesine dayanan bir nefret türü olduğunu İslamofobinin ise 11 Eylül sonrası ortaya atılan bir ürün olduğunu dile getirmektedirler. Ancak yukarıdaki

bilgiler ışığında söylemek mümkündür ki; İslamofobinin ilk örnekleri yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Dolayısıyla kavramlar aralarındaki bağlantıyı bu şekilde reddeden düşünürlerin tarihi eksik yorumladıkları söylenebilir.

Antisemitizm ve İslamofobi karşılaştırmaları üzerine yapılan araştırmalar sayıca az miktardadır. Bu ilişkinin tüm yönlerini, tamamen ele alan çalışmaların az olması literatürdeki büyük eksikliklerden biridir. Bu çalışmanın, bu eksikliği tamamen gidereceğini söylemek hayal olurdu. Çünkü eksikliklerin giderilmesi için çok daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın da gelecekte bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutması ve yol göstermesi ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2016). *Otoritaryen Kişilik Üzerine*, (Çev: D. Şahiner). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akdemir, E. (2009). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 1-26.
- Alatlı, A. (2021a). Orta Çağ Sosyal Adaleti Nasıl Bir Şeydi? *Batı'ya Yön Veren Metinler* <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/piers-plowman.html>. (Erişim tarihi: 25.02.2020).
- Alatlı, A. (2021b). Fransız Vatandaşlarının Talep Ettikleri Özgürlükler Nelerdir? *Batı'ya Yön Veren Metinler*. <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/insan-ve-yurttaş-haklari-bildirisi-1789.html>. (Erişim Tarihi: 13.03.2021).
- Alkan, M. N. (2015). Avrupa'da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği. *Akademik Bakış*, 8(16), 275- 289.
- Anderson, B. (2009). *Hayali cemaatler*, 5. (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Anthony, C. B. (2017). "Muslims are the new Jews as fascism goes mainstream", *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/opinion/muslims-are-new-jews-fascism-goes-mainstream> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).
- Arendt, H. (2012). *Kötülüğün Sıradanlığı* (Çev: Ö. Çelik). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, H. (2018). *Totalitarizmin Kaynakları/ 1: Antisemitizm*. (Çev: B.S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arlı, A. (2018). *Oryantalizm- Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. (4). İstanbul: Küre Yayınları.
- Balabanis, G., Diamantopoulos, A., Mueller, R. D., & Melewar, T. C. (2001). The impact of nationalism, patriotism, and internationalism on consumer ethnocentric tendencies. *Journal of International Business Studies*, 32, 157–175.
- Balibar, E. (2017). Bir Yeni Irkçılık Var Mı? İçinde; *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (6). 27-40. (Çev: N. Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.
- Balibar, E. ve Wallerstein, I. (1995). *İrk Ulus Sınıf*. (2). (Çev: N. Ökten). İstanbul: Metis Yayınları
- Banton, M. (1999). The Racializng of the Word. In; *Racism*, M Bulmer ve J. Solomos (Eds), 34-39. New York: Oxford University Press.
- Banton, M. (2015). Historiography of Race and Racism. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, 1-5.
- Barın, H. (2014). İslamofobi: Bir Irkçılık Çeşidi ve Nefret Suçu. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bauman, Z. (2016). *Modernite ve Holokaust*. (Çev: S.Sertabiboğlu). İstanbul: Alfa Yayın.
- Bayraklı, E. (2021). "TBMM'de Kurulan Avrupa'da Yükselen Irkçılık ve İslamofobi İnceleme Alt Komisyonu Toplandı", *SETA*, <https://www.setav.org/tbmmde-kurulan-avrupada-yukselen-irkcilik-ve-islamofobi-inceleme-alt-komisyonu-toplandi/> (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- Bayraklı, E. ve Hafes, F. (2016). *Eurpean Islamophobia Report 2015*, İstanbul: SETA Publications.
- Bayraklı, E. ve Yerlikaya, T. (2018). Müslüman Toplumlarda İslamofobi: Türkiye Örneği. İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı* (Ed: E. Okumuş). 145-162. Ankara: Eskiye yayınları.
- Bekar, N. (2018). Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi. *Bilge Strateji*, 10(18), 111-142.

- Beller, S. (2007). *Antisemitism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press
- Bernasconi, R. (2015). *Irk Kavramını Kim İcat Etti?* (4). (Çev: Z. Direk, İ. Esiner, T. Meriç ve N. Öktem). İstanbul: Metis Yayınları.
- Biber, A. B. (2019). Almanya Solingen faciasından ne kadar ders çıkardı? *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/almanya-solingen-faciasindan-ne-kadar-ders-cikardi-417398.html> (Erişim tarihi: 02.02.2021).
- Biddiss, M. D. (1966). Gobineau and the origins of European racism, *Race*, 7(3), 255-270.
- Bizumic, B. (2014). Who Coined the Concept of Ethnocentrism? A Brief Report. *Journal of Social and Political Psychology*, 2, 3–10.
- Bizumic, B. & Duckitt, J. (2012). What Is and Is Not Ethnocentrism? a Conceptual Analysis and Political Implications. *Political Psychology*, 33, 887–909.
- Björge, T. & Witte, R. (1993). Introduction. In; *Racist Violence In Europe*, T.Björge ve R. Witte (Eds), 1-16. New York: St. Martin's Press.
- Bobako, M. (2018). The Palestinian Knot: The 'New Anti-Semitism', Islamophobia and the Question of Postcolonial Europe. *Theory, Culture & Society*, 35(3), 99-120.
- Borell, K. (2015). When Is the Time to Hate? A Research Review on the Impact of Dramatic Events on Islamophobia and Islamophobic Hate Crimes in Europe, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 26(4), 409–421, <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>
- Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi Tarihi*, (Çev: S. Altınçekiç). İstanbul: Alfa Yayın.
- Broder, H. M. (2010a). "Sind Muslime die Juden von heute?", *Die Welt*. https://www.welt.de/welt_print/debatte/article5828140/Sind-Muslime-die-Juden-von-heute.html (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- Broder, H. M. (2010b). "Islamkritik ist nicht vergleichbar mit Judenhass", *Die Welt*, <https://www.welt.de/debatte/henryk-m-broder/article5823155/Islamkritik-ist-nicht-vergleichbar-mit-Judenhass.html> (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- Brumlik, M. (2009). "Antisemitismus und Islamfeindlichkeit: Vergleichen heißt nicht gleichsetzen", *Hagalil*. <https://www.hagalil.com/2009/03/brumlik/> (Erişim Tarihi: 25.05.2021).
- Bunzl, M. (2005). Between anti-Semitism and Islamophobia, *American Ethnologist*, 32(4), 499– 508, ISSN 0094-0496, American Anthropological Association.
- Bunzl, M. (2007). *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*. Prickly Paradigm Press.
- Burçoğlu, N.K. (2004). Avrupa ve Avrupalılık, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (23), 9-20.
- Büyük Türkçe Sözlük. (2021). [http://esgici.net/012_sozluk%20kamus/Buyuk%20Turkce%20Sozluk%20\(TDK\)%20\(PDF,%209.9%20MB\).pdf](http://esgici.net/012_sozluk%20kamus/Buyuk%20Turkce%20Sozluk%20(TDK)%20(PDF,%209.9%20MB).pdf) (Erişim Tarihi: 30.04.21).
- Caioni, M., della Porta, D. & Wagemann, C. (2012). *Mobilizing on Extreme Right Germany, Italy and the United States*. New York: Oxford University Press.
- Capucio, D. (2010). *Religion and ethnocentrism: An empirical-theological study*. Brill.
- Cesarani, D. (2008). "Are Muslims the 'new Jews'? Comparing Islamophobia and Anti-Semitism in Britain and Europe. YIISA Discussion Paper, July 31, isgap/David-cesarani.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ceyhun, O. (1995). *Almanya'da Bir Türk*, İstanbul: Sis Çanı Yayıncılık.
- Charles, H. & Godfray, J. (2002). Challenges for Taxonomy, *Nature* (117), 17-19.

- CNN Türk (2007). *Viyana'da başörtülü çıplak heykele tepki*. <https://www.cnnturk.com/2007/dunya/12/07/viyanada.basortulu.ciplak.heykele.tepki/410111.0/index.html> (Erişim Tarihi: 22.05.2021).
- Cohen, A. A. (2006). Kant on epigenesis, monogenesis and human nature: The biological premises of anthropology. *Studies in History and Philosophy of Science Part C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 37(4), 675-693.
- Cohen, P. (1988). 'The Perversions of Inheritance', In *Multi-Racist Britain*, P. Cohen and H.S. Bains (Eds.) Basingstoke: Macmillan, 9–118.
- Collectif Contre L'islamophobie En France (2019). *CCIF*. <https://www.islamophobie.net/wp-content/uploads/2019/09/ccif-report-2019.pdf> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- Crowe, A. (2014). *Hitler*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Crush, J. & Romachandron, S. (2009). Xenophobia, International Migration and Human Development. In: *United Nations Development Programme Human Development and Capabilities*, 11(2). 209-228.
- Çakır, M. (2019). Kültürel (Yeni) Irkçılık Nedir? Kuramsal Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, (6), 11-24.
- Çelik, M. (2018). İslamofobi ve İslam Karşıtlığının Evrimci Temeli, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihani*. (Ed: E. Okumuş), 115-124. Ankara: Eskiyeşi yayınları.
- Çetinkaya, B.A. (2018). Batı'da Hz. Muhammed (S) Üzerinden İslamo-fobi'nin Yansımaları- İslamofobi'nin Felsefi Kökenleri, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihani*. (Ed: E. Okumuş), 265- 301. Ankara: Eskiyeşi yayınları.
- Daily Sabah (2017). "Pegida supporters celebrate AfD success in German election" <https://www.dailysabah.com/europe/2017/09/26/pegida-supporters-celebrate-afd-success-in-german-election> (Erişim Tarihi: 16. 05. 2021).
- Daily Sabah (2021a). "Europe's racists disguise Islamophobia as freedom, democracy" <https://www.dailysabah.com/politics/eu-affairs/europes-racists-disguise-islamophobia-as-freedom-democracy> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Daily Sabah (2021b). "New German law could ban headscarf for public employees." <https://www.dailysabah.com/world/islamophobia/new-german-law-could-ban-headscarf-for-public-employees> (Erişim Tarihi: 16. 05. 2021).
- Dalaman, C. (2018). 25 Yıldır Dinmeyen Acı: Solingen Saldırısı, VOA. <https://www.amerikaninsesi.com/a/yirmi-be%C5%9F-25-yil-once-solingen-saldirisinda-ne-olmustu/4412807.html> (Erişim tarihi: 02.02.2021).
- Davutoğlu, A. (2011). *Küresel Bunalım*. (25). İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik*. (108). İstanbul: Küre Yayınları.
- Deutsche Welle. (21.08.2020). "Almanya'da iki yılda 99 ırkçı mektup gönderildi" DW, <https://www.dw.com/tr/almanyada-iki-y%C4%B1lda-99-%C4%B1rk%C3%A7%C4%B1-mektup-g%C3%B6nderildi/a-54641836> (Erişim tarihi: 2 Şubat 2021).
- Dilbirliği, M. (2017). Avrupa Aşırı Sağının Görünüş Şekilleri: Almanya Örneği, *Liberal Düşünce Dergisi*, 86, 145-168.
- Dobkowski, M. (2015). Islamophobia and Anti-Semitism. *Cross Currents*, (65), 321-333. doi:10.1111/cros.12142.
- Dorman, E. (2021). *101 Soruda Kur'an*. 4(5). Baskı. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Døving, C. A. (2010). Anti-Semitism and Islamophobia: A Comparison of Imposed Group Identities. *Tidsskrift for Islamforskning*, 4(2), 52–76. <https://doi.org/10.7146/tifo.v4i2.24596>.
- Dutton, E. (2019). *Race Differences in Ethnocentrism*. Arkthos Media Ltd.

- Er, T. ve Ataman, K. (2018). İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 160-183. Ankara: Eskiyei yayınları.
- Erden Kaya, E, Durgun, Ş. (2020). İrkçılığın Dönüşümü: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 79-102. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/issue/54659/7084>
- Erdoğan, Ö. (2018). *Yahudilik Tarihi*. İstanbul: Kalipso Yayınları.
- Erişen, C. (2018). Causes and Consequences of Public Attitudes toward Syrian Refugees in Turkey. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 2(1). 111-139.
- European Union Military Committee (2003). *The fight against Anti-Semitism and Islamophobia Bringing Communities Together*, EUMC, Brussels/Vienna, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/178-report-rt3_en.pdf (Erişim Tarihi: 25.06.2021).
- Evkuran, M. (2018). Postmodern Sömürgeci ve İslamofobi’nin İnşası Üzerine, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 89-114. Ankara: Eskiyei yayınları.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite İrkçılık, Sınıf ve Kültür*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ferguson, N. (2012). *Uygarlık- Batı ve Ötekiler*. (Çev: N. Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fortney, D. (1997). The Antropological Concept of Race, *Journal of Black Studies*, 8(1). 35-54.
- Friedlander, S. (2016). *Nazi Almanyası ve Yahudiler- Zulüm Yılları: (1933-1939)*. (Çev: A. Selman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fundamental Rights Report (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Technical Report*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf (Erişim tarihi: 24.01.2021).
- Fundamental Rights Report (2019). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-infographic-fr2019-ch04-racism.pdf (Erişim tarihi: 24.01.2021).
- Geory, D. (2006). *Hitler and Nazism*. New York: Routledge
- Gilbert, G. M. (1948). Hermann Goering, amiable psychopath. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 43(2), 211.
- Göknel, E. (2015a). *Öteki’den Düşman’a*. İstanbul: Kanes Yayınları.
- Göknel, E. (2015b). *Düşman’dan Terörist’e*. İstanbul: Kanes Yayınları.
- Göle, N. (2010). *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa*. (2). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2017). *Prof. Nilüfer Göle: Kemalizm, Müslüman laikliğin en gelişmiş, evrenselleşmiş biçimi*. T24. <https://t24.com.tr/haber/prof-nilufer-gole-kemalizm-musluman-laikligin-en-gelismis-evrensellesmis-bicimi,389112> (Erişim Tarihi: 17.05.2021).
- Göle, N. (2017). *Seküler ve Dinsel: Aşman Sınırlar*. (3). (Çev: E. Ünal). İstanbul: Metis Yayınları.
- Görmez, M. (2015). Sunuş. İçinde; *İslamofobi Endüstrisi* (2). 7-10. Ankara: DİB Yayınları.
- Groepler, E. (1999). *Anti-Semitism Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı*, (Çev: S. Kaya). İstanbul: Belge Yayınları.
- Gündüz, U. & Pembecioğlu, N. (2018). Future Threat: Xenophobia. In; *16th International Symposium* 25- 28 Nisan, Eskişehir, 2-10.
- Güngör, F.Ş. (2018). *Zenofobi: Yabancı Düşmanlığına Felsefi Bir Yaklaşım*. (2). Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.

- Hafez, F. (2007). “Avusturya Özgürlük Partisi FPÖ’nün Sağcı Popülizminin Bir Aracı Olarak İslamofobi”,). İçinde; Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti- İslamizm (Ed: K. Canatan ve Ö. Hıdır), 355-372. Ankara: Eski-Yeni Yayınları.
- Hafez, F. (2015). Pegida’ya Şaşırdık Mı? *Perspektif*. <https://perspektif.eu/2015/02/01/pegidaya-sasirdik-mi/> (Erişim Tarihi: 16.05.2015).
- Hafez, F. (2016). Comparing Anti-Semitism and Islamophobia: The State of Field. *Islamophobia Studies Journal*. 3(2). 16-34.
- Hamuroğlu, A. (2015). Emperyalistleşme İrkçılık ve Savaş: Almanya Örneği, *Bilim ve Gelecek*, 138, 12-33.
- Heitmeyer, W. (1993). Hostility and Violence Towards Foreigners in Germany. In; *Racist Violence In Europe*, T.Björge & R. Witte (Eds.), 17-28. New York: St. Martin’s Press.
- Hervik, P. (2015). Xenophobia and Nativism. In; *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2), J.D. Wright (Ed.), 796-801. Oxford: Elsevier.
- Hıdır, Ö. (2017). İslamofobi- ırkçılık- “Kültürel İrkçılık” İlişkisi. *Ombudsman Akademik*, 7, 23-49. DOI: 10.32002/ombudsmanakademik.440.
- Hıdır, Ö. (2018). Batı’da İslam Karşıtı “Aşırı Sağ”ın Dini- İdeolojik ve Tarihi Temelleri, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı* (Ed: E. Okumuş), 187- 223. Ankara: Eskiyeeni yayınları.
- Hitler, A. (1976). *Kavgam*. (Çev: A. Nejat). İstanbul: Toker Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1962) *The Age of Revolution*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *Milletler ve Milliyetçilik*, (6). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hochman, A. (2019a). Racialization: A Defense of the Consept. *Ethnic and Racial Studies*, 42(8), 1245-1262.
- Hochman, A. (2019b). Race and Reference. *Biology and Philosophy*, 34(32), 2-22.
- Hodgson, M. G. S. (2020). *Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Vadi Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş.
- Holocaust a Call to Conscience (2021a). *projetaladin.org*, <http://www.projetaladin.org/holocaust/en/homepage.html> (Erişim Tarihi: 21.04.21).
- Holocaust a Call to Conscience (2021b). *projetaladin.org*. <http://www.projetaladin.org/holocaust/tr/holokost-tarihi/elem-endestrissi/why-did-nazi-germany-end-up-killing-millions-of-jews.html> (Erişim Tarihi: 22.04.21)
- Holocaust a Call to Conscience (2021c). *projetaladin.org*. <http://www.projetaladin.org/holocaust/tr/holokost-tarihi/elemendestrissi/concentration-camps.html> (Erişim Tarihi: 22.04.21).
- Holocaust a Call to Conscience (2021d). *projetaladin.org*. <http://www.projetaladin.org/holocaust/tr/holokost-tarihi/elem-endestrissi/extermination-of-polish-and-soviet-jews.html> (Erişim Tarihi: 22.04.21).
- Huntington, S. (2007). Medeniyetler Çatışması Tezi Mi? *Doğu Batı Yayınları*, (41), 83-106.
- Inklakesh, R. (2019). “Islamophobia is the ‘new anti-Semitism’”, IHRC. <https://www.ihrc.org.uk/publications/the-long-view/tlv-vol1-issue3/24295-islamophobia-is-the-new-anti-semitism/> (Erişim Tarihi: 24.05.21).
- İlal, E. (1968). Magna Carta. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 34(1-4), 210-242.
- Kalın, İ. (2017a). *İslam ve Batı*. (10). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kalın, İ. (2017b). *Ben Öteki ve Ötesi: İslam -Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. (3). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2021). *İslamofobiyi Aşmak ve İslam’ın Evrensel Dilini Yeniden Üretmek*, https://www.youtube.com/watch?v=uhR4Sc_5a48 (Erişim Tarihi: 08.05.2021).

- Kalmar, I. (2017). Is Islamophobia the New Antisemitism? SETA, <https://www.setav.org/en/is-islamophobia-the-new-antisemitism/> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).
- Kalmar, I. & Shoshan, N. (2020) Islamophobia in Germany, East/West: an introduction, *Journal of Contemporary European Studies*, 28(1), 1-14, DOI: 10.1080/14782804.2020.1727867.
- Kara, S. (2018). Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 38- 65. Ankara: Eskiyei yayınları.
- Karaman, M. L. (2021). "Siyonizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyonizm> (Erişim tarihi: 10.04.2021).
- Kearney, R. (2012). *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar*. (Çev: B. Özkol). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kula, O.B. (1993). *Alman Kültüründe Türk İmgesi II*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kumar, D. (2016). *İslamofobi İmparatorluğun Siyaseti* (Çev: I. Alatlı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kurthen, H. & Bergmann, W. (1997). Antisemitism and Xenophobia in United Germany: How the Burden of the Past Affects the Present In *Xenophobia, International Migration and Human Development*. New York: Oxford University Pres, 39-87.
- Lazare, B. (1967). *Antisemitism Its History And Causes*. London: Britons Publishing Company.
- Lean, N. (2015). *İslamofobi Endüstrisi*, (2). (Çev: İ. Yılmaz). Ankara: DİB Yayınları.
- Lentin, A. (2004). *Racism and Anti Racism in Europe*. London: Pluto Press.
- Lesetedi, G. N. & Modie-Moroka, T. (2007). Reverse xenophobia: immigrants attitudes towards citizens in Botswana. In *African Migrations Workshop: Understanding Migration Dynamics in the Continent*, Centre for Migration Studies, University of Ghana, Legon-Accra, Ghana.
- Levi-Strauss, C. (2016). *İrk, Tarih ve kültür* (7). (Çev: H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu ve I. Ergüden). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, B. (2004). *Semitizm ve Anti-Semitizm (Çatışma ve Önyargıya Dair)* (Çev: H. Güldü). İstanbul: Everest Yayınları.
- MacMaster, N. (2001). *Racism In Europe 1870–2000*. New York: Palgrave.
- Matthäus, J., & Bajohr, F. (2015). *The Political Diary of Alfred Rosenberg and the Onset of the Holocaust*. Rowman & Littlefield.
- Memmi, A. (2000). *Racism*, London: Minnesota University Press.
- Miles, R. (2009). *İrkçilik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Miles, R. ve Brown, M. (2004). *Racism*, 2. New York: Taylor & Francis e-Library.
- Mora, N. (2011). *Alman Kültüründe Düşman İmgesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Moses, R. (2010). Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz. (Çev: S. Çevik) *Tarih Okulu*, (7). 99-108.
- Mosse, G.L. (1995). Racism and Nationalism. *Nations and Nationalism*, 1(2), 163-73.
- Nathan, J. (5 Ağustos 2016). "Islamophobia isn't the 'New Antisemitism' and the Statistics Prove It", ABC.
- Olgun, H. (2018). Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofobyaya, İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 67-87. Ankara: Eskiyei yayınları.
- Onur-İnce, Hilâl (2003). "Öteki Sorunsalının 'alterite' kavramı çerçevesinde yeniden okunması üzerine bir deneme". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 21, 255-277.
- Özbek, S. (2001). İrkçilik Nedir? *Cumhuriyet Döneminde*, 445.
- Özkırımlı, U. (2000). Theories of nationalism. *A critical Introduction*, Houndmills.

- Özmete, E, Yıldırım, H, ve Duru, S, (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Gerçeklik ve Güvenirlilik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 191- 209.
- Padır, M.A. (2019). *Examining Xenophobia in Syrian Refugees Context* (Unpublished PhD Thesis). Middle East Technical University The Graduate School Of Social Sciences, Ankara.
- Pew Research Center. (2008). “*Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe*”, <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2008/09/Pew-2008-Pew-Global-Attitudes-Report-3-September-17-2pm.pdf> (Erişim Tarihi: 26.05.2021).
- Pew Research Center. (2017). “*Europe’s Growing Muslim Population*”, (Erişim Tarihi: 16. 05. 2021).
- Polat, Z. (2017). Yahudilerin II. Abdülhamid Döneminde Filistin’e Göç Girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist Koloni Talebi, *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 17(1): 1-20.
- Rabkin, Y.M. (2014). *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, (Çev: Ş. Tokel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rattansi, A. (2007). *A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.
- Runnymede Trust. (1997). *Islamophobia: A Challenge for us All*. London: Runnymede Trust.
- Sahm, U. W. (2010). “Ein Hetzer ohne Ahnung”, *haGalil*, <https://www.hagalil.com/2010/01/benz/> (Erişim Tarihi: 25.05.2021).
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*. (4). (Çev: N. Uzel). İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sajid, A. (2021). “Islamophobia: A New Word for an Old Fear”. *Palastine- Israel Journal*, <https://pij.org/articles/344/islamophobia-a-new-word-for-an-old-fear> (Erişim Tarihi: 25.05.2021).
- Samur, H. (2016). Avrupa’daki İslamofobinin ‘Avrupalı’ Sebepleri, *Mukaddime*. 7(2). 295-319.
- Saraçlı, M. (2019). Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı) ve İslamofobi Sorunları Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Göç Sorununa Yaklaşımları. İçinde; *Kimlik ve Göç Araştırmaları Uluslararası Sempozyum Bildiri E- Kitabı*, 16- 18 Aralık, Ankara, 119-142.
- Sartre, J.P. (2008). *Yahudi Düşmanı: Antisemitin portresi*, (Çev: E.T. Eliçin). İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Schiffer, S., & Wagner, C. (2011). *Anti-Semitism and Islamophobia - new enemies, old patterns*. *Race & Class*, 52(3), 77–84. doi:10.1177/0306396810389927
- Spohn, M. (1996). *Her Şey Türk İşi*, (Çev: L. Serdaroğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Stephan, W.G., Boniecki, K.A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K.S., Jackson, L.A., vd. (2002). The Role of Threats in the Racial Attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*.28(9): 1242-1254.
- Stephan, W.G., Ybarra, O., & Bachman., G. (1999). Prejudice Toward Immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221- 2237.
- Stephan, W.G., Ybarra, O., & Rios, K., (2009). Intergroup Threat Theory. In *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*, 225-278. Psychology Press.
- Strauss, C. L. (1995). *İrk, tarih, kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Subaşı, N. (2018). İslamofobi Eski ve Yeni Sınırlar. İçinde; *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 13- 34. Ankara: Eskiye yayınları.
- Sumbas, A. (2009). Batı Avrupa’da Yükselen Yeni Irkçılık Üzerine Bir Deneme. *Alternatif Politika*, 1(2), 260-281.
- Şahin, S. (2012). Almanya’ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi*

- <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/DrSedatSahin.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).
- Şenel, A. (1984). *İrk ve İrkçilik Düşüncesi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şentürk, R. ve Canatan, K. “İrkçilik” TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/irkcilik> (Erişim Tarihi: 04.02.2021).
- Taguieff, P.A. (2017). *Antisemitizm*. (Çev: I. Ergüden). Ankara: Dost kitabevi
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G., Austin (Eds.) *Psychology of intergroup relations*, Chicago: Nelson-Hall. 2, 7–24.
- Taş, M. (1999). *Avrupa’da İrkçilik: Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. & Sears, D. O. (1997). Behavior in groups. *Social Psychology*, 9(2), 79-307.
- Testofcivilisation, (2021a). <http://testofcivilisation.eu/tr/uitroeing> (Erişim Tarihi: 24.04.2021).
- Testofcivilisation, (2021b). <http://testofcivilisation.eu/tr/jodenster#:~:text=Sar%C4%B1%20Y%C4%B1ld%C4%B1z,yerde%20y%C4%B1ld%C4%B1z%20takmakla%20y%C3%BCk%C3%BCml%C3%BC%20k%C4%B1%C4%B1nd%C4%B1.&text=He def%20hem%20Yahudilerin%20tan%C4%B1nmas%C4%B1n%C4%B1%20sa%C4%9Flamak%2C%20hem%20de%20onlar%C4%B1%20izole%20edip%20a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1lamakt%C4%B1>. (Erişim Tarihi: 24.04.2021).
- Testofcivilisation, (2021c). <http://testofcivilisation.eu/tr/kristallnacht> (Erişim Tarihi: 24.04.2021).
- Tharoor, I. (2015). Europe’s fear of Muslim refugees echoes rhetoric of 1930s anti-Semitism, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/02/europes-current-anti-migrant-rhetoric-carries-echoes-of-1930s-anti-semitism/> (Erişim: 15.05.2021).
- Thema Lorraine, (1994). *İnsan ve Tarih*, Milliyet Yayınları.
- Thran, M., & Boehnke, L. (2015). The value-based Nationalism of Pegida. *Journal for Deradicalization*, (3), 178-209.
- Tokgöz, S. K. (1938). Öjenizm: İrk İslahı. *Sümer Basımevi*, Ankara.
- Topcu, E. (2015). *PEGIDA: ‘Son Alman fenomeni’ hakkında bilmeniz gereken her şey 9 Soruda*, <http://www.diken.com.tr/9-soruda-pegida-son-alman-fenomeni-hakkinda-bilmeniz-gerekensey/> (Erişim Tarihi 17.05.2021).
- Topolski, A. (2018) Good Jew, bad Jew...good Muslim, bad Muslim: “managing” Europe’s others, *Ethnic and Racial Studies*, 41(12), 2179-2196, DOI: 10.1080/01419870.2018.1391402.
- Toynbee, A. (1978). *Tarih bilinci*, İstanbul: Bataş Yayınları.
- Türkmen, M.Y. ve Özçınar, M. (2020). 11 Eylül Sonrası Hollywood Sinemasında İslamofobinin Yeniden Üretimi. *Erciyes İletişim Dergisi* 7(2). 1321-1343.
- United States Holocaust Memorial Museum (2021a). [ushmm.org, https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/nuremberg-laws](https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/nuremberg-laws) (Erişim Tarihi: 03.04.2021).
- United States Holocaust Memorial Museum (2021b). [ushmm.org, https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-from-the-early-church-to-1400?series=30](https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-from-the-early-church-to-1400?series=30) (Erişim Tarihi: 04.04.2021)
- United States Holocaust Memorial Museum (2021c). [ushmm.org, https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-the-era-of-nationalism-1800-1918?series=30](https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-the-era-of-nationalism-1800-1918?series=30) (Erişim Tarihi: 04.04.2021)

- United States Holocaust Memorial Museum (2021d). *ushmm.org*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/victims-of-the-nazi-era-nazi-racial-ideology?series=30> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).
- United States Holocaust Memorial Museum (2021e). *ushmm.org*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-the-early-modern-era-1300-1800?series=30> (Erişim Tarihi: 04.04.2021)
- United States Holocaust Memorial Museum (2021f). *ushmm.org*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-racial-antisemitism-18751945?series=30m> (Erişim Tarihi: 04.04.2021)
- Ünal, F. (2016). Islamophobia & Anti-Semitism: Comparing the Social Psychological Underpinnings of Anti-Semitic and Anti-Muslim Beliefs in Contemporary Germany. *Islamophobia Studies Journal*, 3(2), 35-55.
- Ünver, O. (2018). Neoliberalizm ve Almanya’da Güçlenen Yeni Irkçılığın Hedefindeki Türkler. *İdealkent*, 5(14), 124-152.
- Van den Berghe, P.L. (1978) Race and Ethnicity: A Sociobiological Perspective, *Ethnic and Racial Studies*, 1(4), 401-411.
- Van Dijk, T.A. (1992). Denying Racism: Elite Discourse and Racism. *Discourse and Society*; 3, 87-118.
- Vardar, D. (2020). Yeni Irkçılığın Doğuşu: Başlangıca Dönüş Mü? *Birikim Dergisi*, (76), <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-76-agustos-1995/2274/yeni-irkciligin-dogusu-baslangica-donus-mu/2763> (Erişim Tarihi: 06.12.2020).
- Watson, G. (1996). Celticism and the Annulment of History. *Celticism*, 8, 207.
- Yanarışık, O. (2013). Yükselen Irkçılık ve İşlamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği. *Yeni Türkiye Dergisi*, 54, 2911-2917.
- Yapıcı, A. ve Ölçek, F. (2018). Ön yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İşlamofobi: Dini/Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değışim ve Süreklilik, İçinde; *İnsanlığın İşlamofobi ile İmtihanı*. (Ed: E. Okumuş), 127-155. Ankara: Eskiyeini yayınları.
- Yılmaz, F. (2008). “Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı”, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.
- Yücel, S. (2012). *İşlamofoby- Batı’da Depreşen Hastalık*. İstanbul: Paradoks Yayınları.